

MUZEUL DE ISTORIE A ORAȘULUI BUCUREȘTI

MATERIALE DE ISTORIE ȘI MUZEOGRAFIE

VOLUMUL II

M A T E R I A L E
DE
ISTORIE ȘI MUZEOGRAFIE
VOLUMUL II

25196/65

MUZEUL DE ISTORIE A ORAȘULUI BUCUREȘTI

Redactor responsabil : **FLORIAN GEORGESCU**
Secretariat de redacție : *Alexandru Cebuc, Petre Daiche, Maria Cantilli*

CONSIDERAȚII CU PRIVIRE LA FAZA A DOUA A CULTURII TEI, ÎN LUMINA NOILOR SĂPĂTURI ARHEOLOGICE DE LA BANEASA

de VALERIU LEAHU

În urma săpăturilor arheologice întreprinse la Bucureștii Noi¹ și în stațiunea de pe malul lacului Tei², Dinu V. Rosetti a determinat în evoluția culturii epocii bronzului mijlociu și târziu din Muntenia — cultura Tei — și o fază căreia i-a dat numele atribuit de Ion Nestor culturii însăși: faza Tei³.

În lucrarea sa *Civilizația tip București — Die Bukarester Kultur*, Rosetti a formulat pentru această fază și următoarele trăsături specifice: a) ornamentarea vaselor de culoare neagră, lustruite, prin împunsături succesive „foarte fin executate“⁴; b) prezența printre motivele decorative ale aceleiași categorii ceramice, a „franjurilor“ „alcătuite din linii dispuse în zigzag alternând ritmic cu linii drepte sau ondulate, făcând impresia unui șorț (fotă)“⁵.

Studiind și apreciind în ansamblu lucrarea lui Dinu Rosetti despre cultura Tei, în legătură cu faza adusă aici în discuție se desprind următoarele concluzii:

Întii, în evoluția culturii Tei, faza Tei nu are (prin raport cu fazele „La stejar“ și Fundeni, identificate de Rosetti) o poziție cronologică bine determinată⁶.

Se știe însă că, mai întii Ion Nestor iar apoi și Dinu Rosetti, au considerat că faza Fundeni reprezintă un aspect târziu al culturii Tei⁷.

¹ Cercetările au fost efectuate între anii 1932—1935. Așezarea de la Bucureștii Noi — astăzi complet dispărută în urma excavărilor de pământ întreprinse de o carieră — se afla pe terasa dreaptă a Colentinei, în imediata vecinătate a cărămidăriei „Înfrățirea Muncii“ (fostă Bazilescu).

² Săpături întreprinse de Ion Nestor și Dinu V. Rosetti, între 1928—1930. Stațiunea — și ea, astăzi dispărută — se găsea pe un platou — prelungire a terasei înalte drepte a râului Colentina — în zona de unire cu lacul Tei.

³ Dinu V. Rosetti, *Civilizația tip București — Die Bukarester Kultur*, București, 1936, p. 4 și passim.

⁴ Rosetti, *op. cit.*, p. 7.

⁵ *Ibidem*, p. 8.

⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁷ Ion Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în 22 *Ber. R.G.K.*, 1933, p. 102; D. V. Rosetti, *op. cit.*, nota x) de la p. 14.

Și întrucât, mai apoi, s-a formulat și părerea că faza „La stejar“ reprezintă un facies timpuriu al culturii amintite¹, în acest fel s-a ajuns să se admită că faza Tei ar marca etapa a doua a culturii epocii bronzului din Muntenia².

Pe de altă parte, în lucrarea lui Dinu Rosetti, faza Tei a culturii Tei apare și foarte puțin individualizată. În identificarea și caracterizarea celor trei faze, cercetătorul nu s-a putut atunci întemeia aproape deloc pe studiul evoluției formelor de vase, iar în privința procedeele de ornamentare și a motivelor decorative, el a operat numai cu acelea constatate pe ceramica lucrată din pastă fină. Procedând astfel, Rosetti a putut defini mai amplu ceea ce este specific pentru fazele „La stejar“ și Fundeni, în timp ce pentru faza Tei el nu a semnalat decât trăsăturile caracteristice amintite.

Un element nou pentru studiul culturii Tei și care avea să se răsfîrîgă și asupra fazei Tei, a intervenit recent, în urma săpăturilor întreprinse de Alexandru Vulpe și Valentina Bușilă la Novaci (r. Drăgănești-Vlașca, reg. București). Acolo, în 1961, s-au putut surprinde două niveluri de locuire proprii fazei „La stejar“, suprapuse direct de un nivel de locuire caracteristic fazei Fundeni³. Această constatare stratigrafică dovedind că faza Fundeni a fost precedată imediat de faza „La stejar“ — s-a pus, în același timp, problema revizuirii poziției fazei Tei în cadrul schemei de evoluție a culturii epocii bronzului din Muntenia.

Față cu descoperirea de la Novaci, Alexandru Vulpe a formulat următoarea ipoteză: „...faza Tei este sau anterioară nivelului I Novaci (= faza „La stejar“, n.m.) sau nu există ca atare“⁴, totodată cercetătorul precizînd că pentru confirmarea uneia sau alteia din aceste ipoteze⁵ va fi necesară ori surprinderea stratigrafică a unui nivel Tei-Tei, ori descoperirea unui complex închis⁶.

Clarificarea problemelor ridicate de observațiile stratigrafice de la Novaci a fost dobîndită în urma efectuării de noi săpături arheologice în stațiunea Băneasa — „La stejar“. Aici, cercetări ample, cu caracter de salvare, au fost întreprinse de Muzeul de istorie a orașului București, în anii 1962—1963.

Spre deosebire de vechile săpături ale lui Dinu Rosetti, care afectaseră o porțiune de teren numai din lunca stîngă a Colentinei, cercetările recente din stațiunea „La stejar“ au fost extinse și pe prima terasă a râului.

¹ Alfred Prox, *Die Tei-Kultur im Burzenland*, in *Mitteilungen des Burzenländer sächsischen Museums*, IV, 1940, p. 100, n. 5.

² În partea finală a studiului de față se va vedea că evoluția pe faze a culturii Tei prezintă acum o schemă mai bogată.

³ Alexandru Vulpe și Valentina Bușilă, *Săpăturile de la Novaci*, în *Materiale și cercetări arheologice*, X, (în pregătire).

⁴ *Ibidem*.

⁵ Concluziile din raportul de săpături au fost mai întîi formulate de Alexandru Vulpe într-o comunicare prezentată în secția de Comună primitivă a Institutului de Arheologie al Acad. R.P.R., în mai 1962. Cu acel prilej cercetătorul a înclinat mai mult spre ipoteza neexistenței fazei Tei, propunînd chiar să se renunțe la conceptul acesta. Ulterior, după cercetările noastre de la Băneasa, pe care i le-am adus la cunoștință, Al. Vulpe și-a schimbat părerea.

⁶ Alexandru Vulpe și Valentina Bușilă, *op. cit.* Aduc și pe această cale mulțumiri tov. Al. Vulpe, care mi-a pus la dispoziție textul raportului, înainte de apariția acestuia.

În aşezarea Tei din luncă au apărut noi complexe de locuire aparţinând fazei „La stejar“, în timp ce pe terasă au fost constatate resturile a patru locuinţe de suprafaţă, în care materialele ceramice erau întrutotul asemănătoare celor atribuite de Dinu V. Rosetti fazei Tei ¹.

Descoperirea din urmă vine să înlăture îndoielile cu privire la existenţa fazei Tei, determinată de Rosetti şi să îngăduie o caracterizare mai bogată şi o încadrare în timp mai precisă a acesteia.

Cele patru locuinţe identificate în staţiunea „La stejar“, pe terasa Colentinei, au fost construite din schelet de pari şi nuiele, pomostit cu lut amestecat cu păioase. Fiind puternic distruse şi deranjate, forma locuinţelor nu a putut fi precizată. Se pare că erau case mari, spaţioase (circa 5 m × 3 m), care aveau o formă rectangulară. În masa de chirpic prăbuşit, în două locuinţe, s-au găsit şi resturile unor vetre de foc.

În inventarul aşezării din faza Tei au fost descoperite câteva aşchii şi lame fragmentare de silex; o lamă-fierăstrău de silex; un ciocan de piatră cu gaură transversală pentru fixarea cozii şi mai multe fragmente de topoare de piatră cu muchia rotunjită; o măciucă de piatră, sferică, cu patru protuberanţe pe corp, iar ca obiecte de bronz o împungătoare-dălţiţă şi un pumnal cu limbă la miner.

Trăsăturile specifice fazei Tei a culturii Tei nu se reflectă însă pe elementele de inventar amintite. Ceea ce apare caracteristic pentru această fază se poate surprinde şi defini îndeosebi prin studiul ceramicii.

În aşezarea cercetată la Băneasa, pe terasa stîngă a Colentinei, au putut fi precizate următoarele categorii: I) vase lucrate din pastă amestecată cu o mare cantitate de nisip şi pietriş, dar din care nu lipsesc nici bucăţi de calcar şi paiete de mica; II) recipiente a căror pastă conţine, în amestec cu lutul, aceleaşi materii degresante, însă în proporţii sensibil diminuate; III) vase din pastă fină, aproape întotdeauna lipsită de impurităţi. Vasele primelor două categorii au căpătat prin ardere culoarea cărămizie sau cenuşie-cărămizie, cele din categoria a treia — culoarea neagră sau cenuşie-neagră.

În categoria întâia au fost constatate următoarele forme: a) vase mari de provizii, cu pîntecele puternic bombat şi cu marginea înaltă, evazată — în seria acestora distingîndu-se următoarele tipuri: unul al cărui gît apare bine delimitat de restul corpului printr-o desprindere frîntă faţă de umerii boltiţi, iar în exterior printr-un briu (alveolat sau crestat), dispus în zona de întîlnire a gîtului cu umerii (fig. 1/1); şi alt tip, la care gîtul continuă lin umerii oblici şi înălţaţi ai recipientului şi la care briul exterior lipseşte (fig. 1/2). b) Castroane — mari şi mijlocii — cu corpul hemisferic; cele mari au dispuse pe corp torţi verticale, masive, din bandă lată, cu deschiderea ovală (fig. 1/5); cele mijlocii au pe partea superioară a corpului creste orizontale, alungite. c) Vas fragmentar, de dimensiuni mijlocii, cu profilul bitronconic. Sub margine este dispusă o creastă (?) alungită, verticală, străpunsă de un orificiu circular (fig. 1/4). d) Profil fragmentar de vas, cu margine înaltă, cilindrică şi cu pîntece arcuit. O toartă (?) verticală, din bandă lată, cu deschidere ovală, porneşte din buză şi coboară în zona superioară a pîntecelui (fig. 1/3).

¹ Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, pl. II, 8; III, 14; IV, 21; V, 24—25, 26, 28; VI, 30, 32; VII, 38—39; VIII, 40, 44 etc.

În categoria a doua au putut fi identificate: a) vase de dimensiuni mijlocii, de tipul celor grupate în seria 1a și b) o strecurătoare, cu corpul în formă de tavă întinsă, cu marginea oblică (fig. 1/7).

În categoria ultimă s-au constatat: a) Castroane. Unul, de dimensiuni mari, întins, are corpul arcuit, marginea fiind înaltă și evazată

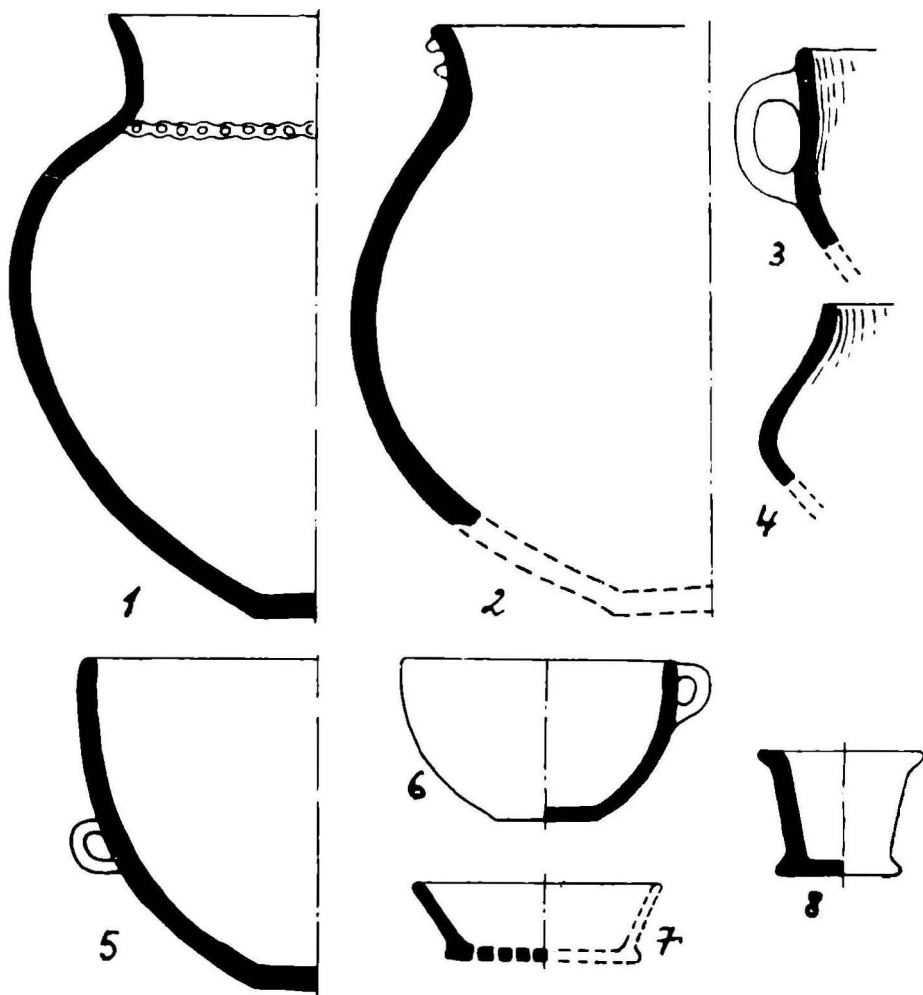

Fig. 1. Forme de vase din faza Tei (1—2,5=1/8; 3—4, 6—8=1/4)

(fig. 5/9). Printre exemplarele de dimensiuni mijlocii se disting următoarele tipuri: cu partea superioară a corpului cilindrică și cu cea inferioară pronunțat oblică (fig. 2/1); cu corpul arcuit simplu (fig. 1/6) sau arcuit bitronconic, la acestea marginea fiind ori doar reliefată în exterior (fig. 2/2), ori ușor arcuită în afară (fig. 2/3); și castroane cu pîntecele arcuit, cu gît cilindric și cu buză evazată, mai scundă sau mai înaltă (fig. 2/4,5). b) Căni, cu pîntece bine arcuit și cu margine înaltă, ușor sau

puternic evazată. Una sau două torți trase din buză coboară în zona de întâlnire a gîtului cu pîntecele. c) Cești cu o toartă trasă din buză¹ cu pîntecele bombat și cu gît înalt, terminat cu buză evazată. Variantele constatate în seria acestora pot fi distinse în funcție de modul în care este tratat unul sau altul din elementele recipientului: cești cu pîntecele foarte puțin (fig. 3/1) sau, dimpotrivă, mult reliefat (fig. 3/2,5), cu gîtul

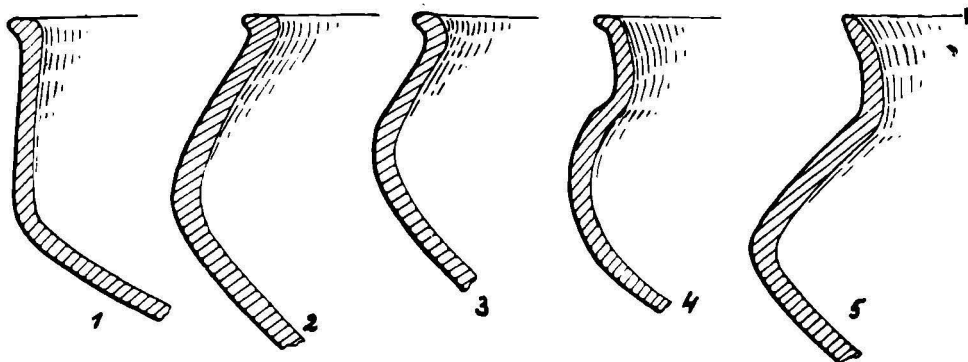

Fig. 2. Profile fragmentare de castroane

cilindric (fig. 3/1) sau în formă de pîlnie (fig. 3/4), cu fundul rotunjit sau aplatizat, terminat, în centru, cu cerc adîncit (concav) (fig. 3/1,2), cu umbo (fig. 3/3) sau cu picior (fig. 3/5). d) Pahare tronconice, cu bordură

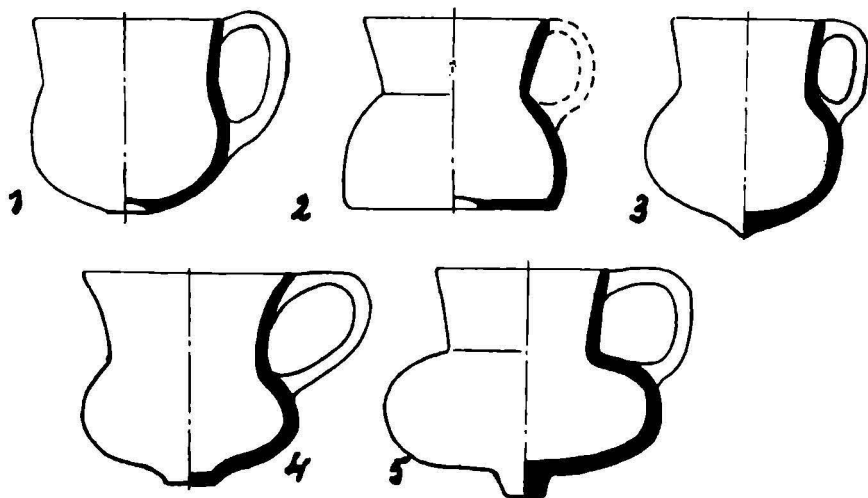

Fig. 3. Cești din faza Tei a culturii Tei

circumscriind fundul și marginea, în exterior (fig. 1/8). e) Cupă cu picior tronconic, gol în interior (un picior fragmentar a fost descoperit în locuința nr. 2).

¹ În săpăturile de la Băneasa nu au fost descoperite cești cu toartă sub margine. Existența lor poate fi însă presupusă deoarece varianta de ceașcă cu toartă sub margine se întâlnește și în faza veche a culturii Tei (Cățelu Nou) și în faza „La stejar”.

Ornamentarea vaselor din primele două categorii constă din striuri obținute cu măturica, creștături sau alveole pe buză, briuri alveolate sau crestate (simple sau duble), dispuse sub margine sau în zona de unire a gâtului cu pîntecele recipientelor ; apoi din șiruri de cercuri mici, adîncite sau de impresiuni triunghiulare și, în cazuri mai rare, din proeminențe conice, obținute prin împingerea pastei din interior în afară.

Fig. 4. Ceramică cu decor obținut prin împunsături succesive

Decorul vaselor lucrate din pastă fină a fost realizat, în proporție covârșitoare, în tehnica împunsăturilor succesive. De fapt, în așezarea din faza Tei de la Băneasa, doar trei fragmente ceramice constituie excepții : parte din buza unui castron, pe care apar cercuri imprimate cu un obiect tubular (fig. 4/3) ; un fragment de vas cu ornamente incizate (fig. 4/2) și o ceașcă fragmentară, decorată cu un șir de impresiuni semiovale.

Principalele motive decorative obținute prin împunsături succesive, încrustate cu alb, sînt următoarele : banda de linii drepte sau ondulate, paralele, cu poziția orizontală sau verticală (fig. 4/5—7) ; șirul (simplu

sau multiplicat) de S-uri oblice și cu capetele îmbucate (fig. 5/2) ; zigzagul orizontal sau vertical, numai într-un singur caz simplu (fig. 4/1), în rest, în proporție dominantă, multiplicat (fig. 4/6—7) ; triunghiurile cu virfurile în jos, dispuse în șir orizontal (fig. 5/3) și romburile hașurate, așezate în șiruri orizontale, dar mai ales verticale (fig. 5/1), uneori însă

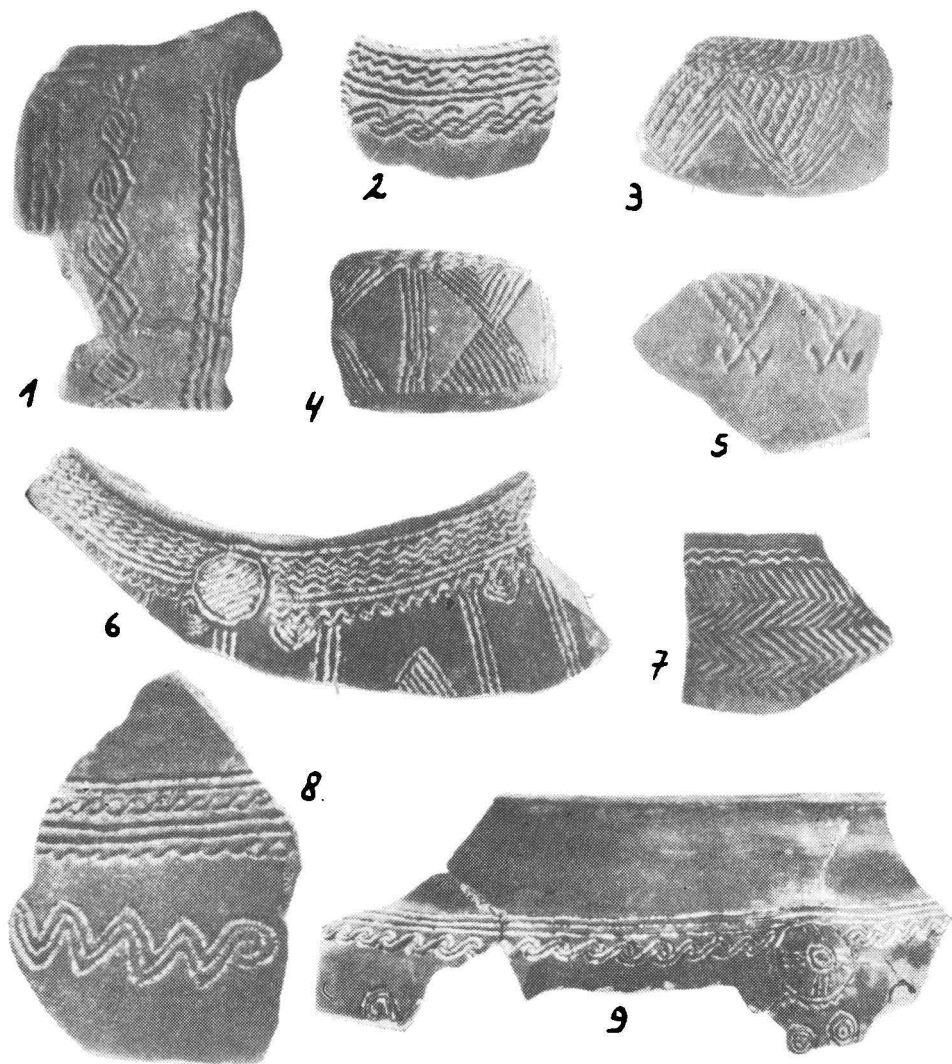

Fig. 5. Fragmente ceramice din așezarea aparținând Țazei Tei, cercetată la Băneasa

alcătuit și ornamente complexe (fig. 4/4) ; cercul cu suprafața hașurată (fig. 5/6) sau întretăiată de o cruce (fig. 5/9).

Pe baza analizei materialului ceramic pot fi sesizate elemente sau trăsături caracteristice Țazei Tei, reprezentate fie prin anumite forme de vase, fie prin unele amănunte ale tehnicii de ornamentare sau prin câteva

motive decorative. Dar pentru a preciza fizionomia fazei aduse aici în discuție, este necesar ca elementele specifice ei să fie privite, pe de o parte, *statistic*, iar, pe de altă parte prin luarea lor în considerare *împreună, în asociere* și nu disparat (un element, fără a fi alăturat celorlalte). O atare metodă de lucru se impune — măcar în prezent — deoarece studiul de ansamblu asupra culturii Tei duce la constatarea că unele tipuri de vase sau ornamente sînt comune (și adesea în contururi identice) mai multor faze. Niciodată însă nu va coincide, în contextele a două faze diferite, proporția în care apare reprezentat un element sau altul, caracteristice culturii Tei și nici prezența laolaltă a *tuturor acelorasi* elemente specifice.

Pe baza utilizării acestei metode, faza Tei a culturii Tei se individualizează astfel :

1) În cadrul ceramicii fine, prin proporția precumpănitoare (aproximativ 98%) a recipientelor cu decor obținut prin împunsături succesive deosebit de fin executate ¹. 2) Prin procentul de asemenea foarte mare al ornamentelor care au la bază zigzagul (fie că acesta apare organizat în benzi înguste de trei-patru linii orientate orizontal, fie în benzi late, compuse din cîteva zeci de zigzaguri verticale, alăturate) ². 3) Prin prezența, pe umerii vaselor lucrate din pastă fină, a unei benzi orizontale compuse din linii drepte, alternate sau succedate de linii ondulate, sau de un lanț (simplu sau dublu) de S-uri culcați ³; 4) Prin dispunerea tectonică a decorului de pe vase. 5) În cadrul categoriei de vase lucrate din pastă cu mult pietriș și nisip, fazei Tei îi sînt specifice recipientele cu pîntecele bombat și gît cilindric, lipsite de ornamentele alcătuite din cercuri adîncite, cu umbo în centru ⁴; de asemenea, castroanele cu corpul arcuit ⁵ și 7) utilizarea, în cazuri evident mai numeroase, a briurilor alveolate înguste, cu alveole circulare, față de briurile alveolate late, cu alveolele ovale alungite, reprezentate într-un procent mai redus ⁶.

Îndeosebi vasele lucrate din pastă fină, de culoare neagră, al căror decor utilizează, în cazuri extrem de numeroase, banda orizontală dispusă pe umerii recipientului și compusă din linii drepte, combinate (alternate sau succedate) de linii ondulate și șiruri de S-uri culcați; precum și prezența, de asemenea foarte numeroasă, a ornamentelor care au la bază

---

¹ Ornamente obținute prin împunsături succesive foarte fine se constată și în faza „La stejar“. Dar la acest nivel, procentul lor este sensibil redus.

² Ornamentul de benzi late compuse din cîteva zeci de zigzaguri verticale apare cîteodată și pe vasele din faza „La stejar“. Dar spre deosebire de faza Tei, unde acest decor este dispus mai ales în metope, în faza „La stejar“ el este organizat în frize care circumscriu întreg pîntecele unor cești sau castroane.

³ Șirul de „S“-uri culcați (cu deosebire unul singur) apare și pe recipientele din faza „La stejar“, însă asociat, cel mai adesea, cu o bandă de linii în rețea.

⁴ Cercul adîncit concav, cu umbo în centru este caracteristic vaselor cu pîntecele bombat și gît cilindric, în fazele „La stejar“ și Fundeni.

⁵ Acest tip de castron apare în fazele Cățelu Nou, Tei, „La stejar“ și Fundeni. Din punctul de vedere al evoluției pe faze — de fiecare dată în context diferit. În faza „La stejar“ este la fel de răspîndit și un alt tip de castron : cu corpul tronconic.

⁶ Raportul se inversează în faza „La stejar“, iar în faza Fundeni și mai mult.

zigzagul obținut în tehnica împunsăturilor succesive — îndeosebi aceste două elemente oferă fazei Tei a culturii Tei o notă deosebită, cu totul caracteristică, astfel încât o ceramică cu un atare decor să nu poată fi atribuită altor etape de evoluție ale culturii epocii bronzului din Muntenia.

Definirea fazei Tei ca o etapă aparte a culturii Tei și caracterizarea mai precisă, mai bine conturată a acestei faze — pe baza unei documentații sporite — pune însă, mai mult ca în trecut, atât problema fixării locului pe care ea l-a avut în procesul dezvoltării culturii epocii bronzului din Muntenia, cât și problema de a cunoaște pe ce căi s-a putut constitui faciesul de care ne ocupăm.

Cu privire la problema poziției cronologice a fazei Tei, săpăturile recente de la Băneasa nu au adus nici un element de ordin stratigrafic — cele două așezări Tei de acolo excluzându-se teritorial. Pe de altă parte, în cenușarul de la Novaci — unde, pentru prima dată s-a putut constata suprapunerea mai multor niveluri de cultură Tei — faza Tei nu a fost documentată¹. Astfel, în aria culturii Tei, nu este cu puțință, deocamdată, să se stabilească prin metoda stratigrafică, poziția cronologică a fazei Tei.

Cu un alt prilej² însă, a fost relatată o situație stratigrafică surprinsă în aria culturii Monteoru, chiar în așezarea eponimă. Acolo, fragmente ceramice din faza Tei a culturii Tei au apărut în stratul Monteoru IIa, în timp ce fragmente aparținând fazei „La stejar” au fost observate în depuneri Monteoru IIb. Dar ulterior, s-a întâmplat ca fragmentele unui vas caracteristic fazei Monteoru IIa să fie surprinse, în toamna anului 1963, la Cățelu Nou, în mediu Tei de aspect cert „La stejar”. În felul acesta, problema sincronizării evoluției culturii Tei cu cea a culturii Monteoru ridică aspecte noi, complexe, care se pot pune pentru ambele culturi. Și pînă cînd atari aspecte vor fi pe deplin clarificate, rămîne ca problemă deschisă, aceea de a ști dacă situația fragmentelor Tei de la Monteoru reflectă întocmai o stare de lucruri existentă și în aria culturii Tei.

Precizarea poziției cronologice a fazei Tei rămîne, din pricina faptelor semnalate, să fie făcută pe alte căi: utilizînd argumente de ordin comparativ-tipologic, dar ținînd seamă și de suprapunerea nivelurilor de cultură Tei de la Novaci.

Anume, observațiile stratigrafice din această din urmă stațiune precizează o situație: nu mai este cu puțință să se creadă că faza Tei a culturii Tei a premers imediat fazei Fundeni. Succesiunea „La stejar”-Fundeni fiind astfel stabilită, pentru precizarea poziției fazei Tei se poate face numai ipoteza următoare: ea — ori precede faza „La stejar”, ori se situează ulterior fazei Fundeni. La alternativa din urmă trebuie să se răspundă însă în mod categoric negativ, deoarece faza Tei nu posedă nimic caracteristic pentru perioada tîrzie a epocii bronzului, unde ea ar trebui în felul acesta să fie încadrată. Dar, pornind de aici, apare implicită concluzia că faza Tei se situează, ca etapă de evoluție a culturii Tei,

¹ Alexandru Vulpe și Valentina Bușilă, *op. cit.*

² Cf. Valeriu Leahu, *O fază veche a culturii Tei descoperită la Cățelu Nou*, în *SCIV*, XIV, 2, 1963, n. 2 de la p. 315, utilizînd informații primite de la Eugenia Zaharia.

înaintea fazei „La stejar“. Pentru stabilirea unei atari poziții cronologice pledează și unele constatări de natură comparativ-tipologică, în stare să sublinieze legăturile fazei Tei, atât cu faza Cățelu Nou, cât și cu faza „La stejar“.

Sînt îndeosebi comune fazelor Cățelu Nou și Tei, următoarele elemente : utilizarea cu predilecție, în procent evident precumpănitor, a ornamentului care are la bază zigzagul obținut în tehnica împunsăturilor succesive ; utilizarea cu precădere a brîurilor alveolate înguste (faza Cățelu Nou nu cunoaște brîurile late, cu alveole ovale-alungite) ; dispunerea tectonică a ornamentelor ; și forme de vase cum sînt castronul cu corpul arcuit și cupa cu picior (aceasta din urmă, întâlnită pînă acum numai în fazele Cățelu Nou și Tei). Se mai poate apoi semnala faptul că vasele mari de provizii cu corpul puternic bombat și gît cilindric au, în fazele Cățelu Nou și Tei, profilul pîntecelui globular, în timp ce în fazele „La stejar“ și Fundeni, corpul acestor vase va fi oval-ascuțit (înălțat) ; și că pe recipientele acestea lipsește, în fazele Cățelu Nou și Tei ornamentul de cercuri adîncite cu umbo în centru, caracteristic însă celorlalte faze ale culturii Tei. Ținînd seamă de atari elemente comune, apare firească apropierea în timp și admiterea unei eventuale succesiuni a fazelor Cățelu Nou — și apoi Tei.

Pe de altă parte, se constată amănunte caracteristice comune fazelor Tei și „La stejar“ : faptul că faza „La stejar“ mai utilizează (deși în cazuri rare) împunsăturile succesive fine și înguste ; că în această din urmă etapă a culturii Tei se observă de asemenea o largă folosire a motivului zigzag (reprodus însă, cu precădere, într-o tehnică diferită) ; apoi utilizarea, în continuare, a brîurilor alveolare înguste, cu alveole rotunjite ; folosirea și în faza „La stejar“ (dar în măsură sensibil redusă) a ornamentului șir de S-uri culcați etc.

Pornind de la împrejurarea că faza Tei conține atît elemente înţilnite în faza Cățelu Nou, cît și în faza „La stejar“ ; dar întrucît între aceste din urmă două faze sînt evidente deosebiri, care implică și o distanțare a lor în timp — astfel se poate conchide că faza Tei a culturii Tei se situează între faza Cățelu Nou (ulterior acesteia) și faza „La stejar“ (anterior ei). În sprijinul acestei concluzii, pare cu totul semnificativă evoluția pe care o suportă un motiv decorativ comun tuturor celor trei faze aduse în discuție : zigzagul. Acesta apare în faza Cățelu Nou, des reprodus pe vase, cu deosebire redus la o singură linie, fiind realizat în tehnica împunsăturilor succesive de aspect caracteristic fazei vechi a culturii Tei. În faza Tei, zigzagul apare în cazuri și mai numeroase, tot în tehnica împunsăturilor succesive, dar în benzi late, care grupează mai multe linii. Aproape tot atît de des apare zigzagul și în faza „La stejar“. Însă, la acest nivel, banda lată compusă din mai multe linii în zigzag, realizate prin împunsături succesive — din faza Tei, va fi înlocuită îndeosebi cu o bandă în genere de aceeași lărgime, dar obținută în altă tehnică : într-un cîmp — de regulă, întreg pîntecul vasului — ornamentat prin împunsături succesive sau printr-o rețea deasă de linii incizate — banda lată, în zigzag, *este cruțată*. După o atare evoluție (în care un element este treptat amplificat, pînă cînd se produce transformarea lui), zigzagul va fi *aproape* complet abandonat în faza Fundeni.

Cu privire la poziția cronologică a fazei Tei trebuie discutat de asemenea, un alt aspect : acela de a ști dacă între fazele Cățelu Nou și „La stejar“ — unde rezultă că poate fi situată faza Tei — a existat *numai aceasta*, sau, dimpotrivă, dacă nu cumva, pe durata de timp dintre faza veche a culturii Tei și cea numită „La stejar“ nu s-au intercalat și alte aspecte de evoluție, pentru moment încă nedeterminate.

Pentru a defini gradul de succesiune între fazele Tei și „La stejar“, răspunsul este mai ușor de obținut, dispunând de o situație clară. Anume, într-o locuință (L. 4) din așezarea aparținând fazei „La stejar“ de la Băneasa, ceramica descoperită — pe de o parte, păstrează încă nealterate elemente specifice fazei Tei, iar pe de altă parte, reflectă modul în care unele motive decorative caracteristice fazei Tei, sînt transpuse în tehnica împunsăturilor succesive de aspect „La stejar“. Pe baza unor asemenea observații, dar în funcție și de altele, se poate trage concluzia că faza Tei a fost imediat succedată de cea „La stejar“, aceasta din urmă dezvoltîndu-se organic (dar și cu aportul unui factor extern), din faza Tei.

Cu privire la gradul de apropiere în timp dintre fazele Cățelu Nou și Tei, situația nu pare să poată fi la fel apreciată. Este probabil, în acest caz, că între aspectele aduse aici în discuție, trebuie admis încă un altul — interpus — dar pentru moment nu surprins în teren. Formularea unei asemenea ipoteze este, în primul rînd, influențată de dezvoltarea sincronă a culturilor Tei și Monteoru. Se pune problema — ținînd seamă de apropierea de timp între etapa Monteoru IIa și faza Tei — ce corespunde în cultura din cîmpia Dunării fazei Monteoru I, cu toate etapele acesteia (a-c₁₋₄). Mai mult însă, presupunerea unui aspect de cultură Tei, interpus între fazele Cățelu Nou și Tei, se întemeiază pe observația că între aceste două faze se constată o lipsă de legătură directă în evoluția tehnicii împunsăturilor succesive : este oarecum bruscă apariția procedurii clasice *Stichkanaltechnik* (utilizat în toate celelalte faze ale culturii Tei), față de împunsăturile succesive cu un contur deosebit și dispuse distanțat, care se observă pe vasele de la Cățelu Nou.

Împrejurarea că — măcar în prezent — nu poate fi pe deplin dovedită o evoluție directă, neîntreruptă, între fazele Cățelu Nou și Tei ; că, dimpotrivă, după cum se pare, între acestea trebuie presupusă încă o etapă, necunoscută însă, îngreunează sensibil abordarea celeilalte probleme pe care o pune studiul fazei Tei : aceea de a cunoaște căile pe care ea s-a putut constitui și dezvolta.

Este, desigur, cu totul firesc să se admită în această privință, un proces *intern* de dezvoltare, în cadrul căruia faza Tei să fi extras, asimilat ori amplificat elemente de cultură Tei preluate oricum și din faza Cățelu Nou. Categoriile ceramice, formele de vase și unele motive decorative, comune acestor două faze, susțin pe deplin o atare interpretare. Dar nu poate fi socotit produsul numai al întîmplării împrejurarea că unele din aceste elemente comune au fost dezvoltate într-un anume sens, precum nici faptul apariției altor trăsături specifice, noi, de natură să completeze, să îmbogățească conținutul culturii epocii bronzului din cîmpia Dunării. Se pune astfel problema mediului din care faza Tei le-a preluat pe acestea, sau a contactelor care au prilejuit dezvoltarea într-un sens anumit a ceea ce fusese specific și fazei anterioare, Cățelu Nou.

Din faza veche a culturii Tei, faza Tei preia îndeosebi triunghiul — care va apare însă, acum, fie hașurat, fie cu cîrlig la vîrf — și zigzagul, al cărui mod de evoluție, în cadrul fazei de care ne ocupăm, a fost precizat. În același timp, faza Tei cunoaște, ca elemente noi, procedeul „clasic” al tehnicii împunsăturilor succesive și unele motive decorative: rombul hașurat, motive de caracter popriu-zis spiralic (șirul de S-uri îmbucate, cîrligele), cercul sau rozeta cu cruce circumscrisă. De unde și cum pot fi derivate toate acestea?

Dacă, de pildă, triunghiul hașurat poate fi apreciat ca adaptarea unui motiv decorativ vechi în cultura Tei (triunghiul simplu incizat¹), la un sistem de ornamentare care utilizează un decor bazat nu numai pe contururi trasate ci și pe *spații ornamentate* (așa cum se observă că este caracteristic culturii Tei, începînd o dată cu faza Tei); în schimb, celelalte elemente pot fi explicate altfel: ca produs al unei influențe externe, înregistrată în cultura Tei, în cadrul unui puternic curent venit din sud sau sud-vest, în ultimă analiză din Macedonia². Din acest mediu pot fi derivate romburile cu cîrlige spiralice la vîrfuri, motivele solare și cele de caracter spiralic. Cît privește utilizarea în faza Tei a procedurii „clasic” *Stichkanaltechnik*, este probabil că apariția acestuia s-a poată fi explicată în felul următor: dat fiind că pe o arie oarecum vastă, dar atît de apropiată de cea a culturii Tei, încă de la sfîrșitul neoliticului a fost cunoscută și larg răspîdită tehnica împunsăturilor succesive³, aceasta a putut fi — în cadrul unui puternic curent de influență sud-vestică — adoptată și de cultura Tei, chiar fără a exista puțința unei transmiteri directe (concepută teritorial sau în timp).

Revenind la unele motive decorative din faza Tei, pe care le-am socotit de proveniență sud-vestică, este adevărat că acestea se întîlnesc și în culturi ale epocii bronzului de pe teritoriul R.P.R., îndeosebi în aria Monteoru. Astfel, șirul de „S”-uri culcați cu capete îmbucate, triunghiurile cu cîrlige la vîrfuri sau romburile cu fanioane la vîrfuri apar pe vasele din cimitirul Monteoru de la Poiana⁴, asemenea motive fiind comune și ariei Monteoru din Muntenia⁵. Similitudini între culturile Tei și Monteoru au fost remarcate mai de mult și de D. Berciu⁶. Problema care se pune este însă de a ști dacă elementele aduse aici în discuție au fost preluate din cultura aflată în cîmpia Dunării, în cultura Monteoru, sau invers. Răspunsul pare că trebuie să fie dat pentru prima alternativă, influențați de constatările următoare: după cum a precizat recent Eugenia Zaharia, cultura Monteoru folosește cu precădere triunghiurile cu vîrfurile în sus⁷,

¹ Triunghiul incizat apare încă în faza Cățelu Nou.

² Avem în vedere motivele spiralice, cele solare, romburile cu cîrlige spiralice etc. Asupra originii și prezenței lor în culturile epocii bronzului de la nordul Dunării de jos nu stăruim, o discuție amplă și argumentată fiind recent realizată de Vladimir Dumitrescu, în *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cirna*, București, 1961, p. 233 și urm.

³ Ion Nestor, *Der Stand...* p. 102; Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p. 223—225.

⁴ Ec. Dunăreanu-Vulpe, *La nécropole de l'âge du bronze de Poiana*, în *Dacia*, V—VI, 1935—1936, p. 158, fig. 6; p. 160, fig. 8/1, 4, 9.

⁵ Informații Eugenia Zaharia.

⁶ D. Berciu, *Cercetări arheologice în regiunea București*, în *Materiale*, II, 1956, p. 499.

⁷ Eugenia Zaharia, *Das Gräberfeld von Balintesti-Cioinagi und einige Fragen der Bronzezeit in der Moldau*, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 157 n. 10.

spre deosebire de cultura Tei, care le utilizează în dispunere cu vârful în jos. Pe de altă parte, Ion Nestor a arătat că motivele cu caracter spiralic apar la Monteoru numai atunci când se constată acolo și importurile de ceramică Tei¹. Sînt indicii care conturează deci o direcție — de la sud înspre nord.

De altfel, tot mai mulți cercetători atribuie acum un rol din ce în ce mai mare curentului sudic sau sud-vestic, grefat pe conținutul unor culturi ale epocii bronzului din R.P.R. Ultima poziție în sensul acesta este formulată de Eugenia Zaharia, după care un atare curent a influențat sensibil și procesul de formare a culturii Noua².

Cît privește geneza fazei Tei, ea pare oricum să fie produsul unei dezvoltări interne, petrecute în cadrul culturii epocii bronzului din Muntenia, pe care s-au altoit însă puternic și elemente de cultură de proveniență sud-vestică.

Prin cercetările arheologice întreprinse în ultimii ani pe teritoriul orașului București, celor trei faze determinate în evoluția culturii Tei de Dinu V. Rosetti, li s-au adăugat încă două: în urma săpăturilor de la Cățelu Nou a putut fi identificată o etapă de început a culturii Tei³, iar rezultatele săpăturilor de la Fundenii Doamnei au permis precizarea unei faze de sfîrșit a acestei culturi⁴. Astfel — după ce au fost înlăturate și îndoilele cu privire la existența fazei Tei — schema evoluției culturii epocii bronzului mijlociu și târziu din Muntenia apare mai complexă și mai bogată. Potrivit cu stadiul cercetărilor de pînă acum rezultă că procesul de dezvoltare a culturii Tei s-a petrecut în cadrul a cinci etape, a căror succesiune a fost următoarea: 1) faza Cățelu Nou, 2) faza Tei, 3) faza „La stejar“, 4) faza Fundeni, 5) faza Fundenii Doamnei.

În legătură cu adoptarea unui sistem de cronologie relativă a culturii Tei, nu pot fi trecute cu vederea unele obiecții — întemeiate — aduse cu privire la denumirea dată fazelor acestei culturi (numiri putînd să producă, uneori, confuzii)⁵, precum nici încercarea de a elabora schema de evoluție a culturii de care ne ocupăm, utilizînd clasificarea cu ajutorul cifrelor din tabela aritmetică romană (I, II etc.). Un atare sistem de periodizare a fost încercat pentru ultimele două faze ale culturii Tei de D. Berciu⁶.

Cu totul conștienți de avantajele unei asemenea periodizări, am socotit — o vreme — că ea nu poate fi încă adoptată și am procedat ca atare.

¹ *Istoria Romîniei*, I, București, 1960, p. 106

² Eugenia Zaharia, *op. cit.*

³ Cf. Valeriu Leahu, *op. cit.*

⁴ Valeriu Leahu, *O fază nouă în evoluția culturii Tei: faza Fundenii Doamnei*, în *Cercetări arheologice în București*, 1963, p. 339 și urm.

⁵ Atari obiecții au fost aduse de tov. Vladimir Dumitrescu. D-sa ne-a atras, în primul rînd, atenția asupra cazului (singular, de altfel) în care numele atribuit unei faze (Tei) coincide cu numele dat culturii. De asemenea, cu prilejul publicării de către noi a fazei Fundenii-Doamnei, Vladimir Dumitrescu a sesizat confuzia care se poate produce între această fază și cea numită Fundeni. Cît de îndreptățită a fost o atare obiecție o dovedește faptul că D. Berciu a numit descoperirile de la Fundenii-Doamnei, efectuate într-alt punct decît cel unde a fost identificată faza Fundeni, „aspectul Fundeni — 1958“ (cf. D. Berciu, *Cîteva probleme ale culturii Verbicioara*, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 236).

⁶ D. Berciu, *loc. cit.*

Aveam în vedere situații de fapt, pe care le constatasem în studiul culturii Tei, anume — starea neclară în care se afla faza Tei (împrejurarea că aceasta a apărut, un timp, foarte puțin individualizată și că existența ei putea într-adevăr fi pusă la îndoială); precum și împrejurarea că succesiunea *tuturor* etapelor de evoluție a culturii epocii bronzului din Muntenia nu putea fi stabilită cu precizie¹, decît numai pe baza unor observații stratigrafice sau la capătul unui studiu comparativ-tipologic atent.

Acum, cînd — după săpăturile de la Novaci și acelea, reluate, de la Băneasa — în cercetarea culturii Tei, probleme ca cele semnalate mai sus și-au dobîndit rezolvare, evident că considerentele noastre nu mai sînt îndreptățite și că se poate trece la o clasificare a culturii amintite utilizînd sistemul omologării fazelor prin cifre romane. Propunem, ca atare, următoarea schemă de evoluție a culturii Tei : *faza Tei I* (pentru aspectul numit de noi „Cățelu Nou“); *Tei II* (faza numită de Dinu V. Rosetti „Tei“); *Tei III* (=faza „La stejar“); *Tei IV* (=faza Fundeni); *Tei V* (=faza pe care am numit-o „Fundeni Doamnei“). Dacă, în viitor, va fi descoperit și aspectul de cultură Tei pe care îl postulăm — anume, cel interpus între faza numită acum „Tei I“ și faza numită „Tei II“ — desigur că omologarea aceluia va trebui să se facă în funcție de caracterul său specific : în cazul că se va descoperi un facies Tei mai legat de faza I, aceasta va trebui să fie numită Tei I a, iar aspectul așteptat Tei I b ; sau dimpotrivă, identificîndu-se o ceramică mai apropiată de faza Tei II, ceastălaltă va trebui să suporte diviziunea în două etape. De altfel, este cu puțință ca probleme de felul acesta să se pună și pentru alte faze ale culturii Tei. Încă de pe acum ne pare a fi susceptibilă la o asemenea clasificare faza Tei III. Dar cum abordarea unei atari probleme depășește obiectivul studiului de față, ea rămîne să fie examinată cu un prilej de viitor.

---

¹ Oricine va sesiza faptul că raportul de succesiune între fazele identificate de Rosetti — Tei — „La stejar“ este acum inversat față de succesiunea admisă pînă la efectuarea săpăturilor de la Novaci.

GENEZA ORAȘULUI BUCUREȘTI IN LUMINA CERCETĂRIILOR RECENTE *

de ȘTEFAN OLTEANU

Problema apariției și dezvoltării orașului medieval în general, una din problemele majore ale istoriei, a constituit încă de multă vreme o importantă preocupare a unui larg cerc de cercetători din diferite țări europene, printre care și țara noastră. Istorici de formații diferite au căutat să explice în variate chipuri originea orașelor medievale din propria lor țară sau dintr-un număr de țări, încercîndu-se chiar unele sinteze asupra apariției și dezvoltării orașului medieval. Asemenea lucrări sînt numeroase, în mare parte cunoscute; în ele se caută să se rezolve problema originii orașului potrivit concepției de care erau călăuziți autorii lor. Carența unei metodologii științifice în interpretarea materialului documentar existent a împiedecat pe marea majoritate a istoricilor să definească în mod corect esența problemelor majore ale vieții orășenești medievale. În țara noastră, de pildă, procesul formării orașelor medievale a fost explicat, în trecut, pe cît de variat pe atît de confuz; și geneza orașului București s-a bucurat din plin de o serie de teorii care complicau și mai mult lucrurile, denaturînd în același timp imaginea reală a procesului sus-amintit. Nu vom insista aci asupra tuturor acestor teorii privind originea orașului București. Teza rolului determinant pe care l-a jucat comerțul în nașterea Bucureștilor¹, teza „descălecatului” extinsă și asupra apariției orașului de pe Dîmbovița², ca și multe ipoteze care s-au făcut în legătură cu această chestiune, n-au fost în măsură să elucideze adevăratele cauze ale procesului de formare a orașelor medievale în general și a capitalei noastre de astăzi în special.

În anii regimului nostru, mai cu seamă în ultima vreme, problema genezei orașelor medievale de pe teritoriul patriei noastre a fost reluată pe baze cu totul noi, științifice, punîndu-se în valoare o serie de materiale

---

* Comunicare ținută în cadrul Muzeului de istorie a orașului București la 26 februarie 1964.

¹ Această teză se întîlnește în numeroase lucrări începînd cu prima monografie a orașului București editată de G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Buc., 1899.

² *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și Dan Simonescu, Buc., 1960, p. 2.

documentare inedite. Bogatul material arheologic, de pildă, rezultat în urma cercetărilor arheologice efectuate, a deschis perspective nebănuite. Cum era și firesc, orașul București s-a bucurat de cele mai mari privilegii în această privință¹. Materialele arheologice scoase la iveală cu prilejul săpăturilor întreprinse în decursul a numeroase campanii, coroborate cu izvoarele documentare existente și interpretate în mod științific, au permis cercetătorilor să reia în studiu, în condițiile arătate, problema originii orașului nostru. Deși o lucrare special închinată genezei Bucureștilor nu există încă, menționăm că totuși în diverse lucrări consacrate istoriei orașului, unele editate, altele în curs de apariție sau în manuscris, se fac aprecieri și cu privire la modul de formare a orașului². În general aceste aprecieri sînt just orientate dovedind eforturile cercetătorilor de azi pentru explicarea științifică a procesului de apariție a orașului medieval. Din păcate, mulți dintre autorii acestor lucrări privesc schematic cauzele nașterii orașelor, mărginindu-se la citarea tezelor marxist-leniniste fără a se încerca explicarea procesului genetic al așezărilor urbane în funcție de condițiile istorice specifice fiecărei țări sau regiuni; aceste condiții au influențat procesul de apariție a orașului medieval, fără însă a-i modifica conținutul principal, indicînd căile pe care au luat naștere diverse așezări urbane. Geneza orașului București are același conținut, încadrîndu-se în procesul general de apariție nu numai a orașelor medievale de pe teritoriul patriei noastre, dar și al celorlalte orașe medievale din țările europene. În cele ce urmează vom încerca să analizăm cauzele generale care au dus la apariția orașului de pe Dîmbovița, condițiile specifice regiunii în care a apărut, calea pe care s-a desfășurat procesul genetic al orașului și caracterul etapei inițiale de dezvoltare a lui. Conștienți de importanța studiului comparativ vom căuta să încadrăm problema genezei orașului București în procesul general de apariție și dezvoltare a orașelor medievale din țara noastră și din alte țări europene.

Aproape sistematic, geneza orașului medieval a fost explicată prin simpla citare a tezelor marxiste, ca fiind rezultatul dezvoltării forțelor de producție, al creșterii diviziunii sociale a muncii, al procesului de separare a meșteșugarilor de agricultură, fără a se încerca să se explice măcar cît de sumar semnificația practică a acestor legi generale ale tezaurului gîndirii marxist-leniniste. Este înafară de orice îndoială că adevărata cauză a apariției orașelor medievale a constituit-o manifestarea la nivelul întregii societăți de pe un anumit teritoriu a procesului de separare a sferelor de producție. Dar această lege cu caracter general valabilă pentru apariția oricărui oraș medieval nu-și poate dobîndi înțelesul deplin pentru fiecare oraș în parte dacă nu se explică în mod concret, pe baza materialelor

¹ Amintim, printre altele, cercetările privind istoria orașului întreprinse de colectivul de cercetători din cadrul Muzeului de istorie a orașului București sub conducerea tov. Florian Georgescu, publicate în *Materiale și cercetări arheologice și Materiale de istorie și muzeografie*.

² Vezi mai cu seamă studiul lui P. Ș. Năsturel, *Cetatea București în veacul al XV-lea*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, [Buc. 1964], p. 141—157 unde se găsesc menționate și alte studii apărute în vremea noastră.

existente, premisele fundamentale ale procesului de formare a oraşului medieval: latura economică exprimată prin scindarea sferei de producţie unice în sfere deosebite — agricultură şi meşteşuguri — în cadrul obştei săteşti, şi latura socială exprimată prin cristalizarea şi dezvoltarea relaţiilor feudale fără de care problema apariţiei oraşului medieval nu poate fi concepută. Trebuie avut, de asemenea, în vedere condiţiile istorice sociale, economice şi politice specifice formării fiecărui oraş. Existenţa unor drumuri de negoţ care brăzdau teritoriul ţării şi pe care erau purtate spre centrele de schimb o serie de produse a avut o însemnătate deosebită la ridicarea din punct de vedere economic a unor aşezări cu o poziţie geografică prielnică grăbind naşterea şi maturizarea formelor de viaţă urbană. Acelaşi lucru se poate spune despre gradul de densitate a populaţiei, despre necesităţile de ordin strategic, despre rolul relaţiilor internaţionale sau, mai puţin în cazul Bucureştilor, despre rolul însemnat al elementului străin, cel săsesc de pildă, în procesul de urbanizare a unor aşezări. Toate aceste stări de lucruri au făcut ca procesul de formare şi dezvoltare a oraşelor medievale să nu fie identic ca formă nu numai în toate ţările, dar nici măcar în toate regiunile uneia şi aceleiaşi ţări. Aceste condiţii au constituit la rîndul lor cauza pentru care procesul genetic s-a manifestat sub diferite forme concretizate în multiplele căi de constituire a aşezărilor urbane. Ținem să subliniem în mod deosebit faptul că aceste căi nu reprezintă „tipare” în care să se încadreze geneza fiecărui oraş în parte; este vorba de exprimarea unor stări de lucruri reale generate în condiţii asemănătoare, care pot fi grupate în funcţie de trăsăturile lor comune şi de tendinţa lor de dezvoltare. Căile de apariţie a oraşelor medievale sînt, fără îndoială, foarte diverse. În această diversitate de forme care exprimă acelaşi conţinut istoric, se pot distinge unele direcţii principale de desfăşurare a procesului de constituire a oraşului medieval.

După cum am mai arătat cu alt prilej¹ un rol deosebit în apariţia multora din aşezările urbane pe plan european l-au jucat centrele fortificate cu funcţiuni politico-administrative, reşedinţe ale unor căpetenii feudale. Mare parte dintre aceste centre fortificate erau ridicate pe ruinele vechilor centre romane. În jurul acestor reşedinţe fortificate se stabileşte o populaţie diversă printre care şi elemente care încep să practice anumite meşteşuguri, mai cu seamă pentru satisfacerea cerinţelor de la reşedinţa respectivă. Cu vremea, prin creşterea populaţiei, prin creşterea ponderii activităţii productive, prin schimbul de produse organizat în această comunitate, atît pe plan intern cît şi internaţional, ia naştere aici o aşezare al cărui nivel de dezvoltare economică depăşeşte, în linii generale, nivelul economic al unei aşezări săteşti. Pe această cale au apărut numeroase oraşe medievale din Franţa (Metz, Toul, Verdun), Germania (Asleben, Allstedt, Zörbig), Polonia (Biskupin, Gniezno, Poznan), parte din oraşele medievale din Rusia (Vişgord, Halici), Cehoslovacia (Veligrad), Bulgaria (Pliska, Preslav) etc.; în ţara noastră asemenea aşezări sînt documentate în partea de nord a teritoriului Dobrogei (Garvăn-Dinogetia), pe linia Dunării sau în Transilvania (Biharea, Morisena) în primele secole ale mileniului II (e.n.). Caracteristica acestei căi o constituie faptul că

¹ *Problema genezei oraşului medieval în lucrările recent apărute în ţările vecine*, în „Studii”, nr. 3, an. 1963.

orașele care au apărut pe această cale, s-au format în împrejurări politice foarte tulburi (năvăliri, migrații de popoare etc.) când popularea centrelor fortificate se făcea în primul rînd din motive de apărare ¹.

Alte orașe s-au format în regiuni miniere ca urmare a activității sistematice și organizate de exploatare a unor minerale ca sarea, fierul, aurul, argintul, arama. Pe teritoriul patriei noastre, cu excepția Transilvaniei unde orașe ca Turda, Dej, Baia Mare, Satu Mare etc. ² sînt rezultatul exploatării mineralelor existente, n-avem decît foarte puține cazuri. Este vorba de Ocna din Țara Romînească rămasă de altfel într-o fază de dezvoltare preurbană, Baia, Tg. Ocna, Baia de Aramă și Baia de Fier, ultimele două neatingînd nici ele vreodată faza matură de dezvoltare.

Cele mai numeroase orașe au apărut dintr-o piață sau tîrg periodic organizat ca urmare a activității productive din cadrul obștei satești unde își schimbau produsele muncii lor locuitorii, mai cu seamă meșteșugari, din satele învecinate, din satele mai îndepărtate sau elemente străine din sfera schimbului. Această cale prezintă două aspecte. Primul aspect constă în organizarea temporară a schimbului de produse în cadrul unei așezări satești aservită sau nu unui stăpîn feudal, care prezenta cele mai bune condiții, mai cu seamă geografice, pentru toți participanții la schimb (în acest caz era preferată așezarea cu o poziție cît mai centrală față de complexul de sate din regiune fiind pe traseul sau la încrucișarea unor drumuri comerciale). Aici durata etapei de transformare a satului diferă de la caz la caz. În această etapă au loc nașterea și maturizarea formelor vieții urbane: crește numărul meșteșugarilor în vederea zilei de tîrg de obicei săptămînal ținută. Pentru păstrarea produselor destinate schimbului se construiesc încăperi potrivite: dugheni, pivnițe, prăvălii, hambare etc. Așezarea atrage atenția negustorilor străini ce tranzitează mărfuri, dar de multe ori și a domniei care își fixează reședința aici, de unde se emit acte domnești, contribuind astfel la dezvoltarea așezării. În curînd se întîlnesc aici organe ale puterii centrale, (pîrcălabul, vornicul etc.), organe ale administrației municipale (județul și pîrgarii) și alte fenomene ale vieții orășenești (fortificarea, de pildă). Apariția acestor elemente care n-au o cronologie strictă este în măsură să definească faza matură a așezării urbane. Dar aceste elemente nu apar dintr-o dată. De la ivirea celor mai simple și pînă la apariția celor ce caracterizează viața orășenească deplin formată trece de multe ori vreme îndelungată, uneori secole întregi. Aceasta constituie așa-numita etapă preurbană asupra căreia vom reveni mai jos în cazul Bucureștilor. Lăsînd la o parte cadrul european unde se întîlnesc orașe născute pe această cale (Franța, Germania, Polonia, Rusia, Bulgaria etc.) ³ pe teritoriul Țării Romînești constituirea în acest mod a orașelor medievale este un fenomen des întîlnit. Așa, de pildă, Cornățelul, Craiova, Tg. Jiu, Caracal, Ploiești, Tg. Gilort, Rușii de Vede etc., deși unele dintre ele n-au atins niciodată sau foarte tîrziu faza matură de

¹ *Ibidem*.

² Pentru evoluția Turdei, Dejului și Satului Mare, vezi *Doc. priv. ist. Rom., Transilvania, veac. XI—XIII*, vol. II, p. 132, 376—377, 400, 435.

³ Bibliografia corespunzătoare se află în St. Olteanu, *Problema genezei orașului medieval...* în „Studii”, nr. 3, an. 1963. Pentru Transilvania vezi *Doc. priv. ist. Rom., veac. XI—XIII*, vol. I, p. 308; veac. XIV, vol. II, p. 285—290.

dezvoltare urbană, ilustrează din plin transformarea unor sate la origină în centre urbane¹. Exemple asemănătoare se pot cita și pentru Moldova și Transilvania. Observații deosebit de interesante privind creșterea organică a formelor de viață urbană în cadrul satului s-au făcut în urma săpăturilor arheologice întreprinse în așezarea de la Coconi (reg. București). Evoluția acestei așezări care a rămas în stadiu preurban ilustrează tocmai acea etapă intermediară în care se conturează prezența în faza embrionară a unor atribute ale vieții orășenești². Din observațiile stratigrafice a reieșit prezența în așezare a două faze de locuire legate organic între ele. Elementele de tip urban lipsesc în prima fază (sfârșitul sec. XIV). Faza a doua este cea în care apar elementele urbane arătate mai sus, indicând tendința nouă de dezvoltare. Acesta este, prin urmare, primul aspect al căii de formare a orașului dintr-o piață temporar organizată în cadrul satului.

Al doilea aspect constă în organizarea acestui târg periodic nu în cadrul satului, ci la o oarecare distanță de el pe un loc care îndeplinea condițiile necesare realizării schimbului de produse între locuitorii satelor din regiune (pe traseul sau la intersecția drumurilor de negoț, poziție geografică prielnică, puncte obligatorii de trecere, locuri de vamă etc.)³. Cu vremea luau naștere aici așezări permanente care de multe ori luau denumirea satului celui mai apropiat sau al stăpînului pe moșia căruia și cu a cărui încuviințare se organizau astfel de târguri. Aici se stabilea definitiv o populație din satele din jur sau chiar și străină ale cărei preocupări urmau să satisfacă, măcar în parte, cerințele multiple ale membrilor colectivității: producind ea însăși anumite obiecte sau achiziționînd o serie de produse tranzitate. Asemenea situații se întîlnesc în Polonia, Rusia, ca și în țări din apusul Europei. Săpăturile efectuate la Tîrgșor confirmă nașterea acestui oraș dintr-un asemenea târg periodic organizat în apropierea unor sate⁴.

¹ St. Olteanu, *Cercetări cu privire la geneza orașelor medievale din Țara Românească*, în „Studii”, an. 1963, nr. 6.

² Prezența unui bogat inventar de unelte meșteșugărești, a formelor de turnat obiecte metalice, a unei mari cantități de zgură de fier, a numeroase grupări de bordeie și locuințe de suprafață, a ceramicii deosebit de evoluată ca tehnică și ornament, în mare parte smălțuită, identică cu cea descoperită la Tîrgoviște, Tîrgșor și alte orașe, a cărămizilor decorate, a numeroase monede românești și străine la care se adaugă inventarul diferențiat descoperit în locuințe precum și fortificațiile reprezentate prin trei șanțuri și valuri de apărare aparținînd unor faze consecutive, constituie argumente hotărîtoare în a considera nivelul de dezvoltare social-economică al acestei așezări deosebit, în linii generale, de cel al așezărilor sătești obișnuite. (N. Constantinescu, *Observații asupra satului fortificat din Țara Românească în sec. XIV—XV*, în S.C.I.V., an. XIII (1962), nr. 1, p. 59—80; vezi și *Cercetarea arheologică a satului medieval pe teritoriul R.P.R. — realizări și perspective*, comunicare prezentată la sesiunea științifică de arheologie medievală (Iasi 28 mai—7 iunie 1963).

³ Situații similare în Polonia (Al. Gieysztor, *Le origini della città nella Polonia medievale*, în *Studi in onore di Armando Saporì*, Milano, 1957, p. 129—145); pentru Transilvania vezi *Doc. priv. ist. rom.*, veac. XI—XIII, vol. II, p. 245.

⁴ Pe vatra vechiului centru economic nu s-au descoperit niveluri de viață care să ateste creșterea organică a formelor urbane în cadrul unei așezări rurale ca la Coconi. Locuințele — ateliere de meșteri cu uneltele și mijloacele lor de lucru, dughenele, pivnițele etc., descoperite dovedesc, din punct de vedere stratigrafic, inexistența unei așezări sătești anterioare. Cele citeva indicii de urme anterioare sînt disperate fără să indice un nivel continuu. Ele atestă prezența unor așezări rurale la o depărtare mai mică sau mai mare de vatra orașului, care au avut însemnătatea lor în apariția și dezvoltarea Tîrgșorului. Prezența atelierelor meșteșugărești, a pivnițelor etc., indică momentul în care pe locul unde

În lumina celor prezentate pînă aci cu scopul de a încadra geneza orașului București în procesul general de apariție a orașelor medievale nu numai din țara noastră, dar și din alte țări europene să examinăm modul concret în care s-a desfășurat procesul de apariție a orașului care face obiectul cercetărilor noastre, a cauzelor care i-au dat naștere și a căii pe care s-a desfășurat acest proces.

Precum se știe Bucureștii apar ca așezare urbană la sfîrșitul unei etape istorice în care sînt menționate pentru prima oară în documente cele mai multe dintre orașele Moldovei și Țării Romînești, anume sfîrșitul sec. al XIV-lea și prima jumătate a sec. al XV-lea. Este o epocă într-adevăr de liniște în raport cu epoca ultimului val de popoare migratoare care sfîrșește cu năvălirea tătarilor. Este o epocă de oarecare dezvoltare economică a societății de pe teritoriul Țării Romînești și al Moldovei care n-a putut să nu influențeze procesul de apariție a așezărilor urbane din această vreme. Numeroase izvoare printre care și cele arheologice atestă popularea sau mai corect spus repopularea unor regiuni, printre care și cea în care apar la mijlocul sec. XV Bucureștii, nelocuite sau slab locuite pînă atunci¹. La aceasta a contribuit, evident, și închegarea unui organism politic, statul feudal de sine stătător, care să bareze, prin funcțiile sale, imixtiunile externe. Acest fenomen de înmulțire a populației, desimea ei, constituie, așa cum arată Marx, condiția materială în sfera societății a manifestării diviziunii sociale a muncii². Cum s-au manifestat premisele economice și sociale din cadrul acestui proces de separare a meșteșugurilor de agricultură pe teritoriul Țării Romînești, și mai cu seamă în regiunea în care avea să se constituie orașul București, este bine să știm măcar și în linii generale. Unul din factorii majori care au stat la baza adîncirii procesului de diviziune a muncii a fost creșterea cerințelor de produse meșteșugărești în cantități tot mai mari a unei populații în continuă creștere; acest lucru a făcut ca anumiți indivizi din cadrul satelor să se specializeze din ce în ce mai mult în confecționarea unor anumite produse meșteșugărești de larg consum lărgind în modul acesta sfera de acțiune a celei de-a doua diviziune socială a muncii, proces mult mai vechi decît perioada asupra căruia stăruim. Astfel în așezările satești se constată existența unor categorii de meșteșugari deosebiți de preocupările casnice care în timpul liber satisfăceau prin meșteșugul lor parte din necesitățile membrilor colectivității. Datele furnizate de săpăturile arheologice coroborate cu cele documentare atestă existența pe teritoriul Țării Romînești și al Moldovei în mediul sătesc în perioada de la sfîrșitul secolului XIV și prima jumătate a sec. XV. a circa 11 ramuri meșteșugărești³. În regiunea de naștere a Bucureștilor, în așezările satești cercetate pînă acum, Străulești-Măicănești, Tei, Bragadiru, Dămăroaia, de pildă, s-a constatat prezența în

---

se ținea tirgul periodic ia naștere o așezare permanentă. A se vedea rapoartele științifice de săpături de la Tirgșor din *Materiale și cercetări arheologice, IV—VIII*, editate, ca și cele aflate în manuscris la Institutul de Arheologie București.

¹ *Doc. priv. ist. Rom., veac. III, XIV, XV, B. p. 22*; Panait I. Panait, *Observații arheologice pe șantierul de construcții din Capitală, în Cercetări arheologice în București*, [Buc. 1962], p. 143; vezi și săpăturile arheologice efectuate în ultimii ani pe teritoriul și în regiunea București, (mss la Muzeul de istorie a orașului București).

² K. Marx, *Capitalul*, ed. 1948, vol. I, p. 330—331.

³ St: Olteanu, *Producția meșteșugărească din Moldova și Țara Romînească în sec. X—XVII (Probleme de bază în lumina cercetărilor recente)*, în „Studii” nr. 4/1962, p. 874.

vremea indicată a unor meșteșugari ca fierari, olari, croitori etc., care lucrau pentru consătenii lor¹. Existența în primul rînd a acestor meșteșugari a creat necesitatea organizării schimbului de produse între locuitorii satelor din regiune. Cît privește premisele sociale, prezența relațiilor feudale pe teritoriul Țării Românești la sfîrșitul sec. XIV este un lucru care nu mai necesită nici un comentariu. Precizări în legătură cu rolul stăpînului feudal în procesul de apariție a Bucureștilor se vor face pe cît va fi posibil atunci cînd vom urmări calea de formare a orașului amintit.

Așa dar, apariția și dezvoltarea așezării urbane de pe Dîmbovița este rezultatul firesc al aceluiași proces social-economic general care a stat la baza formării și dezvoltării tuturor orașelor medievale nu numai din țara noastră, dar și din celelalte țări europene², ca urmare a adîncirii procesului de separare a meșteșugurilor de agricultură pe teritoriul de formare a fiecărui oraș.

Așa cum arătam mai sus acest proces s-a desfășurat pe căi diferite, căi asupra cărora am insistat în paginile anterioare. Rămîne să vedem în continuare pe care dintre aceste căi s-a format orașul București. Menționăm de la început că excludem calea minieră a formării orașului din motive lesne de înțeles : inexistența în regiune a resurselor de minerale în măsură să dea naștere unei industrii extractive. Rămîne prin urmare de văzut pe care din cele două căi au apărut Bucureștii : în jurul unei fortificații sau dintr-o piață periodic organizată în limitele satului sau în imediata lui apropiere.

S-a susținut în trecut și chiar și în unele lucrări recente, fără a fi împărtășită însă întru totul, teza existenței pe teritoriul viitorului oraș al Bucureștilor a unei cetăți medievale construită înainte de mijlocul sec. XV, după căderea cetății Giurgiului, ca un punct de rezistență împotriva expansiunii otomane ; în jurul acestei cetăți și în directă legătură cu ea s-ar fi format așezarea de pe malul Dîmboviței³. Principalul argument în sprijinul acestei teze este desemnarea Bucureștilor în actele originale emise de cancelaria domnească sau în unele izvoare narative, în slavonește sau în latinește, cu termenii corespunzători de „ГРАД“ și „castrum“, a căror semnificație ar fi aceea de cetate. Ținem să subliniem că, în ceea ce ne privește, contestăm existența unei cetăți pe teritoriul vechi al Bucureștilor, cu rol determinant în apariția orașului, din următoarele considerente. În privința terminologiei cu care se indică locul de emisie a documentului, în urma analizei termenilor din actele originale de limbă slavă din sec. XIV-XVI⁴, am constatat unele lucruri care merită a fi reținute. În

¹ Panait I. Panait, *Contribuții arheologice la cunoașterea satului în sec. XV pe teritoriul de azi al Bucureștilor, în Materiale de istorie și muzeografie*, Buc., 1964, p. 219—228 ; idem, *Așezări omenesti în sec. XV pe teritoriul orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, comunicare ținută la Muzeul de istorie a orașului București, mss.

² V. V. Stoklikaia-Tereșcovic, *Originea orașului feudal din apusul Europei*, în „Analele romino-sovietice“, istorie, An. 1955, nr. 2.

³ Al. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești*, în B.C.M.I., III, p. 197 ; această teză se regăsește în numeroase lucrări apărute ulterior și chiar și în lucrări recent apărute (Vezi de pildă, la P. Năsturel, *Cetatea București în veacul al XV-lea*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, Buc., 1964, p. 142—143, mai cu seamă).

⁴ Menționăm că este absolut necesar a se merge la original deoarece în colecția de *Doc. priv. ist. Rom.*, editată de Acad. R.P.R., termenul „град“ este tradus cu sensuri diferite, astfel că din traduceri nu se poate deduce termenul exact din original.

cazul următoarelor șapte orașe din Țara Românească : Argeș, București, Tirgoviște, Cîmpulung, Pitești, Gherghița și Tirgșor¹, orașe din care s-au emis numeroase acte domnești (de ordinul zecilor), indicarea de către diac a locului de emitere a actului este însoțită de termenii „ГРАД“ și „БАРОШ“ în cazul documentelor originale slavone ; de pildă : s-a scris în ГРАД sau БАРОШ București, Tirgoviște etc. Frecvența celor doi termeni în documentele emise din cele 7 orașe amintite este următoarea : pentru București și Tirgoviște, cu excepția citorva acte în care locul de emitere este indicat prin termenul „БАРОШ“, în toate actele, inclusiv în cele din sec. XVI și chiar din sec. XVII, termenul folosit este cel de „ГРАД“. Pentru orașele, Argeș, Cîmpulung, Pitești, Gherghița și Tirgșor situația este inversă față de cea constatată pentru București și Tirgoviște, adică este mai frecvent termenul „БАРОШ“. În cazul celorlalte orașe din Țara Românească din care uneori se emit ocazional un număr foarte mic (între 1 și 5) de acte domnești² apare numai termenul de „БАРОШ“. Înainte de a formula încheierile ce se desprind pe baza acestor constatări, să încercăm să explicăm deosebirea din punctul de vedere al terminologiei de limbă slavă dintre cele două grupuri de orașe : grupul celor 7 orașe indicate cu 2 termeni („ГРАД“ și „БАРОШ“) și restul orașelor indicate cu un singur termen („БАРОШ“). Următoarea observație făcută în acest sens are menirea, după părerea noastră, să explice această deosebire : toate cele 7 orașe (București, Tirgoviște, Argeș, Cîmpulung, Pitești, Gherghița și Tirgșor) au devenit în cursul secolelor XIV—XVI reședințe domnești permanente sau orașe de scaun de unde s-au emis numeroase acte domnești. În fiecare oraș menționat exista o curte domnească construită din piatră de obicei, avînd aspectul unui nucleu fortificat. În cazul unora dintre aceste orașe cronicile, relatările unor călători străini sau mențiunile documentare sînt edificatoare, iar rezultatele săpăturilor arheologice, acolo unde ele s-au efectuat, confirmă această stare de lucruri. Pentru autorul cronicii moldo-polone clădirea fortificată din București cu prilejul luării lui de către Ștefan cel Mare este un „zamek“³, adică un castel. Pentru autorul cronicii lui Ștefan cel Mare (versiunea în l. germană a lui Schedel) aceeași construcție de pe Dîmbovița la 1479 este un „Schloß“⁴, adică un palat, castel. Verancius mai întîi și apoi Iacob Bongars menționează în descrierile lor „Castelul din București“ (castellum, le chateau)⁵.

La 22 noiembrie 1517 redactorul unui act domnesc indica locul de emitere al actului „în noile curți din orașul Pitești“⁶. Prin urmare este vorba de ridicarea în jurul anilor 1516—1517 a unei reședințe domnești la Pitești.

¹ O singură mențiune se referă la cetatea Giurgiului unde efectiv a existat o cetate (*Doc. priv. ist. Rom., veac. XVIII—XV, B, p. 65*).

² De pildă : din Caracal 1 act, din Rîmnic 3 acte, din Craiova 2 acte, din Floci 2 acte, din Buzău 5 acte, din Giurgiu 1 act.

³ I. Bogdan, *Vechile cronică pînă la Ureche*, București, 1931, p. 176.

⁴ I. Chițimia, *Cronicile lui Ștefan cel Mare (versiunea germană a lui Schedel)*, Buc., 1942, p. I, s. IX.

⁵ I. Papiu, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, Buc., 1864, Tom. III, p. 178. Hurmuzaki, vol. XI, nr. 317, p. 192.

⁶ *Doc. priv. ist. Rom., veac. XVI, B, vol. I, p. 132*.

Termenul „ГРАД“ apare, în cazul Piteștilor, după această dată. Săpăturile efectuate la Tirgoviște, Tirgșor și, se pare, și la București au scos la iveală zidurile sau șanțurile de fundație ale acestor ziduri din complexul curților domnești¹. Așa dar, existența în cele șapte orașe în decursul sec. XIV—XVI a acestor curți domnești fortificate, loc de emitere a numeroase acte domnești, a făcut posibilă aprecierea orașelor respective ca ГРАД-uri. Este de la sine înțeles că nu poate fi vorba de cetăți. Ar însemna ca în toate cele 7 orașe să fi existat câte o cetate. Or, este exclus ca aceste cetăți, măcar unele din ele, să nu fi rămas pînă în zilele noastre sub formă de ruine sau să nu fi fost menționate în diverse descrieri ale orașelor în cauză. Pentru București mai cu seamă, despre care avem multe descrieri ale unor călători în sec. XVI și XVII ar fi fost imposibil să nu fi fost menționată cetatea, dacă ar fi existat, luîndu-se în considerație semnificația termenului slavon „ГРАД“, destul de frecvent întâlnit și în secolul XVII în documentele slavone emise din București. Dealminteri rezultatele cercetărilor arheologice efectuate pe teritoriul orașului București sînt deja în măsură să infirme existența unei asemenea cetăți pe vechiul teritoriu al orașului. Cît privește complexul arhitectural reprezentat prin curtea domnească, el se integra deplin în ansamblul vieții orășenești încît în unele documente semnificația termenului „ГРАД“ este aceea de oraș. Între anii 1474 și 1476 Basarab voievod anunța pe orășeni despre venirea în București a unui negustor turc „cu marfă bună și multă“, invitîndu-i pe cei care vroesc „să-și trimită omul și să se tocmească și să se învoiască cu turcul în ГРАД București“². Este afară de orice îndoială că nu e vorba de o cetate, ci de orașul București, de tirgul propriu-zis unde aveau loc asemenea tranzacții comerciale. „Viața lui Vlad Țepeș“ menționează episodul negustorului care și-a lăsat căruța cu marfă pe ulița „ГРАД“-ului, deci pe ulița orașului; prin urmare termenul „ГРАД“ are neîndoielnic, sensul de oraș³. La 11 septembrie 1569 Alexandru voievod întărea m-rii Glavacioc mai multe ocine dăruite de fiica lui Hamza ban pentru pomenirea tatălui ei, a soțului ei, a fiilor lor etc. După moartea lor Barbul postelnic cu frații săi au adus trupurile donatorilor amintiți care fuseseră înmormîntate în „ГРАД“ București, deci în oraș, și le-au înmormîntat la mănăstirea Glavacioc⁴. Și în acest caz este vorba, prin urmare, de semnificația de oraș a termenului slavon „ГРАД“.

În concluzie se poate afirma fără putință de îndoială că o cetate propriu-zisă pe vechiul teritoriu al orașului București cu rol determinant în apariția orașului n-a existat niciodată. Fortificațiile existente care reies din semnificația generală a termenului slav „ГРАД“ și pe care le-a ridicat Vlad Țepeș în primii ani de domnie în București nu sînt altceva decît ansamblul întăriturilor curții domnești din orașul de scaun, întă-

¹ Vezi rapoartele de săpături publicate în *Materiale și cercetări arheologice*, pentru Tirgșor; *Cercetări arheologice în București*, pentru București; rapoarte de săpături în manuscris la Institut. de Arheologie Buc., pentru Tirgoviște.

² I. Bogdan, *Relațiile...* p. 124.

³ *Cronicle slavo-romîne* din sec. XV—XVI publicate de I. Bogdan, ediția P. P. Panaitescu, p. 203, 210.

⁴ *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVI, B, vol. III, p. 328; IV, 337. O semnificație similară are și termenul latin „castrum“. La 17 noiembrie 1476 se făcea cunoscut brașovenilor „quomodo castrum Bocorechist lucratus in die sabbathi proximi“ (I. Bogdan, *Relațiile...* p. 357).

rituri care în cazul Bucureștilor și Tirgovștei, orașe-capitală în sec. XV—XVI, erau, firește, mai proeminente explicându-se în acest fel frecvența utilizare a termenului „ГРАД” în raport cu cel de „БАРОШ” în cazul celor 2 orașe susamintite. „Viața sfântului Nicodim” alcătuită de ieromonahul Ștefan din Tismana după un text tipărit în 1763 și după un vechi manuscris, nu face decât să confirme această concluzie. Aici se arată că „Basarab voievod cel Tânăr au început cu domnia întâia în București și au făcut cetatea Bucureștilor adevăc curtea domnească cea veche”¹.

În ceea ce privește raportul dintre curtea domnească și apariția orașului București vom vedea mai departe că așezarea de pe Dîmbovița este anterioară momentului de stabilire a reședinței domnești în această așezare.

Ne-a rămas de analizat ultima cale de formare a orașului feudal: dintr-o piață periodic organizată în cadrul satului sau în imediata lui apropiere. Orașul București s-a născut pe această cale. Săpăturile arheologice efectuate pînă în prezent pe teritoriul orașului au avut darul să precizeze că Bucureștii au devenit așezare de tip urban către mijlocul sec. XV dintr-o piață periodic organizată la marginea unor așezări rurale ca urmare a creșterii diviziunii sociale a muncii, a intensificării procesului de separare a meșteșugului de agricultură în regiunea de formare a lui, așa cum am avut prilejul să constatăm mai sus. Descoperirile făcute în decursul unui deceniu au arătat două lucruri: că nucleul de formare a orașului (este vorba de vechiul nucleu din sec. XV—XVI) însumează suprafața teritorială cuprinsă între: biserica Răzvan către nord-est, biserica Colțea la nord (aceasta fiind limita maximă către nord), Poșta Centrală și biserica Sf. Dumitru (Poștă) la vest, riul Dîmbovița la sud, str. Patria și Sf. Ioan cel Nou la sud-est, biserica sf. Gheorghe Vechi la est²; această arie geografică a fost repopulată, devenind așezare stabilă, permanentă către mijlocul sec. XV. Nivelurile de viață și urmele descoperite pe această rază teritorială (este vorba de acele descoperiri care atestă urme stabile de viață, ca de pildă, bordeie, cuptoare de ceramică sau de altă natură, gropi de bucate sau așa numitele gropi de gunoarie etc., și nu urme întâmplătoare, disperate ca, de pildă, fragmente ceramice care pot proveni din altă parte) indică o continuitate de viață din cele mai vechi timpuri, cu unele perioade de întreruperi, pînă în sec. XI—XII. Urmează o întrerupere a locuirii acestei mici suprafețe în limitele expuse mai sus, pînă către mijlocul sec. al XV-lea cînd se constată așezarea permanentă numită în documentul din 1459 București³.

¹ *Viața prea cuviosului nostru Nicodim sfințitul...*, tipărită de Iosif Bobulescu, Buc., 1883, p. 67. „...au făcut cetatea” are sens de relacere.

² Această arie de formare a fost susținută de D. Rosetti, *Curtea veche*, în *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, Buc. 1959, p. 147—148 (harta), iar recent de Paul Cernovodeanu într-o lucrare aflată în mss. citată de D. Berindei în *Orașul București, reședință și capitala Țării Românești 1459—1862*, Buc., 1963, p. 18. Păreri asemănătoare se găsesc și în alte lucrări ca: *București. Scurt istoric*, sub redacția lui Florian Georgescu, Buc., 1960, p. 18; *Materiale și cercetări arheologice*, VII, p. 658.

³ Este cazul să subliniem în paranteză ca un bun cîștigat al istoriografiei noastre actuale identificarea cetății Dîmbovița din izvoarele din a doua jumătate a sec. XIV cu punctul de vamă situat pe așa numitul drum al Brăilei, între Rucăr și Tirgovște, punct de vamă menționat adesea în privilegiile comerciale acordate brașovenilor în prima jumătate a sec. XV. (v. I. Bogdan, *Relațiile...* passim).

În câteva locuri de pe această suprafață de formare a orașului au fost descoperite unele fragmente ceramice databile în sec. XIII și XIV. Dar aceste descoperiri sînt disparate, întâmplătoare, iar elemente materiale care să indice un nivel stabil de așezare din sec. XIII și XIV ca bordeie, cuptoare etc., n-au fost descoperite, deși săpăturile și sondajele efectuate pînă acum acoperă întreaga sau aproape întreaga suprafață a nucleului de apariție a orașului. Aceste urme disparate din sec. XIII—XIV arată însă că undeva în apropiere, în afara razei acestei suprafețe de teren menționate, au existat așezări sătești explicîndu-se în acest mod proveniența fragmentelor ceramice ieșite la iveală. O situație similară am văzut că a existat și la Tirgșor. Într-adevăr în jurul acestui centru de formare a așezării urbane, la o depărtare mai mare sau mai mică, au fost descoperite unele așezări sătești la Măicănești, Tei, Dămăroaia, Bragadiru, de pildă, datînd de la sfîrșitul sec. XIV și din secolul următor, Dragomirești și Grozăvești menționați în documente în sec. XV¹ sau urmele de viață din sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea de la Radu Vodă, Mihai Vodă, Dobroteasa, Ciurel, Pantelimon, Militari etc., care indică prezența incontestabilă a unor așezări stabile și în aceste locuri².

Așa cum am avut prilejul să constatăm mai sus, în cadrul acestor așezări rurale se manifesta procesul de dezvoltare a meșteșugurilor sătești dovedit prin descoperirea urmelor activității unor categorii diferite de meșteșugari. Numai datorită manifestării acestui proces de diviziune socială a muncii în această regiune s-a ivit necesitatea de schimb a produselor economiei agrar-pastorale și meșteșugărești ale locuitorilor din această regiune organizîndu-se, probabil, cu încuviințarea stăpînului feudal, un tîrg periodic, săptămînal de obicei, într-un anumit loc care să întrunească anumite condiții, de ordin geografic mai cu seamă (punct central, așezare geografică favorabilă etc.) convenabile locuitorilor satelor din regiune.

Asemenea condiții au fost îndeplinite de teritoriul de pe malul stîng al Dimboviței unde se va forma în sec. XV orașul³. Aceste condiții au permis organizarea aici, în mod periodic, a schimbului de produse de către locuitorii satelor vecine. Descoperirea în urma cercetărilor competente a arheologilor Panait și Constantiniu în așezarea de la Străulești în prima fază de locuire (sf. sec. XIV) a unor obiecte de proveniență străină așezării pare să indice organizarea și ținerea acestui tîrg într-o primă etapă la

¹ Doc. priv. ist. Rom. veac. XIII, XIV, XV, B. p. 125, 212.

² A se vedea rapoartele de săpături efectuate pe teritoriul actual al Bucureștilor publicate în *Materiale și cercetări* vol. IV—VIII; *Cercetări arheologice în București*, culegere a M.I.B., vol. I, precum și rapoartele din ultimele campanii arheologice aflate în mss.

³ Asupra existenței acestor condiții geografice deosebit de favorabile pe care le-a întrunit vechea vatră a Bucureștilor de pe valca Dimboviței a se vedea prețioasele studii ale lui Gh. Vilsan, *Bucureștii din p. v. geografic. Temelia Bucureștilor*. Extras din *Anuarul de Geografie și Antropogeografie*, Buc. 1909—1910; V. Mihăilescu, *Bucureștii din p. v. antropogeografic*, în *Anuarul de Geografie și antropogeografie*, 1914/1915, p. 162; Tr. Stănescu, R. Gherghel, D. Ciobotaru și I. Popescu, *București — Capitala patriei noastre*, în „Natura”, an. XI, nr. 5, p. 9; P. Coteț, *Unele date privind geomorfologia zonei orașului București*, în *Probleme de geografie*, vol. X (1963), p. 70—71.

sfârșitul sec. XIV și începutul sec. XV¹. O deosebită însemnătate în transformarea acestui târg periodic într-o așezare stabilă, permanentă a avut-o deschiderea drumului de comerț care unea Brașovul cu Giurgiuul fie prin valea Dimboviței, dar mai ales prin Valea Prahovei acesta fiind drumul cel mai direct, trecînd prin teritoriul viitorului oraș București. Pînă la deschiderea acestui drum părțile dunărene erau legate de Brașov fie prin așa-numitul drum al Brăilei urcînd pînă la Piuș Pietrii, fie prin drumul care ducea de la Cîmpulung la Pitești, Slatina și de aici la vadurile Dunării. Alte drumuri documentate la sfîrșitul sec. XIV care legau Turnul și Giurgiuul de Brașov și Sibiu treceau prin Rușii de Vede, Pitești, Curtea de Argeș, Cîmpulung², și respectiv prin apropierea viitorului București pe la Velea, Ciupa, Pitești, Curtea de Argeș, de unde se bifurca spre Sibiu și Cîmpulung. Acesta din urmă este documentat la sfîrșitul sec. XIV în așa-numitul „itinerar de la Bruges”³. Folosirea acestui ultim itinerar care ocolea locul de apariție al viitorului oraș București, arată inexistența unei așezări ca și aceia a unui drum de comerț prin acest loc la acea dată. Popularea mai intensă a acestei regiuni ca și defrișările făcute aici au facilitat deschiderea noului drum de negoț către mijlocul primei jumătăți a sec. XV. În această vreme încep a fi menționați vameșii de la Prahova, regimul vamal instituit aici fiind asemănător celui de la Rucăr⁴. Frecventarea acestui drum de către caravane de negustori care tranzitau diverse mărfuri a grăbit procesul de constituire a unei așezări permanente în acest punct de popas unde în zilele de târg se vindeau sau se achiziționau produsele aduse spre vînzare. Cu vremea, anumite elemente din cadrul satelor din apropiere, din sfera producției și a circulației s-au stabilit aici cîutînd să satisfacă necesitățile caravelor negustorești care poposeau aici, iar în zilele de târg, măcar în parte, necesitățile locuitorilor din satele vecine. *Acesta constituie momentul principal al procesului de apariție a așezării permanente de pe malul Dimboviței.* Fără acest factor hotărîtor asemenea procese rămîn într-un stadiu embrionar fără a cunoaște faza de maturizare, adică de transformare în așezare de tip urban. Astfel a luat naștere așezarea permanentă a cărei populație a crescut prin stabilirea aici și a altor categorii sociale. Săpăturile arheologice au scos la iveală în numeroase puncte de pe teritoriul vechiului nucleu al orașului, în limitele pe care le-am expus mai sus, locuințe, cuptoare de ars ceramică, cuptoare de reducere a fierului, creuzete pentru turnarea metalelor prețioase și semiprețioase, unelte meșteșugărești, toate dovedind existența unor meșteșugari începînd aproximativ de la mijlocul sec. XV; totodată au fost scoase la iveală numeroase fragmente ceramice lucrate la roata rapidă, dintr-o pastă fină, diferite vase de ceramică cu suprafața interioară acoperită cu smalț verde, brun etc., forme suple și variate⁵.

¹ Panait I. Panait, *Contribuții arheologice la cunoașterea satului în secolul al XV-lea pe teritoriul de azi al Bucureștilor*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, Buc., 1964, p. 221 și următoarele.

² Relatările lui Peter Sparnau și Ulrich vom Tennstädt din 1385, în N. Iorga, *Acte și fragmente*, Buc., 1897, vol. III, p. 1—2.

³ Itinerariul de la Bruges reproduș din J. Lelevel, *Géographie du Moyen Âge*, vol. IV, p. 281—303.

⁴ I. Bogdan, *Relațiile...*, p. 20—21.

⁵ *Materiale și cercetări arheologice*, VIII, p. 771; *Cercetări arheologice în București*, p. 143—145.

Stabilirea reședinței domnești în această așezare de către Vlad Țepeș în primii ani de domnie¹ a contribuit la dezvoltarea ei mai ales prin corpul de meșteșugari afectat nevoilor de la curtea domnească. O situație similară se constată la Suceava unde curtea domnească se construiește la sfârșitul sec. XIV în mijlocul târgului evacuându-se în prealabil pivnițele, atelierele și casele orășenilor². Deosebirea existentă între cele două faze de la Străulești (faza I-a sfârșitul sec. XIV și faza II-a mijlocul sec. XV) în sensul descoperirii în faza a doua a unui material incomparabil mai bogat și variat cu multe obiecte datorate schimbului, reflectă după părerea noastră, creșterea ca importanță economică a așezării de pe Dimbovița, a influenței ei asupra satului pomenit³. În ceea ce privește originea numelui București este posibil ca numele să fi fost împrumutat de la cea mai apropiată așezare sătească pe care arheologii urmează să o identifice sau, probabil, numele a fost dat de unul din stăpînii feudali din această regiune. De altminteri fenomenul de împrumut al numelui de la așezarea sătească apropiată se confirmă în cazul unor orașe sau târgșoare ca Fălticeni, Burdujeni, Moinești, unde alături de așezările respective sînt menționate așezări sătești anterioare cu același nume. Același lucru pare să fie și în cazul Piteștilor alături de care este menționat satul Pitești⁴.

O ultimă chestiune asupra căreia ne propunem să stăruim în continuare este cea a etapelor de dezvoltare a așezării. Firește că orașul în adevăratul înțeles al cuvîntului cu toate formele și instituțiile lui urbane mature n-a putut lua naștere dintr-o dată. De la apariția primelor elemente urbane și pînă la maturizarea lor a fost nevoie, uneori, de o întreagă epocă istorică. În cazul Bucureștilor această etapă de formare a așezării urbane în care cresc și se dezvoltă formele vieții urbane, etapă numită în țările vecine preurbană⁵, a durat aproape un secol. Locul important ocupat de meșteșugari în cadrul general al producției, apariția pieții permanente în cadrul așezării, apariția organelor puterii centrale, constituirea organelor administrației municipale (județul și pîrgarii) etc., sînt fenomene mature ale vieții orășenești, singurele în măsură să indice depășirea în sec. XVI a fazei preurbane. Numai de aici înainte se poate vorbi de orașul București ca un oraș în adevăratul înțeles al cuvîntului. Numai așa poate fi înțeleasă importanța teză din tezaurul gîndirii marxist-leniniste care definește orașul din faza matură de dezvoltare ca punct de concentrare a populației, a uneltelor de producție, a capitalului, a necesităților

¹ În legătură cu aceasta documentul din 25 mai 1458 este foarte important. La data amintită Vlad Țepeș cere din Gherghița brașovenilor să-i trimită niște meșteri. Este posibil ca meșterii chemați să fi fost angajați la construirea curții domnești din București unde urma să rezideze Domnul în anii următori. Nu e locul să stăruim aci asupra motivului care l-a determinat pe voievodul Țării Românești să stabilească reședința la București. Folosim acest prilej să reliefăm încăodată faptul că așezarea cu caracter urban de pe Dimbovița este anterioară actului social-politic de stabilire a reședinței domnești.

² *Studii și cercetări de istorie veche*, VI, nr. 3—4, p. 772; M. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, Buc., 1963, p. 59, 65—66, 70 și 76.

³ P. I. Panait, *Contribuții arheologice la cunoașterea satului în secolul al XV-lea pe teritoriul de azi al Bucureștilor*, în *Materiale de istorie și muzeografie*, [Buc. 1964], p. 221 și următoarele.

⁴ *Doc. priv. ist. Rom.*, veac. XVI B., vol. II, p. 44.

⁵ Vezi de pildă pentru Polonia W. Hensel, *L'étude des villes du haut moyen âge en Pologne au moyen de la méthode archéologique*, în *Dacia*, V, (1961).

lor și mijloacelor de a le satisface¹, ca centru al meșteșugarilor și al comerțului, al producției de mărfuri și al circulației de mărfuri.

În concluzie, în urma celor expuse mai sus devine evident că orașul București este rezultatul procesului general de scindare a sferei unice de producție în sfere deosebite în cadrul obștei sătești medievale, proces manifestat așa cum am văzut și în regiunea de formare a lui. Calea de constituire a așezării urbane de pe Dîmbovița este cea a pieții sau târgului periodic organizat în afara propriu-zisă a satului, pe un loc central care îndeplinea condiții geografice prielnice unde se schimbau produsele satelor din regiune. Deschiderea drumului comercial direct, care unea Brașovul cu Giurgiu prin valea Prahovei mai cu seamă, a grăbit transformarea acestui târg periodic într-o așezare permanentă; acesta este de fapt momentul principal prin stabilirea aici a unor elemente sătești din sfera producției și a circulației dar și a altor categorii sociale, pentru a răspunde măcar în parte necesităților locuitorilor din satele vecine și ale caravanelor negustorești care în drumul lor spre Brașov sau Dunăre poposeau în această așezare. Stabilirea aici a reședinței domnești în primii ani de domnie a lui Vlad Țepeș a constituit efectul, iar nu cauza apariției orașului. Ea a contribuit însă la dezvoltarea ulterioară a așezării și la maturizarea atributelor vieții orășenești din cadrul așezării de pe Dîmbovița.

---

¹ K. Marx—Fr. Engels, *Opere*, vol. III, Buc., 1958, p. 51.

ASPECTE ALE VIEȚII SOCIALE ÎN ORAȘUL BUCUREȘTI ÎN PERIOADA DE TRECERE SPRE CAPITALISM

de LIVIU ȘTEFĂNESCU

Cercetătorii istoriei orașului București, cei mai vechi ¹ și cei mai noi ², au pus în evidență dezvoltarea seculară, interpretând evenimentele istorice ale lui în cadrul impresionantă frescă a întregii patrii. Orașul a devenit în perioada de sfârșit a orînduirii feudale centrul de activitate al negustorimii romîne, anunțîndu-se ca un adevărat motor al luptei de afirmare a națiunii burgheze.

Atenția ni se îndreaptă îndeosebi asupra acelor fenomene evidente în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, care confirmă ascensiunea unei clase sociale noi, întemeiată pe o intensificare a schimbului, înlocuind în condițiile date, prin relații deosebite, capitaliste, obișnuitele raporturi statornicite între locuitorii vechiului oraș feudal.

Foarte frecventă este în perioada ultimelor două decenii ale secolului al XVIII-lea *acapararea terenului* aparținînd marilor stăpîni feudali bucureșteni: mănăstirile. Este cunoscut că în lungul timpului, prin diferite mijloace, sub acoperirea mantiei mistice, mănăstirile bucureștene deveniseră stăpîne pe cele mai întinse terenuri din oraș, în locurile pe atunci centrale, cele mai numeroase prăvălii, precum și întinse podgorii în dealurile Văcărești, Lupești, mori dintre cele mai mari. În septembrie 1780, egumenul mănăstirii Radu Vodă se plînge domniei că terenul (meidanul) morilor din Gorgani i-a fost încălcat de „mahalagii” care au construit case, prăvălii, diferite „nămeștii”. Cercetarea la fața locului evidențiază construcții noi ale unui Lolea Arnăutu „case înalte de cărămidă și cu prăvălie dedesupt” care „au intrat și în lumina Dîmboviței de au coprinsu cîțva din apă cu tărăși de au depărtat Dîmbovița”; două case ale Marii văduva cu băcănie și „furnu de bocate”; o casă a popii Anastasie ³. Plîngerii către domnie se repetă și în anii următori. În iunie 1794 se adresează o plîngere comună a mănăstirii Radu Vodă și a mănăstirii Spirii pentru locurile din

¹ O bibliografie corespunzătoare vezi la: N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Ed. Ac. R.P.R., 1961, și la Dan Berindei, *Orașul București, reședința și capitala Țării Rominești*, București, 1963.

² Vezi „Studii”, an. XV, 1962, nr. 6.

³ Arh. St. Buc., *Mănăstirea Radu Vodă*, LXV/3.

mahalaua Popescului care „se încalcă de împrejurași vecini”¹, urmată de o cumplită carte de blestem² pentru ca „cei care va fi avînd zapise și scrisori de stăpînirea caselor sau locuri ce va fi avînd să vecineze cu acest loc să le scoată să le arate, ca să să vază pentru mai înlesnirea descoperirii adevărului”.

În întreaga această perioadă a ultimelor două decenii ale secolului al XVIII-lea se observă o permanentă acțiune de mărire a chirii, desfășurată sistematic de mănăstiri. Fenomenul trebuie pus în legătură, pe de o parte, cu tendința obișnuită a clasei exploatare de a smulge cît mai mult, dar și cu — în condițiile unei economii în care schimburile bănești se înmulțesc — posibilitatea pe care închirietorii, cei mai mulți, negustori și meseriași, o au acum în chip sporit de a avea și de a putea da o cantitate de bani mai mare. Ridicarea prețului chirii este semnul unei economii bănești în care circulația este mai intensă datorită multitudinii operațiunilor de schimb stimulate de o cantitate și o varietate mai mare de mărfuri, în care au început să devină mărfuri și forța de muncă și pămîntul.

În noiembrie 1792, nenumăratele acțiuni individuale sînt înlocuite cu o dirză acțiune colectivă. Întreaga mahala a cărămidarilor, alegînd ca reprezentant pe un Stanciu vătășelu, prezintă o jalbă domniei împotriva acțiunii de mărire a chiriei de la 15 parale la 2 taleri pentru o jumătate de pogon³. Întrebat fiind egumenul, acesta „nu tăgădui că nu umblă să le înalțe chiria”⁴. Pentru a obține majorarea chiriei, mănăstirea cere domniei în august 1793, pentru două prăvălii „să i să sloboază prăvăliile cu marafetu judecății” ca fiind răi platnici pentru ca să le poată închiria altora cu prețul mărit⁵. În anul următor, în aprilie, o biată văduvă adeverește că deoarece „nemulțumindu-se părintele egumen pe parale treizeci ce era și mai înainte la stăpînitoru casii am mai binevoit de am mai dat încă parale zece peste acele parale treizeci”⁶. În ianuarie 1795 un Mincul cismar dă zapis mănăstirii pentru o casă în Dobroteasa a unui jupîn Dumitru cismar „și fiindcă da jupîn Dumitru chirie pe an parale șaizeci am mai sporit și eu parale douăzeci”, ajungînd astfel la doi taleri pe an⁷; în timp ce tot atunci Ianache satârbașa din mahalaua Izvorului la o chirie de 15 parale pe an mai sporește și el cu 25, făcînd „peste tot taleri unul să am a da fără de nici un cuvînt”⁸. Nica tabacul pentru prăvălia de tăbăcit din mahalaua Tabacilor „care mai nainte plătiam chirie la sfînta mănăstire cîte parale cincisprezece dar acuma făcînd-o din nou m-am învoit cu părintele arhimandritu ca să dau de acum înainte pe tot anul cîte taleri unul chirie”⁹.

O mișcare de protest viguros reunește în primăvara anului 1793 pe toți locuitorii buceșteni așezați pe pămînturile mănăstirii Radu Vodă. Putem aprecia la cîteva mii numărul celor care se scoală cu jalba la domnie atacînd cu cererea lor dreptul nestrămutat, pînă atunci, dar sistematic în-

¹ Arh. St. Buc., *Mănăstirea Radu Vodă*, LXXVIII/6.

² *Ibidem*, LXXVIII/8.

³ Procentual aceasta înseamnă o majorare de 266%.

⁴ Arh. St. Buc., *Mănăstirea Radu Vodă*, LXXXVIII/1.

⁵ *Ibidem*, LXXXVIII/2.

⁶ *Ibidem*, XLIX/61.

⁷ *Ibidem*, XLIX/54.

⁸ *Ibidem*, XLIX/70.

⁹ *Ibidem*, XLIV/57.

călcăt, al monopurilor feudale. Din rîndul nemulțumirilor se aleg cîțiva reprezentanți care înfățișează cererile, în esență ale aproape tuturor locuitorilor orașului ¹.

1. „Să fie slobozi a vinde vin și rachiu pe la casele lor fără de nici un fel de poprire de către mănăstire și să dea numai cîte un leu de bute.

2. Să facă case din nou pe locurile mănăstirii și egumenu să nu le ceară chiria aceia cu cît i-ar da mină mănăstirii după starea și mărirea locului ce va coprinde și să dea numai pe parale 15 de casă.

3. Să vînză și să cumpere case pe locul mănăstirii și egumenu să nu facă cerere la acel cumpărător de a-i mai înălța chiria, ci să dea și cumpărătoru tot aceeași chirie ce o da și vînzătoru.

4. Cînd vor preface casele sau orice bina a lor ori le vor lungi, le vor lăți, sau le vor meremetisi să nu-i poată embadisi egumenul cu a le face cerere de a da o altă chirie.

5. Fieșcare din ei pe cît loc au apucat de au coprinsu în curțile și grădinile lor să plătească tot aceeași chirie ce au plătit pînă acum. Iar să nu le măsoare egumenu locul și să le facă obicei nou cu a le cere chiria pe stînjen.“

Judecata la divan înaintea boierilor și mitropolitului trebuie că va fi fost destul de furtunoasă deoarece este nevoit a fi de față chiar „cuviosul arhimandrit raduliotul chir Ignatie“, și nu vechilul său ca alteori, și obligat în fața protestului zgomotos al delegației locuitorilor să primească „înfricoșat blestemul smereniei noastre mitropolitul țării“ că nu are hrisoavele în care, susțin delegații, sînt întărite de domnii anteriori cererile lor firești, de mai sus.

Mănăstirea înfățișează judecății cinci hrisoave. Unul din 23 septembrie 1680 dat de Șerban Cantacuzino, prin care se întărește dreptul de a lua dijmă din toate grădinile și vinăriciul din viile aflate pe pămînturile ei. Alt hrisov din 10 martie 1735 de la Grigore al doilea Ghica, prin care se dă dreptul, deși locuitorii protestează energic, spune documentul, să ia un leu de butie de vin sau să vînză cîte o butie a mănăstirii pentru vînzarea de vin de către locuitori și poruncind „ca nimenea să nu aibă bucate de băcănie să vînză pe la casele lor ci să se vînză marfa numai la băcănia mănăstirii“. Un al treilea hrisov din același an, emis de Constantin Mavrocordat, întărește cele de mai sus. Al patrulea hrisov din 5 mai 1743, dat de Mihai Racoviță, întărește dreptul mănăstirii de a interzice, orice cîrcumă aflată în apropierea cîrciumilor mănăstirii, dreptul de a percepe un leu de bute pentru cei ce vînd vin, precum și stipularea împotriva încălcărilor pămîntului mănăstiresc : „cei ce vor fi coprinsu locuri pe moșia mănăstirii să-și facă case și grădini fără știrea egumenului să nu îngăduiască ci să-i scoată după acele locuri și să le strice grădinile, sau să se învoiască de tocmeala chiriei cu egumenul și numai cei ce să va așeza cu egumenul și-i va da locul acela să fie volnic a-și face casă și grădină“. Ultimul hrisov din 7 mai 1785 de la Mihai Șuțu întărește pe cel din 1743.

Această latură a luptei orășenilor bucureșteni arată că procesul apariției condițiilor noilor relații de producție este îndelungat, el parcurge întregul secol al XVIII-lea, acumulînd deceniu de deceniu măritări consistente ale întăririi neîncetate ale forțelor de producție, ale valorificării con-

¹ Arh. St. Buc., *Mănăstirea Radu Vodă*, LXXXVIII/3.

tinue a priceperii meșterilor și negustorilor locali, și punerii în evidență a bogăției naturale a patriei noastre. Evoluția înceată a dezvoltării capitalismului este marcată, din timp în timp, de asemenea proteste, mai viguroase în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, împotriva vechilor și învechitelor monopoluri feudale. Menționarea pentru prima dată în documente a privilegiilor mănăstirii bucureștene nu este semnalul apariției concomitente în viața socială a orașului, ele vin din secolele anterioare în forme mai precise și neatacate. Înscrisura în actele domnești atestă însă contradicțiile sociale care se anunță în fiecare din multiplele laturi a ceea ce în esență constituie ciocnirea între noul caracter al forțelor de producție și învechitele relații de producție feudale, a acelor neîntrerupte ciocniri pe diferite teme ale fondului raporturilor dintre orășeni și feudali, între care lupta pentru teren și împotriva măririi chiriei, a unei rente funciare de un tip deosebit în aparență, constituie interesante pagini ale istoriei orașului nostru în această perioadă.

Hotărîrea divanului este un prim succes, nu deplin, dar lăudabil, și plin de îndemn pentru viitoarele etape ale luptei cu jaloane luminoase și însuflețitoare la 1821 și 1848, al orășenilor bucureșteni. Clasa dominantă, divan, domn și clerici, este obligată să facă concesii. Este foarte important faptul că se obține printr-un document de stat cele dintii renunțări ale prerogativelor feudale la oraș, urmare firească a luptei solidare a întregii colectivități. În acest sens subliniem faptul că propunerile concesive ale divanului sînt însoțite de reflecția „că de nu se va face așa nu va înceta întinderea lor niciodinioară“.

Se hotărăște ca cei care-și vor fi deschis mai demult cîrciumi să le țină și acum chiar dacă sînt în apropierea cîrciumilor mănăstirești. Nu se acceptă nici un fel de mărire a chiriei locurilor sau caselor atît timp cît fiecare locuiește acolo. Pentru reclădirea caselor pe aceleași temelii se statornicește ca prețul chiriei să fie de o dată și jumătate, iar pentru reconstrucții în care se face casa „mai mare și mai largă decît temelia dintîi să se îndoiască chiria“. Se prevăd și excepții dictate de cazuri fortuite: inundații, surpări de teren etc. Pentru vînzarea vinului concesiile este aproape generală: „să dea mahalagii de bute cîte cincizeci și nouă de parale și să fie slobozi a vinde fieșcare“. Pentru cei ce au încălcat locurile mănăstirești se hotărăște ca ori să le elibereze ori să plătească chirie dublă în urma măsurătorilor care se vor face din nou, „dăscoperind cît au fost locul fieșcăruia pînă la începerea trecutei răzmiriți“.

Pentru situația care comportă atenție, și anume aceea a terenurilor, proprietatea feudală iese încă apărută. Dar pe altă cale, despre care vom vorbi în altă parte, tîrgoveții își vor satisface trebuințele de a construi case și prăvălii, cumpărînd sau închiriînd. Este de remarcat faptul că prețul chirii este legiferat între 50% și 100% majorare, punîndu-se capăt, pe de o parte abuzurilor, dar subliniînd o dată mai mult fenomenul creșterii valorii locative orășenești, semn al noii orînduirii în care valorile imobiliare, terenuri, case, prăvălii, ateliere vor constitui obiectul schimburilor economice, al tranzacțiilor obișnuite, caracteristice gradului de dezvoltare a forțelor de producție.

Este foarte semnificativă pentru cele două ultime decenii ale secolului al XVIII-lea *înmulțirea vînzărilor de teren și închirierea unor noi, foarte numeroase*. Acesta este semnul întinderii, al dezvoltării și înfloririi

vieții orășenești, fundată pe o intensificare a economiei bănești, a ceea ce înseamnă de fapt, în mii de mici fațete imaginea uriașului proces de acumulare primitivă a capitalului. Cei care obțin locuri noi de închiriat în mahalalele Izvorul Tămăduirii, Lupești și Cărămidari de la Mănăstirea Radu Vodă sînt: Radu bărbieru¹, Ion vizitiul², Radu lemnarul³, Apostol argintar⁴, Anastasie chelargiul⁵, Radu covrigar⁶, Drăghia părcălab⁷, Ion grădinarul⁸, Nica olarul⁹, Ion vornicel¹⁰, Popa Serghie¹¹, Petre postăvarul¹², Neagu portărelul¹³, Mihai ungurean¹⁴, Constantin cojocarul¹⁵, și alții. Zapisile de închiriere a locurilor pentru construit case și prăvălii sînt foarte numeroase și ele se încheie de obicei pentru doi taleri o jumătate de pogon. Continuă închirieri de terenuri și pe dealurile Bucureștilor pentru săditul vici. Mulțimea de noi închirieri dă imaginea unor întinse parcelări în părțile de sud și de vest ale orașului.

Fenomenul invers al acaparării unor terenuri, de data aceasta în centrul orașului este evident în acțiunea meșteșugită, urmată cu îndirjire de-a lungul celor două decenii de către boierul Nicolae Brîncoveanu. Rînd pe rînd, zeci de locuitori umili, — Păuna văduva, Dobre cazac păsărar, Ilie slujitor, popa Vlad, Constantin cărămidar, Neagul portărel, Maria spițareasa, Grăjdan cărciumar¹⁶, și mulți alții — „de bună voie și nesiliți de nimeni“, precum și cițiva boieri, inclusiv drumuri vicinale care au rămas acum în mijlocul noii proprietăți, furnizează locul unei mari întinderi de pămînt.

Necazurile orășenilor împiedicați să-și rostuiască viața sînt prinse cu o deosebită precizie într-o plîngere de păsuire pentru a nu fi evacuați din pricina neexecutării reparațiilor, adresată în aprilie 1794: „...bărbat-mieu îndatorindu-se au luat chereștea în trei rînduri dar nu au putut că chereșteaua dintîi o au luat turcii de a făcut cafenea, al doilea rînd o au luat nemții de au făcut spital la Colintina și cea de a treia s-au luat la mînstirea Mihai Vodă...“¹⁷.

Se acumulează încet, din mărunte aspecte la prima vedere, necesitatea care devine în întreaga perioadă un imbold pentru lupta de formare a pieții interne, naționale, adăogînd interesele și acțiunea noii clase, burghezia, secularei lupte a poporului român pentru libertate și independență națională și socială. De aceea cînd la începutul secolului al XIX-lea devine din nou mai puternică lupta de eliberare națională, oameni simpli, umili,

¹ Arh. St. Buc., *Ibidem*, XLIX/25.

² *Ibidem*, XLIX/30.

³ *Ibidem*, XLIX/26.

⁴ *Ibidem*, XLIX/29.

⁵ *Ibidem*, XLIV/32.

⁶ *Ibidem*, XLIV/35.

⁷ *Ibidem*, XLIX/42.

⁸ *Ibidem*, XLIX/37.

⁹ *Ibidem*, XLIX/43.

¹⁰ *Ibidem*, XLIX/44.

¹¹ *Ibidem*, XLIX/21.

¹² *Ibidem*, XLIX/23.

¹³ *Ibidem*, XLIX/62.

¹⁴ *Ibidem*, XLIX/66.

¹⁵ *Ibidem*, XLIX/74.

¹⁶ *Ibidem*, LXIV/2.

¹⁷ *Ibidem*, LVIII/54.

primiți în școli, unde se predă în limba română, scriu cu dragoste : „m-am rugatu de dumnealui de m-au primitu în școală între ucenici și dumnealui m-au primitu cu bucurie ca pe un fiu al patrii“¹.

Un aspect foarte interesant la începutul secolului al XIX-lea îl constituie și vestita închisoare pentru datornici și neplatnici. Un document din 1825 arată că un Anghel sin Petrușcă cismar din mahalaua Sfintului Gheorghe se plînge : „care soroc viind n-am fost următor cu plata după al meu zapis, ci au venit vremea dă ne-am judecat la boieri ispravnici, unde m-au închis dă am perit la închisoare piste șase săptămîni“². Ca să scape de închisoare se învoiește cu un Penciu tabacul care plătește suma scadentă, dar Anghel „amanetarișește locșorul în dreptul banilor“.

Din cîteva frînturi ale unor acțiuni aproape generale pentru întregul oraș București, ni se înfățișează sbuciumul luptei pentru promovarea orînduirii noi, capitaliste, îndărătnicia și eforturile cu care mănăstirile, marii feudali orășenești se cramponează de pozițiile lor economice, ansamblul unui proces în continuă creștere, care primește după lupta eroică a mișcării revoluționare conduse de Tudor Vladimirescu un nou imbold, grefat temeinic pe o corespunzătoare dezvoltare a economiei orașului și a întregii țări.

---

¹ Muzeul Regiunii Porțile de Fier, *Fond Școala de muzică Ploiești*.

² *Idem*, 24.

DEZVOLTAREA EDILITAR-URBANISTICĂ A ORĂȘULUI BUCUREȘTI ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI DIN 1848 *

de FLORIAN GEORGESCU

O problemă mai puțin cercetată în istoriografia noastră a constituit-o fără îndoială, aceea a vieții municipale a Capitalei țării desfășurată în timpul revoluției burghezo-democratice de la 1848. Într-adevăr — ca și în celelalte domenii de activitate — revoluția, cu toate limitele ei, a adus un suflu nou și în activitatea municipală a Capitalei, deși, prin durata ei limitată la un interval de timp de numai trei luni nu a putut desăvârși nici una din inițiativele preconizate. Totuși, din analiza măsurilor inițiate în domeniul edilitar, se poate constata, pe de o parte, dorința de îmbunătățire a condițiilor de viață în Capitală, iar pe de alta, imposibilitatea traducerii în viață a majorității măsurilor propuse din pricina fondurilor financiare foarte limitate, cauzate atât de deficitul bugetar înregistrat an de an de vechea municipalitate, cât și de sumele foarte mici, alocate în special de locotenența domnească pentru nevoile orașului. Ba chiar mai mult, bugetul, și așa anemic al Sfatului Municipal, a fost grevat și de numeroase și costisitoare cheltuieli pentru primirea diferiților dregători turci trimiși de Poartă, începînd cu Talaat efendi și Suleiman pașa și terminînd cu Fuad pașa, în urma recomandărilor exprese ale locotenenței domnești.

Înainte de a examina în ansamblu realizările edilitare datorate regimului revoluționar, este necesară o analiză a instituției Sfatului Municipal, care suferă unele modificări în această perioadă.

Este incontestabil faptul că viața municipală primește un impuls în timpul revoluției de la 1848. Sfatul Orășenesc este înlocuit cu Sfatul Municipal sau Consiliul Municipal, alcătuit aproape în exclusivitate din reprezentanți ai burgheziei orășenești. Vornicia orașului era condusă de revoluționarul Cezar Bolliac, iar Poliția, începînd din august, de I. C. Brătianu, mult mai puțin sigur — și pînă la sfîrșit chiar incapabil.

---

* Fragment din lucrarea „Dezvoltarea edilitar-urbanistică a orașului București în perioada regulamentară și a revoluției din 1848” (în mss.).

Revoluția de la 1848 găsește Sfatul Orășenesc al Bucureștilor în următoarea componență: președintele Sfatului Constantin A. Crețulescu, membri, pitarul Mihai Bițcoveanu, clucerul Ioan Dinu, paharnicul Nicolae Lahovari, pitarul Lazăr Kalinderoglu, D. Iconomide și supleanți, pitar Ianovici și I. Triandafil¹. Președintele Crețulescu salută izbucnirea revoluției printr-o proclamație adresată la 12 iunie „*fraților cetățeni (ai orașului București)*“, dar îi îndemnă mai mult la „*liniște și frățescă unire*“, exprimându-și satisfacția pentru că „*Domnul nostru (Gheorghe Bibescu), cu mărînimie a primit la vreme reformele cerute de obștile Romînilor și așa a întîmpinat orice rău ar fi putut urma*“². Din conși-

Vedere panoramică a Capitalei la 1848 (gravură de Stökler)

nutul proclamației reiese însă clar o anumită rezervă față de evenimentele de la 11 iunie și mai ales o recomandare de excesivă prudență pentru „*liniștirea*“ spiritelor populației bucureștene, adică, cu alte cuvinte, teamă de acțiunile revoluționare ale maselor dezlănțuite. Era și firesc ca membrii Sfatului — alcătuit în special din boieri ce au cooperat cu guvernul lui Bibescu — să manifeste neîncredere față de guvernul revoluționar și să adopte o poziție echivocă de expectativă³. După tragicele, dar eroicele zile din 19 și 29—30 iunie, eșecul uneltirilor reacționare, cel puțin pe plan intern, părea precetluit; de aceea membrii Sfatului, ne mai așteptînd o altă schimbare politică, netrecînd nici în tabăra reacționarilor, dar ferindu-se totodată să adere deschis la cauza revoluției, și-au prezentat demisia.

În urma raportului Ministerului Treburilor din Lăuntru, prin care, potrivit decretului guvernului provizoriu nr. 274, i se propunea numirea

¹ Fr. Damé, *Bucarest en 1906*, Buc., 1907, p. 168 (lista membrilor Sfatului orășenesc).

² *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. I, p. 539.

³ Puținul entuziasm pe care-l manifestau membrii Sfatului pentru cauza revoluției rezultă și din adresa nr. 2404 din 17 iulie a Sfatului către Ministerul Treburilor din Lăuntru, privitoare la cererea funcționarilor Municipalității de a fi despăgubiți din banii Statului (!) pentru eșarfele tricolore cumpărate cu ocazia evenimentelor de la 11 iunie, (cf. *Anul 1848 în Principatele Romîne*, vol. II, p. 563). Această cerere a provocat indignarea ministrului Nicolae Golescu care în rezoluția dată adresei se exprima textual: „O asemenea necuviincioasă pretenție nu s-a ivit de nicăieri și de la nici un alt funcționar public, și este de mirare cum au putut impiegații acei Municipalități să se micșoreze pînă într-atîta și să-și inchipuiască că le poate fi îngăduit să împovăreze casa obștească cu asemenea cheltuieli“ (*ibidem*).

unui preșident și a șase membri ai Sfatului Orășenesc în locul celor demisionați, se întăresc prin decretul nr. 275 din 14 iulie 1848 următorii: preșident — Nicolae Niculescu; membrii: Hilel B. Manoh, Gheorghe Ioan Pashal, Gheorghe Sulacoglu, Grigore Ipătescu, Ștefan Papa Teodosiu și Nicolae Cămărășescu¹.

După cum se poate constata, cu excepția lui Grigore Ipătescu, mic boiernaș cîștigat însă cauzei revoluționare, toți ceilalți membri recomandați a alcătui Sfatul erau recrutați exclusiv din rîndurile burgheziei, negustori și oameni de afaceri, meniți a servi interesele noii clase sociale în ascensiune; marii boieri, aleși odinioară cu precădere în posturile de conducere ale Sfatului, lipseau acum cu desăvîrșire. Noii membri ai Sfatului făceau excepție față de toți cei care funcționaseră pînă acum; erau primii membri numiți de un for conducător și nu aleși — desigur după înjustele reguli cenșitare — după cum fuseseră toți predecesorii lor. Este drept însă că niciodată înaintea evenimentelor din 1848 nu se întîmplase ca membrii Sfatului Orășenesc să demisioneze în bloc. Dintre membrii Sfatului numiți prin decretul guvernului provizoriu nu și-au luat însă funcția în primire — din motive care nu sînt indicate — tocmai președintele Sfatului, Nicolae Niculescu, și secretarul Sfatului, N. Cămărășescu. De aceea observăm ulterior ocupînd funcția de preșident pe Dumitru Polizu, exponent al boierimii mijlocii, dar îmbrățișînd de pe poziții moderate cauza revoluției, iar în aceea de secretar pe Vasile Nicoleanu². De asemenea — fără a se sancționa această schimbare prin vreun act oficial — se constată înlocuirea denumirii instituției conducătoare a Capitalei din „Sfat Orășenesc” în „Consiliul Municipal”. În calitate de arhitect al orașului funcționa Alexandru Hristea Orăscu, în urma plecării lui Xavier Villacrosse în străinătate³; în schimb o rudă a acestuia din urmă, Jules Villacrosse, tot arhitect, era numit la 22 august 1848, prin decretul nr. 463 al locotenenței domnești, membru al Comisiei pentru lucrările publice⁴.

Atribuțiile Consiliului Municipal al Capitalei — în problemele politice — urmau să fie mult lărgite. Astfel, din adresa nr. 4549 din 23 iulie a Ministerului Treburilor din Lăuntru adresată Consiliului Municipal⁵, rezultă că i se înaintează *„cîte 10 exemplare din decretul Guvernului provizoriu no. 258 și din instrucțiunile pentru alegerea deputaților pentru constituanta obștească Adunare, ca din a lor coprindere pătrunzîndu-se de chipul acestei alegeri și că, după art. al 14 al acelor condiții, alegerea definitivă a deputaților orășeni ai acestei Capitale are să se prezideze”* de către președintele Consiliului. Pentru aceasta el era rugat ca să ia *„din vreme trebuincioasele măsuri, ca această alegere să se săvîrșească în hotărîta zi întocmai după dispozițiile acelor instructive hîrtii, cu toată liniștea și buna orînduială, ce se cere neapărat la o asemenea serioasă lucrare și ca, după a ei săvîrșire”* să se raporteze *„numele aleșilor și numărul voturilor ce a avut fiecare”*. Șeful Poliției era dator *„ca îndată*

¹ *Ibidem*, vol. II, p. 502.

² *Ibidem*, vol. II, p. 743; III, p. 67, 305, 478, 611, 644, 666, 713; IV, p. 5, 171, 219 380, 404, 607.

³ *Monitorul Român*, I (1848), p. 25, coloana II.

⁴ *Anul 1848 în Principatele Romine...*, vol. III, p. 597.

⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 690—691.

după săvârșirea alegerii deputaților primari, ce este a se săvârși la 9 august în fiecare despărțire de Comisie”, să se trimită prezidentului Consiliului Municipal, „o listă deslușită de numele și locuința lor”.

Se știe că din pricina politicii capitulare de a elementelor burgheze din guvernul provizoriu, înclinate spre compromis cu reacțiunea, alegerile pentru Adunarea constituantă, mereu amânate, n-au mai avut loc, evenimentele precipitându-se ulterior și ducând la înăbușirea revoluției.

În ceea ce privește atribuțiile Consiliului Municipal în timpul revoluției, ele au fost consemnate în adresa nr. 2849 din 13 august înaintată Ministerului Treburilor din Lăuntru ¹, conținând o „prescurtare de atribuțiile fiecăreia secșii, care are un șef și un ajutor de secșie și pentru cancelarie o Registratură”, acestea fiind „mesele lucrărilor Consiliului”.

Conținutul acestui document, de o extremă importanță, este următorul :

Inscriere de îndatoririle ce privesc la fiecare Secșie, ce alcătuiesc Municipalitatea

Secșia administrativă

- Art. 1. Indestularea locuitorilor Capitalei de art. de 1-ia trebuință ale hranei, cum : pîne, carne, lumînări, săpun și altele.
2. Strîngere a venitului acșisurilor și al taxei vitelor.
3. Idem al cărților de joc.
4. Idem din închirierea piețelor obștești și a prăvăliilor de la Michaiu Vodă.
5. Idem de la măcelari, chiria locului tăerii vitelor.
6. Idem zeciuiala capitației.
7. Idem din exportăția vitelor mari, boi și vaci, partea cuvenită Sfatului.
8. Idem din produse.
9. Idem prin Poliție în socoteala lefii arșitectului (!) orașului.
10. Idem din punerea peceților la măsuri.
11. Idem din ștreafuri (= amenzi).
12. Idem din extraordinare venituri.
13. Idem din folosul cursului monezii.
14. Îngrijirea luminării orașului prin felinare și lampe.
15. Capitația engherilor orînduiți cu omorîtul cîinilor în Capitală.
16. Plata chiriei locului tăerii vitelor.
17. Ștatul lefilor amploriaților.
18. Plata condicilor acturilor țivile.
19. Pentru Teatrul Național și unui repertorion.
20. Subvenția trupelor italiene și romîne.
21. Chiria locurilor bisericii lui Mavroghene ², pentru poposirea carelor pe dîsele.

¹ *Ibidem*, vol. III, p. 413.

² Dincolo de capul Podului Mogoșoaiei, în apropierea grădinii Kisselev.

22. Pentru udatul Podului Mogoșoaiei și a șoselei Kiselef și curățitul ulițelor de noroiu.
23. Pentru luminații la zile solenele (!).
24. Ajutor pentru fețele scăpătate la faceri de caldarîmuri.
25. În socoteala lefilor peisagistului ¹, însărcinatul cu înfrumusețarea grădinii publice ².
26. Hrana arestanților de la închisoarea Poliției.
27. În socoteala totalei țineri a comenzii de foc ³.
28. Embaticul locului m-rii Sf. Ioan vechiu, pe care sînt așezate mașinile fîntinelor ⁴.
29. Cumpărătoare de tîrnuri, lopeți, și altele, în trebuința comenzii udatului.
30. Embaticul locului pe care s-au clădit magasiile de rezervă.
31. Pentru taxa și orînduiala întocmită pentru plimbători.
32. Trăsurile care sînt subț îngrijirea Sfatului pentru mosafirii străini, cu toate celelalte pregătiri ce se fac.
33. Pentru ulicioarele și locurile slobode ce se găsesc netrebuincioase și se închid.
34. Pentru necurătenile ce se aruncă în Dimboviță, pe uliți și locuri slobode, care vatămă sănătatea cetățenilor.
35. Revisuirea cassei cu bani a Sfatului pe fiecare lună.
36. Pentru cercetarea stării copiilor sărmani, dați în creștere pe la doici de către d. Ministru (al) Credinței.
37. Pentru măsurile luate și întocmite asupra precupeților și vărurilor.
38. Prețurile materialurilor de clădiri și de meșteri, cum și măsurile luate pentru cherestegii.
39. Pentru îngrijirea lucrurilor de hrană ce sînt vătămătoare sănătății cetățenilor.

Secsia tehnică

Art. 1. Îmbunătățirea vadurilor sacagiilor.

2. Așternerea din nou cu piatră a ulițelor din Capitală.
3. Ținerea lor în bună stare.
4. Ținerea în bună stare a haznalelor și alte șanțuri și canaluri făcute pentru scurgerea apelor.
5. Slobozirea bileturilor de clădiri.
6. Idem de nivelație.
7. Corespondența în pricini de clădiri, împrejmui și alte atingătoare de art. 7 din regulament ⁵, precum și învelitori i alte me-remeturi, potrivit cu măsurile prescrise prin împărțirea orașului în trei ocoale.

¹ Karl Wilhelm Mayer.

² Grădina Cișmigiu.

³ Adică a Corpului de pompieri.

⁴ Care alimentau cu apă fîntinile de pe Șoseaua Kisselev și Podul Mogoșoaiei.

⁵ Este vorba de „Regulament pentru starea sănătății, înfrumusețarea și paza bunei orînduiei în Politia Bucureștilor”, elaborat de comisia întocmită de generalul Kisselev la 1830.

8. Idem în pricini de clădiri pe marginea Dîmboviței, atingătoare de art. 8 și 9 din regulament¹, cum și îngrijirea acestui riu prin batere de taraci și altele.
9. Reparația sau facerea din nou a podurilor de peste apa Dîmboviței în coprinsul Capitalei.
10. Executarea art. 36 din regulament² pentru clădirile, ce se găsesc în stare proastă și amenințătoare de primejdie.
11. Pentru încăperile de la bariere și alte reparații ce se fac pe la încăperi publice.
12. Pentru măsurile ce se păzesc asupra construcției povernelor de rachiu și alte asemenea fabrici.
13. Pentru obștescul plan al Capitalei, obșteasca nivelare și întinderea raionului de 200 stinț., ce s-a hotărît a rămînea slobodă împrejurul orașului.
14. Pentru măsurile ce se păzesc asupra lucrării și dimensiiei cărămizii.
15. Pentru rectificația ulițelor bintuite de focul de la 23 martie (1847), după planurile întărite de fostul Domn și darea acturilor de stăpînire pe la proprietari, ale cărora locuri au luat preschimbare.
16. Pentru împărțirea orașului în 3 ocoale și măsurile ce se păzesc asupra construcțiilor pentru fiecare ocol în parte.
17. Pentru deschiderea de gropi de nisip în Capitală.
18. Pentru măsurile ce se ieau pentru locurile obștesci și maidanurile din oraș.

Secsia finanțială (Cassieria)

- Art. 1. Primirea veniturilor anuale, ce cuprind 13 § în budgetul curgătorului an.
2. Cheltuielile anuale după același budget în 23 de §§.
  3. Primirea sumelor de rămășițe ale anului din urmă, după socotelile anuale.
  4. Răspunderea sumelor datoare ale Municipalității, după socotelile anilor trecuți.
  5. Contabilitatea pentru răspunderea sumelor în cumpărători de grîu la vreme de trebuință și primirea lor înapoi de pe la brutari, după ce li se împarte grîul.
  6. Contabilitatea pentru răspunderea sumelor în cumpărătoare de seu și primirea lor înapoi de la lumînărari, după ce li se împarte seul.
  7. Primirea și răspunderea a oricăroră alte sume s-ar ivi sub feluri de numiri după trebuință și cari trebuie a-și lua lucrarea prin cassieria Consiliului.

---

¹ *Idem.*

² *Idem.*

8. Corespondența pentru toate acele de mai sus lucrări, după trebuințele ce se ivesc, asupra împlinirii banilor, precum și la cele de la cheltuieli.
9. Ținerea contabilității a fiecăreia ramură de venit și de cheltuieli în parte și obșteasca socoteală, ce se dă pe fiecare an, pentru toate primirile și răspunderile urmate.
10. Primirea banilor în socoteala caldarîmurilor a feluri de uliți din Capitală, ce se aștern din nou cu piatră.
11. Primirea sumelor aflate rămășiță din caldarîmul săvîrșit pe mai multe uliți în Capitală și cari unele se trag de mai mulți ani din urmă.
12. Răspunderea sumelor către contraccii caldarîmurilor pentru înaintarea lucrărilor.
13. Deslegarea contracciilor caldarîmurilor săvîrșite, după banii ce se pot împlini.
14. Ținerea corespondenței pentru împlinirea sumelor de bani de pe la proprietari și pentru cele ce să răspund, precum și ținerea contabilității pentru caldarîmul fiecăreia uliți în parte¹.

De asemenea, prin adresa șefului Vorniciei orașului, Cezar Bolliac, nr. 2868 din 14 august înaintată Ministerului Treburilor din Lăuntru, se precizau și atribuțiile cancelariei Vorniciei, alcătuită dintr-o „*secsie de cinci mese*”. Cea dintîi era „*masa presudsvii, la care se rezolvă toate hîrțile de subt-iscălitul și unde se înfățișează toate pricinile atingătoare de corporațiile patentarilor, ale birnicilor și altele, privitoare la atribuțiile acestei Vornicii ; cea de a doua masă, a Secretarului, la care se lucrează toate hîrțile ce intră în cancelaria Vorniciei, primirea și răspunderea banilor ce se împlinesc de la familiile dajnice ale orașului și ținerea contabilității acestora ; cea de a treia a Ajutorului de secretar la care se urmează ținerea jurnalului de hîrțile intrate și lucrate, precum și a delor cancelariei în feluri de pricini ; cea de a patra a reghistrurilor de hîrțile ce intră și es din cancelarie ; și cea de al 5-lea (!) a scriitorilor, unde se prescriu toate hîrțile ce se lucrează în această cancelarie*”².

În sfîrșit la 26 august 1848, Șeful Poliției din Capitală, I. C. Brătianu, înainta la rîndul său Ministerului Treburilor din Lăuntru organizarea „Cancelariei Poliției Capitalei”³ cu atribuțiile pe secretari și scriitori :

„I. Secretarul Poliției cu trei scriitori este însărcinat cu lucrarea hîrtilor atribuțiilor de mai jos :

1. Aducerea la îndeplinire a judecătoreșcilor puneri la cale în pricini politicesci și comerțiale.
2. Iniințarea secfestrurilor.
3. Tot felul de bătai și gîlcevuri.
4. Feluri de împrejurări ce se întîmplă asupra închirierilor de case și împlinirea chiriilor.
5. Împliniri de arenzi de moșii.

¹ Anul 1848 în Principatele Romine, vol. III, p. 414—417.

² Ibidem, vol. III, p. 433—434.

³ Ibidem, vol. III, p. 693.

6. Pentru felurimi de pricini, ce se întâmplă între cei căsătoriți pentru neunirea căsniciei și zestre.
7. Împliniri de bani cu zapise și fără zapise pînă la lei una mie.
8. Indestularea acestei Capitale despre articolul pînii, al cărnii și al luminărilor de seu.
9. Strejuirea de noapte.
10. Privegherea cumpenelor și a măsurilor.
11. Taxa vitelor, a acsizurilor și a cărților de joc.
12. Pregătirea lemnului de foc.
13. Alegerea deputaților de mahalale.
14. Alegerea mădularilor Sfatului orășenesc.
15. Alegerea obicinuitei obstescii și extraordinarei Adunări.
16. Feluri de pricini ce se întâmplă între ovrei asupra gabei și asupra havrelor.
17. Iluminarea de noapte cu felinare.
18. Revisuirea tuturilor produselor ce se duc în oraș spre vînzare.
19. Trimiterea a feluri de împricinați ce se cer de toate dregătorele judecătorești și administrative din tot Prințipatul.
20. Feluri de prigoniri ce se ivesc între meseriași și calfele și ucenicii lor și între aceștia cu stăpînii lor.
21. Pentru poprirea trecerii peste graniță a lipitorilor.
22. Feluri de pricini ce se ivesc între cei ce tocmeșc felurimi de obiecte cu meseriașii.
23. Felurimi de împrejurări ce se ivesc între zidari și dulgheri cu cei ce tocmeșc a le face case, prăvălii și altele.
24. Arestuirea faliților.
25. Darea ajutorului cerut de către consulaturi, spre a-și aduce la îndeplinire hotărîrile lor.
26. Catagrafiile ce se fac de rămasurile celor morți după feluri de cereri judecătorești, administrative și particulare.
27. Felurimi de pretenții ce se ivesc între desrobiții țigani cu posesorii lor.
28. Felurimi de prigoniri ce se întâmplă între feluri de fețe, pentru nepaza moralului.
29. Pentru recrutație.
30. Întîmplătoarele focuri.
31. Stîrpirea epidemicelor boale.
32. Științele ce se dau asupra statisticeii.
33. Tot felul de morți grabnice după felurimi de întîmplări.
34. Orînduirea tuturilor slujbașilor Poliției.
35. Felurimi de porunci ce se dau în pricini polițienesci pe la hanuri, birturi, cîrciumi și cafenele.
36. Poprirea jucării cărților de noroc.
37. Felurimi de împrejurări ce se ivesc asupra femeilor și a bărbaților ce voesc a se căsători, fără scirea părinților sau a rudeilor lor.
38. Prigonirile ce se ivesc asupra birjarilor, cu păzirea de către dînșii a legiuitei taxe pentru preumblare.
39. Prigonirile ce se ivesc între croitorii bărbătesci și femeesci cu feluri de fețe, ce se tocmeșc a le lucra haine.

40. Prigonirile ce se ivesc între stăpîni cu slugile lor asupra plății simbriei lor.
41. Pentru omorîrea cînilor.
42. Pentru boala vitelor.
43. Pentru cluburi și teatru și alte reprezentații, ce se fac în public.
44. Pentru cei popriți după feluri de împrejurări a nu eși din Capitală.
45. Pentru prigonirile ce se ivesc între avocați cu epotisiarii lor.
46. Pentru aducerea împricinaților la tribunalul polițienesc.
47. Pentru pricinile ce se trimit la acest tribunal.
48. Pentru cei ce se sinucid.
49. Pentru feluri de parade, ce se fac de către stăpînire în feluri de împrejurări.
50. Pentru găsirea copiilor, ce se rătăcesc de pe la părinții lor.
51. Pentru găsirea lucrurilor ce se perd de către unii alții.
52. Pentru cercetarea femeilor publice, ce pătinesc de boala venerică și trimiterea lor pe la spitaluri.
53. Pentru prigonirile ce se ivesc între răzașii proprietari, pentru călcări de pămînt.
54. Pentru arestuirea a feluri de fețe, după cererile părții administrative și judecătorești.
55. Pentru felurimi de publicații, după cererea prății judecătorești și administrative.
56. Pentru măsurile ce sînt luate asupra prafului de pușcă.
57. Pentru măsurile ce sînt luate asupra fînului ce intră în poliție.
58. Pentru vitele de pripas.
59. Pentru rimători ce se preumblă prin poliție.
60. Pentru măsurile luate asupra slobozirii armelor.
61. Pentru vătășii de mahalale și coșari.
62. Pentru felurimi de cercetări tainice, ce se fac în feluri de împrejurări, după punerile la cale ale Ministerului din Lăuntru, și d-a dreptul și de Poliție.
63. Pentru copii ce se aruncă pe ulițe.
64. Pentru bolnavii sărmani, ce se trimit la spitaluri.
65. Pentru feluri de persoane, ce se trimit (în) surghiun.
66. Pentru morții sărmani, ce se îngroapă cu ajutorul stăpînirii.
67. Lucrarea statornicirii Constituției cei nouă.

Secretarul Poliției mai ține și cassieria Poliției și a comenzii pom-pierilor, rămîind cassierul Poliției fără nici un atribut.

II. Un scriitor din cinci, ce este legiuit a avea Poliția, se îndeletnicește întru lucrarea hîrțiilor atîngătoare de arestanții căzuți în vini criminale, corecționale, polițienesci, de datorii de bani, după punerile la cale judecătorești și polițienesci și alte felurimi de împrejurări.

III. Cel de al cincilea scriitor, ce mai rămîne, este îndatorat iarăși cu atribuțiile următoare :

1. Pentru facerea clădirilor pe seama Statului.
2. Dregerea și înființarea podurilor de peste apa Dîmboviței.
3. Pentru dărîmarea binalelor, ce se găsesc în proastă stare.

4. Înființarea caldarîmurilor i prefacerea și reparația lor.
5. Pentru tragerea de patru palme¹.
6. Pentru binalele ce se clădesc în Capitală de particulari.
7. Pentru reparația și ținerea în bunăstare a încăperilor de pe la bariere.
8. Pentru curățenia ulițelor de murdalicuri și în alte părți.
9. Pentru închiderea ulițelor, ce se găsesc netrebuincioase.
10. Pentru gropile de nisip, ce se deschid în politie.
11. Pentru închirierea caselor pe seama comisiilor de văpseli.
12. Pentru șoselele și balacurile, ce se fac în politie.
13. Pentru năboirea apei Dîmboviței și tăierea gheței de pe dînsa.
14. Pentru povernele de rachiu, ce se fac în Capitală, după instrucții.
15. Pentru vadurile sacagiilor.
16. Pentru locurile virane.
17. Pentru curățătorii de privați.
18. Pentru împlinirea banilor, ce se sfeterisesc de către funcționarii publici de pe la feluri de autorități.
19. Pentru împlinirea banilor cassei Sfatului Municipal.
20. Pentru veniturile și cheltuielile Poliției.
21. Pentru înființarea cișmelelor.
22. Pentru morile de pe apa Dîmboviței.
23. Pentru stîrpirea bălții Cîsmegului.
24. Pentru baterea tărășilor pe marginea Dîmboviței.
25. Pentru ajutorul ce se dă Vorniciei orașului la împlinirea capitației.
26. Pentru raionul orașului.
27. Pentru facerea căsoaielor în cari străjuesc paznicii de noapte.
28. Pentru împlinirea banilor taxei de înfățișare și ai mezatului.
29. Pentru socotelile ce se cer de control.
30. Pentru împlinirea banilor arenzii moșiilor mănăstiresci.
31. Pentru ștrafurile ce se împlinesc după cererea Sfatului Municipal.
32. Pentru înființarea canalurilor de piatră.
33. Pentru împlinirea banilor de progoane de poștie.
34. Pentru clădirea Teatrului Național.
35. Pentru grădina publică.
36. Pentru locurile bănuite de comori.
37. Pentru așezarea tăblițelor.
38. Pentru cele atingătoare de îmbunătățirea drumurilor din Prințipat, precum și a podurilor.
39. Pentru caldarîmurile ce se fac prin capitalele județelor.

Șeful mesei răvașelor de drum, cu doi scriitori, are însărcinările acestea :

1. Slobozirea răvașelor, a pașporturilor și a podorojniilor.
2. Vizele ce se fac pe bileturile stăpînirii, ce se dau neguțătorilor turci, cînd intră în Prințipat.

---

¹ De la uliță, pentru clădiri.

3. Pentru strângerea taxei pașporturilor, a bileturilor de drum, a vizelor și trimiterea banilor la Vistierie.
4. Științele ce se dau de intrați și eșiți.
5. Ovreei ce vin din alte părți și se trec peste graniță.
6. Pentru științele ce se dau pe toată săptămîna Consulatului rusesc de persoanele străine, ce intră în Capitală de prin alte staturi și es.

Ajutorul Secretarului este însărcinat cu ținerea delor atribuțiilor date în sarcina Secretarului și părtaş la lucrare cu Secretarul.

Osebit de acești amployați cuprinși în ștatul Poliției, adică : Secretarul, Ajutorul Secretarului, cinci scriitori, un reghistrator, Șeful mesii răvașelor, doi scriitori ai acestei mese și un tilmaciu :

Se mai află alți șapte scriitori în Poliție, plătindu-li-se leaă din economiile ce se fac cu scăderea din lefile unora din slujbașii de pe la bariere și alții și cari sînt împărțiți în chipul următor : 2 scriitori sînt dați adaos pe lîngă cel mai sus pomenit la lucrarea hîrtilor atîngătoare de arestanți, nefiind prin puțință a se curma lucrarea atribuțiilor lui numai cu un scriitor.

1 asemenea la Secretarul Poliției.

1 însărcinat cu primirea și trecerea jălbilor în osebit reghistru și lucrarea lor.

1 la reghistrator.

2 la lucrările înfrumusețării orașului.

Acestea sînt în ființă întocmirile de astăzi ale cancelariei Poliției...¹

Acesta era, în timpul revoluției de la 1848, tabloul complet al atribuțiilor celor trei organe administrative de conducere a Capitalei : Consiliul Municipal, Vornicia Orașului și Poliția Capitalei.

Din acest tablou reies mai lămurit și legăturile ce le aveau cele trei organe în exercitarea funcțiilor deținute, atribuțiile diferitelor servicii completîndu-se reciproc în respectivele sectoare de activitate (economic, politic, administrativ, edilitar-urbanistic ș.a.).

Pentru îmbunătățirea activității Consiliului Municipal și modificarea datei alegerilor organelor municipale bucureștene, ce fusese fixată pînă atunci în luna octombrie, municipalitatea orașului a înaintat propunerile sale Ministerului Treburilor din Lăuntru, prin adresa nr. 3096 din 25 august 1848².

Adresa are următorul conținut :

Dreptate, Frăție,

Domnule Ministre al Trebilor din Năuntru,

Cu prilejul trimisei liste pe lîngă adresa acestui Consiliu cu nr. 2849, urmată notei domniei — voastre nr. 5304, după care s-a cerut o deslușită știință de atributele fiecăreia Secției, sau Masă ce alcătuiesce cancelaria acestui Sfat, trebuința cerea ca cu prezisa ocazie să dea Consiliul o mai întinsă știință de trebuințele ce simte Municipalitatea despre o stare mai bine organizată. „Cercarea este cel mai bun povățuitor !“ Pe acest temei

¹ *Anul 1848 în Principatele Romîne...*, vol. III, p. 693—698.

² *Ibidem*, vol. III, p. 669—670.

și Consiliul, aflându-se înconjurat de toate amănuntele lucrării orășenesci, chibzuind pe de o parte, lucrînd pe de alta, dar la cele mai multe împedcîndu-se în continuația zelului ce are din pricina neînlesnirilor ce prezentează chiar unele basuri (=scăderi) ale reglementului Sfatului Orășenesc, își perde vremea scumpă a se desluși prin deslegări sau a amîna orele și zilele cu chibzuiri și fără nici un rezultat mai de multe ori.

În privirea dar datoriilor ce are Sfatul, ca la cîte socotesce de folos să le facă cunoscute stăpînirii, spre chibzuire și aprobare, a luat slobozenie acum a desfășura înaintea domniei-voastre defecta stare a unor principie pe cari pînă acum lucrează Consiliul.

1-*iu*. Legiuirea cuprinde că membrii Sfatului să fie aleși pe un an. Cercarea însă și chiar o înțelegere sană cunoaște că cu orînduirea anuală, unui funcționar, lucrarea este și slabă și sfioasă, precum nici progresiva îmbunătățire a stării municipale nu poate avea rezultatul cerut; căci un funcționar trebuie să se orienteze în cercul postului încredințat, ca după o matură deprindere să pășească repede în desvoltarea atributelor sale.

2-*lea*. Nu este de tăgăduit că îndatoririle Sfatului sînt și povăroase (=împovărătoare) și supuse la o grea răspundere către obștea cetățenilor. Alcătuirea lucrărilor Sfatului este zămislită cu opinia publică. O compunere așa de însemnată în firea ei trebuie să fie dirijată și de funcționari cari, osebit de alte calități cerute, să fie convinși mai întîi însuși ei de meritele lor, ca să poată reprezenta obștea unei Capitale; să lucreze nepregetat numai în privința sacrelor datorii către public și să-și aținteze vederea, nădejdlile și rodul ostenelelor în mulțumirea obștii și în buna lor conștiință. Asemenea funcționari de calitățile și simțemintele preînsemnate se pot găsi într-o adunare de cetățeni reînviați acum și a cărora devisă este și va fi: „Dumnezeu nu ne-a lăsat“. Dar astfel de funcționari, chemați fiind a îndeplini sacrele datorii ale Municipalității pe o vreme mai îndelungată, nu mai pot să gîndească nici să mai lucreze pentru subsistența casei lor. Prin urmare, Domnule Ministru, dreptatea și firea pricinii cere ca să se dea ajutorințele viețuirii la asemenea amployați, ce se vor chema a-și consacra toate mijloacele în slujba publică.

3-*lea*. Alegerile membrilor se fac în luna lui octomvrie, la o vreme a anului cînd intrarea în earnă impune noilor membri cele mai grele datorii, cerînd grabnice măsuri pentru îndestularea obștii, aprovizionarea cu grîu pentru întîmpinarea anevoințelor pe o vreme împotrivoitoare, îndestularea cu articolul cîrnii și a luminărilor, precum și contracturi în feluri de pricini și celelalte, cari intră în executare totodată cu orînduirea noilor membri, la al cărora zel se împotrivesce timpul, fără a se putea bucura de sporirea lucrării.

Ca să se ridice dar aceste greutăți, ar fi de mare folos ca alegerea Sfatului să se statornicească la o vreme mai lesnicioasă, primăvara sau vara, cînd rămîne destulă vreme aleșilor cetățeni ca să se pregătească pentru cîte privesc a introduce o lesnicioasă îndestulare a orașului pe vremea ernii.

Acestea sînt observațiile membrilor, cari acum alcătuiesc pe Sfatul orășenesc, observații, domnule Ministru, sprijinite pe cercare și lucrare din toate zilele; și după încrederea ce are în bunele și nobilele dispoziții ale domniei-voastre, vi le supune chibzuirii, spre cele de cuviință.

Consiliul Municipal : President, D. Polizo. Ștefanachi P. Theodosiu, Gr. Ipătescu, Hilel Manoh, Gheorghe I. Paschali.

S (secretar) B. Nicolianu

Rezoluția Ministerului la această importantă adresă a fost doar de expediere a propunerilor înaintate „la Comisia Administrativă“.

Din nefericire, desfășurarea evenimentelor și înăbușirea revoluției — care s-a produs după aproape trei săptămîni de la această însemnată inițiativă a municipalității bucureștene — a împiedicat și traducerea în viață a soluțiilor propuse.

Activitatea organelor municipale bucureștene în timpul revoluției — numai într-un scurt interval de timp de trei luni — cu toate greutățile întâmpinate din pricina lipsei de fonduri și a directivelor contradictorii a cercurilor guvernante, a fost plină de dinamism și de inițiative prețioase, în majoritate nerezolvate însă datorită înfrîngerii revoluției și revenirii la putere a regimului reacționar.

Vom încerca să redăm acum — în linii generale — desfășurarea vieții municipale în Capitală în timpul revoluției burghezo-democratice de la 1848.

Încă de la începutul revoluției viața orașului a fost îngreunată de o epidemie de holeră care a bîntuit în București și în restul țării timp de aproape două luni ¹.

Sub pretextul molimei, elemente reacționare au încercat să dezorganizeze bunul mers al serviciilor administrative, părăsindu-și nejustificat slujbele și plecînd din București. Guvernul provizoriu a fost nevoit în mai multe rînduri să facă apel la cei fugiți să vină și să-și reocupe posturile în Capitală ².

O problemă foarte importantă care a stat iarăși tot timpul în atenția organelor municipale a fost aceea a asigurării bunei aprovizionări a populației Capitalei. Astfel, încă de la 3 iulie 1848, prin publicația 148, președintele Sfatului, C. A. Crețulescu, permitea libera desfacere a pîinii și cîrnii în oraș nu numai de către corporațiile butarilor și măcelarilor ³.

Deoarece desfacerea pîinii se face cu unele greutăți pe la butăriile din București, Guvernul provizoriu s-a adresat la 6 iulie 1848 Maghis-

¹ Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1624/1848 (*Epidemia holerei și măsurile luate*); *Anul 1848 în Principatele Române...*, vol. II, p. 25, 53, 476.

² *Ibidem*, II, p. 476 (Decretul nr. 243 din 13 iulie 1848 al guvernului provizoriu).

³ În publicație se arată : „Șilindu-se Sfatul în tot chipul de a se putea vinde pinea și carnea mai ieftină și de calitate mai bună și fiindcă mulți socotesc că asemenea întreprindere ar fi numai pe seama corporațiilor butarilor și măcelarilor, n-au găsit alt mijloc decît a da în cunoștința obștei că slobod este fiecare a vinde jîmblă, pine și carne, însă cu îndatorire ca mai întîi să dea în scris că asemenea întreprinzători nu se vor lepăda în cursul vremii, ce se vor lega, nici nu vor vinde nici pinea, nici carnea mai scumpă și mai jos la calitate decît competențele corporațiilor... Iar nevoind a întreprinde, după împlinirea termenului zapisului lor, să reclame cu trei luni înaintea sorocului legăturii lor, că nu pot sa-și mai urneze întreprinderea în viitor“ (*Ibidem*, vol. II, p. 268).

tratului Capitalei, transmitându-i doleanțele corporațiilor brutarilor și avizând asupra îndatoririlor acestora : „Văzîndu-se reclamația corporației brutarilor... prin care cer a li se da pe la fiecare brutărie cîte doi gvardiști spre paza bunei orîndueli la vînzarea pînei, Guvernul spre răspuns scrie... că gvardia națională neîfiind pînă acum deplin organizată, nu i se poate îndeplini cererea ce face și că această cerere ar fi cu totul de prisos, dacă toți brutarii ar scoate îndestulă pîine curată și de ajuns, spră a nu mai fi silit nimenia a face îmbulzeală pe la unele brutării pentru cumpărătoarea pîinii ce se plătește cu destul preț și se dobîndesce printr-o lungă adăstare și stăruire de la asemenea brutării... Maghiistratul va binevoi a îngriji ca toți brutarii să scoată pîine curată și de ajuns și să o împartă, de va fi cu puțință, pe la mai multe locuri a se vinde, acum fiind mai cu ose-bire timpul a se dovedi buna credință și dragoste către concență-țenii lor“¹.

La 13 iulie 1848 Consiliul Municipal a luat măsuri ca magazinele orașului să fie aprovizionate cu grîu și făină, prevăzîndu-se o „înmulțire a populației, cu ocazia întîii a unei sărbători naționale, prin convocarea de deputați din fiecare sat, și pe urmă prin convocarea altor deputați pentru alegerea reprezentanților la Adunarea Constituantă“².

Măsurile preconizate de Consiliul Municipal pentru aprovizionarea Capitalei lezează interesele unor particulari ; se ivește la un moment dat chiar un mic incident între autoritățile orășenești și Ministerul din Lăuntru, care a luat apărarea acestora, trecînd în mod nejustificat peste prerogativele și autoritatea organelor municipale³.

La 27 august Consiliul Administrativ al Țării Romînești, de comun acord cu membrii Consiliului Municipal al Capitalei, a decretat următoarele măsuri privind fabricarea și vînzarea pîinii în București :

„Art. I. Sloboda vînzare a acestor două articole⁴ de către vericare și cu ori-ce-preț, fără condiții, să-și iea începerea de la 1-iu octomvrie. ca în cursul lui septemvrie să se poată îndeplini măsurile neapărate

¹ *Ibidem*, vol. II, p. 312.

² Arh. St. Buc., *Interne diviziunea comunală*, dos. 181/1847, fo. 398.

³ Adresa nr. 3021 din 21 august 1848 a Consiliului Municipal către Ministerul din Lăuntru, în care se arată că „pentru toate enteresurile obșteii orășenilor Capitalii... sînt întocmite maghiistraturile... ca să reprezenteze toate ale lor enteresuri și să lucreze potrivit încrederii ce li s-au dat de dinșii. Dacă dar, d-le Ministrul... Consiliul socotește că... nu a trebuit să aștepte reproșuri din parte-vă, nici a vă vedea că îmbrățișați mijlocitele reclamații ale unui particular, spre paguba obșteii al căria obraz aduce Consiliu. Paza tuturor măsurilor statornicite în raport cu enteresurile obștești, Consiliul socotește că trebuie să aibă un echilibru adică a avea Consiliu în vedere că stăruirea pazii acelor măsuri și inviolabilitatea enteresului obștesc ale căruia prințipale articole sînt : pîinea, carnea și luminările. Ce ar folosi obștea puindu-să în lucrare măsura luată pentru cherhanalele de luminări și săpun, cînd nu ar mai găsi luminări cu înlesnire și cînd prețul lor s-ar urca ? Cine ar cîștiga cu lipsa de luminări ce s-ar ivi și cu o așa de mare pagubă ce s-ar pricinui corporații luminărilor cu poprirca lucrării cherhanalelor lor, în care stau mulțime de seuri ce nu să pot strămuta și cine ar asigura sumele de bani ce are Casa orășenească a primi de la această corporație pentru seurile ce li s-au dat, dacă întoarcerea lor va compromenta din paguba ce s-ar pricinui corporații chiar de Consiliu ? Pentru toate acestea, negreșit d-le ministru, că de la nimeni alt nu s-ar cere răspunderea, decît de la Consiliu, căruia i-a încredințat obștea asigurarea îndestulării și enteresurilor ei“ (I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Romînești*, vol. II, p. 950—951, nr. 744).

⁴ Griu și pîine.

Comisia de studii și cercetări științifice

1

La data de 13 iulie 1848, Comisia de studii și cercetări științifice a avut o ședință în care s-a discutat asupra necesității de a se înființa o comisie de studii și cercetări științifice în Capitală, care să se ocupe de toate chestiunile care țin de interesul public și de cel al administrației locale.

Comisia de studii și cercetări științifice a avut o ședință în care s-a discutat asupra necesității de a se înființa o comisie de studii și cercetări științifice în Capitală, care să se ocupe de toate chestiunile care țin de interesul public și de cel al administrației locale. Comisia de studii și cercetări științifice a avut o ședință în care s-a discutat asupra necesității de a se înființa o comisie de studii și cercetări științifice în Capitală, care să se ocupe de toate chestiunile care țin de interesul public și de cel al administrației locale.

Comisia de studii și cercetări științifice

Comisia de studii și cercetări științifice

Comisia de studii și cercetări științifice

Comisia de studii și cercetări științifice

Comisia de studii și cercetări științifice

Comisia de studii și cercetări științifice

La 13 iulie 1848

Comisia de studii și cercetări științifice

Rezoluția Consiliului Municipal din 13 iulie 1848 privind aprovizionarea cu grâu și făină a magaziiilor din Capitală

pentru stăvilirea neajungerii și a urcării prețurilor ce ar putea să aducă acest nou și neobicinuit princip de îndestularea orașului cu aceste articole de întâia trebuință, iar pînă atunci să se îndestuleze orașul tot cu corporația brutarilor, după prețurile cu cari s-a învoit acum Municipalitatea cu dinșii și anume, pînea cu parale 12 ocaua, și jimbla cu parale optsprezece...

Art. 2. Toți brutarii, în număr de 23, ce alcătuiesc astăzi această corporație, să fie îndatorați... că... vor ținea îndestularea Capitalei cu toată îmbelsugarea, păstrînd fiecare brutar pentru totdeauna o rezervă de la 10 pînă la 20 chile grîu, după a sa putere.

Art. 3. Slobod va fi de a scoate și a vinde pîne, de ori-ce calitate și cu orice preț și oricare altul ar mai dori să facă în această întreprindere, fără a fi supus la niciun fel de condiții îndatoritoare...

Art. 4. Consiliul municipal va cumpăra... o cătățime de la patru pînă la șase mii chile de grîu de întâia și al doilea mînă... și cu cele mai scăzute prețuri ce va putea găsi, pe care îl va depune în magasia sa... și să-l întrebuițele în facere de pîne la brutăriile Municipalității... spre a putea stăvili... răul cuget al antreprenorilor de a urca prețul peste măsură în paguba orașenilor...

Art. 5. Fiind-că Consiliul Municipal, avînd acum lipsă de bani, nu poate să întîmpine, cu din ale sale fonduri, cumpărătorea acestei aprovizionări, de aceea se va lăsa în a lui dispoziție... încă pe un an și tot fără dobîndă, suma de 13.000 galbeni... ce i s-a dat cu împrumutare în anul trecut din cassa centrală prin Ministerul Credinței...

Art. 6. Spre a se putea dovedi adevăratul preț cu care ar urma să se vîndă pînea și jimbla... ca prin urmare să se poată restabili concurența, de la care atîrnă poprirea urcării acestor prețuri după voința antreprenorilor; Consiliul municipal va ținea pe seamă-i trei sau patru brutării, la care să se lucreze și să se vînză din amîndouă pomenitele articole...

Art. 7. Ca să se întînză mai mult profesia de brutar și să se poată înlesni lucrarea la brutăriile Municipalității, dl. ministru de Război va da un număr de 50 soldați cari deocamdată să se împartă pe la toate brutăriile din Capitală, ca să lucreze și să învețe acest meșteșug, iar după deschiderea brutăriilor Municipalității, toți acei soldați se vor chema la lucrarea de acolo...

Art. 8. Consiliul Municipal va da articolelor al 2-lea și al 3-lea ale acestui jurnal cei mai întînsă publicitate... ca să se poată însciința orașenii, că pe lîngă brutari, slobod este și veri-care altul, fără excepție, bărbați sau femei, să lucreze și să vînză pîne în acest oraș, de orice calitate, cu orice preț, în oricare parte a orașului și pe orice vreme va putea, priveghind a nu se aduce unor asemenea doritori vreo împiedicare la întreprinderea lor.

Art. 9. Ministrul din Năuntru, prin circularele sale... va îndemna pe săteni, pe proprietari și arendașii de moșii și de mori, ca la hotărîtele zile de Obor să aducă spre vînzare și fîină de grîu, cît s-o putea mai multă, silindu-se acel Minister ca să se introducă această urmare în cel mai mare grad, fiind de mare înlesnire și folos, atît pentru aceia

ce ar voi să facă mici întreprinderi de brutării, cât și pentru aceia ce ar găsi mai economic de a-și face pâinea trebuincioasă în casele lor”¹.

Aceste importante măsuri nu și-au putut găsi însă aplicarea practică din pricina înăbușirii revoluției.

Se știe că încă de la începutul anului 1848, inginerul francez Guilbert propusese domnitorului Bibescu construirea unei mori cu vaporii pentru măcinarea făinii necesară aprovizionării cu pâine a brutăriilor din Capitală. Proiectul fusese acceptat și Sfatul Orășenesc înaintase chiar suma de 1.500 galbeni pentru comandarea și procurarea de la Paris a pieselor necesare construirii morii. Desigur că existența acestei instalații industriale ar fi ușurat aprovizionarea Capitalei; dar o dată cu izbucnirea revoluției greutățile financiare, deosebit de mari și alte nevoi — mult mai urgente — ale guvernului provizoriu, precum și bugetul deficitar al Sfatului au împiedicat realizarea acestui important obiectiv. De aceea după evenimentele de la 11 iunie, Sfatul Orășenesc s-a adresat noului titular al Departamentului din Lăuntru la 16 iunie prin adresa nr. 1928 cerind restituirea sumei avansate². La 24 iunie, Nicolae Golescu, ministrul din Lăuntru, răspunde Sfatului prin adresa nr. 2667 că a dat dispoziții doctorului Nicolae Piccolo, împuternicitul fostului guvern al Țării Românești la Paris cu procurarea pieselor necesare construirii morii cu aburi, să sisteze ori și ce negocieri în privința achiziționării „de mașini trebuincioase morii”³, iar suma de 1.500 galbeni primită de Minister se va scădea „din cele date cu împrumutare din fondurile drumurilor pe seama onorabilei Municipalități, în cumpărătoare de grâu și seu spre asigurarea îndestulării orașului”⁴.

Totuși, apreciind avantajele pe care le-ar reprezenta funcționarea unei mori cu vaporii pentru ușurarea aprovizionării cu pâine a Capitalei,

¹ *Anul 1848 în Principatele Române...*, vol. III, p. 708—711. Greutățile aprovizionării cu pâine a Capitalei au obligat chiar Consiliul Municipal să dea la 1 sept. publicația nr. 3280 prin care „vînzarea articolului pîinii și jîmblei de la 1-iu a viitorului octomvrie, rămîne slobodă a se vinde de veri-cine și cu orice preț” urmînd ca doritorii să-și pregătească griul sau făina trebuincioasă în cursul lunii septembrie (*Ibidem*, vol. IV, p. 156—157).

² Arh. St. Buc., *Ministerul Lucrărilor Publice*, dos. 61/1848 (*Delă pentru clădirea de mori cu vaporii care va umbla vara și iarna neîncetat*), fo. 31.

³ Adresa nr. 2687/25 iunie 1848 din partea Ministerului Treburilor din Lăuntru către dr. Nicolae Piccolo, cerindu-i încetarea operațiilor de achiziționare a mașinilor pentru moara cu vaporii, greutățile guvernului provizoriu neputînd suporta atare cheltuieli în acel moment. (*Ibidem*, fo. 29); cererea este din nou repetată la 31 iulie prin adresa nr. 3052 (*Ibidem*, fo. 43). Guvernul primește răspunsul lui Piccolo de la Plombières expediat la 21 august/2 sept., repetînd conținutul altei scrisori din 26 iulie/5 aug. prin care acesta anunța suspendarea comenzii mașinilor pentru moara cu aburi (*Ibidem*, fo. 49—49 v).

⁴ Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1578/1848, fo. 24. La 5 iulie 1848 Președintele Sfatului Municipal cerea Ministrului din Lăuntru prin adresa 2161 și acoperirea pagubei de 1200 lei, produsă la schimbarea banilor casieriei în galbeni (Arh. St. Buc., *Min. Lucr. Publ.*, dos. 1578/1848, fo. 25); Ministerul a răspuns Municipalității la 15 iulie prin adresa 2879 arătînd că cei 1500 galbeni au fost scăzuți din datoria Municipalității către dînsul, însă nu poate acoperi paguba de 1200 lei produsă la efectuarea schimbului, propunînd a fi trecută în cheltuielile curente ale Casei Orașului (*Ibidem*, fo. 27). Municipalitatea reveni din nou la 24 iulie prin adresa nr. 2498 arătînd că nu poate îngădui Casei sale o pagubă de 1200 lei, pretinzînd atunci restituirea celor 1500 de galbeni pentru a-i schimba în lei, în suma cheltuită inițial de Municipalitate (*Ibidem*, fo. 28). Răspunsul Ministerului prin adresa nr. 3092 din 4 august curmă corespondența acestui subiect, indicîndu-se că Ministerul nu poate acoperi paguba celor 1200 lei pierduți la prefacerea monedei de către Sfat, iar cei 1500 de galbeni fiind intrați în Casa Ministerului au fost cheltuiți și nu mai pot fi restituiți (Arh. St. Buc., *Ministerul Lucrărilor Publice*, dos. 61/1848, fo. 47).

Ministerul Treburilor din Lăuntru s-a adresat la 30 august 1848 inginerului hidrotehnic Marsillon, reîntors de la Paris, motivînd abandonarea proiectului mecanicului Guilbert, adjunctul tehnicianului francez, din pricina prețului său prea costisitor și cerîndu-i realizarea unui nou proiect, mai economic¹. Evenimentele din septembrie și instalarea căimăcămiei reacționare a lui Cantacuzino au împiedicat însă realizarea acestei inițiative, părăsită ca atîtea altele în urma înăbușirii revoluției.

În ceea ce privește aprovizionarea cu carne a populației, Consiliul Municipal a luat unele măsuri prin publicația nr. 3271 din 1 septembrie 1848, care preciza că atunci „cînd s-a propus întîiași dată ideia de a se lăsa slobodă tăierea cîrnii, mare grijă se încuibase în inimile orășenilor, temîndu-se să nu cerce lipsă simfitoare, sau să plătească acest artîço! cu prețuri covîrșitoare. Aceste bănuieli erau temeinice, pentru că și lucrul era cu totul nou, dar experiența de o lună a dovedit cu chip netăgăduit, că chibzuirea celor ce au propus această măsură a fost temeinică și ne încuragează a crede că, de se va întinde și la celelalte obicinuite, de întîia trebuință, precum vedem că se urmează cu orice fel de negoț și prețurile vor fi potrivite și calitatea mai bună; căci unde este concurență, acolo urmează a se sili să scoată product mai bun, ca să-l poată desface și, prin urmare, a se folosi; iar cel împotrivă următor, mai ales la asemenea articole, este sigur a perde și osteneala și capitalul și, ceea ce este mai presus decît toate, reputația. Este cunoscut că prețul cîrnii, pînă la sfîrșitul lunii lui septembrie (!)², a fost de douăzeci și opt parale ocaua. Acum, după noua orînduială ce s-a făcut, acest articol începuse a se vinde cu treizecișidouă, dar concurența n-a întîrziat, numai după vreo cîteva zile, a face pe unii măcelari să vîndă carnea de vacă, foarte bună, iarăși cu 28 și 30 parale, după încredințarea ce a luat Sfatul de la funcționarii săi și anume:

Dima, starostea, în piața Ghica, pe... par. 30

Constantin Opodată în ulița de pămînt pe... par. 28

Ioniță Tremurici, în mah. Sf. Ștefan, pe... par 28

pentru care Municipalitatea a socotit de cuviință a face aceasta cunoscut tuturor cetățenilor, spre sciință”³.

În ceea ce privește activitatea edilitar-urbanistică propriu zisă a organelor municipale în perioada celor trei luni de guvernare revoluționară, ea s-a redus la unele măsuri și inițiative luate mai cu seamă în domeniul aprovizionării cu apă potabilă, al canalizării, al iluminatului, al salubrității publice și al pazei contra incendiilor și mai puțin în acel al construcțiilor.

Comisia lucrărilor publice — alcătuită din 5 membri — s-a reunit cu foarte mari greutate; inginerul hidrotehnic francez Jean Marsillon este nevoit să se adreseze la 13 august Ministerului Treburilor din Lăuntru, cerînd completarea comisiei cu încă doi membri, dintre care un

¹ *Ibidem*, fo. 48.

² Greșit, probabil în loc de „august”.

³ *Anul 1848 în Principatele Romine...*, vol. IV, p. 155—156.

arhitect¹; alegerea Ministerului s-a fixat inițial la arhitectul Fildier², dar prin decretul nr. 463 al Locotenenței Domnești din 22 august, comisia a fost completată cu arhitectul Jules Villacrosse³.

La 15 august 1848, Șeful Poliției Capitalei, I. C. Brătianu, prin adresa nr. 8115, arăta Consiliului Municipal că „*trebuie să având supt iscălitul a cunoaște cîte uliți mari, de mijloc și mici să află în raionul Capitalii spre a să putea regula în lucrările sale*”. De aceea el „*invită pe onorabilul Consiliu de a bine voi să-i dea această știință cît s-ar putea mai în grab fiind foarte trebuincioasă*”⁴. La răspunsul Consiliului că Șeful Poliției se poate interesa mai temeinic despre aceasta la comisari, Brătianu revine prin adresa 8626 din 23 august, obiectînd Consiliului Municipal că „*deși prin adresul dumneavoastră cu no. 2987 arătați că această știință o putem lua de la comisiile respective, dar nu poate fi așa sigure (!) această știință ca de la dumneavoastră, căci planul tipografic (!) al cetății (!) să află în păstrarea onorabilului Consiliu, iar nu la comisari*”⁵.

Consiliul răspunde din nou Șefului Poliției prin adresa nr. 3136 din 26 august, precizîndu-i „*că nici prin plan nici prin alte forme ulițile Capitalei nu au pînă acum nici un fel de nume cu deosebire, și de aceea Consiliul a socotit și socotește că știința de care aveți trebuință, o puteți mai bine lua prin comisiile vopselilor*”⁶.

Din această corespondență — a cărei urmare nu o cunoaștem — rezultă că la 1848 orașul nu avea nici străzile cu denumirile fixate, iar cunoștințele cele mai temeinice asupra topografiei diferitelor vopseli, le aveau mai degrabă comisarii decît Consiliul Municipal. Nu este mai puțin adevărat că autoritățile municipale dețineau încă de la 1846 planul dezvoltat al Capitalei, în 100 de planșe, alcătuit de maiorul Borroczyński și colaboratorii săi, dar din motive pe care nu le putem determina, au refuzat să-l pună la dispoziția Șefului Poliției.

Neajunsurile legate de lipsa de denumire a străzilor din Capitală, s-a încercat a fi remediate prin fixarea pe fiecare casă a unor tăblițe conținînd numărul curent, mahalaua și ocolul cărora aparținea casa. Aceste tăblițe fuseseră comandate antreprenorului Efstăție Anastasescu încă înainte de izbucnirea revoluției, dar tăblițele confecționate fuseseră respinse datorită slabei lor calități⁷. De aceea la 17 iulie 1848 Ministrul Treburilor din Lăuntru, Nicolae Golescu, prin adresa nr. 1755 făcea

¹ *Ibidem*, vol. III, p. 400.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, vol. III, p. 597.

⁴ Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1677/1848 (*Delă pentru împărțirea Capitalei în 5 culori*), fo. 69.

⁵ *Ibidem*, fo. 71.

⁶ *Ibidem*, fo. 72.

⁷ Acest lucru nu l-a împiedicat însă pe Efstăție Anastasescu să se plîngă la 5 august 1848 Locotenenței Domnești, prin jalba înregistrată la nr. 772, protestînd împotriva deslăcerii arbitrare (!) a contractului, întrucît el ar fi respectat toate clauzele, confecționînd 3200 tăblițe pentru casele din vopseaua albastră, vopsindu-le de două ori care ar fi fost aprobate de trimisul fostului Sfat Orășenesc, Nicolae Lahovari și de meșteri nemți. Pe motiv că forma tăblițelor nu e potrivită și trebuie schimbat modelul antreprenorul se plînge că acum se caută a fi lichidată lucrarea. Anastasescu cere însă continuare și achitarea drepturilor bănești, precum și „om de la Sfat” spre a-l însoți și îndruma la fixarea tăblițelor pe case. (*Ibidem*, fo. 61—61 v).

Întru numele Domnului

Onorabililor consilierii Municipali

Întru numele Domnului este cartilele a hramului hite stagi mae
pe. A mizhoo, ai mizi ca aphis in peionurh mizhoo
cega a ca ustea mizha in hesthooziche cahe. inoile a
onopasichetk konciliis de a biru ai iei aia amale
inuz hit cap ustea mae inupab piosie piosie piosie
hizhooziche.

Cartelajul ai piosie.

Uspesh uluzie hramulaki. N.C. Piosie

de hramulaki

1848. 2/15.

1848. 8/15.

Adresa Șefului Poliției din 15 august 1848 către Consiliul Municipal,
cerindu-i lista completă a ulițelor din Capitală

cunoscut Consiliului Municipal că „*prin raportul domnilor arhitecți Orescu și Melic, încunoștinându-se Ministerul despre nepotrivita formă a tăblițelor ce se fac pentru numerotația orașului, să invite prin aceasta Onorabilul Consiliu ca să facă numai decît cuvenita din parte-i punere la cale a înceta prezisa lucrare, numai plătindu-se și din casa sa, nici un ban pentru acest sfîrșit, pînă după osăbită chibzuire ce este a să face*”, iar numai după aceea „*să va întoarce Onorabilului Consiliu dezlegarea cuvenită*”¹.

Lucrarea fiind necorespunzătoare a rămas întreruptă în tot timpul guvernării revoluționare, reluîndu-se mai tîrziu pe alte baze.

În domeniul edilității publice, aprovizionarea cu apă potabilă a unei părți a populației din centrul Capitalei a continuat să se facă prin fîntînile acționate prin mașinile instalate în bastimentul de lîngă Dîmbovița în mahalaua Gorgani; șeful secției lucrărilor publice era autorizat de C. A. Rosetti, director al Departamentului Treburilor din Lăuntru, în august 1848, să elibereze 2564 lei în contul lefilor „*impiegaților fîntînilor din Capitală... după punerea la cale făcută și raportu d. Gilbert mecanicu*”². După înăbușirea revoluției, inginerul hidrotehnician Marsillon, plîngîndu-se Departamentului din Lăuntru la 16/28 septembrie 1848, că după ce „*am săvîrșit o parte din lucrările fîntînelor, am îmbunătățit stăvilarele șanțurilor Dîmboviței și am făcut vreo cîteva alte lucrări foarte puțin însemnătoare... astăzi nu mai am ce lucra, fîntîna mea aici este vătămătoare statului, toate îmi zic că a sosit minutul pentru a mă întoarce la țara mea*”. El cere desfacerea contractului încheiat cu Statul și o grațificație, reprezentînd leafa sa pe șase luni³. Cererea sa este admisă, plătindu-i-se înainte de a pleca din țară suma de 1200 franci, stipulați în contractul de angajare⁴.

În ceea ce privește iluminatul public, în timpul revoluției de la 1848, Capitala ajunsese să fie iluminată cu 850 felinare cu luminări de seu, în afara celor cu lămpi, după cum rezultă dintr-o adresă înaintată la 13 iulie de Consiliul Municipal casieriei sale⁵.

Cu privire la canalizare, nu cunoaștem în această epocă decît o singură inițiativă luată de Municipalitate pentru astuparea șanțului Gîrliții din mahalaua Antimului, în urma adresei nr. 1682 din 12 iulie 1848 a

¹ *Ibidem*, fo. 58.

² Sumele erau astfel repartizate: „d. Gilbert mecanicu 1500 lei; Petre Martin, încălzitoru pompelor 300 lei; Ioan Pache, pe 31 zile cu 3 lei pe zi (93 lei); George Biegrad, pe 29 zile cu 4 lei pe zi (116 lei); Ion Ungureanu pe 29 zile cu 3 lei pe zi (87 lei); Costache pe 28 zile cu 3½ lei pe zi (98 lei); Ioan Baroc pe 29 zile cu 3 lei pe zi (87 lei); Molnar lăcătușu, pe 28 zile cu 7 lei pe zi (196 lei) și Niță Petre, pe 29 zile cu 3 lei pe zi (87 lei)”, cf. I. V. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Romînești*, vol. II, p. 952, nr. 745.

³ *Ibidem*, II, p. 953—954, nr. 747.

⁴ *Ibidem*, II, p. 955, nr. 748.

⁵ „Pentru 39 felinare ce s-au adăugat pe lîngă 811 a căroră aprindere s-au început de la 1 ale trecutului mai și pentru că urmează a primi contracțiul luminării uliților lei 585 plata aprinderii lor pe un trimestru socotită a patra parte din lei 60 cu care sînt însărcinați prin contract a primi de un felinar pe an. De aceea după cererea făcută prin hîrtia de la... (loc alb) ale curgătoarei luni vei slobozi din paragraful nr. 1 al luminării suma de lei 585 în moneda și cursul tîrgului în primirea celui nou chezaș Sterie Constandin și în ființa contracțiilor de la care vei lua dovadă în condică după orînduială. 1848, iulie 13. Salutare și frăție (1) Statul Municipal”, cf. D. Leonida și N. Caranfil, *Din istoricul instalațiilor tehnice ale Municipiului București*, vol. I, Buc., 1935, p. 48.

Ministerului din Lăuntru privind grăbirea lucrărilor¹. Ministerul, nemulțumit de vechiul proiect de asanare, delegase pe inginerul hidrotehnician Marsillon, pe Melic arhitectul Statului și pe Alecu Orăscu arhitectul orașului, cu redactarea unui nou proiect². Consiliul Municipal se plîngea însă Ministerului la 27 iulie prin adresa nr. 2524, că „prin nota dvs. de sub nr. 1682 faceți cunoscut Consiliului că pentru dezbaterea proiectului de mai nainte întocmit, spre stîrpirea șanțului Giritlii și a propunerilor d-lui Tilé arhitectul împotriva acestui proiectu, ați numit o Comisie de însemnați într-însa bărbați, poftindu-i ca, după înțelegerea ce vor lua cu Consiliul, spre a li se da trebuincioasele științe, să facă apoi cuvenita cercetare și chibzuire, de atunci, domnule ministru, Consiliul nu vede nici un fel de mișcare din partea orînduitei comisii, și, fiindcă vremea favorabilă a lucrării s-a scurtat; iar către aceasta contraccii asupra cărora sînt rămase prin lițitații părțile de lucrări destinate prin cel de mai nainte proiectu, reclamă darea voii de începere, Consiliul are onoarea a vă ruga ca să binevoiți de a repeta cuviinciosul îndemnu domnilor arhitecți ce alcătuiesc comisia întocmită de dumneavoastră, spre a grăbi cuvenita îndeletnicire-i asupra prezisei chibzuiri”³. Din nefericire, comisia orînduită nu și-a prezentat la timp observațiile, iar lucrarea a fost cu totul întîrziată obligînd Sfatul — după sfîrșitul revoluției — să reia problema printr-o îndelungată și chinuitoare corespondență cu autoritățile, spre a obține aprobările de rigoare⁴.

Pentru asigurarea salubrității orașului, Șeful Poliției, I. C. Brătianu, a adresat un apel public locuitorilor Capitalei, în august 1848, în care arăta că „Poliția... n-a lipsit de a se gîndi și la curățenia orașului, de la care atîrnă nu numai păstrarea hainelor, mobilelor și echipagiurilor, ba încă chiar și a sănătății dumneavoastră. Eată pentru ce Poliția a rugat și își mai repetează acuma rugăciunea, ca să puneți în toate zilele înainte de 8 ceasuri dimineața, de a mătura înainte locuinței dumneavoastră și de a vă prevesti, că unde nu va găsi măturat, Poliția va pune oamenii săi de-a mătura, pentru care stăpînul casei va fi silit de a plăti o jumătate de sfanțih”⁵.

În ceea ce privește măsurile care au fost luate pentru prevenirea incendiilor — cel mai periculos flagel dintre cele ce amenințau perpetuu orașul — tot Șeful Poliției făcea atenți pe locuitorii Capitalei la 20 august 1848: „...că uscăciunea este foarte mare și o scînteie este destul ca să dea foc Bucureștilor, de aceea toți cetățenii sînt rugați de a nu mai fuma pe uliță”⁶.

De asemenea la 6 septembrie 1848, directorul Departamentului Treburilor din Lăuntru, C. A. Rosetti, adresîndu-se Locotenenței Domnești în această problemă prin adresa nr. 6378, arăta că „una din simptomele barbariei este de a fi totdeauna și în toate supuși primejdiilor; și poate

¹ Arh. St. Buc., Min. Lucrărilor Publice, dos. 45/1847, fo. 21.

² *Ibidem*, fo. 20, 23 (Adresele Ministerului nr. 1689 din 12 iulie 1848 și nr. 1815 din 30 iulie 1848).

³ *Ibidem*, fo. 22.

⁴ Adresele Sfatului către Departamentul din Lăuntru nr. 3926 din 7 octombrie 1848, nr. 4494 din 31 oct. 1848, nr. 2122 din 29 august 1849, ș. a. (*Ibidem*, fo. 24, 38, 45).

⁵ *Anul 1848 în Principatele Romîne...*, vol. III, p. 446.

⁶ *Ibidem*, vol. III, p. 574.

44-970

Opuntia sp.

Donnerstag den 14ten April 1848,

[illegible]

Schöneberg bei Berlin
Königliche Universität
Jagdhaus, D. 1860.
Licht Mandat
Nr. 511

A. L. ...

1. Bore negro

că aceasta a fost pricina că fostul Guvern nu numai că nu a voit să asigure casele publice împotriva focului, ci încă a făcut și toate piedicile asociației contra incendiului, numită „Globul” din Londra, care este un an acum de cînd își are agentul ei și a început lucrările sale”.

Rosetti era de părere „ca să se asigureze îndată toate casele publice, atît pentru interesul Statului, cît și pentru pilda ce este dator a da, ca să lumineze pe cei ce încă nu simt folosul ce aduce această asigurare”¹.

În perioada guvernării revoluționare, posibilitățile dotării Capitalei cu noi construcții au fost foarte limitate. Au fost aduse mai mult modeste reparații unor clădiri publice și cîteva amenajamente fostei grădini de la Filaret, devenită Cîmpia Libertății.

Prin adresa nr. 1417 din 25 august 1848 a generalului Tell, Șeful oștirii, către Ministerul Treburilor din Lăuntru s-a cerut efectuarea reparațiilor necesare la odăile fostului palat domnesc de pe Podul Mogoșoaiei unde erau adăpostite „gradurile muzicii Statului”².

Ministerul răspunde afirmativ generalului Tell prin adresa din 28 august 1848, anunțînd că a dat dispoziții executorului Curții administrative, Hristache Orăscu, să întocmească devizul³. Acesta înaintează Ministerului prin adresa nr. 33 din 29 august 1848 un deviz în valoare de 302 lei⁴, aprobat de Sfatul Administrativ prin jurnalul încheiat la 30 august⁵; în urma evenimentelor din septembrie, o constatare făcută la fostul palat domnesc la 23 septembrie, preciza că au fost sparte 197 de geamuri⁶.

La 28 iulie 1848, prin adresa nr. 4801, Ministerul din Lăuntru s-a adresat Preșidentului Municipality Capitalei, D. Polizu, aducîndu-i la cunoștință cererea făcută de Locotenența Domnească prin decretul nr. 371 pentru ca prin arhitectul Municipality „să se înființeze în Cîmpul Libertății o tribună și cîteva mese” destinate oratorilor politici⁷. Consiliul Municipal s-a adresat de îndată la 30 iulie, arhitectului Al. Orăscu pentru executarea celor cerute⁸. La 31 iulie, Al. Orăscu a prezentat un raport Municipality, comunicîndu-i că pentru executarea lucrării era necesară suma de 60 de galbeni⁹; Președintele Consiliului Municipal a acceptat

¹ I. Cojocaru, *op. cit.*, II, p. 952—953, nr. 746.

² Aceste modeste reparații prevedeau printre altele drogerea a 3 sobe cu ușile și capacele lor, a unui cotlon pentru gătit bucatele ș. a., cf. Arh. St. Buc., *Min. Lucr. Publ.*, dos. 55/1845, fo. 298.

³ *Ibidem*, fo. 300.

⁴ Cuprinzînd următoarele cheltuieli: 27 lei — 3 uși de sobe; 21 lei — 3 capace de sobe; 55 lei — 3 sobe de reparat; o vatră boltită cu coșul ei și cotloane pentru a sluji de cuhnă cu tot materialul și lucru — 120 lei; o broască și zăvoarele ușii — 65; 4 geamuri — 14 lei (*Ibidem*, fo. 301).

⁵ *Ibidem*, fo. 317.

⁶ *Ibidem*, fo. 319 (Adresa lui Hristea Orăscu executorul curții administrative către Departamentul din Lăuntru).

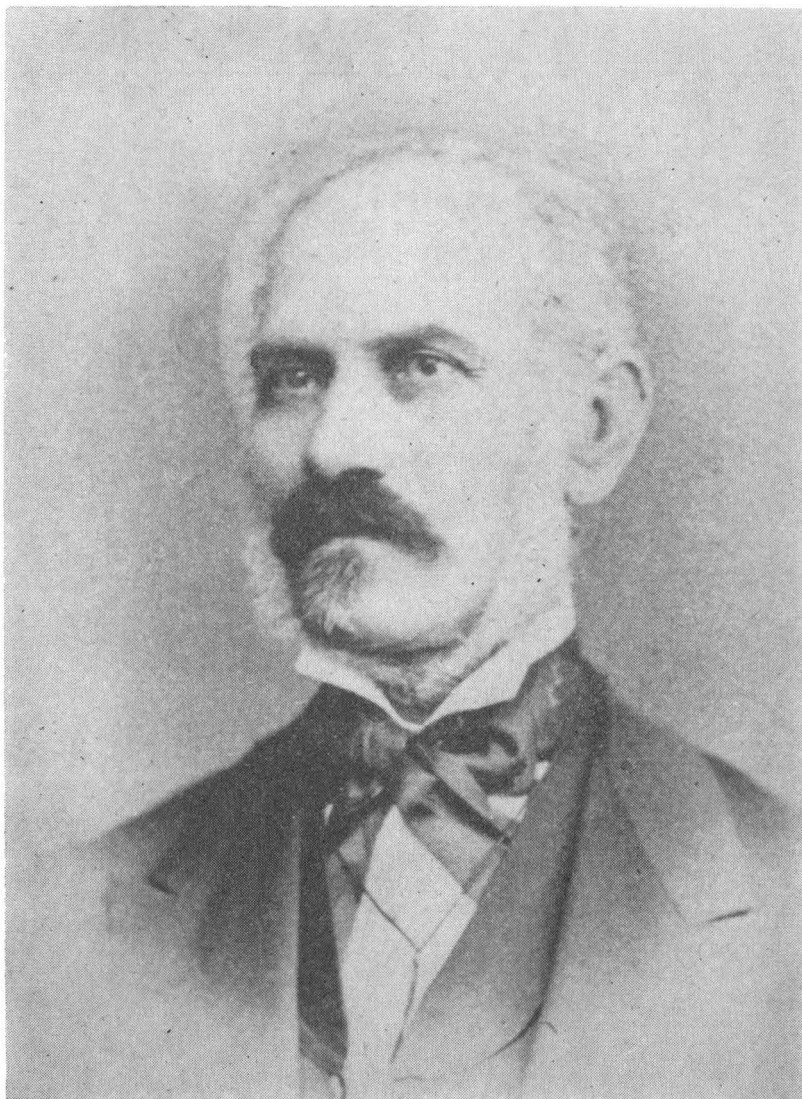
⁷ Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1605/1848, fo. 1.

⁸ *Ibidem*, fo. 2.

⁹ *Ibidem*, fo. 6.

devizul întocmit de Orăscu, încuviințându-l ca împreună cu Hilel Manoah, membru al Consiliului¹, să cumpere materiale trebuincioase, iar după săvârșirea lucrării să dea amândoi listă sub iscălitură, de cheltuie-

Alexandru Orăscu, arhitect șef al Capitalei în timpul revoluției de la 1848.

---

¹ Adresa Consiliului Municipal nr. 2608 din 31 iulie 1848 către Hilel Manoah, înștiințându-l de însărcinarea primită (*Ibidem*, fo. 9).

Nisti De immensis ac zibelicis brupatibz ha spibzma D ha uimust.
telephya.

[illegible]

lile făcute¹. La 1 septembrie „tribuna pentru orator și mesele pentru a încăli pe dinsele mojiuni și hotăriri adoptate de majoritate” au fost terminate, costul lor ridicându-se la un total de 4107,9 lei²; se cere însă totodată intervenția Șefului Poliției „spre a opri norodul” la adunări „să se urce în tribună sau pe mese”.

După cum se poate constata, activitatea edilitară a Consiliului Municipal în perioada revoluției de la 1848 a fost destul de modestă, aceasta nu numai din pricina fondurilor bănești excesiv de modeste dar și din cauza neducerii pînă la capăt a unor inițiative care ar fi adus rezultate importante.

Orașul se înfățișa încă în ansamblul lui destul de primitiv în această epocă, după cum îl descrie un călător străin, căpitanul francez Sabatier. Acesta fusese trimis în vara anului 1848 de către generalul Georges Aupick, ambasadorul francez de la Constantinopol, împreună cu ofițerul Dessaint, în Țara Românească, într-o călătorie informativă. Între 18 și 25 august 1848, cei doi ofițeri francezi au fost puși în legătură de către consulul Franței, Hory, cu membrii guvernului revoluționar și cu reprezentanții de seamă ai vieții publice și cu agenții diplomatice străine³.

¹ *Ibidem*, fo. 6. La 31 iulie, prin adresa 2606, Consiliul Municipal dădea dispoziții casierului Municipalității pentru „slobozirea a 1800 lei arhitectonului Orescu” (*Ibidem*, fo. 7). În urma ivirii unui surplus de nevoi, arh. Orăscu a înaintat la 24 aug. un nou raport, sub nr. 2317, către Municipalitate, reclamînd un supliment de 1600 lei (*Ibidem*, fo. 14), care i s-au acordat prin adresa nr. 3079 din 24 aug. a Consiliului Municipal (*Ibidem*, fo. 15), eliberați de casierie (*Ibidem*, fo. 16, 22—23).

² La 1 sept. 1848, arh. Orăscu înainta Municipalității prin raportul de sub nr. 2456, lista cheltuielilor făcute pînă atunci :

	Lei	par(ale)
Lemnăria trebuincioasă No. 1—2, ține suma de	576	30
Doă stendarde cu lemnăria și zugrăvitul lor No 3	568	27
Lucrul dulgherii și ciopliturii No 4 ține	168	—
Zugrăvitul tribunii și meselor trebuincioase No. 5	1953	48
Înălțatul surfeții locului împrejurul tribunii	579	24
În trebuința birjii pentru vizitarea lucrării	101	—
	160	—
	4107	9
Primiți sint prin ordinul nr. 2607 și 3079	3400	—
Rămîne a să mai răspunde spre răzuire suma	707	9
Din care chereștegiului Tănase Dobrovici	348	27
și d. Hermann pentru lucrătorii dulgheri	358	22

Prezidentul Consiliului Municipal a aprobat lista cheltuielilor (*Ibidem*, fo. 24; lista e publicată parțial și în *Anul 1848 în Principatele Romîne...*, vol. IV, p. 218—219), adresîndu-se casieriei la 6 sept., prin ordinul nr. 3347, să se plătească restanța cuvenită (Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos., 1605/1848, fo. 27). Ca acte ustificative arh. Orăscu a înaintat devizul alcătuit pentru chereștea luată de jupînul Tănase Dobrovici la „trebuința tribunii ce să face la Cîmpul Libertății” din 1 aug., în valoare de 576 lei și 30 parale (lista amănunțită: cuie, scînduri, scoabe etc.), (*Ibid.* fo. 25—25 v, 32), precum și statul de plată al muncitorilor dulgheri, primul stat de plată muncitoresc în București, conținînd numele lor și zilele lucrate pentru ridicarea tribunei din Cîmpul Libertății (plata muncitorilor s-a făcut cu cite 2,12 lei, 6 lei, 6,30 lei, 7 lei, 7,20 lei, 9 lei și 12 lei pe zi, în funcție de calificarea avută și munca prestată (*Ibidem*, fo. 32 v). Consiliul Municipal s-a adresat apoi la 6 sept. 1848, sub nr. 3348 Ministerului din Lăuntru, cerînd acoperire pentru suma de 4107,9 lei cheltuiți din Casa Orașului (*Ibidem*, fo. 28).

³ *Anul 1848 în Principatele Romîne...*, vol. II, p. 423; Vasile Lungu, *Un raport francez despre Țările Romîne la 1848 în Anuarul Gimnaziului Alexandru cel Bun pe anii 1923—1936*, p. 1—32.

Iată imaginea pe care și-a făcut-o Sabatier despre Capitala noastră: „Bukarest... 100.000 locuitori... Orașul este străbătut de un riu vijelios Dimbovița, care curge din Carpați spre Dunăre, aproape de la nord la sud. Albia sa nu este închisă între maluri, iar în timpul verii formează deseori bălți foarte vătămătoare sănătății. Se observă cu păreri de rău lipsa unor mari lucrări de folos obștesc în această Capitală a Țării Românești, care prezintă totuși strălucirea marilor metropole. Cuprinde un mare număr de biserici (aproape 300), clădiri frumoase etc.... dar numai câteva străzi sînt pavate și luminate, pe cînd mahalalele care acoperă cea mai mare parte a suprafeței sale sînt alcătuite din adevărate cocioabe, despărțite prin maidane și legîndu-se între ele numai prin drumuri prefăcute în primejdioase mocirle la cea mai mică ploaie”¹.

Dar lipsa posibilităților Consiliului Municipal de a elabora lucrări edilitare majore în Capitală nu s-a datorat numai absenței mijloacelor materiale laborioase, ci și dispozițiilor primite din partea guvernului provizoriu, apoi a Locotenenței Domnești, de a cheltui sume importante de bani — care în mod firesc și-ar fi găsit o altă întrebuintare — pentru primirea și adăpostirea diferiților dregători otomani trimiși de Poartă în vara anului 1848 la București. Iluziile elementelor burgheze șovăielnice și capitularde din rîndurile guvernanților de la 1848 că o primire fastuoasă acordată dregătorilor turci și o atitudine slugarnică față de aceștia, au predispune Poarta în favoarea regimului revoluționar, spulberate cu toată cruzimea în decursul singeroaselor evenimente din septembrie, au împovărat din greu casieria Municipalității bucureștene, care a irosit astfel zadarnic însemnate sume de bani pentru găzduirea și distracția funcționarilor otomani. O analiză succintă a cheltuielilor făcute cu ocazia primirii acestora la București, nu face decît să adauge încă o vină politicii șubrede și capitularde a lui I. Heliade Rădulescu, Christian Tel, I. C. Brătianu și a sprijinitorilor lor.

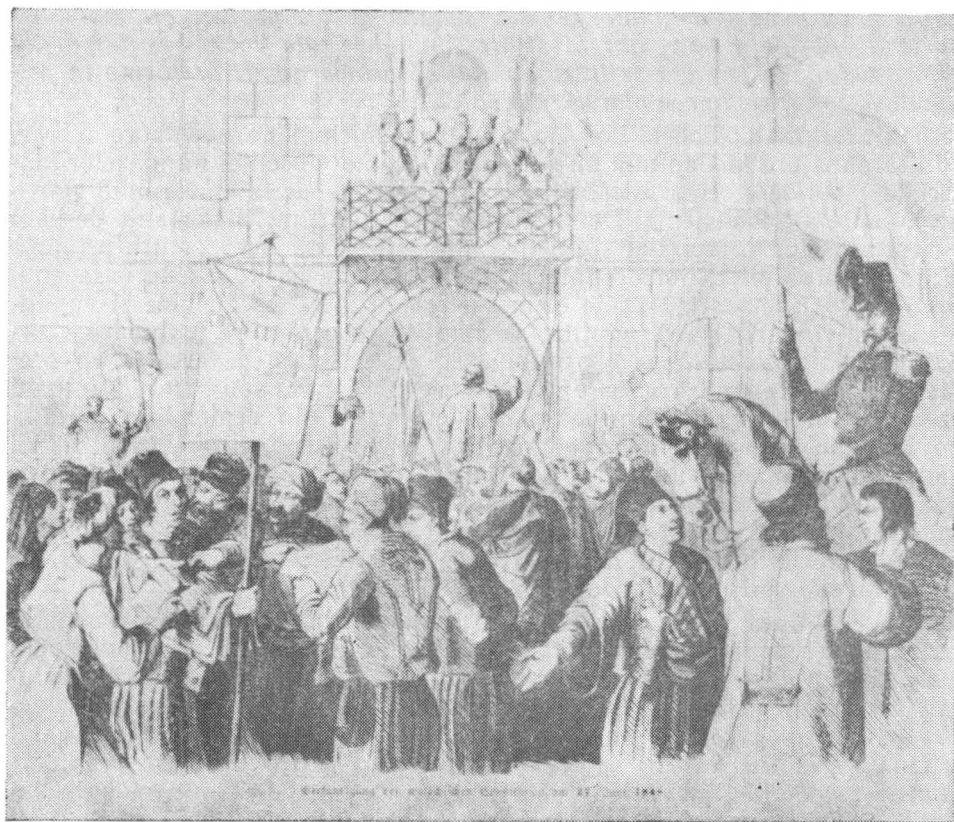
Astfel încă de la 20 iunie, la numai cîteva zile după izbucnirea revoluției și după jurămîntul depus de popor pe Constituție la Cîmpul Libertății, Ministerul Treburilor din Lăuntru se grăbește să scrie Sfatului Orășenesc al Capitalei prin adresa nr. 3300 despre „*grabnica pregătire a locașului, unde urmează a se găzdui Excelența Sa*”, (Talaat Effendi, trimisul Porții) „*precum și pentru toate cele de trebuință pentru masă*” (!) ; se cerea de asemenea să se puie la dispoziția lui C. A. Rosetti, însărcinat pentru primirea demnitarului turc, careta Sfatului și căruțe².

Prin adresa nr. 2130 din 2 iulie 1848, Sfatul Orășenesc nu întîrzia însă să arate Ministerului Treburilor din Lăuntru că „*magistratul, puind îndată la cale prin unul din membrii săi, anume d. Michail Bîtcoveanu, pregătirea celor trebuincioase pentru găzduire, dejun, prînz, cină și bufet Excelenței Sale Talaat efendi Comisarul I(naltei) Porți, trimis cu trebi ale acestui Prințipat, care a sosit în Capitală la 24 ale trecutului mai s-a*

¹ Elvira Georgescu, *Un mémoire inédit sur les Principautés Danubiennes au XIX-e siècle* în *Revue hist. du sud-est européen*, XIV (1937), nr. 4—6 (avril-juin), p. 125—126, ap. P. I. Cernovodeanu, *Istoria Bucureștilor prin călători străini*, vol. III, p. 535 (în mss).

² Anul 1848 în Principatele Romîne..., vol. I, p. 685. Mai vezi și Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1604/1848. (*Pregătirea conacului lui Talaat efendi comisarul Porții*).

cheltuit din casa orășenească lei 18.471 și 38 parale”, reclamînd acum neîntîrziat *zișii bani*, fiind casa Maghiștratuului întrebuințată spre întîmpinarea cheltuielilor ce fără încetare face pe fiecare zi, după neapăratele trebuințe ce se ivesc”¹. În felul acesta guvernul era perfect pus la curent că toți banii cheltuiți pentru primirea dregătorilor turci grevau în mod supărător Casa Sfatului, ce nu putea acoperi astfel nevoi mai urgente și mai folositoare colectivității. În dorința deșartă de a fi pe placul func-

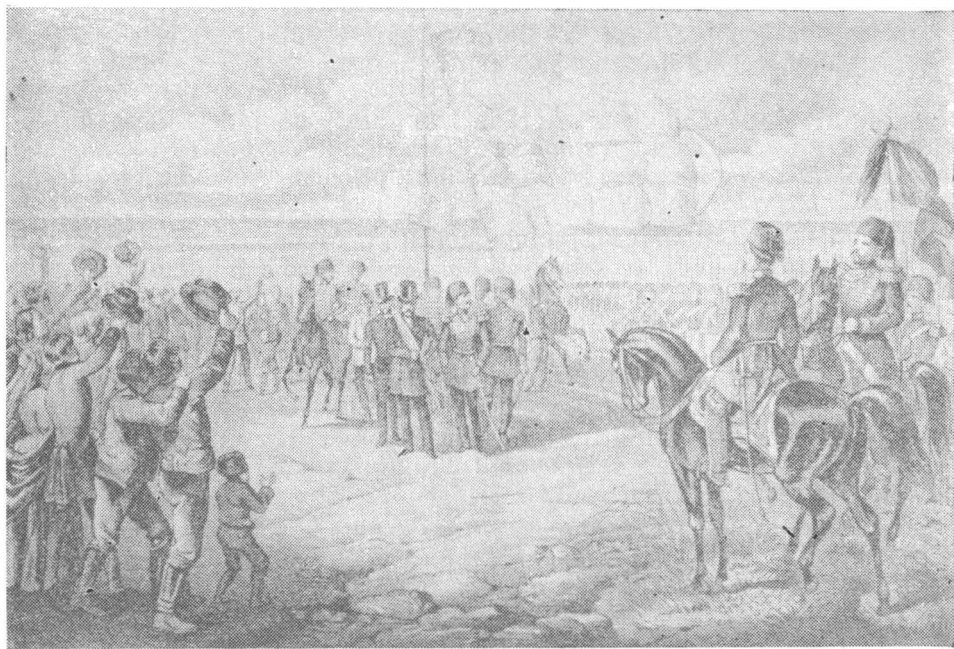
Anunțarea Constituției la București în 1848 (stampă germană contemporană)

ționarilor turci, neținînd seama de interesele populației și ale municipalității, Ministerul Treburilor din Lăuntru se adresează din nou Statului Municipal la 9 iulie 1848 făcîndu-i cunoscut că „pentru conacul (găzduirea) Excelenței Sale Suleiman pașa s-a hotărît la palatul domnesc de lîngă Mitropolie (palatul Bibescu)”²; acolo dar urmînd a se pregăti și cele de

¹ *Anul 1848 în Principatele Romîne...*, vol. II, p. 241—242.

² Cu toate obiecțiunile înaintate autorităților de George Hill îngrijitorul palatului fostului domnitor Gheorghe Bibescu, de a pregăti încăperile clădirii, cît și careta de paradă cu 6 cai din grajdul Curții pentru Suleiman pașa, hotărîrea Guvernului a rămas aceeași (*Ibidem*, III, p. 67).

trebuință pentru ale mîncării și ale meselor, se recomandă pentru toate acestea ca îngrijitor pe Michalache Abdulaid“¹. Sfatul Municipal, prin răspunsul său de sub r.r. 2234 din 9 iulie, arăta că Abdulaid „pentru îndestularea celor de trebuință ale mîncării, birjei și celelalte privitoare spre mulțumirea Excelenței Sale Soleiman pașa, ce este a sosi în Capitală“, a cerut un preț de 35 galbeni pe zi, sumă pe care nu i-o poate acorda,

Sosirea lui Suleiman pașa la Giurgiu la 19 iulie 1848.
(După o gravură germană contemporană).

avînd în vedere că pentru Talaat efendi se cheltuiseră numai 20 galbeni pe zi².

Ca și cum cheltuielile pentru întreținerea pașei nu ar fi fost suficiente, Ministerul Treburilor din Lăuntru a hotărît și un program costisitor privind „primirea în Capitală a Excelențelor Lor Suleiman pașa și Talaat efendi, comisarii Înaltei Porți“, după următorul ceremonial :

1. Un arc de triumf la bariera pe unde vor intra și altul la palatul de la Mitropolie.
2. O muzică la palat și alta la arc.
3. Constituția tipărită pe materie de mătase prezentată de 12 fete și 12 băieți în costumul național țărănesc.
4. Maghiistratul va ieși înainte cu pîine și sare.
5. Asemenea Vornicia Orașului și Poliția, cu corporațiile, cu steagurile lor și cu clerul.

¹ Ibidem, II, p. 362.

² Ibidem.

6. Asemenea șeful gvardiei naționale cu un batalion bine ales.
7. Un escadron cu careta de paradă, care va fi însoțită de Ministrul de țeremonie.
8. La Palat se va așeza gardă de cinste; se va afla Șeful Oștirii cu Stabul și Guvernul provizoriu cu miniștrii.
9. La ușa palatului se va așeza un steag românesc și unul turcesc, asemenea alte 2 la conacul d. Talaat efendi.
10. În seara aceea se vor ilumina casele publice și cele particulare, acestea din urmă prin îndemnare“¹.

Sfatul Municipal urma să răspundă direct de îndeplinirea articolelor 3, 4, 9 și 10 din programul de ceremonial; „*cît pentru banii ce va cheltui Sfatul... va da apoi sub-iscălitului (Nicolae Golescu) socoteală, spre a se hotărî a lor slobozire*“².

Pentru confecționarea arcului de triumf, Ministerul se adresa sub nr. 4629 la 11 iulie 1848 Sfatului Municipal recomandîndu-i ca „*din materialul de lemn ce se află în păstrarea aceluia Sfat, rămas din arcurile de triumf și din luminațiile săvîrșite la venirea aici a Prințului Sturdza, Sfatul va da îndată în primirea d-lui Rosenthal partea ce va alege pentru săvîrșirea unui asemenea arc, cu care s-a însărcinat în onoarea Comisarilor Înaltei Porți*“³. Decorațiile arcului aveau să fie confecționate de pictorul Rosenthal, dar cu săvîrșirea efectivă a arcului a fost însărcinat Melic „*arhitectonul Statului*“, după devizul estimativ cheltuielile urmînd a se ridica la 9000 lei⁴.

Sfatul Municipal răspundea Ministerului Treburilor din Lăuntru prin adresa nr. 2347 din 13 iulie, arătînd că pentru arcul de triumf „*parte din acele materialuri de lemn au fost luate cu împrumutare, care s-au și înapoiat, iar cele cumpărate de Sfat s-au vîndut încă de atunci și prețul lor s-a întors în Casa orașului*“⁵; de aceea Ministerul înștiință Vornicia Orașului București la 13 iulie sub nr. 4165, să poruncească „*maimarbașii de aici să dea d-lui Melic arșitectonului vreo 40 de dulgheri*“ pentru confecționarea arcului de triumf⁶.

Pe lingă acestea, Ministerul mai face cunoscut Sfatului prin adresa nr. 4170 din 13 iulie, că „*domnii Montrezor și Iscovescu, însărcinați fiind cu decorația sălei teatrului pentru extraordinara reprezentație ce este a se da în onoarea Excelenței Sale Suleiman pașa, este poftit acel Sfat... să dea în primirea... numiților 50 galbeni împărătești pentru care vor da socoteală*“⁷, iar la 14 iulie, prin adresa nr. 4182, pretinde „*ca la venirea Măriei Sale Suliman pașa, aici în Capitală, să se înlumeze seara toate încăperile publice*“, Sfatul urmînd „*să facă pregătirea pentru o luminație mai pompoasă și mai cu seamă la palatul fostului domn Bibescu*“⁸.

¹ *Ibidem*, II, p. 363.

² *Ibidem*, II, p. 363.

³ *Ibidem*, II, p. 398.

⁴ *Ibidem*, II, p. 425.

⁵ *Ibidem*, II, p. 492—493.

⁶ *Ibidem*, II, p. 493.

⁷ *Ibidem*, II, p. 494.

⁸ *Ibidem*, II, p. 507.

Noile pretenții ale guvernului de iluminare a orașului, trebuiau să fie acoperite tot din Casa orașului, ce urma să cumpere 1300 brazi de la administrația județelor Dimbovița și Prahova¹.

De asemenea Sfatul Municipal, mai trebuia în conformitate cu dispozițiile primite prin adresa nr. 4492 din 19 iulie a Ministerului, să închirieze casele boierului Grigore Obedeianul „*de subt Mitropolie*” pentru

Primirea lui Suleiman pașa la București (gravură contemporană).

¹ *Ibidem*, II, p. 639, 659. Consiliul Municipal înștiința Ministerul prin adresa nr. 2514 din 26 iulie, că plătește 50 lei căruța pentru transportul celor 1300 bucăți brazi din jud. Dimbovița și mai primesc 9 care cu 951 brazi din jud. Prahova, pentru care transport mai urma să plătească încă 36 galbeni. (*Ibidem*, II, p. 743).

găzduirea suitei lui Suleiman pașa și asigurarea oaspeților „cu așternuturi precum saltele, cearșafuri, perne și plapome”¹.

Lista nesfârșită a cheltuielilor nu se oprea aici. Președintele Municipality era obligat prin adresa nr. 4651 din 24 iulie a Ministerului² să se îngrijească pînă și de achitarea a 798 lei pentru îmbrăcămintea pregătită de croitorul Török vizitiului trăsorii destinate lui Suleiman pașa (!).

Suplimentar, Ministerul mai cerea Consiliului Municipal prin adresa nr. 5241 din 1 august, să facă „*grabnică punere la cale ca oștirea otomană, venind aici cu Exelenția Sa Suleiman pașa, să aibă în toate zilele porțiile de carne, orez, unt și pîne, precum și 2 bucătari pentru pregătirea mîncării de 2 ori pe zi, rînduind spre acest sfîrșit într-adins cinovnic...*”³.

În sfîrșit, prin adresa nr. 5206 din 6 august, Ministerul aduce la cunoștință Consiliului sosirea mult „*așteptatului*” oaspete, Suleiman pașa a cărui intrare în București urma să aibă loc Duminică 8 august, la ora 10 dimineața; Consiliul avînd pregătite toate cele ce i s-au cerut — „*va eși spre întîmpinarea Excelenței Sale la grădina d-lui Costache Cantacuzino, de lingă bariera Podului Mogoșoaiei*”⁴.

În ziua anunțată, Suleiman pașa și-a făcut intrarea triumfală în Capitală, primit cu toată pompa oficială, dar aclamat și de o mulțime de aproape 40.000 oameni, nădăduind în buna credință a înaltului dregător otoman, venit chipurile, să aducă recunoașterea regimului revoluționar de către Poartă⁵.

Bal⁶, iluminare publică⁷, spectacol de gală la teatru⁸, petreceri cu muzică militară⁹, ș. a., s-au succedat într-un ritm amețitor, dar nici revoluția și nici municipalitatea orașului — încărcată de atîtea cheltuieli

¹ *Ibidem*, II, p. 593.

² *Ibidem*, II, p. 707.

³ *Ibidem*, vol. III, p. 145. Consiliul Municipal comunică Ministerului prin adresa 2753 din 9 aug. că a pus la dispoziția soldaților turci însoțind pe Suleiman pașa, 50 oca carne de miel, 187½ oca jimblă, 4 oca și 250 dramuri unt pe zi, 55 oca orez, 5½ oca unt, 10 oca sare, 50 oca ceapă, 1 oca luminări, 200 linguri de lemn, 90 rogojini, 1 căruță lemne de foc (*Ibidem*, III, p. 304—305).

⁴ *Ibidem*, III, p. 256.

⁵ Ceremonia intrării lui Suleiman în Buc., este descrisă cu multe amănunte în „*Popolul Suveran*” nr. 18, din 13 aug. 1848 (*Ibid.*, III, p. 290—291).

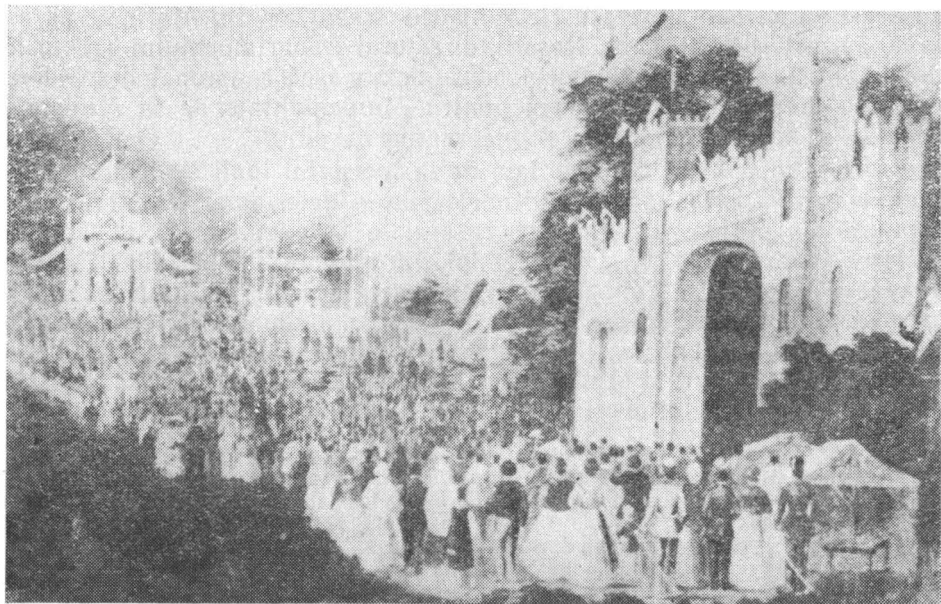
⁶ Pentru balul dat marți seara, 10 aug. la ora 20,30 în sala amenajată în grădina publică de la capul Podului Mogoșoaiei (*Ibid.*, III, p. 337) au fost însărcinați cu decorarea sălii arh. Orăscu (*Ibidem*, III, p. 308) și tapițerul Grenier, plătindu-li-se 8498 lei (*Ibidem*, III, p. 262, 341); de asemenea Slatul a plătit 79 galbeni lui P. Nenișor „orîndu-l cu îngrijirea facerii pavilionului din grădina publică, în plata chirii lor birjilor întrebunțate de tapițeri ș. a.” (*Ibid.*, III, p. 433); mobila sălii a fost procurată de Gh. Pashal, membru al Cons. Municip., iar bufetul, organizat de Costandin Alexe și Alexe Catina, prin licitație și contract (*Ibid.*, IV, 27).

⁷ Iluminarea șoselei la grădina publică în seara de 11 aug. pt. Suleiman pașa a fost asigurată de Alex. Orăscu arhitectonul orașului, Karl Mayer, directorul grădinilor publice și antreprenorul Samuil Hirsch, pentru suma de 4028,36 lei (*Ibidem*, III, p. 275; IV, p. 27—28, 171), iar „artifițiile” au stat în grija sublocotenentului Magheru (*Ibidem*, III, p. 271).

⁸ Pentru spectacolul de gală la teatru vezi, *Ibidem*, II, p. 494.

⁹ Prin adresa Ministerului Treburilor din Lăuntru nr. 3815 din 23 aug., Municipalitatea a fost nevoită să plătească 12 galbeni lui Wist, care a cîntat cu muzica militară pt. Suleiman pașa (*Ibidem*, III, p. 607).

inutile¹ — n-au profitat cu nimic de pe urma vizitei lui Suleiman pașa — dezavuat mai târziu de Poartă — care n-a avut drept rezultat decât confirmarea Locotenenței Domnești, ce a promovat o politică dezastruoasă de compromisuri și capitulare față de reacțiune. Tot ceea ce a obținut Consiliul după plecarea lui Suleiman pașa, n-au fost decât plângeri² și

Adunarea de la Filaret din august 1848 cu ocazia venirii în capitală a lui Suleiman pașa

¹ Ministerul a eliberat Consiliului Municipal prin adresa 5326 din 12 aug. un credit de 2000 galbeni din Visteria Statului pentru cheltuielile pricinuite de primirea lui Suleiman pașa (*Ibidem*, III, p. 380); în afară de aceasta s-au mai cheltuit încă 1999 lei și 28 parale pentru întreținerea soldaților din escorta trimisului Porții (*Ibidem*, III, p. 483, 643—644); mai vezi și Arh. St. Buc., *Municip. Buc.*, dos. 1684/1848 (*Cheltuieli făcute cu Suleiman pașa*).

² Astfel, îngrijitorul palatului fostului domnitor Bibescu, G. Hill, plângându-se că a fost constrins prin ord. Consil. Municip. 2752 din 8 aug. 1848 să puie la dispoziție palatul pentru Suleiman pașa, arăta că „în palat s-au găzduit dar nu numai Excelența Sa Suleiman pașa cu suita, dar încă și toți ofițerii și toată oștirea ce a venit cu Ex. Sa. Membrii onorabilului Consiliu singuri au putut avea prilej a se încredința despre stricăciunea ce s-a făcut la parcheturi, mobile, perdele și celelalte și mai cu seamă în grădină. Pricinuirea unora și a altora de sine și se înțelege că este zadarnic cum că Statul ar fi plătit chirie; a plătit chirie pentru ziduri, iar nu a plătit chirie pentru mobile și dacă fostul domn Bibescu ar fi luat ceva chirie mai mult decât i se cuvine, stăpinirea ar fi putut să se îndrepteze la o judecatorie și s-ar fi despăgubit la dînsul pentru aceasta... Eu nu pot fi răspunzător pentru paguba ce s-a întâmplat proprietarului acestui palat, ci onorabilul Cons. Municipal, prin a cărui poruncă s-a deschis” (*Anul 1848 în Princip. Rom...*, III, p. 404). La 16 aug. Cons. Municip. înainta Min. Treb. din Lăuntru, prin adr. 2190, plîngerea lui Hill (*Ibidem*, III, p. 478), hotărîndu-se ca Vornicia Politiei să întreprindă cercetări. Paralel cu această anchetă s-a examinat însă și problema chiriei plătite epitropiei palatului Bibescu de către Stat. Din raportul lui I. Voinescu II, Min. Treb. din Afară adresat Min. Treb. din Lăuntru la 20 aug. privitor la cercetările efectuate de Min. Controlului, rezultă că plata chiriei pala-

nesfârșite reclamații de bani¹ pentru acoperirea nenumăratelor cheltuieli făcute cu prilejul vizitei dragăturii otoman.

Nu se isprăviseră încă bine toate acestea, când municipalitatea bucureșteană a fost nevoită să facă față și pregătirilor de primire în Capitală a lui Fuad efendi, noul comisar al Porții, venit de fapt în țară cu armată și instrucțiuni precise de la Constantinopol, pentru înăbușirea revoluției. În acest scop, Ioan Voinescu II, Ministrul Treburilor din Afară, se adresa la 30 august 1848 lui C. A. Rosetti, directorul Departamentului Treburilor din Lăuntru, arătându-i că Locotenența domnească a aprobat deschiderea unui alt credit de 2000 galbeni pentru Municipalitate de la Ministerul Finanțelor, deși nu fusese achitat integral nici cel dintîi².

Agitația politică din Capitală de la începutul lunii septembrie, când regimul revoluționar își trăia ultimele zile, a determinat trimiterea unor deputați din partea locuitorilor orașului la Suleiman pașa la Giurgiu, înaintea plecării sale din țară și a înlocuirii lui prin Fuad efendi, pentru a apăra Constituția. Pentru aprovizionarea acestor delegați cu cîteva care de pîine pentru drum, Ministerul Treburilor din Lăuntru s-a adresat Consiliului Municipal la 1 septembrie³; Municipalitatea s-a achitat de noua sarcină, raportînd Ministerului la 2 septembrie prin adresa nr. 3294, că procurase 1256 piini și 4 rogojini încărcate în două care date în

---

tului domnesc de sub poalele dealului Mitropoliei fusese achitată pînă la 23 apr. 1849, Epitropia Palatului urmînd a restitui suma de 37730 lei dați mai mult decît se cuvine pe intervalul de timp dintre 15 iunie 1848 și 23 apr. 1849. Locot. Dom. a răspuns: „la timpul cuviincios vor răspunde cei ce au închiriat un al 2-lea palat în greutatea țării cînd patria avea unul (cel de pe Pod. Mogoșoaii); iar proprietarii prin epitropii lor să se întrebe dacă vor să întoarcă banii analog sau dacă voesc a lăsa pînă la soroc casele pe seama Statului, aridicînd mobilele“ (Arh. St. Buc., *Min. Lucr. Publ.*, dos 55/1845, fo. 296). Problema a rămas însă în suspensie pînă la sfîrșitul revoluției, iar plîngerile lui Hill n-au fost soluționate.

¹ Din suma de 2000 galbeni promiși de Minister, pt. acoperirea celor pricinuite de vizita lui Suleiman pașa, Consiliul Municipal n-a primit decît 35.750 lei, sumele cheltuite depășind însă cifra de 80.000 lei. Consiliul cerea de urgență Ministerului prin adresa nr. 3061 din 23 august acoperirea sumelor de la Visterie în casa orașului „cît se va putea mai neîntîrziat... spre a-și întîmpina neapăratele cheltuieli ce se urmează neîncetat“ (*Anul 1848 în Principatele Romine...*, III, p. 610—611). De asemenea Consiliul înștiința Ministerul prin adresa nr. 3098 din 25 august că nu avea de unde plăti 7000 lei „în primirea d. Executor al Curții Administrative (Hr. Orăscu), pentru desfacerea chiriei trăsurilor ce s-au trimis la Giurgiu în trebuința Excelenței Sale Suleiman pașa“. Rosetti, Ministrul din Lăuntru, cerînd cu insistență acoperirea banilor din orice fonduri ar fi (*Ibidem*, III, p. 666). La 27 august, prin adresa 3145, Consiliul Municipal protestează împotriva hotărîrii Visteriei ca din cei 2000 galbeni promiși, să sustragă 18471,38 lei cheltuiți înainte pentru primirea lui Talaat efendi, reclamînd plata separată atît a celor 2000 galbeni cît și a celor 18471,38 lei cheltuiți cu Talaat. Ministerul din Lăuntru a cerut Visteriei achitarea integrală a acestor sume (*Ibidem*, III, p. 712—713). Neprimind nici un răspuns Municipalitatea revenea prin adresa nr. 3034 din 31 august la cererea anterioară, de a i se împlini de urgență de la Visterie restul sumei pînă la 2000 galbeni, din care nu primise decît 35750 lei (*Ibidem*, IV, p. 5). Paguba Consiliului Municipal nu a fost încă acoperită, de vreme ce după înăbușirea revoluției, el revenea din nou la 15 septembrie prin adresa nr. 3538, pentru achitarea rămășiței de 1500 galbeni (*Ibid.*, IV, p. 380), care nu a mai fost însă niciodată primită.

² *Ibidem*, vol. III, p. 756. Încă de la 24 august Ministerul Treburilor din Lăuntru prin adresa nr. 5879, ceruse Municipalității bucureștene să trimită de îndată mobile pentru locuința destinată la Giurgiu lui Fuad efendi (*Ibidem*, III, p. 642).

³ *Ibidem*, vol. IV, p. 143.

primire lui Ștefan Minzescu pentru deputăția din Giurgiu, cheltuindu-se peste tot suma de 387,32 lei ¹.

La 9 septembrie, prin adresa nr. 6482, Ministerul Treburilor din Lăuntru dădea dispoziții Consiliului Municipal pentru amenajarea necesară a odăilor etajului de sus ale palatului statului de pe Podul Mogoșoaiei și mobilarea lor pentru a servi drept locuință lui Fuad efendi ². Ultimele dispoziții transmise de guvernul revoluționar municipalității bucureștene datează din 11 septembrie, când prin adresa nr. 6494 i s-a cerut eliberarea sumei de 546,28 lei către Dimitrie Aspri pentru cheltuiala făcută cu închirierea lucrărilor și plata oamenilor ce pregătiseră mesele lui Fuad efendi, aflat în tabăra de la Cotroceni, în zilele de 10 și 11 septembrie ³.

Intrarea armatelor cotopticare ale lui Fuad efendi și Omer pașa în Capitală la 13 septembrie — cu toată eroica rezistență a pompierilor de la Dealul Spîri, copleșiți de numărul mare al inamicilor — pecetluiește soarta revoluției și duce la reinstaurarea regimului reacționar, odată cu instalarea căimăcămiei lui Constantin Cantacuzino.

Invingătorii ocupă cele mai bune case din oraș, Fuad efendi instalându-se în fostul palat Bibescu ⁴, iar Omer pașa în palatul domnesc de pe Podul Mogoșoaiei ⁵.

Soarta Consiliului Municipal al Capitalei din perioada guvernului revoluționar era și ea pecetluită. Membrii Consiliului au fost tolerați de căimăcămia reacționară să mai funcționeze aproape o lună, pînă la lichidarea sarcinilor curente ⁶ și în primul rînd să rezolve problemele

¹ *Ibidem*, vol. IV, p. 170—171.

² *Ibidem*, vol. IV, p. 273.

³ *Ibidem*, vol. IV, p. 296.

⁴ Vezi adresa 3815 din 30 sept. a Consiliului Municipal către Căimăcămie, privind cheltuirea sumei de 771,20 lei la chioșcul făcut la grădina palatului fostului domn Bibescu pentru Fuad efendi (*Ibidem*, IV, p. 607). A se vedea și Arh. St. Buc., *Municip. Buc.*, dos. 1596/1848 (*Cumpărarea de mobile pt. locuința lui Fuad efendi*); dos. 1610/1848 (*Cumpărarea de servicii la palatul lui Fuad efendi*); dos. 1620/1848 (*Plata birjilor de la palatul lui Fuad efendi*); dos. 1629/1848 (*Lămpile așezate la palatul lui Fuad efendi*); dos. 1631/1848 (*Banii folosiți la reparațiile palatului lui Fuad efendi*); dos. 1633/1848 (*Banii cheltuiți cu curățirea hainelor la palatul lui Fuad efendi*); dos. 1634/1884 (*Cheltuiala cu iluminatul la palatul lui Fuad efendi*) etc.

⁵ La 25 sept., Consiliul Municipal raporta Depart. Treb. din Lăuntru că a cheltuit 2111,25 lei pt. amenajarea prin delegatul Consiliului, Ioan Pasha, a etajului de sus al palatului de pe Podul Mogoșoaiei pentru Omer pașa (*Anul 1848 în Principatele Romine...*, IV, p. 518—519). Mai vezi și Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1590/1848 (*Reparațiile la casa lui Omer pașa*).

⁶ Vezi adresa Căimăcămiei din 17 sept. 1848 către Municipalitate, pretinzându-i acoperirea cheltuielilor necesare pentru palatul unde locuiește Fuad efendi, cit și pentru palatul de ședere a lui Omer pașa (*Anul 1848 în Principatele Romine...*, IV, p. 402); plata birjilor destinate acestor dregători, cu 45 lei pe zi (*Ibidem*, IV, p. 457); vol. V, p. 110); cheltuielile suplimentare pentru aprovizionarea ostașilor lui Omer pașa (*Ibid.* IV, p. 404); cumpărarea unor obiecte necesare lui Fuad efendi în valoare de lei 3061,08 (*Ibidem*, IV, p. 544) ș.a. Mai vezi de asemenea și Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1591/1848 (*Cheltuielile urmate cu căldoriile lui Fuad efendi și Omer pașa*); dos. 1607/1848 (*Cheltuieli făcute de Sfat cu Ex. Lord Nisit Kerim și Izmail Sali efendi doctor al lui Omer pașa*); dos. 1656/1848 (*Cheltuielile cu găzduirea lui Rișat pașa în casele polcovnicului N. Bibescu*); dos. 1658/1848 (*Amploiații însărcinați cu darea tainurilor armatei otomane*) ș. a.

legate de încartiruirea trupelor turcești¹ și a celor țariste², venite între timp și ele în oraș sub comanda generalului Lüdgers.

Spre onoarea Municipalității bucureștene, remarcăm atitudinea curajoasă arătată față de căimăcămie și ocupanții turci, membrii Sfatului informînd pe C. Cantacuzino, noul caimacam reacționar prin adresa nr. 3587 din 19 septembrie, că au desemnat pe negustorii Ioniță Pavlovici

Cartierul general al lui Omer pașa de la Cotroceni în sept. 1848 (stampă germană).

și Andronachie Stoianovici să facă parte din comisia pentru cercetarea și rezolvarea plîngerilor ivite asupra pagubelor pricinuite locuitorilor Capitalei de către soldații lui Omer pașa, puși pe jaf și pe distrugeri³.

La 10 octombrie 1848 a fost reinstalat Sfatul Orășenesc al Politiei Bucureștilor, avînd ca președinte pe un reacționar notoriu cu înclinații

¹ Asupra acestei probleme vezi în special Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1599/1848 (*Venirea armatelor otomane și primirea lor în țară*); dos. 1622/1848 (*Aprov. armatelor otomane*); dos. 1627/1848 (*Cheltuielile făcute pentru armata otomană*); dos. 1640/1848 (*Socoteala banilor cheltuiți cu armata otomană*) etc.

² Pt. aceasta vezi Arh. St. Buc., *Municipiul Buc.*, dos. 1593/1848 (*Clădiri făcute contra măsurilor statornicite în trebuința oștirilor rusești*); dos. 1657/1848 (*Cheltuielile Sfatului cu trebuințele rusești*); dos. 1660/1848 (*Aprovizionarea armatelor rusești*) ș. a.

³ *Anul 1848 în Principatele Române...*, vol. IV, p. 433. Mai vezi și Arh. At. Buc., *Municipiul București*, dos 1628/1848 (*Numirca a doi membri pentru a cerceta pricina făcută de soldații otomani*).

projariste, Costache Leuş, iar ca membri pe Ioan Samurcaş, Al. Xenocratis, Nicolae Lahovari, Răducanu Simonide şi Ioan Iliad, secretar fiind B. Nicoleanu¹.

Cu intrarea în funcţie a noului Sfat Orăşenesc, au fost îndepărtaţi din administraţie ultimii funcţionari din perioada revoluţiei, peste întreaga ţară abătându-se vâlul negru al reacţiunii şi al reprimării maselor populare.

Bilanţul realizărilor pe plan municipal al guvernului revoluţionar a fost destul de modest. Nici scurta perioadă de guvernare, nici sarcinile politice complexe, cărora trebuia să le facă în primul rînd faţă, nu i-au oferit răgazul să se concentreze mai efectiv asupra vieţii municipale a Capitalei. Iniţiative laudabile, mai ales în ceea ce priveşte transformarea instituţiilor orăşeneşti ca şi alte lucrări edilitare mai de importanţă, nu au putut fi aduse la îndeplinire. Desigur că nu numai lipsa mijloacelor financiare pentru a întreprinde o operă edilitară mai vastă, dar şi lipsa de siguranţă a regimului revoluţionar trăind sub ameninţarea continuă a comploturilor reacţionare şi a zvonurilor de intervenţii ale armatelor de ocupaţie străine, turceşti şi ţariste, au împiedicat Consiliul Municipal în exercitarea mai laborioasă a funcţiilor sale. De asemenea risipa nejustificată a municipalităţii făcută cu ocazia primirii în Capitală a diferiţilor dregători, trimişi ai Porţii, în urma liniei greşite imprimate de elementele capitularde din guvern, au grevat bugetul şi aşa deficitar al Casei oraşului.

Situaţia politică nefavorabilă şi sărăcia mijloacelor materiale au împiedicat adoptarea unui sistem electoral mai echitabil, cît şi realizarea unor transformări edilitare de prestanţă. O seamă din dezideratele organelor municipale din 1848 vor fi aduse la îndeplinire tocmai în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, odată cu promulgarea noii legi comunale din 1 aprilie 1864 şi crearea Primăriei oraşului Bucureşti la 15 august 1864.

---

¹ *Ibidem*, vol. V, p. 88—89, 110, 169 etc. Printre cele mai „urgente” şi „utile” cheltuieli ale noului Sfat, erau acelea legate de sărbătorirea Bairamului de către oştirile otomane, la 26 octomvrie (!), angajîndu-se 6 tarafe de lăutari care au cîntat timp de 4 zile şi 4 nopţi pentru 1800 lei, la Fuad efendi, Omer paşa, Hanul Grădişteanului, Mitropolie (!), cazarma Malmaison şi cazarma de la Dealul Spirei, unde erau găzduiţi ofiţeri şi ostaşi turci. (*Ibidem*, V, p. 344,753). În total Sfatul a cheltuit cu găzduirea lui Fuad efendi la Bucureşti 12693,15 lei, iar pentru aceia a lui Omer paşa, 5590,05 lei (în total 18283,20 lei). (*Ibidem*, vol. V, p. 753—754), fără a include în socoteli şi banii consumaţi pentru întreţinerea locuinţelor suitelor şi aprovizionării lor. Pentru aceasta mai vezi şi Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, dos. 1594/1848 (*Cheltuielile Sfatului cu Fuad efendi şi Omer paşa*).

STUDIUL ISTORIEI ROMINILOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI 1864—1964

de VASILE NETEA

Studiul istoriei, și în primul rînd studiul istoriei naționale, constituie o veche și mereu reînnoită preocupare a învățămîntului nostru de toate gradele și, în primul rînd, a învățămîntului universitar, în cadrul căruia s-a pus întotdeauna, cu o neconținută stăruință, atît problema cercetării științifice cît și cea a formării de puteri didactice pentru învățămîntul mediu și elementar.

Inițiative și realizări valoroase în acțiunea pentru crearea unui astfel de învățămînt și a manualelor necesare s-au produs încă din primele decenii ale veacului trecut, o dată cu organizarea învățămîntului nostru public prin „Legiuirea” din 1832, și unele din ele au dobîndit, chiar din momentul înfăptuirii lor, un caracter de netăgăduită însemnătate istorică. Menționăm astfel manualul *Idee repede de istoria Prințipatului Țării Romînești*, alcătuit în 1835 de Aaron Florian, profesor de „istorie generală” la Sf. Sava, — originar din Transilvania —, manual care pînă în 1839 va ajunge la trei ediții, urmat apoi de *Manualul de Istoria Prințipatului Romîniei de la cele dintîi vremi istorice pînă în zilele de acuz* (1839)¹. Cu o strălucire neîntrecută se va desfășura în 1843, la 24 noiembrie, *Cuvîntul pentru deschiderea cursului de istorie națională*, rostit de M. Kogălniceanu la Academia Mihăileană din Iași, cuvînt care constituie o splendidă pagină de antologie și ale cărui învățăminte și îndemnuri sînt valabile și astăzi².

Cu toate aceste fericite și viguroase începuturi, urmate în anii viitori de remarcabilele manuale ale lui A. Treboniu Laurian³, de un învățămînt sistematic al istoriei naționale, cu caracter științific, care să cuprindă toate provinciile romînești și care să creieze cadre temeinice pentru cercetările documentare și pentru acoperirea lipsurilor învățămîntului mediu, organizat prin legea din 1851, nu se poate vorbi decît de la înființarea celor două universități naționale, Iași (1861) și București (1864).

¹ Vezi asupra contribuției lui Aaron Florian — N. Iorga, „*Revista istorică*” 1927, nr. 7—9, p. 256.

² M. Kogălniceanu, *Opere*, I, Buc. 1946 (ediția Andrei Oțetea), p. 635—653.

³ *Istoria Romînilor*, partea I—III, Iași, 1853.

În paginile ce urmează, scrise cu prilejul sărbătoririi primului centenar al Universității din București, vom încerca să înfățișăm, cercetînd activitatea desfășurată în cadrul Catedrei de istoria romînilor, drumul parcurs în domeniul istoriei naționale — profesori, concepții, rezultate — de la întemeierea ei și pînă în zilele noastre.

Prin decretul lui Alexandru Ioan Cuza nr. 1047 din 30 octombrie 1863 s-a înființat în București, în cadrul vechii Academii de la Sf. Sava, o *Școală Superioară de Litere* cu scopul de a forma profesori gimnaziali pentru limbile clasice și moderne, pentru literatură, filozofie, istorie și geografie¹.

Director al noii școli, ale cărei cursuri se deschiseră la 2 decembrie 1863, a fost numit August Treboniu Laurian, originar și el de peste Munți (1810—1881), fost pînă atunci profesor de latină și filozofie la Sf. Sava, inspector al școalelor din Moldova, efor al școlilor din Țara Romînească și profesor de limbile clasice la Academie².

Alături de A. Tr. Laurian, alți doi vechi profesori fuseseră chemați să-și aducă aportul cunoștințelor și puterea lor de muncă, verificate cu prisosință în anii anteriori: Ioan Maiorescu și Aaron Florian. Celui dintîi i s-a încredințat catedra de *Istoria critică a Țărilor Romîne împreună cu Istoria literaturii romîne*, iar celui de al doilea catedra de *Istorie critică universală*. În urma unui raport al lui D. Bolintineanu, ministrul Învățămîntului Public și al Cultelor, „Școala superioară de litere”, avea să se transforme, prin decretul lui Cuza nr. 765 din 4/16 iulie 1864, în *Facultate de Litere și Filozofie*, intrînd astfel în alcătuirea nou înființatei universități din București³. A. Treboniu Laurian, directorul de pînă atunci al „Școalei Superioare de Litere”, a fost numit decan al Facultății de Litere, funcțiune în care va rămînea vreme de 18 ani, iar Ioan Maiorescu și Aaron Florian își păstrară catedrele pe care le avuseseră mai înainte.

Ceea ce determinase chemarea lui Ioan Maiorescu (1811—1864) la catedra de „Istorie critică a Țărilor Romîne”, împreună cu Istoria literaturii romîne, era temeinica sa pregătire filozofică, filologică și istorică dobîndită la universitățile din Pesta și Viena⁴, la care se adăuga îndelungata și fecunda sa activitate didactică la Cerneți, Craiova, Iași și București. În primii ani de domnie ai lui Cuza a îndeplinit funcția de președinte al Eforiei Școalelor (1859—1861), stăruind pe lîngă domnitor pentru înființarea celor două universități naționale. Paralel cu activitatea sa didactică, Maiorescu desfășurase și o remarcabilă activitate publicistică și științifică la revista „Biblioteca romînească” din Buda (1834), la „Foaia literară” (1838) și la „Foaia pentru minte, inimă și literatură” de la Brașov (1838—1850). Ca istoric el se afirmase prin studiile *Despre vechimea romînilor în Ardeal* (1842), prin combaterea teoriilor profesori-

¹ Vezi pentru amănunte, M. Popescu-Spineni, *Contribuțiuni la istoria învățămîntului superior*, Buc. 1928.

² Vezi asupra lui A. Treboniu Laurian, „Transilvania”, Sibiu, 1881, nr. 9—11, N. Iorga, *Oameni cari au fost*, I, p. 9—13; *Istoria Romîniei*, 1964, IV, p. 739.

³ „Monitorul Oficial”, 1864, nr. 149, 7/19 iulie.

⁴ Vezi asupra vieții și activității lui Ioan Maiorescu: G. Barițiu, *Biografia lui Ioan Maiorescu*, „Transilvania”, Sibiu, 1877, nr. 13—14; N. Bănescu și V. Mihăilescu, *Ioan Maiorescu, Scriere comemorativă*, 1811—1911, Buc. 1912.

ru lui I. C. Schuller de la Sibiu în legătură cu presupusa origine germană a limbii romine (1847), și prin cele trei ample rapoarte despre *Die Römänen der Oesterreichischen Monarchie* publicate la Viena în 1857.

Moartea, venită pe neașteptate, la 5 septembrie 1864, pe cînd Maiorescu nu avea decît 53 de ani, și înainte de deschiderea cursurilor noii facultăți, l-a împiedicat însă de a face și în acest loc dovada incontestabilei sale capacități și de a-și lega, prin activitatea la catedra de „Istoria romînilor”, numele de întemeierea studiului istoriei naționale la Universitatea din București.

Pe urma sa a rămas, în manuscris, un manual de *Istorie universală*, aflat astăzi în posesiunea Academiei R.P.R. (mss. nr. 171).

Succesorul lui Ioan Maiorescu, și deci primul titular activ al catedrei de „Istoria romînilor” la Universitatea din București, a fost Vasile Alexandrescu-Urechia (1834—1901), care funcționase ca profesor de aceeași specialitate la Universitatea din Iași. Urechia era licențiat din 1857 al Universității din Paris și făcuse remarcabile studii franceze și spaniole de istorie, filologie și arte, devenind un înfocat admirator al culturii și literaturilor latine.

La catedra din București, în primele trei decenii, Urechia a predat singur toate epocile istoriei romînești și abia în 1890 a ajuns la convingerea necesității scindării catedrei, în acest an înființîndu-se o nouă catedră de *Istoria și literatura rominilor pînă la Mihai Viteazul* — suplinită la început de Grigore Tocilescu — în fruntea căreia va fi numit în 1895 tînărul D. Onciul, vechiului titular rămînîndu-i numai perioadele de la 1600 și pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Activitatea sa la catedră va dura pînă la 12 aprilie 1901.

Inceputurile lui Urechia n-au fost ușoare. Dificultățile întîmpinate în primii ani ai activității sale, ca și concepția istorică pe temeiul căreia va crea o amplă, dar inegală și nesistematică operă istoriografică¹, — fără îndoială cea mai cuprinzătoare, din punct de vedere documentar, pînă la apariția lui N. Iorga, — au fost expuse în prefețele cursului de *Istoria romînilor* publicat în 14 tomuri, între anii 1891—1902, precum și în *Scrisoarea de rămas bun* adresată studenților Facultății de litere în anul 1901 cu prilejul pensionării sale.

Principala dificultate subliniată de Urechia a fost insuficiența cronicilor și a documentelor publicate pînă atunci, pe baza cărora un istoric să poată întreprinde cercetarea și expunerea sistematică, chiar și numai a unor anumite epoci din istoria romînilor. Acest fapt l-a determinat să se dedice cu o fecundă și inepuizabilă pasiune adunării și publicării de documente, însemnări, statistici, cronici, sigilii și inscripții naționale. „Suntem convinși — scria Urechia în prefața tomului V — că nu este lucrare mai urgentă pentru națiunea romînă decît studiul evoluțiunii sale interne, aceea de care este legată lucrarea evolutivă a zilelor de față”. De aceea, acum, preciza el în altă prefață, „nu mai e timpul de istorie romînă compilată din cîteva scrieri externe și cu ajutorul colecțiunei

¹ Vezi asupra activității și scrierilor lui Urechia: B. P. Hașdeu, *Cuvîntare în Academie despre V. A. Urechia* (Analele Academiei, tom. XXI, 1901—1902), Grigore Tocilescu, *Cuvînt la înmormîntare* (Anale, idem), Al. Iordan, *Bibliografia scrierilor lui V. A. Urechia*, Buc. 1942.

Hurmuzachi. *Documentele interne singure pot a ne da cunoștința exactă a evoluțiunii noastre sociale, economice, culturale*" (tom. III, p. 3).

Cu ajutorul miilor de documente adunate, V. A. Urechia — considerînd că un istoric trebuie să fie „drept în aprecierile sale“, — a urmărit să înfățișeze, călcînd astfel pe urmele lui M. Kogălniceanu și N. Bălcescu, nu „o cronologie de domni și războaie“, așa cum arăta în prefața tomului VI, ci „*traiul zilnic al națiunii romîne*“. În „traiul“ acesta, cercețat, evident, de pe o poziție idealistă, Urechia remarcă însă existența unei clase dominante, formată din boerime și din clerul înalt, a cărei putere și bogăție se bazează pe împilarea și exploatarea țărănimii, — țărănime căreia istoricul îi arată întreagă înțelegerea și compătimirea sa. Fără a sesiza interdependența dintre fenomenele suprastructurale și cele structurale, și deși materia și expunerea cursului său e axată pe desfășurarea domniilor, totuși Urechia acordă o largă atenție istoriei economice, sociale și culturale, urmărind relațiile de producție de pe domeniile feudale, înființarea și organizarea manufacturilor, precum și dezvoltarea târgurilor și orașelor.

Cursul lui Urechia, inițial, fusese conceput ca o vastă expunere împărțită în trei serii, fiecare serie, la rîndul său, urmînd să cuprindă mai multe volume. Intîia serie trebuia să cuprindă epoca dintre 1504 și 1600, de la moartea lui Ștefan cel Mare pînă la moartea lui Mihai Viteazul; seria a doua avea să înfățișeze timpul de la 1600 pînă la 1699 (pacea de la Karlovitz), iar seria a treia, perioada dintre 1699—1849¹.

Planul, în ansamblul lui, nu s-a putut realiza fiindcă Urechia a constatat, cu uimire, că „toți scriitorii noștri de istorie națională au disprețuit secolul al XVIII-lea și calificîndu-l de *epoca fanarioșilor* au sleit dicționarul de adjective, exprimînd cu ură și dispreț pentru acest secol. Cărțile noastre didactice — relatează Urechia — s-au resimțit de asemenea neconștientă indignațiune a istoricilor noștri. Și așa — conchide istoricul — în numele patriotismului și rominismului, aceste cărți... trec cu o repeziciune de fulger asupra unui întreg secol din istoria patriei noastre“ (tom. I, p. 1).

Denigrarea și ignorarea secolului al XVIII-lea, așa cum o făcuseră pînă atunci A. Tr. Laurian, Aaron Florian, A. D. Xenopol, Gr. Tocilescu etc., însemna însă, pentru Urechia, „a face istorie după povești... (și) nu după documente“ (tom. III, p. 1).

Pornind de la aceste documente — cărora el le-a consacrat toate cele 14 tomuri, — Urechia a combătut afirmațiile că domniile fanariote ar fi întrerupt cursul vieții noastre naționale, susținînd, cu justificată îndreptățire, că Țările romîne și-au avut „propriul lor trai și în secolul al XVIII-lea și propria lor evoluțiune culturală“ (tom. V, p. 484).

Cercetînd cu atîta stăruință desfășurarea secolului al XVIII-lea, Urechia n-a mai putut înfățișa însă și perioadele mai vechi ale istoriei noastre, așa încît, mai ales că între timp apăruseră și primele părți din sinteza lui A. D. Xenopol asupra „Istoriei romînilor din Dacia Traiană“ (1888—1893), copleșitoare prin substanța și nivelul lor științific, el s-a văzut nevoit să renunțe la vechile sale proiecte. A dedicat însă, în cursul său, un tom întreg — al XIII-lea — expunerii documentelor răscoalei

¹ Vezi asupra ordinei seriilor, Al. Iordan, *op. cit.*, pag. 11—12.

din 1821, afirmînd c a această răscoală a fost „mai pu in națională dec t socială (p. 17)  i că Tudor, conducătorul ei, a fost un „neamic al boierimii” care devenise, indiferent de originea ei, „coadă de topor în m na domnilor fanario i”.

V. A. Urechia a jucat un rol important în via a culturală a   rii, în relațiile cu academiile  i institu iile literare  i științifice din străinătate,  i a avut o contribu ie viguroasă în lupta pentru apărarea națională a rom nilor din Austro-Ungaria  i a celor din peninsula balcanică. A fost membru, chiar de la înființare (1866), secretar general  i apoi președinte al Academiei Rom ne, președinte al Ateneului Român, al Comisiunii monumentelor istorice, al Ligii culturale, în perioada procesului Memorandului de la Cluj (1894), decan al Facultății de Litere (1897),  i ministru al Cultelor  i Instruc iunii (10 aprilie 1881 — 1 august 1882).

De aceeași considera ie s-a bucurat V. A. Urechia  i din partea unor academii  i societăți culturale din Paris, Roma, Madrid, Bruxelles, Coimbra, Londra etc.¹, el fiind una din figurile cele mai cunoscute ale congreselor interna ionale de la sf r itul secolului trecut, av nd str nse  i importante legături cu cărturarii  i scriitori vremii.

Datorită acestor legături Urechia a putut solidariza cu acțiunea memorandistă din Transilvania numeroși intelectuali din Fran a, Italia, Spania, Portugalia  i Belgia, ale căror declara ii  i proteste împotriva politici de desna ionalizare, practică de guvernul  ovinist de la Budapesta, le-a adunat în 1894 în volumul intitulat în mod simbolic  i semnificativ : *Vaci latine* ².

 n activitatea sa didactică, istoriografică  i culturală V. A. Urechia a fost un mare entuziast, un patriot preocupat de r sp ndirea cunoștințelor despre istoria  i cultura rom nilor, un animator  i un iscusit organizator. Fără a avea, ca istoric,  n l imea de cugetare  i cunoștințele de istorie veche ale contemporanului  i colegului său de la Ia i, A. D. Xenopol,  i nici spiritul critic, metodic  i sistematic al succesorului său D. Onciul, V. A. Urechia, prin elanul, prin apriga sa putere de muncă, prin introducerea documentării originale  i a interesului pentru istoria socială, economică  i culturală,  i prin devotamentul arătat Catedrei de istoria rom nilor, a pus, în limitele concep iei idealiste, bazele studierii istoriei naționale la Universitatea din Bucure ti și a contribuit într-o largă măsură la crearea unei atmosfere favorabile dezvoltării unor cercetări care îl vor dep  i însă ca metodă  tiin ific  și putere de interpretare.

Am amintit mai sus de numirea în 1895 a lui D. Onciul la catedra de „Istoria  i literatura rom nilor p n  la Mihai Viteazul”. D. Onciul (1856—1923) era bucovinean de la Streja-R d u i ³  i se formase la universitățile din Cern u i  i Viena unde  i-a trecut doctoratul în 1884, cu o teză intitul t  * ber die Anf nge des romanischen Staatswesens* (Des-

¹ V. lista completă a tuturor titlurilor onorifice ale lui V. A. Urechia pe coperta tomului X, partea B.

² Cf. asupra ac iunii de sprijinire a mișcării memorandiste de către Urechia  i asupra conținutului și semnatarilor volumului „Voci latine”, Vasile Netea, *Istoria Memorandului*, Buc. 1947, p. 326—327  .a.

³ Vezi asupra biografiei  i operei sale Teodor Bălan, *Dimitrie Onciul*, Cern u i 1938.

pre începuturile statelor românești). Principalele sale preocupări la Viena, unde a lucrat și la „Institutul de cercetări istorice austriace”, au fost paleografia, diplomatica, epigrafia latină, descifrarea și interpretarea de texte, dobîndindu-și o informație medievistă de primul rang și o riguroasă metodă științifică. În anii următori a întreprins adînci cercetări arhivistice la Dresda, Berlin, Viena și Praga. La Universitatea din București, după ce funcționase cîțiva ani ca profesor la Liceul românesc și la Școala normală din Cernăuți, Onciul va ajunge prin concursul ținut — pe bază de lucrări — la 11 noiembrie 1895, concurs prezidat de însuși Titu Maiorescu. Onciul colaborase pînă atunci cu studii și recenzii istorice la „Convorbiri literare” (1884) și la „Revista pentru istorie, arheologie și filologie” (1885) și publicase la Cernăuți, în limba germană, o istorie a Bucovinei, *Zur geschichte der Bukovina* (1887), un studiu, la Innsbruck, intitulat *Zur rumänischen Streitfrage* (1887), precum și o expunere în „Rumänische Revue” (1890) despre românii din Maramureș (*Zur geschichte der Rumänen in Marmorosch*).

Cea mai însemnată contribuție a sa — după ampla recenzie critică asupra cărții lui A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler*¹, în legătură cu formarea poporului român — fusese însă studiul despre *Radul Negru și originile principatului Țării Românești*², prin care va deschide seria marilor și adîncilor sale studii despre întemeierea statelor romîne, aceasta fiind, după aprecierea sa „una din cele mai interesante probleme ale istoriei noastre”³, și va constitui preocuparea permanentă a cercetărilor sale istorice.

Concluzia lui Onciul la acest studiu, deosebindu-se de părerile lui A. D. Xenopol, care susținea întemeierea Țării Românești prin descălecarea de la Făgăraș a lui Negru Vodă⁴, era că principatul Țării Românești nu s-a întemeiat prin descălecarea din Ardeal, ci prin „sine însuși”, și „că elementele organizatorice de stat nu sînt de origine ungurească, ci națională, autohtonă, dezvoltate sub înrîurirea bizantină și bulgară”⁵.

La universitate D. Onciul a impus o severă metodă științifică, profund critică, riguros aplicată și verificată, dînd înțietate documentelor și informațiilor meticolos cercetate, și cerînd studenților săi un stil concis, sobru, adecuat. Din acest punct de vedere Onciul a fost un adevărat creator de școală, un dătător de norme și învățăminte fecunde, iar seminarul său, în care s-au format V. Părvan, Constantin Giurescu, Ilie Minea, Alexandru Lapedatu, Constantin C. Giurescu, pentru a-i menționa numai pe aceștia, a fost, după aprecierea lui N. Iorga, „cel mai metodic dintre seminarii”⁶. N. Iorga l-a numit de altfel „inițiatorul însuși al studiilor critice de istoria romînilor”⁷. Și într-adevăr, după spiritul entuziast, romantic, uneori chiar fantezist, susținut de V. A. Urechia și chiar — în

¹ „Convorbiri literare”, 1885, p. 60—80; 174—187; 255—278, 327—348; 424—439; 589—602.

² „Convorbiri literare”, 1890, p. 817—833, 944—958, 1044—1055; 1891, p. 451—50, 100—110, 529—539; 1892, p. 24—38, 257—268, 332—337.

³ I. E. Torouțiu și Gr. Cardaș, *Studii și documente literare*, I, p. 215.

⁴ *Istoria romînilor din Dacia Traiană*, III, ed. III, p. 11—35.

⁵ Cf. I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *op. cit.*, p. 217—218, scrisoarea lui Onciul către I. Negruzzi.

⁶ *Buletinul Comisiei istorice a Romîniei*, 1924, III, p. XI.

⁷ *Oameni cari au fost*, III, p. 144.

unele lucrări — de B. P. Hașdeu, care în locul argumentării prin documente și fapte concrete făceau apel la construcții intuitive sau imaginare, D. Onciul a venit cu o concepție pozitivă, realistă, bazată exclusiv pe autenticitatea documentelor și pe o logică greu de învins.

Precum s-a arătat mai sus, una din principalele preocupări istorice a lui D. Onciul a fost problema formării poporului român și a întemeierii statelor române feudale, asupra căreia, pe lângă studiul din 1890—1892, va reveni în anii următori cu două noi lucrări — *Originile Principatelor Române* (1899) și *Tradiția istorică în chestiunea originilor române* (1907) — care au rămas ca lucrări de bază în aceste mult discutate probleme. În prima din aceste lucrări, pe care unii autori o consideră drept opera sa de căpetenie¹, fiind „cea mai temeinică lucrare de istorie (apărută) pînă atunci”², D. Onciul, reluînd și amplificînd, argumentarea din studiul despre „Radu Negru”, demonstrează că Principatele române s-au constituit ca o consecință a procesului intern de dezvoltare social-politică, provocat de cauze locale, avîndu-și începuturile cu mult înainte de data consemnării lor în cronică.

În ceea ce privește „originile române”, Onciul contestă afirmațiile unor istorici străini sau romîni, ca R. Rosetti³ — care afirmaseră că elementul roman rămas în Dacia ar fi dispărut sub numărul copleșitor al „barbarilor invadatori”, la originea sa aflîndu-se numai elementul slav contopit cu populațiile locale — arătînd că tradiția, confruntată cu izvoarele documentare, stabilește formarea poporului român în epoca dominației romane în Dacia, fără a ignora nici elementul local romanizat și nici admigrarea care a întărit populația de baștină.

Alte scrieri importante ale lui D. Onciul sînt *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui* (1903), *Datele cronicelor moldovenești asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun* (1905), *Epocile istoriei române și împărțirea ei* (1906), *Fazele dezvoltării istorice a poporului și a statului român* (1920), prin care a adus bogate contribuții la elucidarea și aprecierea unor însemnate probleme ale evului mediu românesc. Periodizarea istoriei romînilor încercată de D. Onciul, sub influența fostului său profesor Ottokar Lorenz, punînd accentul pe condițiile fizice, pe succesiunea generațiilor politice și pe importanța marilor personalități, n-a fost acceptată însă nici de către contemporanii nici de către urmașii săi.

O problemă asupra căreia atenția lui Onciul s-a oprit adeseori și pentru discutarea căreia a adunat un bogat material au fost relațiile dintre romîni și unguri, privite atît prin prisma începuturilor statelor române feudale cît și a situației romînilor din Transilvania. Remarcabilă din acest punct de vedere este lucrarea sa postumă, rămasă neterminată, *Romînii și ungurii în trecut*, publicată de Academia Romînă în 1928⁴.

¹ Șt. Ștefănescu, *Concepția și metoda istorică a lui D. Onciul*, „Studii”, revista de istorie, 1963, nr. 6, p. 1237—1253.

² Academia Romînă, *Discursuri de recepțiune*, LIX, 1925, Dimitrie Onciul de N. M. Popescu cu răspuns de N. Iorga, p. 15.

³ *Despre originea și transformările clasei stăpînitoare în Moldova*, Buc. 1906, Analele Academiei, seria II, tom. III.

⁴ Vezi lista completă a scrierilor lui D. Onciul în T. Bălan, op. cit., p. 172—175; *Revista Arhivelor*, 1940, nr. 1, *Opera lui D. Onciul*; Aurelian Sacerdoțeanu, *D. Onciul, Opere complete*, I, București 1946.

O bună parte din cursurile lui Onciul au rămas până astăzi numai în edițiile lor litografiate sau poligrafiate ¹.

Onciul a desfășurat și o apreciată activitate extra-universitară, ca director al Arhivelor Statului (1900), membru (1905) și președinte (1920) al Academiei Române, membru (1913) și președinte (1919) al Comisiei monumentelor istorice, și președinte al Comisiei consultative heraldice (1922).

Moartea l-a secerat la 20 martie 1923.

Contribuția sa la dezvoltarea învățămîntului istoriei la Universitatea din București și, în general, la progresul istoriografiei române, prin metoda sa științifică, prin spiritul critic introdus în cercetările istorice, prin interpretarea temeinică a documentelor, deși lipsit de o concepție originală asupra filozofiei istoriei fiind tributار școlii idealiste germane, este, prin precizările sale în legătură cu formarea poporului român și cu întemeierea Principatelor, o contribuție bogată, viguroasă, care a influențat adînc cercetările de istorie medie deschizînd calea marilor sinteze de mai tirziu ².

În 1901, prin pensionarea lui V. A. Urechia, Onciul rămăsese singurul profesor de istoria romînilor, revenindu-se astfel la situația anterioară bifurcării catedrei. Ea însă, de la această dată, încetează de a se numi catedra de „Istoria și literatura romînilor”, așa cum se numise pînă atunci, rămînînd exclusiv o catedră de istorie propriu-zisă, partea literară transformîndu-se într-o catedră independentă, numită catedra de *Istoria limbii și literaturii romîne* în fruntea căreia a fost chemat Ion Bianu ³.

La începutul anului școlar 1912—1913, la cererea lui Onciul, catedrei de Istoria romînilor i s-a adăugat însă o conferință pentru *Istoria romînilor de la 1600 înainte*, la care a fost chemat fostul elev al lui Onciul, Constantin Giurescu (1875—1918).

Constantin Giurescu, după o temeinică pregătire la Universitatea din București ⁴, al cărei licențiat a devenit în 1898, și-a desăvîrșit studiile la Universitatea din Viena (1903—1906) unde, sub influența istoricului Jireček, care dădea o deosebită atenție studiului instituțiilor și dezvoltării societății, s-a hotărît să studieze existența și formele vechilor instituții romînești. În 1909 și-a trecut doctoratul la București cu o teză despre *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, doctoratul său fiind cel dintîi doctorat trecut la Facultatea de Litere din București ⁵.

Înainte de a fi chemat la conferința de Istoria romînilor, Giurescu funcționase ca profesor secundar la Focșani, Buzău și București, iar în 1908 a fost numit șef al serviciului Arhivelor din Ministerul de Externe.

¹ *Tradiția istorică și teoriile despre începutul romînilor ; Istoria romînilor de la înființarea Principatelor pînă la anul 1526 ; Curs de istoria romînilor de la 1418 pînă la 1526 ș.a.*

² Vezi Vasile Pirvan, *La mormîntul lui Onciul. Memoriale*, Buc. 1923, p. 87 ; I. Minea, *Locul lui D. Onciul în istoriografia romînească, Cercetări istorice*, Iași, 1940 ; Șt. Ștefănescu, *Concepția și metoda istorică a lui Dimitrie Onciul „Studii”*, revistă de istorie, 1963, nr. 6, p. 1237—1253.

³ M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 38.

⁴ V. asupra biografiei sale *În amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui*, Buc. 1944, p. 7—17.

⁵ *Op. cit.*, p. 13.

Activitatea sa istorică începe în anul 1900 prin studiul *Citeva cuvinte asupra cronologiei românești*¹, dedicându-se apoi, cu o adevărată pasiune și cu o competență unanim apreciată, studiului cronicilor muntene și moldovene². Cu aceiași pasiune și cu o severă atenție pentru autenticitatea textelor și a paternității lor, s-a dedicat Giurescu și editării cronicilor, edițiile sale impunându-se printr-un riguros spirit critic și printr-o minuțioasă grijă față de amănunte³.

Paralel cu studiile despre cronici, Giurescu a publicat și bogate culegeri de *Documente și regeste privitoare la Constantin Brîncoveanu* (1907) — acestea în colaborare cu N. Dobrescu — și a urmărit dominația austriacă asupra Olteniei (1716—1739), dînd la iveală numeroase documente descoperite în arhivele din Viena⁴.

În anul 1909 a fost ales membru corespondent al Academiei Romîne și numit membru al nou înființatei *Comisii istorice a Romîniei* alături de I. Bogdan, D. Onciul, I. Bianu și O. Densusianu.

În 1912, cînd a fost chemat la Universitate, el era considerat, cum arăta D. Onciul în raportul său către consiliu, „istoric în toată puterea cuvîntului”⁵, cu o îndelungată experiență de cercetare științifică și cu un prestigiu format. Peste doi ani, în 1914, a fost ales membru activ al Academiei Romîne.

Activitatea sa universitară s-a desfășurat însă în condiții puțin prielnice, fiind întreruptă de războiul din 1916—1918, la sfîrșitul căruia, în 15/28 octombrie 1918, a survenit și prematura sa moarte.

Nu avea decît patruzeci și trei de ani.

Din cursurile ținute la Universitate s-au păstrat, ca ediții litografiate, *Descrierea Moldovei a lui D. Cantemir*, curs ținut în 1914—1915, și *Organizarea socială în Țara Romînească* (1915—1916).

Marile sale lucrări, care îi asigură un loc de seamă în istoriografia romînă, sînt însă *Vechimea rumîniei în Țara Romînească și legătura lui Mihai Viteazul* (1915), *Despre rumîni* (1916) și *Despre boeri* (1920). În aceste lucrări — reeditate în 1943 sub titlul comun de *Studii de istorie socială* — scrise pe baza unei adînci documentări de natură economică, fiscală și socială, Giurescu a lămurit problema „rumîniei”, adică a șerbirii țăranilor, arătînd că ea este cu mult anterioară lui Mihai Viteazul, fiind una din formele caracteristice ale exploatării feudale, precum și raporturile de clasă dintre „rumîni” („om neliber, om cu stăpîn”) și „boeri” („nobilimea poporului romîn... clasa privilegiată”... „stăpîni ai pămîntului” pe baza unui drept străvechi). „Rumîinii — afirmă Giurescu — trebuiau să lucreze orice li s-ar fi poruncit de stăpînii lor... la toate

¹ „Convorbiri literare”, 1900, p. 693—714, 738—745.

² *Contribuțiuni la studiul cronicelor muntene*, Buc. 1904; *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene* (Nicolae Costin, Tudosie Dubău, Vasile Damian), Buc. 1908; *Noi contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene* (Letopisețul lui Eustratie logolățul și letopisețul latinesc. Cronicile lui Grigore Urechia, Simion Dascălul și Misail Călugărul, Buc. 1908.

³ Vezi *Letopisețul Țării Moldovei de la Istratie Dabija pînă la domnia a doua a lui Antioh Cantemir 1661—1705*, Buc. 1913; Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, Buc. 1914. *Letopisețul Țării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359—1595)* întocmit după Grigore Ureche Vornicul, Istratie logolățul și alții, de Simion Dascălul, Buc. 1916.

⁴ *Oltenia sub austriaci, I. Documente*, Buc. 1909; *Material pentru istoria Olteniei supt austriaci, I. 1716—1725*, Buc. 1913, un al doilea volum, cu același titlu, a apărut postum, în 1944, cuprinzînd documentele din anii 1726—1732.

⁵ M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 52.

trebile și poslușeniile lor“, iar „zilele de lucru pe care rumînul le datora stăpînului său n-au fost niciodată stabilite în mod oficial“¹.

În cadrul vechii istoriografii, Constantin Giurescu a avut cele mai adînci preocupări de istorie economică și socială², iar rezultatele sale, deși influențate uneori de poziția sa de clasă, sînt remarcabile prin bogăția materialului inedit pus în circulație, prin precizia științifică a cercetării și expunerii și prin larga bază documentară deschisă investigațiilor ulterioare.

Moartea lui Onciul și a lui Giurescu au lăsat un mare gol atît în viața universității cît și în istoriografia romînă. În locul lor, căci catedra lui Giurescu va rămîne multă vreme neocupată, a fost chemat la 1 octombrie 1923 Ioan Ursu (1875—1925), profesor la Universitatea din Cluj. Ursu era atunci în floarea vîrstei. Se născuse la Cața, lîngă Sighișoara, și se specializase la universitățile din București, ca elev al lui Onciul și Iorga, la München, Berlin și Paris. Își trecuse doctoratul în capitala Germaniei cu o teză intitulată *Die auswärtige Politic des Peter Rareș* (1907), publicînd în același timp, la Paris, și o lucrare despre *La politique orientale de Francois I-er*. Ambele lucrări aduceau un remarcabil material, expus în mod sistematic, integrînd istoria țărilor noastre în marile mișcări și rivalități politice europene de la începutul secolului al XVI-lea. Cariera universitară și-a început-o la Iași în 1909, de unde, în 1919, a trecut la Cluj pentru a-și aduce contribuția la noua universitate romînească. Ioan Ursu care, ca și Onciul, era un medievist de aleasă formație, și-a concentrat atenția în special asupra secolelor XV—XVI, urmărind evenimentele istorice atît din Transilvania cît și din Moldova și Țara Romînească. Principalele sale scrieri fuseseră consacrate lui Petru Rareș³ și Ștefan cel Mare⁴, asupra căruia a izbutit să dea o viguroasă monografie scrisă pe baza analelor și documentelor contemporane.

În 1910, în urma propunerii lui A. D. Xenopol, a fost ales membru al Academiei Romîne, iar în timpul neutralității a militat, prin conferințe și articole, pentru dezrobirea Transilvaniei și pentru intrarea în război alături de Puterile Antantei. O parte din articolele sale publicate în această perioadă au fost adunate sub titlul *Idealul nostru* (1915).

Ursu împletea astfel cercetările de istorie medie cu lupta pentru desăvîrșirea unității naționale.

Nici el, ca și Giurescu, ba chiar mai puțin decît acesta, n-a putut da însă universității din București ceea ce se aștepta de la dînsul, ca succesor al lui Onciul, fiindcă numai după doi ani de funcționare (1923—1925), timp în care a pus bazele colecției *Biblioteca istorică*, Ursu s-a stins în chip prematur la 6 octombrie 1925.

Cursul predat în primul an de funcționare s-a litografiat de către studenții săi sub titlul *Curs de istoria Romînilor* (1923).

¹ *Despre rumîni*, p. 227, 230.

² Vezi lista completă a scrierilor sale în volumul *În amintirea lui Constantin Giurescu*, p. 19—21.

³ *Ștefan cel Mare și Turcii*, București, 1914; *Ștefan cel Mare, Biblioteca istorică*, nr. 2, București, 1925.

⁴ Vezi, pe lîngă teza de doctorat, și *Bătălia de la Gwozdziec și Obertin* (1913); *Petru Rareș, Biblioteca istorică* nr. 1, București, 1923.

Prin pregătirea sa de medievist, prin expunerile sistematice, cu o remarcabilă bază documentară, prin monografiile despre Ștefan cel Mare și Petru Rareș, deși scrise de pe o poziție eclectică, acordând un rol exagerat condițiilor subiective și personalităților istorice, ca și prin elanul didactic arătat la trecerea sa prin cele trei universități românești — Iași, Cluj, București — Ioan Ursu, a fost un profesor apreciat și un istoric de reală valoare¹.

Succesorul lui Ioan Ursu a fost Constantin C. Giurescu (născ. 1901), numit mai întâi conferențiar la fosta conferință a tatălui său (1926) și apoi, în urma reușitei la concurs, profesor titular la catedra ilustrată de Onciul (1927).

Noul titular fusese elev al lui Onciul, al lui Iorga și al lui V. Pârvan, trecându-și licența (1922) și doctoratul la Universitatea din București (1925). Între anii 1923—1925 a fost membru al Școlii Române din Franța. Debutul său științific s-a produs în 1919 cu o recenzie asupra studiului lui I. G. Longinescu despre „Așezământul și legătura lui Mihai Vodă”², urmată de articolul *Cîteva cuvinte asupra „Legăturii” și așezământului lui Mihai Vodă*³, și de unele comentarii asupra cronicilor lui Grigore Ureche și Miron Costin⁴. Ceea ce l-a impus atenției specialiștilor și i-a deschis atât de timpuriu porțile universității a fost însă teza sa de doctorat, trecută cu N. Iorga (14 noiembrie 1925), intitulată *Contribuțiuni la studiul marilor dregători în secolele XIV și XV* (1926), arătînd caracterul evolutiv al acestora și modul lor de funcționare.

Cu același interes a fost urmărită și expunerea sa consacrată dezvoltării istoriografiei române de la începutul secolului al XX-lea — *Considerații asupra istoriografiei românești în ultimii douăzeci de ani* — prin care se continua vechea cercetare a lui Ioan Bogdan de la 1905⁵.

Constantin C. Giurescu, dotat cu o mare putere de muncă, are meritul de a fi ținut la Universitatea din București primul curs complet de istoria românilor. Și într-adevăr — lăsînd la o parte pe I. Ursu care n-a avut timpul necesar adîncirii niciunei epoci — în timp ce V. A. Ureche s-a arătat preocupat îndeosebi de istoria secolelor XVII și XVIII, iar Onciul, precum se știe, de istoria secolelor XIII—XVI, Giurescu a cuprins în lecțiile sale dintre anii 1926—1948 întreagă istoria românilor din epoca preistorică și pînă în contemporaneitate. Munca sa de cercetare istorică s-a concretizat în cele trei volume de *Istoria românilor*⁶, completate cu volumul sinteză intitulat *Istoria românilor* (din cele mai vechi timpuri pînă la 1927).

Un rol important în mișcarea istoriografică din această perioadă l-a îndeplinit și publicația *Revista Istorică Romînă*, înființată de dînsul cu

¹ V. asupra sa *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, III, Cluj, 1926, p. 988—993; lista lucrărilor lui Ioan Ursu în M. Popescu-Spineni, *op. cit.*, p. 118—119.

² „Convorbiri literare”, 1919, p. 744—749.

³ *Idem*, 1920, p. 370—380.

⁴ „Convorbiri literare”, 1921, p. 222—232, 322—321 și 861—872.

⁵ *Istoriografia romînă și problemele ei actuale*, Buc. 1905.

⁶ Vol. I. (1935) *Din cele mai vechi timpuri pînă la moartea lui Alexandru cel Bun*; vol. II (partea I și partea II 1937) *De la Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel bun pînă la Mihai Viteazul*; vol. III (partea I, 1943, partea II 1946), *De la moartea lui Mihai Viteazul pînă la sfîrșitul epocii fanariote*.

concursul lui Al. Rosetti, P. P. Poniștescu și a altor istorici, în anul 1931, precum și seminarul și Institutul de istorie întemeiat pe lângă catedra sa, în jurul căreia s-au format numeroși cercetători și istorici.

Prin ultimele sale lucrări — *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea* (1957), *Suprafața moșilor mănăstirești secularizate la 1863* (1959), *Bucureștii și alegerea lui Alexandru Ioan Cuza* (1960) ș.a. — și prin activitatea desfășurată în cadrul Institutului de Istorie al Academiei R.P.R., Giurescu a adus noi contribuții la cunoașterea trecutului patriei noastre.

Conferențieri ai catedrei de Istoria românilor în această perioadă au fost I. Vlădescu, autor al unei îngrijite ediții a „Istoriei românilor” de A. D. Xenopol (1925), P. P. Poniștescu care, numit în 1932 titular al catedrei de Istoria slavilor se va impune ca unul din cei mai remarcabili slavisti și medievisti români¹, Victor Papacostea, devenit și el titular al catedrei de Istoria popoarelor balcanice (1943) cărora le-a consacrat diferite studii² și D. Bodin, cunoscut prin contribuțiile sale referitoare la Tudor Vladimirescu, impregnate însă de un puternic spirit idealist³.

În 1948, o dată cu marea reformă a învățământului, prin care s-a restructurat în mod radical întregul nostru sistem de învățământ, înființându-se și la Universitatea din București o facultate specială pentru studiile de istorie, Catedra de istoria românilor, împreună cu toate celelalte catedre istorice, a fost încadrată în această nouă facultate, primind o organizare și un aspect cu totul nou. La baza activității ei au fost așezate principiile marxism-leninismului, ținându-se seama de sarcinile didactice și științifice trasate de regimul de democrație populară pentru ridicarea socială și culturală a maselor, pentru formarea unei culturi noi, socialiste. În noua orînduire concepția de patriotism a primit un conținut nou, viguros, bazat pe afirmarea drepturilor la libertate și suveranitate ale poporului nostru, pe cultivarea tradițiilor progresiste și pe solidaritatea internaționalismului proletar. Principalul element de cercetare istorică a devenit astfel viața poporului, lupta sa pentru independență și unitate, lupta maselor pentru înlăturarea dominațiilor străine și a exploatării feudalo-burgheze, dezvoltarea conștiinței de clasă a muncitorimii și țărănimii, rolul conducător al P.M.R. și construirea României socialiste.

Pregătirea temeinică de noi cadre didactice pentru acoperirea tot mai numeroaselor necesități și solicitări ale maselor — depășind pe cele din trecut — și crearea unor noi generații de cercetători și istorici, formați în spirit marxist-leninist, au devenit astfel probleme de maximă importanță, cărora colectivul catedrei a trebuit să li se consacre cu toată energia și competența.

Conducător, la început, de Letiția Lăzărescu și apoi, succesiv, de către regretații N. Popescu-Doreanu — fost ministru al Învățământului și autor al unui substanțial studiu despre *N. Bălcescu și revoluția de la 1848* — și Grigore Preoteasa a cărei energie și viguroasă cultură marxist-leninistă au contribuit într-o însemnată măsură la fixarea noii orientări

¹ Vezi *Călători poloni în țările române* (1930), *Documentele Țării Românești* (I, 1938), *Mihai Viteazul* (1936), *Mircea cel Bătrîn* (1944) etc.

² Vezi *Corporațiile moscopolene* (1939), *La Péninsule Balkanique et le problème des études comparées* (1943) ș. a.

³ *Premise la un curs despre Tudor Vladimirescu* (1944) etc.

științifice, iar de la 1957 de Gheorghe Ștefan, actualul șef al catedrei, colectivul a făcut eforturi remarcabile pentru îndeplinirea sarcinilor asumate. Pe lângă activitatea strict didactică desfășurată cu conștiinciozitate și stăruință, toți membrii colectivului — Gheorghe Ștefan (istoria veche), Barbu Cîmpina (istoria medie, sec. X—XVI), Gh. Georgescu-Buzău (sec. XVII—1848), Vasile Maciu (perioada 1848—1878), I. Gheorghiu (1878—1917), L. Bányai și V. Hurmuz (1917—1964) — au publicat numeroase lucrări istoriografice și au contribuit la elaborarea tratatului de Istoria României.

Gheorghe Ștefan, discipol al lui V. Pârvan, fost membru al Școalei Romine din Roma, ales pentru activitatea sa și membru corespondent al Academiei Române, a publicat interesante studii asupra săpăturilor de la Dinogetia, reconsiderînd problema topografiei acestei cetăți și subliniind rolul pe care l-a avut legiunea I-a Jovia în apărarea frontierei Imperiului, de la Dinogetia și pînă la gurile Dunării¹. Alte lucrări au fost consacrate săpăturilor de la Drajna de Sus², vaselor de la Garvăn³ și monumentelor epigrafice referitoare la gladiatorii din Tomis⁴. A adus deasemeni și o apreciată contribuție la alcătuirea primului volum din tratatul de Istoria României, fiind unul din redactorii responsabili adjuncți.

Regretatul Barbu Cîmpina, care a fost un remarcabil medievist și de care se legaseră însemnate speranțe, a adus contribuții noi la cunoașterea epocii lui Ștefan cel Mare, urmărind baza socială a puterii militare a acestuia, și asupra lui Vlad Țepeș⁵, punînd într-o lumină nouă complotul boierilor munteni din 1462. Concluziile sale au deschis noi perspective asupra secolului al XV-lea. A fost redactor responsabil adjunct al volumului II din Istoria României. Gh. Georgescu-Buzău, pe lângă diferite studii, a publicat o cercetare despre *Aspectul agrar al revoluției din 1848 în Muntenia* (1948) o monografie despre N. Bălcescu (1956) și alta despre *Răscoala de la 1784 a iobagilor din Transilvania* (1962).

Vasile Maciu — membru corespondent al Academiei R.P.R. — a publicat valoroase cercetări despre *Caracterul legiuirilor agrare din România din deceniile VI și VII ale secolului XIX-lea* (1955), despre *Organizarea mișcării pentru Unire în anii 1855—1857* (1951), despre *Condițiile interne ale proclamării independenței României* (1955), și altele. Maciu a scris de asemenea studii remarcabile despre concepția socială și politică a lui Nicolae Bălcescu — comunicare prezentată la Congresul istoricilor de la Roma din anul 1955 — precum și asupra activității istoriografice a lui C. D. Aricescu (1957), A. D. Xenopol (1960), B. P. Hașdeu (1963), punînd în lumină caracterul progresist al acestora, iar la Facultate pe lângă numeroase cursuri speciale despre problemele de bază ale secolului al XIX-lea, a ținut între anii 1952—1963 un curs general de istoria modernă a României de la 1821 la 1878.

¹ *La legio I Jovia et la défense de la frontière danubienne au IV siècle de notre ère* (1957).

² Vezi „Dacia”, XI—XII, 1945—1947, p. 115—144.

³ *Studii și cercetări de istorie veche*, 1958, p. 61—71.

⁴ *Buletinul științific al Academiei*, 1948, p. 23—38.

⁵ *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare* (1956); „Complotul boierilor și „răscoala” din Țara Românească din iulie-noiembrie 1462 (1954).

Este redactor responsabil adjunct al volumelor IV și V din Istoria României.

Din lucrările lui I. Gheorghiu, pregătit la Universitatea din Moscova, menționăm în special studiile despre *Relațiile romîno-ruse în perioada neutralității României*¹, despre *V. I. Lenin și problema războaielor balcanice*² și *Unele aspecte ale ajutorului militar acordat de Rusia României în timpul campaniei din 1916* (1956), precum și contribuția la redactarea volumului V al tratatului fiind unul din redactorii responsabili. L. Bányai a urmărit îndeosebi *Ecourile Marii Revoluții din Octombrie în Transilvania* (1957), la care se adaugă studiile referitoare la primul război mondial, la unirea Transilvaniei cu România și capitolele scrise pentru volumul VI al tratatului. V. Hurmuz și-a concentrat atenția asupra situației materiale a clasei muncitoare din România între anii 1923—1928³, a subliniat importanța activității Ajutorului Roșu⁴ și, împreună cu N. Lupu, a înfățișat *Procesul conducătorilor luptelor ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie—februarie 1933*⁵. Pe aceeași linie se desfășoară și activitatea conf. A. Petric, a lectorilor C. Corbu, Silvia Ioanid, I. Negoiu, I. Șendrulescu.

Toate aceste scrieri au fost alcătuite pe baza unor documente în cea mai mare parte inedite, și de pe o fermă poziție ideologică marxist-leninistă.

Aceasta este, în linii generale, activitatea Catedrei de istoria românilor de la înființarea ei și pînă la sărbătorirea centenarului din 1964. Bilanțul său este satisfăcător și plin de noi promisiuni. De la școala romantică a lui V. A. Ureche, folositoare totuși prin colecționarea și publicarea de documente, dar nu și prin interpretarea lor, și de la școala critică a lui D. Onciul, limitată însă la o singură epocă și influențată de filosofia idealistă germană s-a ajuns în anii puterii populare la școala științifică marxist-leninistă, bazată pe principiile teoretice și metodologice ale materialismului istoric, care a cuprins întreagă istoria poporului român și a dat învățămîntului și istoriografiei noastre o nouă concepție și un nou elan creator.

Opera cea mai de seamă a acestei școli, și în același timp opera capitală a istoriografiei noastre, este alcătuirea, din inițiativa P.M.R. și sub auspiciile Academiei R.P.R., a *tratatului de Istoria României*.

La elaborarea acestui tratat, alături de specialiștii de la celelalte facultăți și institute de istorie, și-a adus și Catedra de istoria românilor de la Universitatea din București, apreciată sa contribuție.

¹ „Studii”, nr. 1, 1953.

² *Ibidem*, nr. 1, 1954.

³ „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R. nr. 2, I, 1955.

⁴ *Ibidem*, nr. 1, I, 1955.

⁵ *Ibidem*, nr. 3, V, 1959.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL ILUMINATULUI DIN CAPITALĂ PÎNĂ ÎN ANUL 1900

de ALEXANDRU CEBUC

Încă din cele mai îndepărtate timpuri ale comunei primitive, oamenii au observat binefacerile luminii produsă cu ajutorul focului.

Necesitatea ca omul să-și continue activitatea într-un loc lipsit de lumina produsă de soare sau de lună, l-a determinat pe acesta să găsească singur o posibilitate de a produce această lumină, de a-și perfecționa mijloacele și metodele de iluminat ca urmare a descoperirii focului.

A fost suficient ca omul să observe urmele lăsate de un incendiu produs probabil în urma unui trăsnet, ca să-și dea imediat seama de avantajele ce le poate avea de pe urma focului.

Focul este considerat ca prima forță a naturii pe care omul a învățat să o supună și să o utilizeze în folosul său. Descoperirea de către om a focului și cucerirea lui de către om a însemnat un pas hotărîtor în istoria omenirii.

După descoperirea focului, omul l-a luat și l-a dus în peștera sau locuința sa, unde l-a întrebuințat și păstrat ca pe o comoară divină.

Din acest motiv, al păstrării focului, s-a născut lampa cu grăsime. Primele lămpi nu erau altceva decît niște vase simple în care se puneau grăsime de animal și care aprinsă, întrețineau focul.

Sînt multe legende ce ne provin din vechime care ne vorbesc de felul în care omul a reușit să cucerească focul.

Astfel, legenda lui Prometeu, pe care grecii antici îl socoteau întemeietorul civilizației omenești, spune că Prometeu a creiat primul om, iar pentru a-i da viață, a furat focul din cer unde zeii îl țineau ascuns¹.

De asemenea se spune că Agamemnon, conducătorul oștilor grecești acum 3000 de ani, după ce a reușit să cucerească Troia, a vestit soției sale Clitemnestra victoria sa asupra troienilor cu mijlocul focului de către oamenii săi trimiși dinainte și urcați în vîrfurile stîncilor din insulă în insulă.

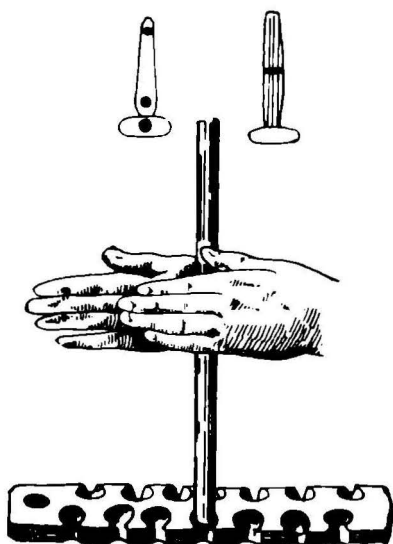
Întîmplarea a făcut ca omul să observe că în urma frecării a două lemne uscate bine, acestea se aprind. De asemenea a observat că prin lovirea a două pietre între ele sar scînteii. Toate aceste observații au dus, în ultimă instanță, la posibilitatea ca omul să-și poată produce singur focul.

¹ S. Bainglass, *De la forță la lumina rece*, Buc., Ed. Tineretului, 1952, p. 9.

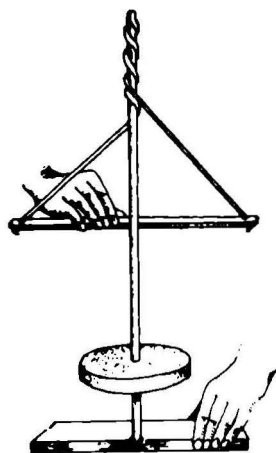
Încă din această perioadă oamenii au folosit focul atât ca mijloc de încălzit și iluminat cât și ca mijloc de semnalizare de la mare distanță.

Primul instrument folosit de om pentru iluminat a fost de sigur aprinderea unei crengi. Din simpla observație că focul înțelit cu lemn de brad, cu crengi, are o lumină mai vie, oamenii și-au dat seama că rășina este un bun stimulent pentru foc.

Mai mult, aprinderea unor vreascuri din crengi de brad nu pro-

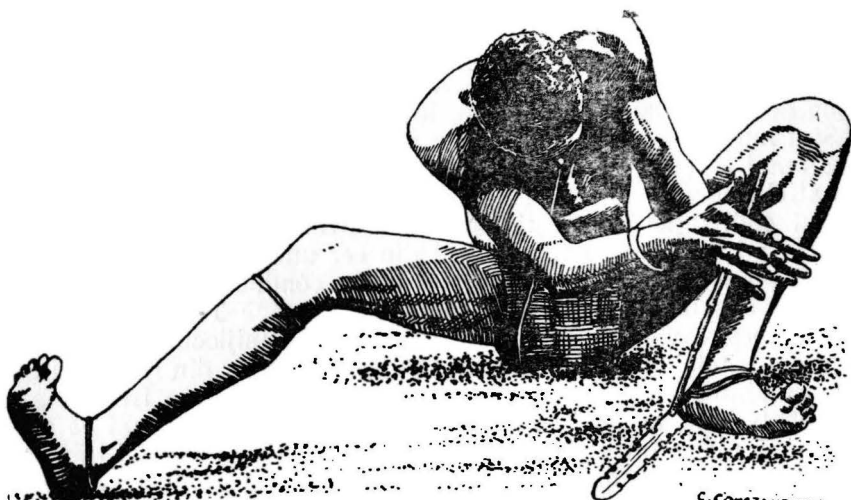

Sistem de aprindere a focului prin frecarea a două bucăți de lemn uscat

Aprinderea focului cu roata

duce prea mult fum, iar mirosul ce-l răspîndește în jur este destul de plăcut. Aceasta a determinat ca oamenii să culeagă rășina de pe brazi și înmuind virful unei crengi într-o asemenea substanță și dîndu-i foc, a

Producerea focului prin frecare

C. CONSTANTINIU

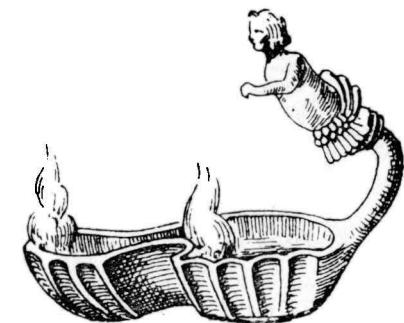
dat o lumină vie, cu miros plăcut, constituind prima torță folosită de om ca mijloc de iluminat.

Așa a luat naștere torța care avea să servească drept mijloc de luminat secole de-a rândul.

Probabil că locuitorii din jurul pădurilor de brad strîngeau cantități mai mari din această rășină, cu care confecționind torțe, le schimbau pe alte produse cu populațiile mai îndepărtate de pădurile de molift și brazi.

Cu timpul, la aceste torțe s-a mai folosit și ceară de albine, seul produs din grăsimea animalelor, iar mult mai târziu asfaltul și pucioasa.

Datorită însă faptului că torțele scoteau fum, iar iluminarea încăperilor cu asemenea mijloace nu putea să se facă în mod permanent, constituind în același timp un pericol pentru incendiu, cunoscut fiind faptul că locuințele erau confecționate în majoritate din lemn, omul a căutat un alt mijloc mai perfecționat în sensul de a da o lumină tot mai plăcută, cât mai puțin fum și miros și posibilitatea evitării incendiilor.

Opaiț roman

În parte, aceste deziderate ale omului s-au realizat prin folosirea ceșcuții cu grăsime, dar care totuși și ea dădea fum și miros.

„Ceșcuța cu grăsime este prima lampă cunoscută în lunga istorie a mijloacelor de luminat, o lampă fără fitil și fără sticlă, care dădea puțină lumină, dar destul de mult fum și un miros greu, înecăcios”¹.

Ceșcuța cu grăsime a fost folosită fie avînd numai grăsime, fie avînd amestecat cu grăsimea bucăți de materiale rezultate din îmbrăcămintea omului, dar în anumite cazuri arderea se făcea pe toată suprafața vasului, fapt care ducea la producerea de fum și miros foarte mare.

Acest neajuns al fumului și mirosului a fost înlăturat prin inventarea fitilului², care rămînînd în afara ceșcuței cu o parte a sa, iar cu cealaltă în grăsime, fiecare firisor din împletitura fitilului absorbînd o parte din grăsime, ardea fără a produce fum și miros.

Opaiț egiptean

Din observarea felului în care ardeau aceste fitile, omul a luat deoparte acest fitil și cu puțin seu în jurul său, a dat naștere la luminare.

Luminarea a fost întrebuințată încă de pe vremea romanilor. Romanii bogați aveau laternarii pentru a lumina noaptea străzile. În evul

¹ S. Beinglass, *op. cit.*, p. 15.

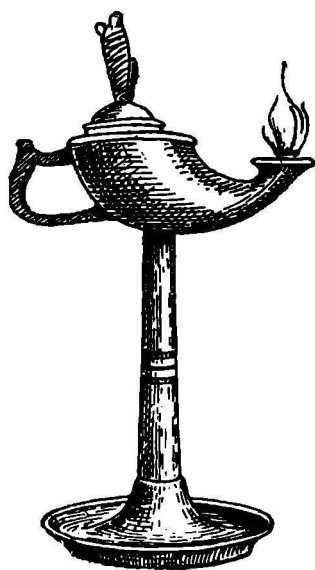
² Fitilul era alcătuit dintr-o împletitură din fire de cîneapă, în sau bumbac.

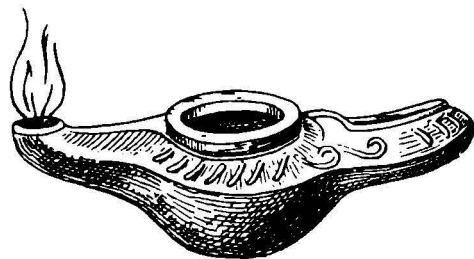
mediu procedeau rămîn aceleași — torțele ținute de valeți, din ceară sau din sulf, luminau receptiile. În timpul căsătoriilor se menționează dansul lumînărilor.

Datorită faptului că lumînarea ardea mai încet, aproape fără fum și miros, comparativ cu lampa cu grăsimă, dînd o lumină mult mai frumoasă și mai deschisă la culoare, aceasta a început a fi folosită din ce în ce mai mult, în special de clasele dominante, fie în orînduirea sclavagistă fie în cea feudală. Lupta pe care omul a dat-o în această perioadă de început a folosirii lumînărilor, a fost aceea a perfecționării materialului folosit la confecționarea lumînărilor. Cînd în locul seului a fost folosită ceara de albine iar mult mai tîrziu stearina și parafina, calitatea lumînărilor s-a îmbunătățit simțitor.

Din orînduirea feudală, perioadă în care iluminatul cu lumînări cunoaște o mare dezvoltare, ne-au rămas o serie de regulamente alcătuite pentru biserici, în care se prescria cîte candelă și cîte lumînări trebuiau să ardă în biserici sau la diferite sărbători¹.

Opaț folosit în evul mediu

Opaț asirian

Nevoia tot mai mare de iluminat prin mijlocul lumînărilor, în orînduirea feudală, a dat naștere unui meșteșug important pentru acele timpuri: lumînăritul și cerăritul. Dacă o bună parte din această ceară sau lumînări de ceară era produsă de meșteșugarii de pe lîngă mănăstiri, alte cantități însemnate de astfel de produse se datorează cerarilor sau lumînărarilor din orașe², fapt constatat și la București, unde la un moment dat privilegiul acesta îl aveau orașenii și apoi meto-hul Episcopiei de Rîmnic.

În anul 1792 lumînăria domnească din București a fost cumpărată de un oarecare „Daniil”. „I s-a dat cartea domnii mele ca dupe obiceiul numai el să aibă a lucra și a vinde lumînări de ceară la această lumînărie. Iar alții nimeni să nu fie volnici, ci toți să fie opriți. Carele să aibă a lucra lumînările din ceară curată fără de alte amestecături și să fie întocmai la dramuri fără de a face alte amestecături, căci găsindu-se în vre un vicleșug, ori că au pus în ceară alte amestecături ori că nu sînt tocmai la dramuri, foarte se va pedepsi”³.

¹ N. G. Caranfil și D. Leonida, *Istoricul instalațiilor tehnice în București*, în „*Tri-buna edilitară*”, III, nr. 111, 12 oct. 1934, p. 1.

² Ștefan Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în sec. al XVI-lea*, Ed. Acad. R.P.R., 1954, p. 221.

³ Arh. St. Buc., *Condica Domnească*, 20, f. 141, vezi George Potra, *Documente pri-vitoare la istoria orașului București* (1594—1821), Buc., 1961, p. 565.

Domnia, de comun acord — cu boierii, stabileau periodic în București prețul lumînărilor produse de către meșterii din oraș sau de pe lângă biserici. Astfel, într-un document din 18 februarie 1817, Ion Gheorghe Caragea Voievod, menționează următoarele cu privire la prețul lumînărilor: „De vreme ce dumnealor veliții boieri, după cercetarea ce au făcut au găsit cu cale și cu cuviință de a se urma pe acest an vînzarea lumînărilor de ceară galbenă ocaua po taleri opt și s-au mulțămît și lumînărarii pe acest preț, dînd și zapis cu legătura de mai jos arătat, întarim Domnia mea anaforaua aceasta a dumnealor veliților boeri și poruncim dumitale vel agă, să îngrizești cu priveghere a fi următori numiții lumînărarii de ceară galbenă peste tot anul fără cîtuși de puțină strămutare legăturai zapisului lor, căci de se va abate vre unul cîtuși de puțin se va pedepsi strașnic”¹.

Purtător de făclii

Datorită faptului că domnia punea prețuri fixe pentru vînzarea lumînărilor, la un moment dat meșterii lumînărarii scădeau producția de lumînări sau nu mai produceau de loc, fapt ce ducea ca orașul să aibă de suferit din acest punct de vedere. Împotriva acestora domnia lua măsuri imediate, punîndu-le la dispoziție seul necesar în acest scop.

„Pentru ca să nu pătimească lipsă de lumînări obștea lăcuitorilor Politiei, precum au pătimit într-aceste zile, din pricina neîngrijirii lumînărarilor, căci n-au luat din vreme trebuincioasa sumă a seului... volnicim pe sluga domniei mele... să meargă la sud Ialomița, de unde prin marifetul și ajutorul ispravnicilor județului pînă în două zile negreșit la zalhanalele de prin prejurul Bucurescilor, și să o facă mumbașiret de a tăia fără zăbavă, și seul ce va eși dintr-aceste vite să se împartă pe la lumînărarii Politiei de către dumne-lui Vel Agă, spre întîmpinarea trebuinței ce este”².

De altfel una din problemele care în această perioadă preocupa în mare măsură Agia și Eforii obștești era și aceia a procurării seului care se aducea de la diferitele zalhanale ale Principatului, căutînd să canalizeze spre export o cantitate ca în general să nu stînjenească producția internă de lumînări, seul și ceara fiind în această vreme produsul principal de export — în special în Turcia.

Lumînările de ceară albă erau fabricate la București în atelierele specializate în acest sens. Pînă în cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea, privilegiul lumînărilor aparținea Metohului Episcopiei de Rîmnic. Atelierul funcționa la biserica 40 de Sfinți. În anul 1810, trei străini deschid un nou atelier; peste trei ani, în 1813, se statornicește privilegiul Metohului Episcopiei, ceea ce Grigore Ghica va repeta în 1825³. În 1819, atelierul de la biserica 40 de Sfinți trece pentru scurt timp asupra lui Riga Zisul, reintrînd apoi în administrația Metohului⁴.

¹ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. X, Buc., 1900, p. 932.

² V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. X. A., Buc., 1900, p. 886.

³ G. Potra, *op. cit.*, p. 678—680; I. Cojocaru, *Documente privitoare la economia Țării Romînești, 1800—1850*, vol. I, Buc., 1958, p. 344—345.

⁴ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, Buc., 1891, vol. VIII, p. 352—353, vol. XIII, p. 405.

Se pare totuși că în cadrul orînduirii feudale, prin diferitele hrisoave domnești, se hărăzise obiceiul ca fabricarea și vînzarea lumînărilor din ceară să se facă de către mănăstiri și biserici, dar cu toate acestea sînt cunoscuți numeroși meșteri și din cadrul orașelor. Începînd cu anul 1831 sfatul administrativ extraordinar, „au făcut punere la cale, ca de acum înainte să se desputerniceze apaltul (monopolul) lumînărilor de ceară”¹.

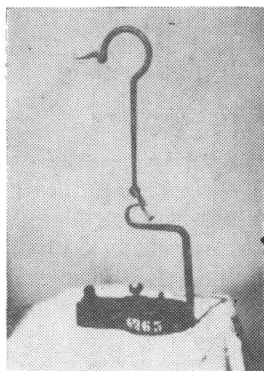
Revenind la Metohul Episcopiei de Rîmnic, acesta avea privilegiul asupra fabricării lumînărilor din ceară albă încă din timpul lui Ștefan

Luminare cu postament

Lămpi cu ulei

vodă Racoviță, „prin hrisovul ce au dat de la leat 1764, iulie 14“, aceasta pentru motivul că acea biserică avea cele mai puține acareturi „neavînd nici moșie, nici vie, nici țigani, nici alt acaret. De aceea atît Ștefan vodă Racoviță, cît și toți alți răposați și frați domni din urmă, de rînd pînă acum au înnoit și au întărit rînduiala aceasta precum din hrisoavele ce am văzut, ne-am adevărit”².

Alexandru vodă Șuțul, împotriva la atîtea hrisoave domnești, ridicase de la această biserică „pronomion al privilegiului fabricii și o dedese la un Riga, ca el să aibă lucrare și vînzarea lumînărilor de ceară albă, și să dea bisericii pă an una sută oca lumînări”³.

Dar domnitorul Grigore Dimitrie Ghica voievod întărește din nou acestei biserici privilegiul ca singură să poată avea în București „fabrică” de lumînări de ceară albă, adăugînd pe lîngă vechile privilegii 60 de scutelnici, pentru „treaba și ajutorul acestei sînte case”.

Probabil, din imposibilitatea de a produce lumînări în cantitate suficientă, Metohul Episcopiei de Rîmnic a dat „prin zapis”, la meșterii din oraș, acest drept de a îndeștula politia cu ceară albă curată. Dar, în foarte multe cazuri aceste lumînări nu erau de calitate, iar domnia trebuia să întreprindă măsuri în acest sens.

„Și pliroforisindu-le Domnia Mea că lumînările de ceară albă ce se vînd aici în politia Bucurescilor, după ce nu sînt curate, ci cu multe

¹ „Tribuna Edilitară”, an. III, nr. 113 din 25.X.1934, p. 1.

² Arh. St. Buc., Ms. 103, p. 312—314, *ibid.*, I. Cojocaru, *op. cit.* (234), p. 344—346.

³ *Ibidem*.

amestecuri, apoi la rînd și cu preț de taleri disprețate ocoa, precum și lumînările cele de ceară galbenă, măcar că sînt îndatorați cei ce le vînd, a le face curate, fără nici o amestecătură, avînd și nart pus cum să vîndă ocoa, dar fiindcă și acestea le fac cu multe amestecături — și ca un lucru ce sînt în trebuința obștii, iar mai virtos pe la sfintele lui Dumnezeu biserici — de aceia neîiind suferită Domniei mele aceasta a lor urmare, poruncim dumneavoastră ca, aducînd atît pe acela ce vinde lumînările, cele de ceară albă, să vedeți contractul lui și lumînările ce le vinde — de sînt curate, făcute numai de ceară, iar n-au întrînsele amestecături de untdelemn, ori seu, sau altcevași. Precum și pentru vînzătorii lumînărilor de ceară galbenă, asemenea cercetare să faceți pentru curătenia lumînărilor și pentru nart, del păzesc la vînzări”¹.

În anul 1829 s-a ivit o neînțelegere între lumînărarii din București și Agie, care îi obliga pe cei dintîi să-și vîndă produsele la un preț mult mai scăzut. Neajungîndu-se la o înțelegere cu lumînărarii, Agia a încredințat fabricarea și vînzarea lumînărilor de seu baronului Ștefan Meitani pe timp de un an, cu prețul de 73 parale ocoa de lumînări, sumă alcătuită din 62 de parale costul seului și 11 parale pentru osteneală și cheltuieli la facerea lumînărilor².

În contractul ce s-a încheiat cu Ștefan Meitani se prevedea în art. 3 ca să vîndă ocoa de lumînări cu 73 parale, iar lumînările vor fi lucrate „de seu de capră, albe și curate, fără de a avea vreo altă amestecătură întrînsele, feștilele de bumbac potrivit și fierte bine în seu de vite mari mestecat”³. Se constată însă că în continuare produceau lumînări din ceară de albine numeroși meșteri din mahalalele orașului, așa cum este cazul meșterului „Sava lumînărarul ot scaune”⁴, care cerea în ziua de 5 martie 1832 Agiei învoirea de a fi lăsat să facă mai departe lumînări din ceară albă. Mai tîrziu, în iulie 1845, S. Leyvraz asociat al fabricilor Milly și Apollo din Viena, care apoi a înființat o fabrică de stearină la Iași, cere să înființeze încă una de acest fel la București⁵, printr-o societate pe acțiuni, avînd o durată de zece ani. El condiționează aceasta de a avea singur dreptul de a înființa o fabrică de acest gen. Sînt numeroși contracțerii în această perioadă în București⁶.

Concomitent cu folosirea lumînărilor pentru iluminat, în București masele exploatate încă mai foloseau ceșcuța cu seu care se vindea în oraș. Astfel, un anume Iancu Tinichigiu aducea la cunoștință întregii obștii, în decembrie 1848, „că are gata o sută însemnată de străchioare umplute cu seu curat cu fitil franțozesc, aprinderea lor este ușoară, un om poate singur aprinde într-un ceas pînă la 200, luminează noaptea frumos, vîntu nu poate să le stingă lesne; doritorii se vor îndrepta de la biserica Sărin-darului peste drum la D. Iancu Tinichigiu”⁷.

Cererea din ce în ce mai mare a producției de lumînări de ceară și lipsa de măsură suficientă a materiei prime, determinînd falsificarea ace-

¹ *Ibidem*.

² „Tribuna Edilitară”, an. III, nr. 114, 2, nov. 1934, p. 1.

³ *Ibidem*.

⁴ *Arh. St. Buc., Agia București*, nr. arhivei 1786/1831, f. 39

⁵ *Arh. St., Buc., Interne—Direcția Comunală* (pachet VI), nr. arhivei 42/1843, f. 5 și urm.

⁶ „Buletin Gazetă Oficială”, nr. 98 din 5 nov. 1843, p. 382.

⁷ „Vestitorul Românesc”, an. XII, nr. 86 din 4 dec. 1848, p. 344.

tora de către fabricanții de luminări, sili Consiliul Comunal să întreprindă măsuri permanente împotriva acestora.

Astfel în anul 1860, în decembrie, Consiliul Municipal trimitea în cercetarea Tribunalului Corecțional următorii fabricanți de luminări de ceară : Teodor Dobrovici, Dimitru Stoicea, Matei Stoicea, Ștefan Dimitriu, Costache Nicolau, Ghiță Protopopescu, Anghel Marcovici, din suburbea Sf. Gheorghe Vechi și pe Mihalache Ivanovici și Radu Andronescu din Obor pentru falsificarea de ceară ¹.

Luminările întrebuințate pentru locuință erau cam în majoritatea cazurilor fumegînde, datorită și diferitelor combinații din care erau făcute.

În această perioadă, în special în Franța, s-au făcut numeroase cercetări chimice a grăsimilor de către Braconnot și Chevreul, lucrări terminate în anul 1823 ². Puțină vreme după aceea Gay Lussac și Chevreul au patentat fabricarea luminărilor de stearină, dar nu au reușit să le fabrice.

Se constată că valetul regelui Carol al X-lea al Franței — Milly, asociat cu Motard, au descoperit o metodă mai practică pentru fabricarea stearinei și volatilizarea completă a fitilurilor prin îmbibarea cu acid boric. Aceste luminări au fost fabricate prima dată în 1834 și se numeau „Connagie de l'Etoile” ³.

Luminările de parafină nu s-au întrebuințat decît în 1850 în Anglia, deși parafina fusese descoperită în 1830.

La București, în perioada regulamentară, Kiselev intervine pe lângă Divan în scopul ieftinirii luminărilor care se vindeau la un preț destul de ridicat. În timpul lui Alexandru Ghica și George Bibescu se introduc luminările de stearină la curte. Pentru restul populației nu se fabricau decît luminări de seu de către anumiți concesionari sau corporația luminărilor. În cazul cînd aveau loc anumite serbări, la acestea se foloseau „ulcele și ceanele pline cu catran”.

În ceea ce privește iluminatul străzilor, pînă la sfîrșitul veacului al XVIII-lea despre aceasta nici nu se poate vorbi. Străzile o dată cu căderea serii erau cuprinse de o beznă completă. Toate marile orașe ale lumii, pînă în jurul anului 1700, erau lipsite de orice fel de lumină. Populația se închidea seara în locuințe și numai clasele dominante, nobilii, puteau ieși, datorită faptului că erau însoțiți de ostași înarmați și de purtătorii de făclii, care erau numiți și la noi masalagii, aceștia fiind din rîndul robilor sau servitorilor de la curtea fiecăruia. Masalalele se făceau dintr-o bucată de lemn, la capătul căreia se punea puțină pînză de postav sau bumbac îmbibată cu seu, rășină sau smoală și care produceau o flacără mare, dar care scotea un miros și un fum foarte supărător.

Problema iluminatului orașului este reluată și rezolvată în cel de-al doilea deceniu al secolului al XIX-lea (6 iulie 1814), cînd se dădea pitacul prin care se stabilește iluminarea podului Mogoșoaiei prin așezarea unor felinare.

„Deosebit de acesta mai arătăm Măriei Tale că pentru podoaba acestui pod Mogoșoaiei, ni se pare că bine ar fi, ca din Capul Podului și pînă

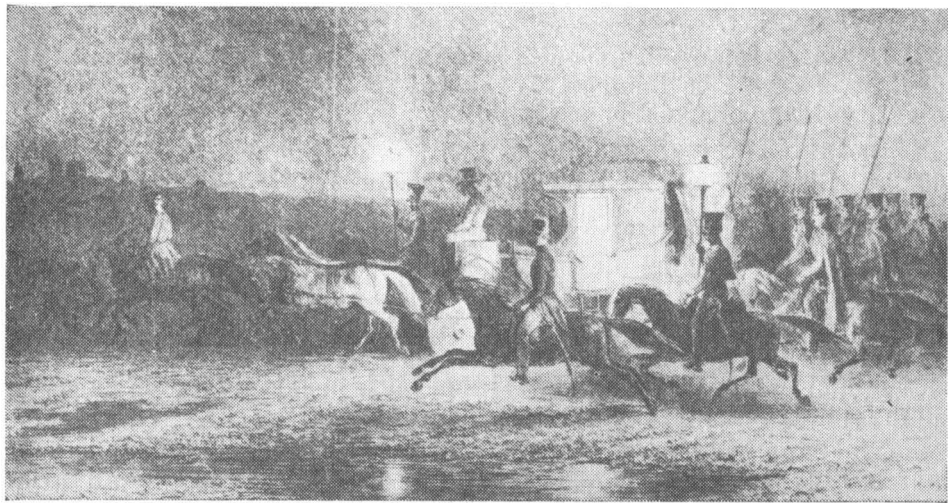
¹ „Buletinul Municipal București”, an. II, nr. 27 din 18 dec. 1860, p. 105.

² N. G. Caranfil și D. Leonida, *op. cit.*, în „Tribuna Edilitară”, an. III, nr. 112 din 19 oct. 1934, p. 1.

³ *Ibidem*; în „Urbanismul”, an. XIV, nr. 11—12 din nov.—dec. 1937, p. 525.

la Curtea Veche și pe de o margine și pe de alta, la fieșcare 7 case să se facă câte un stîlp lung de un stîngen și jumătate și în capul stîlpului să aibă câte un felinar și pe totă sera să se pue și câte o lumînare“¹.

Domnitorul Caragea, la 25 iulie 1814, dădea dispoziție Agiei ca și Spătarul cu privire la curățenia străzilor și în același pitac spunea, că „am poruncit Domnia mea epistaților podurilor mari ai politiei acesteia, ca să pună la 7 case de la capul podului Mogoșoaiei și pînă la Curtea Veche, câte un stîlp lung, în care să fie felinariu și acele 7 case să se îngrijească pentru acel felinariu, ca pe toată sera să pună câte o lumînare“². Aceste felinare trebuiau îngrijite de către locuitorii în fața cărora

Iluminarea cu masalale

erau puse. „Poruncim Domnia Mea și pentru acesta să se îngrijească, a se pune în lucrare și a se păzi felinarele cu lumînări sera“³. Se încetățenise obiceiul ca pe rînd prăvăliașii să pună lumînări în felinare. Datorită faptului că aceștia nu-și respectau obligația, creînd multe greutăți, s-a luat hotărîrea ca în loc de lumînări să se dea „paralele felinarelor“, adică o sumă fixă de bani pe trei luni înainte, pentru a fi asigurat iluminatul. Acești bani erau încasați de unul din negustori și tot el cumpăra lumînările necesare.

Darea felinarelor în anul 1814 a fost de 32 parale pentru o lună, de fiecare casă. Aga, a cerut la 15 decembrie 1814 domnitorului ca darea să se ia pe câte 3 luni înainte, de la toți cei care au case dealungul podului Mogoșoaiei, iar nu numai de la prăvăliașul din cele 7 case, căruia îi este rîndul de a pune lumînare. Aga mai vine și cere generalizarea acestei dări,

¹ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. XI, Buc., 1900, p. 710.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

„fiindcă acele 32 parale nu au ca să plătească numai lumina ci și „mermetului stîlpilor și al felinarelor“¹.

Spre sfîrșitul domniei lui Grigore Ghica nu se putea vorbi totuși de o iluminare a orașului. Față de această stare de lucruri, regulamentul din anul 1830 (art. 33) preconizează ca felinarele să se pună pe cele patru ulițe sau poduri mari (Podul Mogoșoaiei — azi Calea Victoriei ; Podul Calicilor — azi Calea Rahovei ; Podul Tîrgului de Afară — azi Calea Moșilor și Podul Beilicului — azi Calea Șerban Vodă), precum și în toate ulițele tîrgului, întru îndepărtare la cîte zece stînjeni unul de altul, aprinzîndu-să noaptea cu untdelemn sau untură de pește, iar nu cu luminări, și s-au socotit pe temeiu ca lumina lor să ție 12 ceasuri pe toată noaptea, iarna și vara. Aceasta se va da prin contract la cochi-vechi, înaintea obștești Adunări“².

Dar acest plan nu s-a putut pune în aplicare. Felinarele, cum am văzut, erau dotate cu luminări de seu, iar mai apoi cu lămpi în care se ardea untdelemn și apoi ulei de rapiță.

În anul 1830 inginerul Moritz von Ott și arhitectul Iosef Hartl, însărcinați fiind de către Municipiu, au întocmit un plan de înfrumusețare a orașului București, care cuprindea lumina marilor ulițe și altele „asemenea trebuință“. În afara celor patru ulițe mari amintite mai sus, mai erau cuprinse în planul de înfrumusețare „Liptcăanii, Bogasieri, Olari, Scuanile-vechi, Pescării, Cavafii-Mari, Cojocari, Cavafii-cei Mici, Covaci, Zarzavagii, Bărății, Rachieri, Sfinții Apostoli, Podul de Pămînt, Radu Vodă, Tabaci, Băltărețului, Lucaci, Sft. Sava și ulița Jicniții“³. Dar felinare se mai găseau și pe alte străzi mai mici, în fața unor case boierești sau în fața unor instituții.

Din totalul ulițelor bucureștene, 11 224 stînjeni⁴, aveau lumină, felinarele fiind așezate la o distanță de 10—15 stînjeni unul de altul, iar cumpărarea lor a costat 38.200 taleri, iar întreținerea circa 200.000 taleri⁵.

Grija pentru „ca pe locurile pe unde s-au așezat felinare, să se ajungă în fieșcare seară“, felinare, o aveau cinovnicii (funcționarii) Sfatului Orășenesc.

Cinovnicul avea obligația să raporteze maghistratului (primarului) orice neorînduială făcută, iar dacă nu făcea întocmai se „depărta cu necinste din slujbă“⁶.

Plata aprinzătorilor de felinare ce iluminau cu luminări, pentru anul 1833, o constatăm dintr-un document care arată cît era prevăzut din bugetul Municipiului.

Polcovnicul Atanase, îngrijitorul felinarilor din oraș a primit împreună cu ajutoarele sale pentru luna ianuarie 1833 suma de 480 lei, din care — „280 lei după jurnal, probabil prevăzuți în buget, 20 lei pentru

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 710—714.

² Emil Virtosu, Ion Virtosu și H. Oprescu, *op. cit.*, p. 41 ; Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești, 1459—1862*, Buc., 1963, p. 255—256.

³ George Potra, *Din Bucureștii de altădată*, Buc., 1941, p. 35.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

un aprinzător la 23 felinare și 180 lei pentru 6 aprinzători la 100 felinare". În 1835 tot polcovnicul Atanase era îngrijitorul felinarelor „dar acum se cheltuia pe lună 510 lei, fiindcă s-au adăugat 2 aprinzători speciali pentru felinarele curții Gospodarului, ce s-au așezat în leatul 1834”¹.

În perioada cuprinsă între 15 noiembrie 1829 și 1 ianuarie 1834, pe străzile principale ale Bucureștiului se așează 200 de felinare².

În anul 1835 a fost dat și un contract în cadrul căruia erau expuse toate condițiunile întreținerii felinarelor în oraș de către Vasile Gurgiu și Hristache Mariiteanos³.

¹ N. G. Caranfil și D. Leonida, *op. cit.*, în „Tribuna Edilitară”, an. III, nr. 115 din 9 nov. 1934, p. 3.

² Dan Berindei, *op. cit.*, p. 191; vezi Darea de seamă a generalului Kiselef (*Documente Hurmuzaki*, vol. IV, supl. I, p. 439; I. C. Filiti, *Principatele Române de la 1828 la 1834*, București, 1934, p. 255).

³ „Anul 1835 luna lui iulie în 5 zile, dau acest contract al meu cinstiului Sfat Orășenesc din București prin care încredințez că după mezatul făcut în presugeria sa pentru aprinderea felinarelor după poduri, cum și ținerea lor în bună stare au rămas asupra mea cu preț suta de felinare până lei 4500 până an cu condițiile următoare:

a) Această însărcinare ca a fi pe un an de zile de la 10 iulie 1835 și până la 10 iulie leat 1836.

b) Mă îndatorez a aprinde toate felinarele din oraș, suma ce se va da în a mea primire pe care am a lua și plata iar aprinderea să se urmeze într-acest chip adică:

Pă lunile mai, iunie și iulie cele mari felinare să se aprindă cu luminări cite 20 în ocă, iar cele mici cite 22 în ocă.

Pă lunile august, septembrie și octomvrie, cele mari felinare să se aprinză cu luminări cite 18 în ocă, iar cele mici cite 20 în ocă.

Pă lunile noiembrie, decembrie și ianuarie cele mari felinare să se aprinză cu luminări cite 14 în ocă și cele mici cite 16 în ocă.

Pă lunile februarie, martie și aprilie cele mari felinare cu luminări cite 16 în ocă și cele mici cite 18 în ocă.

c) Felinarele să se aprinză în toată vremea socotindu-se pe fiecare lună cite 20 zile sau mai mult de va cere trebuința, adică de nu va fi lumină, iar pă vreme cînd este lună de va fi lumină, să nu se aprinză iar fiind lună întunecoasă precum și cînd luna va fi eșit tirziu să se aprinză.

d) Aprinderea felinarelor sînt dator a îngriji ca să se urmeze regulat pă fiecare seară începînd de la jumătate de ceas seara înainte cu aprinderea cum și să se aprinză cu luminări întregi de cele hotărîte.

e) Aprinderea are ase face de mine prin oamenii orînduiți și drept ajutor ni se va da de către stăpînire paznici ce sînt orînduiți pentru paza de noapte, care să se plătească de către cinstita visterie spre a-i întrebuiința la aprinderea de felinare precum și pînă acum s-a urmat, la care nu am platit nimic.

f) Mă îndatorez ca în toată vremea acestui an să fie felinarele curățite și spălate bine.

g) Asemenea în toată vremea anului am a ținea aceste felinare în bună stare, fiind dator ca în orice vreme să va sparge vreun geam sau să va fărîma vreun fier îndată să am a drege la loc, fără însă să fiu slobod ca sticlele felinarelor să se dreagă cu bucăți înadîte și să fie sticle întregi.

h) La vreo întîlnire nădăjduită, precum ferească Dumnezeu ardere de foc sau vreo furtună foarte tare, rămîi apărât de stricăciunea ce să va face.

i) La împlinirea contractului am a terlimotiri toate felinarele în ceruta bunăstare precum asemenea și eu le-am primit.

j) Pentru privigherea pazei acestui contract sau chibzuit a se orîndui de Cînstitulul Sfat un cinovnic supus poruncilor sale, iar nu și la mine contracciu cu leafa de lei 100 pă lună care leafă are a să plăti dă mine pă fiecare lună.

l) Plata am a o primi pă fiecare trei luni înainte pe suma felinarelor ce vor fi date în seama mea pă care am a da cîntanție și după prețul arătat la suta de felinare lei 4.500 pă an.

m) La aprinderea felinarelor mă îndatorez cu toate uneltele trebuincioase să fie de la mine și citeva scări și felinare mici pentru aprinderea cu osebită cîntanție ce mi sau

Observăm că Municipalityatea se preocupă în această vreme de mărirea numărului felinarelor pe străzile oraşului, astfel în anul 1838 se aranjaseră noi felinare¹. Secţia Administrativă din cadrul Municipalityăţii avea sarcina de a se ocupa cu îmbunătăţirea permanentă a condiţiilor de iluminat în oraş.

În anul 1842 se anunţa un nou mezat pentru darea în antrepriză a felinarelor², iar în anul 1844 Adunarea adoptă hotărîrea de sporire a numărului de felinare în oraş³. Astfel, Sfatul Orăşenesc anunţa în anul 1846⁴, înfiinţarea pe principalele străzi din Capitală a „50 lămpi mari luminoase cu ţilindru şi reverberuri poleite cu argint”. Tot în anul 1846⁵, contraccii iluminatului Capitalei se obligau a aprinde luminile de douăzeci de ori pe lună.

În anul 1848, în Capitală a produs o impresie deosebită faptul că „spîterul curţii” Adolf Steege, a făcut „după o reţetă franţuzească” „Gazofen (Gaz lichid) care ardea în „lămpile de gaz din care se află la mulţi lipţcani de galanterie şi întrece orice materie de iluminatie”⁶.

În scopul îmbunătăţirii iluminatului, în anul 1851, în locul celor 600 „felinare” cu lumînări de seu⁷ care asigurau lumina oraşului, se înfiinţează 300 lămpi cu petrol.

Cu toate acestea, numărul felinarelor şi al punctelor luminate din oraş creşte foarte încet.

În anul 1855 oraşul avea angajaţi pentru iluminare doar 30 de lampagii şi un număr de 777 felinare care se aflau în stare de funcţionare⁸. Numărul felinarelor scăzuse în aşa măsură încît în anul 1852 funcţionau doar 295⁹. Tot în anul 1852 se suprimă concesionarea fabricării lumînărilor de seu printr-un Jurnal al Sfatului Orăşenesc semnat de Barbu Ştirbei.

După anul 1855 iluminarea oraşului se făcea aşa cum am văzut mai înainte, cu felinare arzînd ulei de rapiţă¹⁰. Regimul de funcţionare

dat de la Cînstitul Sfat că am a le drege şi a le avea în bună stare ca la soroc să le întorc înapoi.

n) La orice abatere din aceste de mai sus condiţii Cînstitul Sfat are voe a îndeplini în socoteala sau a chezaşului meu. Spre întocmai urmare şi paza acestor condiţii dau acest contract al meu Consiliului Sfat dînd şi chezaş răspunzător pe cel mai jos iscălit subţ a cărui primire se va număra de Cînstitul Sfat banii la soroacele arătate mai jos.

(Cf. N. G. Caranfil şi D. Leonida, *op. cit.*, în *Tribuna Edilitară*, an. III, nr. 115. 9 noiembrie 1934, p. 3).

¹ Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, dos. nr. 641/1838.

² „Buletin Gazetă Oficială”, nr. 35 din 18.V.1842, p. 148, *Ibidem*, nr. 44 din 18.V.1843, p. 175, *Ibidem*, nr. 110 din 3.XII.1843, p. 140, *Ibidem*, nr. 98 din 5.XI.1843, p. 382.

³ Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, dos. 1.238/1844. Adăugire de felinare în oraş. Sfatul Orăşenesc din Bucureşti publica mezat pentru 128 bucăţi lămpi. (*Buletin Gazetă Oficială*, nr. 141 din 23.XI.1844, p. 569).

⁴ „Buletin Gazetă Oficială”, nr. 15 din 4.III.1846, p. 59.

⁵ *Ibidem*, nr. 84 din 6.XI.1846, p. 334.

⁶ *Vestitorul românesc*, Anul XII (1848), nr. 2 din 6 ianuarie, p. 2. Supliment.

⁷ „Buletin Oficial al Prinţipatului Ţării Româneşti”, nr. 3 din 13.I.1851, p. 12, *Ibidem*, nr. 23 din 17.III.1852, p. 92.

⁸ Arh. St. Buc., *Municipiul Bucureşti*, dos. nr. 2.591/1855, fila 204 bis şi urm.

⁹ Arhivele Statului Bucureşti, *Primăria Municipiului Buc.*, dos. nr. 2.231/1852 (luminarea grădini Cişmigiu cu lămpi).

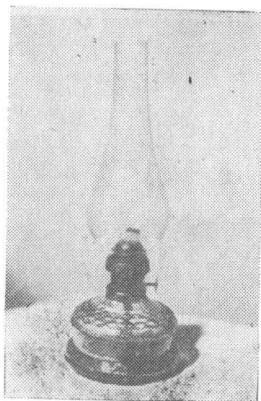
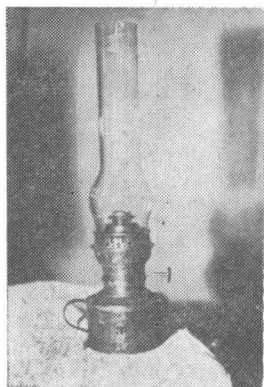
¹⁰ *Ibidem*, dos. nr. 2.591/1855, fila 4.

al felinarelor era acela de a fi aprinse între 23 și 26 de seri lunar, nefuncționând în serile cu lună plină¹.

De la an la an s-a încercat îmbunătățirea sistemului de iluminat în Capitală, atât în ce privește iluminatul public cât și cel casnic.

De o importanță deosebită este introducerea în anul 1856 a sistemului de iluminare a orașului cu „idrocarbură“, gaz lampant, care a durat pînă în anul 1868².

Ideea introducerii acestui sistem de iluminat în București o are farmacistul „Curtii“, Adolf Steege³, însă concesiunea este acordată lui Teodor Mehedințeanu, care încheie un contract cu Municipiul la 8 octombrie 1856, contracciul obligîndu-se să ilumineze orașul timp de patru

Lămpi cu petrol

ani și să ridice numărul felinarelor la cifra de 1000. Se pare că Mehedințeanu și-a îndeplinit obligațiile, un Jurnal al Consiliului Municipal din 19 octombrie 1860 apărîndu-l de plata unei amenzi nedrepte⁴.

Teodor Mehedințeanu este acela ce înființează și prima întreprindere industrială petrolieră din România (rafinărie) de la Rîfov, lîngă Ploiești, care a intrat în funcțiune în anul 1857, producînd anual 2.700 tone petrol.

Petrolul lampant produs de rafinăria lui Teodor Mehedințeanu a fost obținut prin distilare într-un alambic utilizat de unul din tovarășii lui Teodor Mehedințeanu numit Steeg (farmacist) la prepararea esențelor de flori și plante. În urma unor experiențe cu țiteiul, din îndemnul profesorului Alexe Marin, Teodor Mehedințeanu împreună cu farmacistul Steeg a observat că se poate extrage o substanță care posedă o putere mai mare de luminozitate decît a combustibililor utilizați pe atunci în lămpi. Ars în lămpile importate de Mehedințeanu din străinătate, dădea o lumină puternică și plăcută. Petrolul lampant nu se congela iarna și,

¹ *Ibidem*.

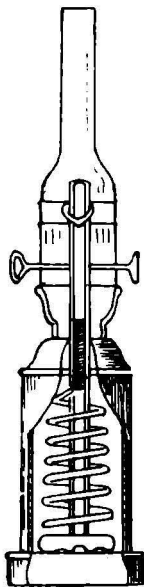
² „Buletinul Oficial“, 1856, nr. 59 din 27 iulie, pag. 233.

³ „Amunătorul Român“, nr. 84 din 25 oct. 1858, p. 4.

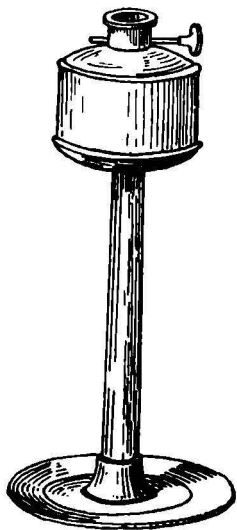
⁴ Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. nr. 2.761/1856, p. 1 bis, Dan Berindei, *op. cit.*, p. 256.

în afară de aceasta, avea un miros mai puțin supărător decât uleiul de rapiță și al distilatelor din șisturi bituminoase folosit pînă atunci pentru iluminat, fiind totodată mai ieftin decât acestea ¹.

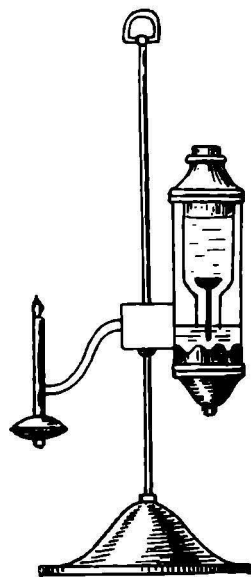
Iluminatul orașului București se făcea cu petrol lampant ca urmare a contractului încheiat de municipalitate cu Marin Mehedințeanu ². Acesta a comandat la firma Meltrecht din Hamburg instalațiile necesare

Lampă cu moderator în secțiune

Lampă cu ulei

Lampă cu dublu curent de aer cu rezervorul de ulei superior fitilului „Quinquet”

rafinării de la Rîfov, concepute pe baza experiențelor făcute în țară de către Teodor Mehedințeanu.

Începînd din aprilie 1857 străzile Bucureștiului au fost luminate cu lămpi cu petrol lampant.

Orașul București a fost primul oraș din lume ale cărui străzi au fost luminate cu asemenea lămpi. Abia după doi ani, în 1859, se folosesc la Viena pentru iluminatul străzilor lămpi cu petrol ³. Cu toate aceste îmbunătățiri aduse iluminatului orașului, problema tot nu a fost rezolvată, deși pentru iluminat se cheltuia anual aproape o treime din veniturile Municipiului ⁴.

În anul 1859 în București erau necesare, după cum se exprima un membru al municipalității, 2.000 de lămpi — deci un număr îndoit față

¹ Aduse parțial de la Distilăria de la Orșova, unde se prelucrau uleiurile obținute la Anina, prin carbonizarea șisturilor.

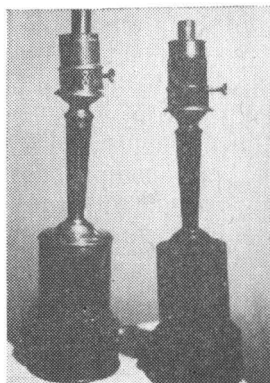
² „Buletinulu Municipal București”, an. II (nr. 27), 1860, pag. 108.

³ Gh. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 30.

⁴ „Dîmbovița”, nr. 53 din 9 aprilie 1859, p. 210.

de cele existente. „Ca să se poată bucura toți orașenii de această neapărată trebuință, fără excepție de localități sau ulițe privilegiate“¹.

Iluminarea orașului cu petrol lampant costa de două ori mai puțin decât iluminarea cu ulei de rapiță sau de nucă. Pentru iluminarea locuințelor, pentru felinarele de pe străzi și chiar pentru iluminarea atelierelor mai mari și pentru sălile de spectacole, lămpile de petrol, de diferite forme și mărimi, au fost timp de aproape un veac un mijloc de iluminare care a adus mari foloase. Apoi lumina electrică înlocuiește lampa cu petrol, așa cum înlocuiește și gazul aerian. Orașul București

Lămpi folosite la sfîrșitul sec. XIX

a fost iluminat în mod succesiv cu lumînări de seu, cu păcură, uleiuri grele și petrol.

În anul 1860 un antreprenor străin a prezentat guvernului un proiect pentru luarea în concesiune a iluminatului orașului București cu „gaz hidrogen“², dar acest proiect nu s-a putut realiza³.

Iluminarea orașului, în zilele de sărbătoare, se făcea și prin lămpioane colorate în care ardeau candelile cu ulei, „în număr de 15.000“⁴. Acestea erau așezate și pe triumphiuri de lemn, din care se foloseau un număr de 437⁵.

La 26 martie 1868 administrația comunală dă iluminatul cu gaz aerian în concesiune inginerului Alfred Gottereau⁶, pentru instalarea uzinei de „gaz aerian“ pe o perioadă de 40 de ani, după care revenea

¹ *Ibidem*, p. 211.

² Iluminatul Capitalei, Darea de seamă a Primăriei Municipiului București, 1902—1910, București, 1911, p. 6.

³ În anul 1864 s-a încercat introducerea în iluminatul public cît și particular a gazului fluid (aeriform) pentru care s-a alcătuit și un caet de sarcini (Monitorul jurnalului oficial al Principatelor Unite romine, 1864, nr. 89 din 17.IV, pag. 426).

În anul 1867 deja se introdusese acest sistem de iluminat cu „gaz fluid“, fiind instalate un număr de 4.000 becuri (*Revue de la Roumanie*), I (1867), nr. 13 din 22 decembrie, pag. 8.

⁴ Monitorul, jurnal oficial al Principatelor-Unite, 1863, nr. 12 (16 ianuarie), p. 47.

⁵ *Ibidem*.

⁶ „Rominul“, an. IV, nr. 207—208 din 25—26 iulie 1860, p. 626, Monitorul, jurnal oficial al Principatelor-Unite, nr. 12 din 16 ianuarie 1863, p. 47.

comunele. Această convenție a fost aprobată de către Consiliul Municipal în ședința de la 2(14) martie 1868 și ratificată prin Jurnalul Consiliului de Miniștri din 9 (21) martie 1868¹. Consiliul Municipal în ședințele sale de la 4 septembrie 1869 și 24 aprilie 1870, în urma aprobării forurilor în drept, care au prelungit data punerii în funcțiune a instalațiilor după cum prevedea art. 5 modificat. „Toate lucrările vor fi terminate pînă la 26 martie 1872”². În luna noiembrie 1871³ au fost aprinse pe cîteva din cele mai importante străzi, primele felinare cu gaz aerian⁴. Propriu-zis, festivitatea de inaugurare a introducerii iluminatului cu gaz aerian a avut loc la 31 octombrie 1871, cînd au fost puse în funcțiune un număr de 800 becuri⁵.

Această concesiune, condusă de Alfred Gottereau, a instalat într-un an conducte pentru alimentarea a 4.000 de felinare⁶ pe principalele străzi ale orașului. După patru ani de la luarea concesiunii, Alfred Gottereau, neputînd găsi bani pentru construirea uzinei și pentru a nu pierde cautiunea depusă, vinde concesiunea cu 300.000 de lei unui consorțiu de bancheri compus din: Negropontes, Zarifi și Mehedințeanu⁷. Aceștia, cu aprobarea guvernului, au constituit o societate sub denumirea de „Societate Generală de Iluminat și Incălzire prin Gaz în România”. Cu toate eforturile depuse, după ce cheltuiseră peste 4.000.000 lei, s-au văzut siliți, în cele din urmă, în anul 1873 să vîndă și ei la rîndul lor concesiunea cu numai 3.750.000 lei unei societăți din Londra „The British and Foering Water et Gaz Works Company Ltd”⁸, suferind o pagubă de 275.000 lei.

În anul 1872 iluminarea străzilor orașului se făcea cu 1632 lămpi și felinare⁹. În anul 1880 și această societate, silită de împrejurări, concesiunează afacerea unei societăți prusiene, „Compagnie du Gaz de Bucarest”¹⁰. Dar și aceasta cedează la rîndul ei întreaga întreprindere unei alte societăți „Gaz et Eau” și în sfîrșit, în anul 1885, iluminatul cu gaz aerian trece sub administrația comunei în cadrul „Societății Generale de Gaz și Electricitate din București”¹¹.

În anul 1882 iluminatul Capitalei continuă să se facă prin cele două sisteme, cu gaz aeriform și cu petrol pentru părțile mărginașe ale orașului. În acest an funcționau, după datele Primăriei, un număr de 3740 becuri de gaz aeriform și 1.899 lămpi cu petrol, cu care comuna cheltuia în to-

---

¹ Actele de concesiune ale iluminatului public și ale tramvaielor, București, Tip. Guttenberg, p. 1, „Monitorul Oficial al Romîniei”, nr. 147 din 7 iulie 1870, p. 815.

² „Monitorul Oficial al Romîniei”, nr. 147 din 7 iulie 1870, pag. 21, Ibidem, *Le Journal de Bucarest*, 1872, nr. 191 (23 iun.), pag. 4—

³ G. Costescu, *Bucureștii vechiului regat*, 1944, p. 200—203.

⁴ Pînă la această dată străzile erau iluminate cu gazoaze, adică niște lămpi cu fitil și cu rezervoare de tablă și aveau o capacitate de 1/2 l. de petrol.

⁵ „Monitorul Oficial al Romîniei”, nr. 242 din 2 noiembrie 1871, p. 1257.

⁶ „Le Journal de Bucarest”, nr. 73 (27 aprilie) 1871, pag. 2—3, *Ibidem*, nr. 130 din 12 noiembrie 1871, p. 2.

⁷ *Iluminatul Capitalei*, Dare de seamă a primăriei orașului București pe anii 1902—1910, Buc., 1911, p. 6.

⁸ „Le Journal de Bucarest”, IV (1873), nr. 323 din 5 oct., pag. 2.

⁹ „L'Independence Roumaine” din 12 aprilie 1894.

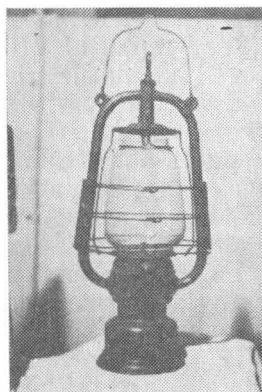
¹⁰ *Monitorul Comunal* al primăriei București, III, 1878, nr. 4, pag. 56.

¹¹ „Le Journal de Bucarest”, an. IV, nr. 323, 5 oct. 1873, p. 2.

tal 643.000 lei pe an¹. Prețul iluminării unei lămpi de gaz cu petrol era până în anul 1881 de 74,90 lei pe an. În anul 1882 se redusese la 67 lei ca urmare a trecerii întreprinderii la comună. Casele populației însă rămăseseră tot la folosința lămpilor cu petrol, al căror exemplare de lux aveau atunci mașini cu fitil circular, dând astfel o lumină mai bună încăperilor. Generalizarea iluminatului cu gaz aerian s-a făcut în anul 1886, după inventarea de către germanul Dr. Auer von Welsbach a „sitei” incandescente, care a transformat lumina dată a „fluturului” într-o lu-

Lămpi cu petrol

Felinar portativ

mină albă, mai plăcută. Generalizarea aceasta a durat totuși numai câțiva ani, deoarece în anul 1901 Bucureștii mai aveau încă vreo 112 km de străzi cu peste 3.000 de felinare cu lămpi de petrol sau ulei.

În anul 1884 Primăria orașului anunțase darea în concesiune pe timp de 3 ani a iluminării „părților marginase ale Capitalei prin 2.200 lămpi cu petrol”². Concesionarea gazului aerian lui Gottereanu, așa cum am văzut, pentru perioada respectivă, a constituit un mare progres în domeniul iluminatului public și particular. Că această concesiune acordată lui Gottereanu nu era o afacere rentabilă, o dovedește trecerea ei dintr-o concesiune în alta.

Mai târziu însă, concesiunea gazului aerian a împiedicat introducerea iluminatului electric din cauza dreptului exclusiv al concesionarului pentru folosirea străzilor la așezarea conductelor de orice fel ar fi ele.

Vechea concesiune a luminatului cu gaz aerian din București acordată în 1868 pe 40 ani, urma să expire la 1 aprilie 1908. Înainte însă de această dată, în 1906, sub primariatul lui M. G. Cantacuzino, Administrația comunală a început a se îngriji pentru timpul când comuna devenind, conform contractului, proprietara uzinei, urma să ia asupra ei

¹ „Monitorul Comunal al Primăriei București”, an. VII, nr. 20, 1882, p. 185. A se vedea și „Monit. Com. al Prim. Buc.”, an. III, nr. 5 din 5.III.1878, p. 60, unde se indică prețul de 30 bani pentru un păhăruț pe seară.

² „Romînul”, an. XXVIII din 17.III.1884, p. 259.

iluminatul orașului ; s-a pus în special problema dacă iluminatul nu era mai practic a-l concesiona din nou unei societăți ¹.

Încă din trecut, avîndu-se în vedere întinderea orașului și necesitatea mării rețelei, compania de gaz făcuse Primăriei în 1894 ² o primă propunere pentru o prelungire a concesiunii, urmată în 1901 de o a doua. De asemenea, au făcut oferte societățile Helios și Lahmayer, Felix Singer (Berlin), A.E.G., Popescu (Berlin) și chiar un grup de capitaliști romîni. Studiind toate aceste oferte, Administrația comunală a conchis, ca mai avantajos a se exploata iluminatul tot prin concesiune, pe încă o perioadă de 40 ani, adică pînă la 1 aprilie 1948 de Societatea de Gaz și Electricitate.

În deceniul al VIII-lea al secolului al XIX-lea se introduce în orașul București lumina electrică.

Este interesant de relevat că, deși electricitatea era cunoscută încă de Thales din Milét ³, cu sute de ani î.e.n., timp de peste două milenii ea nu a putut fi aplicată în nici un domeniu de activitate. Taina electricității a fost cercetată mai îndeaproape, începînd abia din secolul al XVIII-lea. Un rol de seamă îi revine lui M. V. Lomonosov și lui Franklin, care au arătat că fulgerul nu este altceva decît o scînteie electrică.

La mijlocul veacului al XVIII-lea electricitatea începuse a fi produsă în laboratoare cu ajutorul unor aparate ce dădeau naștere unei scînteii electrice.

De o importanță deosebită pentru producerea electricității au fost rezultatele cercetărilor lui Galvani și Volta — „care au descoperit că prin anumite transformări chimice se poate produce electricitate, sub forma de curent electric“ ⁴.

Pila electrică, inventată în anul 1800 de Alexandru Volta, dădea naștere electricității pe cale chimică, fiind socotită ca primul aparat producător de curent electric. Iar învățatul rus V. V. Petrov, folosindu-se de pila lui Volta, a arătat pentru prima dată că electricitatea sub formă de curent, poate servi la iluminat ⁵.

Prima utilizare a electricității s-a făcut la începutul secolului al XIX-lea, cînd s-a descoperit „puntea de foc“ care se produce între cei doi cărbuni legați de polii unei baterii electrice puternice. Este vorba de arcul electric (realizat pentru prima dată în anul 1802), atît de luminos încît a fost supranumit soarele artificial“ ⁶.

Costul lămpilor electrice cu arc fiind foarte ridicat, acestea au avut o foarte mică întrebuințare. Abia în 1876 a apărut patentul care a rezolvat problema acestor lămpi. Prin așezarea celor doi cărbuni vertical, unul lîngă celălalt, și între ei așezîndu-se un strat izolator care făcea ca numai la un cap să se producă contactul electric, făcea ca lumina să fie mult mai bună. Primele felinare dotate cu asemenea „lumînări“ au reprezentat punctul de atracție al mării Expoziții Universale din 1878 de la Paris.

¹ Dezbaterele Adunării Deputaților, ședința din 18 și 19 martie 1894.

² *Iluminatul Capitalei*, Dare de seamă, 1902—1910, p. 7.

³ I. M. Ștefan, *De la opaiț, la lumina fluorescentă*, în *Flacăra*, an. XIII, nr. 12 (460) din 21 martie 1964, p. 11.

⁴ S. Bainglass, *op. cit.*, p. 46.

⁵ *Ibidem*.

⁶ I. M. Ștefan, *op. cit.*, p. 11.

Un ziar al vremii scria: „Deosebit de impresionantă este aprinderea acestor lămpi. Pentru a le contempla mai bine, trebuie să te așezi în amurg în Piața Operei și să aștepti momentul cînd cele două șiruri minunate de perle vor începe dintr-o dată să strălucească de-a lungul străzii“¹.

Un pas deosebit de important l-a constituit inventarea becului electric.

Inițial, în globul de sticlă din care se scotea o mare parte din aer, se foloseau bețișoare de cărbune; ulterior ele au fost înlocuite cu un fir de bambus carbonizat, iar mai târziu un fir de osmiu, tantal, molibden sau wolfram. Astăzi se folosesc numai fire spirale din wolfram.

Făcînd o privire retrospectivă asupra tehnicii lămpilor, constatăm că dacă la început lampagiul venea cu scara la locul unde se afla felinarul, el scotea lampa de petrol, ștergea sticla întotdeauna afumată, po-trivea fitilul, curățîndu-l totodată de scrum și umplea apoi cu petrol rezervorul lămpii. Pe urmă a venit aprizătorul lămpilor cu gaz aerian, care avea un baston cu o mică lampă cu petrol. La capătul de sus avea o pompă de cauciuc înzestrată cu un tub, prin care se putea pompa puțin aer în flacără. Lampagiul ridica bastonul, deschidea cu el robinetul de gaz al felinarului, apropia vîrfurile cu flacără al bastonului cu care aprindea gazul. Dimineața, cu același baston, lampagiul închidea robinetul gazului și lampa se stingea.

În cazul lămpii cu arc electric, lampagiul schimba în timpul zilei cărbunii, a căror mărime era astfel socotită încît să ardă o noapte întreagă. Lampa felinarelor electrice avea o formă rotundă, globul fiind alcătuit dintr-o sticlă lăptoasă. Lampagiul îl cobora învîrtînd manivela fixată pe stîlp, schimba cărbunii, înlătura cu o pensulă praful și cenușa, punea globul la loc și, învîrtînd manivela, îl urca din nou sus pe stîlp.

Lampa cu arc folosită în 1898, la prezentarea primului film cinematografic în București, era o instalație folosind electricitatea produsă de uzina Teatrului Național. Acest sistem de electricitate s-a dovedit însă a avea mari neajunsuri. Funcționarea era prea costisitoare, datorită faptului că se consumau foarte repede cărbunii. De asemenea, puterea de iluminare a acestor lămpi fiind prea mare, ele s-au folosit mai mult la aparate de cinematografe.

Lampa cu arc a fost înlocuită cu lampa electrică cu fir (filament) incandescență, adică cu becul electric².

Pentru prima dată în București, electricitatea a fost introdusă în anul 1882³. Guvernul a vîndut unei societăți capitaliste din Viena, „Brush“, dreptul de a instala și exploata lumina electrică în București.

În același an firma Brush execută în București prima centrală electrică cu dinamuri proprii, ce au fost montate, unul într-o baracă de lemn din curtea unei case de pe Calea Victoriei, casă pe locul căreia s-a clădit mai târziu Fundația Universitară (astăzi Biblioteca Centrală Universitară), iar cealaltă la „Casa Apelor“, ce se afla la fosta „Vama Poștei“.

Primele lămpi cu arc alimentate cu electricitate de la aceste centrale au fost instalate în grădina palatului regal; printr-o legătură s-a iluminat apoi exteriorul Teatrului Național, grădina Cișmigiu și palatul

¹ I. M. Ștefan, *op. cit.*, p. 16.

² S. Bainglass, *op. cit.*, p. 56.

³ G. Costescu, *op. cit.*, p. 203—304, „Urbanismul“, an. XIV, nr. 11—12 din nov.—dec. 1937, p. 526.

Cotroceni. În aceeași perioadă firma Brush, după ce introdusese curentul electric la teatrul din Brno, îl introduce și la Teatrul Național din București, înlocuind becurile cu gaz aerian cu becuri electrice de 16—25 lumini-tărie.¹

În aceeași perioadă a fost instalată și o altă centrală electrică „Brush“, la atelierele Gării de Nord, care producea curent pentru gară cât și pentru încăperile din jur.

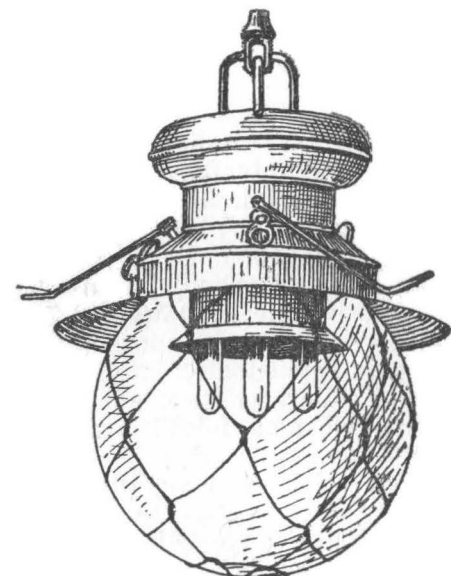
Centrala instalată pe Calea Victoriei a avut o durată foarte scurtă, deoarece compania de gaz a intervenit și a reușit, folosind poliția, să suprimă acest frumos început.²

Datorită faptului că la numeroase teatre din străinătate se produceau numeroase incendii din cauza flăcării de la becurile cu gaz aerian folosite la iluminatul sălilor de teatru, cât și a scenelor, s-a impus ca o necesitate introducerea curentului electric la teatru.

În această ordine de idei, la Teatrul Național din București, Compania de gaz a instalat în anul 1884 o centrală electrică care alimenta cu energie electrică și palatul regal. Această centrală a fost montată sub supravegherea unui asistent al lui Edison.³ Prima instalație electrică comunală a fost executată în anul 1888 la abatorul comunal.

Profesorul D. Leonida povestește într-un material în curs de publicare, întâmplarea cu instalarea energiei electrice pe b-dul de la Cotroceni la șoseaua Mihai Bravu.

Deschizându-se acest bulevard în anul 1889, neexistent la acordarea concesiunii gazului, el a fost luminat cu lămpi cu arc, alimentarea făcându-se la început de la centralele provizorii, una instalată la Băile Eforiei pe locul actualului Sfat popular raional „V. I. Lenin“, și de la Monetăria Statului. Compania de gaz, nesocotind hotărîrea Primăriei, a instalat pe bulevarde lămpi cu gaz aerian. Profesorul Leonida povestește mai departe

Lampă cu mai multe becuri de gaz

de „crunta bătălie de pe străzi dintre găsari și agenții comunali comandați de inginerul Giurlini, pe atunci directorul apelor, unii voind să aprindă lămpile cu gaz, iar ceilalți împiedicându-i, pentru ca Primăria să nu fie nevoită să plătească consumul gazului aerian⁴. În cele din urmă, Compania de gaz a trebuit să demonteze lămpile instalate⁵. Pentru ca

¹ S. Bainglass, *op. cit.*, p. 70.

² Din relatările prof. D. Leonida, directorul Muzeului Tehnic.

³ *Ibidem*.

⁴ *Bucurest I* (1890), nr. 7, 13/25 ianuarie, pag. 1.

⁵ D. Leonida, *Din istoria formării și dezvoltării muzeului tehnic*, în „Revista Muzeelor“, 1964, nr. 4.

toți locuitorii Capitalei să-și poată da seama de avantajele și frumusețea iluminatului electric, la șoseaua Kiseleff¹ s-a executat o instalație specială provizorie, cu un dinam acționat de o mașină cu aburi semistabilă Oerlikon, ce alimenta câteva lămpi cu incandescență, agățate într-un pom. A fost un succes deosebit. „Se spune că multă lume sta la șosea în fața pomului așteptând mereu să se aprindă, căci nu putea să-și închipuie că lămpile arzând nu vor aprinde și pomul“.

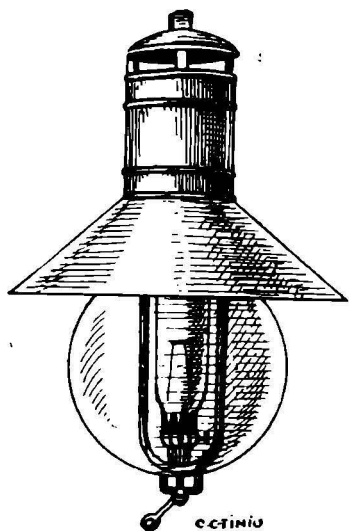
După cum se vede, în orașul București au fost adoptate rînd pe rînd, toate sistemele de iluminat, dar generalizarea și unificarea întregului iluminat nu se putea face datorită concesionării iluminatului Societății de gaz care punea nenumărate piedici.

În jurul anului 1900 dorința populației de a fi introdus în Capitală iluminatul electric era foarte mare. Însă acest lucru nu se putea generaliza datorită faptului că Societatea de gaz și electricitate avea monopol asupra iluminatului.

Perimetrul concesionat spre a fi luminat cu gaz aerian și electricitate, reprezenta aproape jumătate din suprafața orașului, centrul, și deci porțiuni cu populația cea mai densă. Acest perimetru era închis de următoarele linii : „Șoseaua Jianu de la str. Ghica pînă în Piața Victoriei, iar de aci urma șoseaua Bonaparte și Ștefan cel Mare pînă la Calea Floreasca ; de la capul acestei străzi trăgînd o linie dreaptă pînă în str. Sf. Dumitru tăia aproape în două cartierul Tei ; de aci unind această stradă cu str. Ceairului, linia urma șoseaua Iancului, Mihai Bravu, Calea Raionului și str. Foișor pînă la Dîmbovița, pe care traversînd-o se ajungea pe Calea Șerban Vodă, apoi șoseaua Viilor, Panduri, de unde printr-o linie dreaptă se unea cu șoseaua Basarab, Grozăvești ajungîndu-se la punctul inițial“².

Pentru faptul că Societatea de gaz nu intenționa să generalizeze iluminatul cu electricitate, populația înstărită a început, ca și o parte din instituțiile de stat din Capitală, să-și formeze uzine proprii. Fiecare uzină deservea proprietarul ca și un grup de case din jur. Orașul București, în jurul anului 1900 avea o mulțime de uzine electrice (peste 50), care deserveau în mod neprielnic (scump) o mare parte din populația nerăbdătoare de a avea iluminat electric. Cele peste 50 de uzine mici deserveau în această perioadă peste 30.000 de lămpi cu incandescență.

Iată care au fost cele 53 de uzine electrice înființate în Capitală în jurul anului 1900³ :

Lampă cu incandescență cu acetilenă

¹ *Bucurest I*, 1890, nr. 51 (8/20 martie), p. 3, nr. 53 (10/22 martie), p. 3, „Monitorul Comunal“ al primăriei București, an. XV, 1890, nr. 25, *Bucurest I*, 1890, nr. 90/26.IV/8.V, p. 2—3, „L'indépendance roumaine“, XIV, 1890, nr. 3.810, 15 iunie, p. 3.

² Isidor Budu, *Iluminatul Capitalei*, București, 1923, p. 8.

³ Expunere de motive și piese justificative (Iluminatul orașului București), Buc., 1905, p. 81—82.

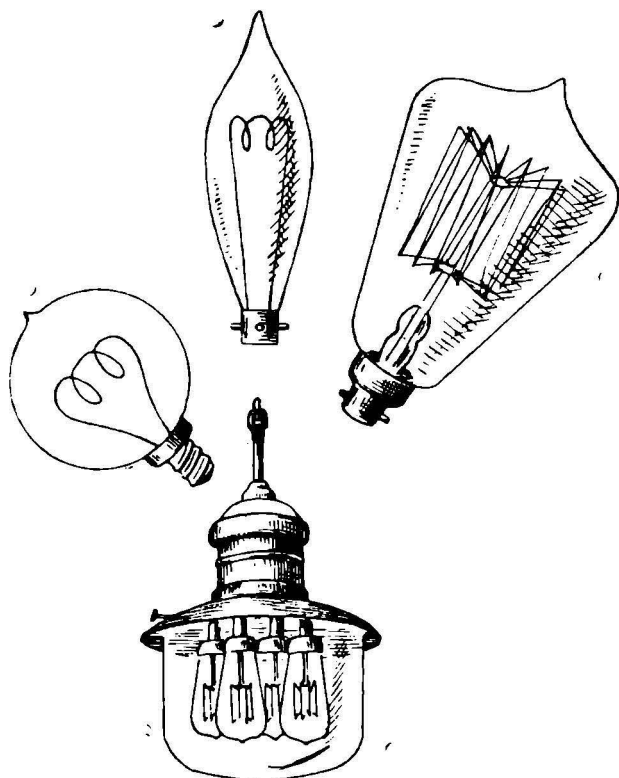
Nr. crt.	I n s t a l a Ț i a	Puterea mașini KW	Acumulatori KWox	Nr. lămpilor incandescente
1	2	3	4	5
1	Spitalul Elisabeta	66		800
2	Moara Olmazu	7.5		100
3	Locuința Vernescu	14		250
4	Dacia România	44	38	600
5	Regia Monop. Tutun (Belvedere)	25		450
6	Socec (Stab. litogr.)	8		120
7	Serv. Studii și Construc. (M. Vodă)	6,6		94
8	Pirotehnia Armatei	33		600
9	Fabrica de petrol (C. Grivița)	3,3		50
10	Moara Assan	17		270
11	Grigore Alexandrescu (Tăbăcar)	8		172
12	Locuința E. Behles	3,3	9	75
13	Jagués Katz	5,5		120
14	Școala de poduri	20	13	400
15	Fabrica de tricotațe	14		250
16	Tipografia Universul	15		200
17	Poșta Centrală	220	160	3.000
18	Fabrica Patzak	3,3	13	72
19	Tip. Rasidescu (Göbl)	14	30	215
20	Fabrica de fringhii Birman	8,5		110
21	Fabrica Lempart	1,5		36
22	Fabrica S. Prager	1,5	2	30
23	Teatrul Național, inclusiv palatul Regal și Independența Română	182	100	4.000
24	Fabrica de bere Bragadiru	58	50	800
25	Fabrica Viața	32		200
26	Fabrica de mobilă Hornștein	814		14.114
27	Școala de meserii	62	33 I. II	500 406
28	Spit. Filantropia și Maternitatea	30	66	500
29	Instit. Patologic și Baterologic	32	44	647
30	Instit. Anato Medical	46	60	1.100
31	Palatul Cotroceni	48	44	1.000
32	Vila Cîrlova	6		120
33	Vila dr. Kiriac	6		120
34	Fabrica Dobriceanu	8		120
35	Palatul funcț. publici	16	55	412
36	Instit. Chimie Organică	3		6
37	Azilul de bătrîni (Reg. Elisabeta)	5	12	160
38	Palatul Gh. Gr. Contacuzino	55	66	1.100
39	Palatul Cred. Funciar	14	24	307
40	Hotel Splendid	12	25	400
41	Palatul Sturdza	90	80	1.600
42	Fabrica Luter	40		500
43	Teatrul Liric	80		1.500
44	Pasagiul Villacros	300		1.400
45	Jochei Club	25		440
46	Institutul Botanic	6		100
47	Palatul Justiției	25		500
48	Plot. M. Domeniilor	20		300
49	Hotel Continental	10		200
50	Cofetăria Riegler	6		100
51	Ziarul Adevărul	15		200
52	Palatul B. Eforiei (cu Impr. Stat.)	200	500	2.800
53	Spitalul Colțea	50		800

2031

30.506

Această stare de lucruri a durat pînă în anul 1907, cînd s-a început construcția uzinei electrice de la Filaret și în 1912 a celei de la Grozăvești.

În afara iluminatului electric, în București se mai foloseau în continuare gazul aerian, petrolul lampant precum și uleiul mineral (concesiunea Vittorio Croizoz 1894—1903 și apoi prelungită pînă în 1908).

Primele tipuri de becuri electrice

În total, orașul București, în jurul anului 1900, avea 2.398 de străzi cu o lungime totală de 556,382 km și care în ceea ce privește repartizarea după categorii de iluminat avea următoarea situație :

1.876	străzi în lungime totală de 296,315 km, cu gaz aerian
123	” ” ” de 69,580 km, cu petrol
34	” ” ” de 19,550 km, cu electricitate
5	” ” ” de 7,500 km, cu electricitate și gaz
370	” ” ” de 175,000 km, neiluminate de loc
2.398	556,382 km

Problema iluminatului orașului după 1900, a fost obiectul unor vii dispute în cadrul Consiliului Municipal, ca urmare a tendinței de generalizare a luminii electrice atît la iluminatul public cît și la cel particular.

IDEILE INTERNAȚIONALEI I ÎN ROMANIA

de D. HUREZEANU și I. FELEA

Internaționala I-a, de la a cărei înființare s-a împlinit un secol, a înscris una din paginile glorioase în analele dezvoltării mișcării muncitorești mondiale.

Principiile pe care le-a promovat și activitatea pe care a desfășurat-o Internaționala I ocupă un loc de seamă în cadrul tradițiilor revoluționare ale mișcării muncitorești și comuniste. Relevînd însemnătatea istorică a Asociației internaționale a muncitorilor, V. I. Lenin scria : „*Internaționala I-a a pus bazele luptei proletare pentru socialism*“.

Crearea Internaționalei I-a a fost favorizată de avîntul mișcării muncitorești de la începutul deceniului al 7-lea al secolului al XIX-lea. În perioada existenței sale (1864—1872), mișcarea muncitorească, fărîmitată și dispersată anterior, s-a transformat într-o forță socială impunătoare, care a anunțat cu tărie prin Comuna din Paris misiunea sa istorică eliberatoare. Întreaga activitate a Internaționalei I-a este indisolubil legată de numele întemeietorilor socialismului științific : K. Marx și Fr. Engels.

Marx a fost adevăratul suflet al Internaționalei ; el a fost organizatorul și conducătorul ideologic al acesteia, bucurîndu-se de prestigiu și autoritate de necontestat în cadrul organului central — Consiliul general.

Principiile comunismului științific elaborate de K. Marx au devenit baza programatică a activității Internaționalei. Documentele principale ale sale, ca Manifestul Constitutiv, Statutul provizoriu al Asociației, diverse rezoluții, declarații, manifeste etc., erau întocmite personal de Marx. Sensul istoric profund și scopul practic nemijlocit al Internaționalei consta în a uni forțele revoluționare ale proletariatului, a făuri unitatea internațională a muncitorilor.

În mai puțin de un deceniu de existență, înfruntînd prigoana cercurilor dominante coalizate ale Europei, avînd să învingă acțiunile potrivnice ale grupărilor mic-burgeze din interiorul său — în primul rînd proudhoniștii și bacuniniștii — Internaționala I-a a desfășurat o activitate organizatorică și educativă multilaterală. Ea a dominat în această perioadă o latură a istoriei Europei, și anume aceea în care se afla germenul viitorului. Vlăstarul cel mai însemnat pe tărîmul luptei dintre muncă și capital al Internaționalei a fost glorioasa Comună din Paris — prima experiență de dictatură a pro-

letariatului. Numele și opera Internaționalei I-a a străbătut țări și continente, lăsînd o urmă de neșters în conștiința clasei muncitoare și a mișcării socialiste organizate. Cauza sa triumfă astăzi în țările puternicului lagăr socialist care reprezintă mai mult de 1/3 din lume, în uriașa mișcare comunistă internațională, în lupta pentru întărirea unității clasei muncitoare și a partidelor comuniste și muncitorești.

În țara noastră, gîndirea și mișcarea socialistă internațională au găsit răsunset încă din stadiul utopic al dezvoltării lor. Mulți intelectuali romîni și militanți ai generației de la 1848, printre care Cezar Bolliac, Ion Ionescu de la Brad, I. Heliade Rădulescu au manifestat interes pentru ideile socialiştilor utopici, în special ale lui Ch. Fourier. C. A. Rosetti apela la teoriile mic-burheze ale lui I. Proudhon, căutînd să capteze mișcarea muncitorească incipientă sub influența sa.

În perioada reformei agrare din 1864, M. Roșkovski expunea în spirit utopic un plan de organizare a agriculturii pe baze socialiste.

O figură proeminentă a socialismului utopic în România a fost Teodor Diamant. El s-a afirmat ca un discipol și propagandist pasionat al ideilor lui Ch. Fourier, cu care a ținut un contact strîns. În coloanele gazetei „Curierul românesc” — 1834 — Diamant a expus publicului românesc opera lui Ch. Fourier, iar un an mai tîrziu, la 1835, a inițiat organizarea unei „colonii a soților agronomi” pe moșia de la Scăeni a lui Manolache Bălăceanu, prin care se încerca aplicarea sistemului fourierist în practică și adaptarea lui la condițiile concrete din țara noastră. Colonia a fost desființată cu brutalitate de autorități, înainte de a împlini doi ani de existență.

Perioada înființării și activității Internaționalei I-a lărgise și în România gama posibilităților de informare asupra acesteia, sporise premisele sociale obiective ale pătrunderii ecoului și chiar ale stabilirii contactului și participării la activitatea sa.

În funcție de modul cum s-a răsfrînt influența Internaționalei I-a în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea se pot distinge aproximativ trei momente.

1. Pînă în preajma evenimentelor Comunei din Paris, mișcarea muncitorească din România se afla la primii săi pași de dezvoltare. Apăru-seră primele asociații profesionale cu caracter de ajutor reciproc. Presa muncitorească, atît de bogată la sfîrșitul secolului al XIX-lea, își făcea debutul prin gazetele tipografilor : „Tipograful român” (1865) și „Analele tipografice” (1869). În Transilvania, activitatea depusă în vederea înființării de asociații profesionale muncitorești era mai susținută. Ca urmare, la Brașov, Timișoara, Oradea, Arad, Sibiu, Cluj și în unele centre miniere au luat ființă asociații muncitorești. „Asociația generală a muncitorilor din Timișoara” constituită la 11 octombrie 1868 număra aproximativ 1000 de membri, fiind mai bine încheată organizatoric. Promotorii acestei asociații erau muncitorul mecanic de la atelierele căilor ferate Carol Farkas și muncitorul croitor Gh. Ungureanu. Carol Farkas a aderat la ideile Internaționalei, fiind un propagandist înflăcărat al învățăturii marxiste. El a întreținut legături cu Secția din Geneva a Internaționalei I-a de la care a primit ziarul acesteia „Vorbote” (Vestitorul) și unele lucrări ale lui Karl Marx și

F. Engels : *Manifestul Partidului Comunist, Statutul Internaționalei I și Procesul Comuniștilor de la Colonia*. Sprijinul primit din partea Internaționalei a însoțit activitatea Asociației generale a muncitorilor din Timișoara unde, datorită eforturilor depuse de C. Farkas și de colaboratorii săi, printre care Gh. Ungureanu, a luat ființă în 1869 o secție a Internaționalei la Timișoara. De asemenea în mai multe orașe : Reșița, Oravița, Anina, au fost recrutați membri ai Internaționalei I-a, înmînându-li-se carnetele cores-punzătoare. În organizațiile muncitorești din Arad, Sibiu și Brașov se făcea de asemenea simțită orientarea spre ideile Internaționalei I-a.

În vechea Romînie, ideile Internaționalei I-a au atras în etape premer-gătoare Comunei din Paris pe unii intelectuali cu stare de spirit înaintată, receptivi la gîndirea avansată a veacului. Există în acest sens mărturii că marcantul filozof materialist Vasile Conta a fost în perioada studiilor membru al Internaționalei. În numerele 1 și 2 ale gazetei „Înainte”, care a apărut la 1880 promovînd principii socialiste și popularizînd unele evenimente însemnate ale mișcării revoluționare din Europa, se consemna faptul participării lui Conta la activitatea Internaționalei. La 26 octombrie 1880 numita gazetă se adresa astfel lui V. Conta : „Ești fiu de onest sărac preot, ai fost concediat, cîștigîndu-ți pîinea cu munca... ai inteligență și ai lucrat de te-ai instruit, ești liber cugetător după declarațiile și scrierile tale — ca socialist de principii și convingție ai cerut și ai fost admis la Paris în „Asociația Internațională a lucrătorilor”.

O participare activă dar sinuoasă în cadrul Internaționale a avut Zamfir C. Arbore, care s-a stabilit în anul 1878 în România, întreținînd inițial legături strînse cu cercurile socialiste. Arbore s-a lăsat un timp atras de activitatea lui Bacunin, cunoscutul adversar al marxiștilor din cadrul Internaționalei, fiind, așa cum relatează în scrierea autobiografică *Temniță și exil*, chiar secretar al acestuia și participant activ al federației jousariene. Ulterior, Z. Arbore a rupt legăturile sale cu Bacunin. Cu ocazia sărbătoririi a 50 de ani de la întemeierea Internaționalei, la 18 și 20 septembrie 1914, organul de presă al Partidului Social Democrat și al Uniunii Sindicale, „Lupta”, anunța pe prima pagină că Secțiunea din Capitală a P.S.D. va aniversa solemn a 50-a aniversare a Internaționalei „sub președenția prietenului Z. C. Arbore, vechi membru al Internaționalei”. La 21 septembrie 1914 același ziar, inserînd numeroase materiale privind activitatea Internaționalei, reproducea unele pasaje din cuvîntarea lui Zamfir C. Arbore care aducea socialiştilor din România „salutul Internaționalei bătrîne”. „Să trăiți — spunea el — și să duceți acest drapel înainte (al Internaționalei n. n.), spre izbînda pe care noi am întrevăzut-o și pe care voi trebuie s-o înfăptuiți”.

Apropiat de ideile Internaționalei este foarte probabil să fi fost și fiul lui C. A. Rosetti — Mircea — care era bun prieten cu Z. Arbore. În „Adevărul” din 10 aprilie 1935 acesta povestește că a făcut cunoștință cu Mircea Rosetti la Elisée Reclus, celebru geograf francez și membru al Internaționalei. De asemenea Gh. Panu, care a nutrit în tinerețe idei republicane, a fost atras, potrivit unor relatări, de activitatea Internaționalei.

Se cuvine a fi menționat și numele lui Titus Dunca a cărui apropiere de Internaționala I-a poate fi considerată verosimilă, avînd în vedere faptul că 8 ani de la încetarea activității Internaționalei el se considera prin gazeta „Înainte” pe care a editat-o la București, însoțit de ideile „Asociației muncitorilor” și de conducătorii marcanți ai acesteia, printre care Karl Marx.

2. Al doilea moment important privind pătrunderea știrilor despre Internaționala I-a din România este marcat de evenimentele aflate sub semnul Comunei din Paris.

O trăsătură distinctivă a acestuia constă în faptul că principalul făgaș de informare despre activitatea Internațională îl constituia presa timpului provenită în cea mai mare parte din cercurile politice burgheze.

În literatura de specialitate s-a consemnat faptul că numeroase ziare au publicat în mod sistematic și abundant materiale, — în majoritatea cazurilor reproduceri directe după ziarele străine, prelucrări și rezumate ale unor texte din presa de peste hotare și chiar comentarii proprii privind Comuna din Paris și Internaționala I-a.

Printre gazetele care au înserat în coloanele lor articole sau știri referitoare la Internaționala I-a în anii 1871—1872 figurează asemenea organe ca „Telegraful“, „Romînul“, „Democrația“, „Pressa“ (din vechea Romînie) ; „Familia“, „Federațiunea“, „Albina“, „Gazeta Transilvaniei“ (din Transilvania) etc.

Este evident că fiind vorba de organe de presă cu o orientare ideologică burgheză sau democrat-burgheză, lor le-a rămas inaccesibilă surprinderea semnificației istorice și a rolului Internațională I-a și al Comunei din Paris. Presa de orientare democratică, alimentată de starea de spirit republicană și de acțiunile antimonarhice pe care Marx însuși le-a remarcat în această perioadă, accepta cel mult latura republicană și patriotică a Comunei din Paris, respingînd conținutul social al puterii politice instaurate de comunarzi. Se remarcă, totuși, prin abordarea îndrăzneată a problemelor sociale pe care le-a ridicat Comuna din Paris și Internaționala, publicațiile „Albina“ și „Informațiuni bucureștene“. În privința relatărilor despre activitatea Internațională, în coloanele presei cu orientare general democratică era evidentă o oarecare notă de obiectivitate, comentariile difamatorii lăsînd locul relatării propriu-zise a știrilor despre activitatea Internațională. Uneori se făceau chiar aprecieri pozitive la adresa cauzei Internațională, dar cauza ca atare era înțeleasă îngust, mai ales ca o mișcare militară abstractă și contemplativă pentru ridicarea din întuneric și mizerie a celor nevoiași.

Constant și cu o subliniere specială se remarcă faptul că adevăratul conducător și animator al Internațională a fost K. Marx. „Familia“, care apărea la Budapesta și avea o răspîndire largă nu numai în Transilvania dar și în vechea Romînie, intitula un articol publicat la 19/31 dec. 1871 „Carol Marx, președintele Internațională“.

Atitudinea presei exponentă a cercurilor conservatoare, ca de exemplu organul guvernamental „Pressa“, față de Internațională era dominată de aversiune. Tonul era manifest violent, iar interpretările denaturate ale acțiunilor Internațională alternau cu calomnia. Aceste organe ilustrau cât se poate de evident remarcile lui Marx privind campania deșănțată a reacțiunii internaționale împotriva Internațională, deslănțuită cu prilejul evenimentelor Comunei din Paris.

Spaimea cercurilor dominante din România față de activitatea Internațională, căreia i se conferea omniprezență, lua uneori aspecte rizibile, cum a fost, de pildă, acela pricinuit de un incendiu la o clădire din apropierea palatului, unde s-au făcut pregătiri de intervenție a artileriei, bănuindu-se un presupus „amestec“ al Internațională.

Găsind un ecou amplu în opinia publică, relatările despre Internaționala I-a din această perioadă, în afara interpretării, determinată de orientarea politică a unui organ de presă sau altul, prezintă interes prin însuși materialul faptic concret pe care îl conțin despre activitatea „Asociației Internaționale a muncitorilor”.

3. Cel de-al treilea moment al pătrunderii ecoului Internaționalei I-a în România la sfârșitul secolului al XIX-lea este legat de apariția cercurilor socialiste și de dezvoltarea mișcării muncitorești în țara noastră. El are o importanță excepțională nu numai pentru faptul că în sinul însuși al mișcării muncitorești încep să se cultive pe un front larg tradițiile glorioase ale Internaționalei, ci și pentru că ideile pe care ea le-a promovat sînt preluate și devin călăuză în acțiune a mișcării proletariatului din România.

În anul 1872 „Asociația generală a lucrătorilor din România”, aflată încă sub influența patronală, și gazeta Uvrieturul, țineau să-și exprime inaderența la ideile Internaționalei I-a. (Interesant de constatat este faptul că unii muncitori din Asociație pleדau pentru o asemenea organizare de genul celor din Franța, afiliate la Internațională. În acest sens se exprima în revista „Analele typografice” din 15 ianuarie 1870 un muncitor în articolul „Un adevăr”). Cîteva ani mai tîrziu, reprezentanții cercurilor socialiste considerau ideile Internaționalei drept unul din izvoarele formării lor revoluționare. Relevînd înînrurirea pe care le-au avut ideile Internaționalei asupra participanților mișcării socialiste de la sfîrșitul sec. al XIX-lea, Ecaterina Arbore, cunoscuta activistă în mișcarea muncitorească, scria în „Convorbiri sociale” din 15 ianuarie 1916 : „Generația noastră s-a educat în «cîntece vechi», ca a crescut la sunetul melodiilor vechi, dar veșnic noi, ale Comunei din Paris, cît și ale celei dintîi și celei de a II-a Internaționale”. Așa cum rezultă din corespondența publicată în *Documentele privind războiul pentru independență*, vol. I, p. I, (vezi de ex. doc. 490), membrii cercurilor socialiste se interesau de studierea unor lucrări consacrate Internaționalei.

Cu toate că dominante în concepțiile participanților cercurilor socialiste din deceniul al VIII-lea și de la începutul deceniului al 9-lea al secolului trecut au rămas ideile socialiste nemarxiste, cu precădere cele de esență narodnică, operele lui K. Marx și F. Engels rețineau tot mai mult atenția acestora. Între interesul pentru ideile întemeietorilor socialismului științific și preocupările manifestate în vederea cunoașterii activității Internaționalei I-a a existat o întrepătrundere. De altfel, ideea fundamentală proclamată de Internațională, a necesității solidarității internaționale a proletariatului, ca cheazăie a eliberării sale, a fost îmbrățișată de reprezentanții curențelor socialiste din diferite țări, chiar dacă nu se situau pe pozițiile socialismului științific, ca, de pildă, narodnicii ruși, revoluționarii bulgari, fiind promovată cu insistență și de către militanții cercurilor socialiste din țara noastră.

Într-un proiect de program al cercurilor socialiste enunțat în gazeta „Besarabia” la 23 octombrie 1879 figura, printre altele, următorul punct : „Solidaritatea poporului muncitor din toată lumea fără deosebire de naționalitate”. În broșura publicată la Iași în 1880 sub titlul „Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase”, unde Dr. Russel schița de asemenea un program al cercurilor socialiste, se sublinia : „Emanciparea muncitorilor prin ei înșiși — zice unul din paragrafele statutelor „Societății internaționale de muncitori”.

- Gazeta „Înainte” care se subintitula „organ democratic socialist și al proletariatului român” își exprima față de atașamentul față de cauza Internațională. Redactorul gazetei considera într-un articol publicat la 26 oct. 1880 că „fruntașii Internaționalei”, printre care și K. Marx, reprezintă reazimul moral, de natură să contribuie la organizarea și pregătirea de luptă a proletariatului din țara noastră. Internaționala era denumită de gazetă „giganticul partid universal... de proletari și muncitori”. Inspirându-se în prealabil din organizarea Internațională, cercul din jurul gazetei căuta să realizeze aderența unor grupări din diferite orașe ale țării la activitatea sa.

În anul 1880 cererile socialiste au reușit să publice revista „România viitoare”, precursor efemer și modest al „Contemporanului”. Publicând programul socialiștilor francezi, „România viitoare” vorbea de necesitatea luptei împotriva legii care interzicea activitatea Internațională I-a în Franța. Revista considera ca adevărați revoluționari, pe aceia care continuau să militeze pe baza principiilor Internațională I-a și ale Comunei din Paris.

Perioada anilor 1883—1885 reprezintă o etapă importantă în istoria mișcării socialiste din România. Fără să se elibereze cu totul și în mod hotărât de unele concepții socialiste utopice, mișcarea socialistă a făcut o cotitură spre însușirea și situarea pe pozițiile învățăturii întemeietorilor socialismului științific. Factorii determinanți de ordin social ai acestei orientări rezidă în procesul dezvoltării proletariatului și a mișcării muncitorești. În răspîndirea ideilor marxiste, un rol important l-au jucat tipăriturile socialiste, în special organele de presă.

În coloanele publicațiilor socialiste din această perioadă stăruiau preocupările pentru tradițiile Internațională I-a, referirile la importanța istorică și lupta acesteia revenind adesea. Revista „Dacia viitoare”, care apărea la Paris în anul 1883, a făcut la moartea lui Marx un necrolog pătruns de adîncă admirație. Relevînd, în spiritul cuvîntării lui Engels de la înmormîntarea lui Marx, calitățile sale de militant revoluționar, „Dacia viitoare” scria: „Marx n-a fost numai un cugetător, ci și un luptător. El a fost inițiatorul fondării Asociațiunii internaționale a lucrătorilor, a cărei deviză subliniază: emanciparea lucrătorilor se va face prin ei înșiși...” (Este interesant de remarcat de altfel că și gazetele burgheze care au anunțat moartea lui Marx subliniau meritele pe care și le-a adus prin crearea și conducerea Internațională. „Marx — se scria de pildă în «Telegraful» din 11/24 martie 1883 — poate fi considerat și ca adevăratul fondator al Internațională și, prin urmare, ca cel mai puternic inițiator al faimoasei mișcări a lucrătorilor din Europa și America“...).

Un rol marcant în răspîndirea ideilor comunismului științific și în orientarea mișcării socialiste din România spre marxism l-a avut publicația teoretică „Revista socială”. (1884—1887). „Revista socială” promova stăruitor ideile internaționalismului proletar, înfățișînd evenimentele principale din mișcarea socialistă mondială, prezentînd figuri de seamă ale mișcării revoluționare, publicînd articole ale acestora. Astfel, în nr. 7 din 1884 se scria despre moartea lui Jules Vallès, participant al Comunei din Paris, la care au ținut discursuri E. Longuet și Vaillant, elogiînd înfăptuirile Internațională și Comunei.

Intr-o prezentare a mișcării socialiste din Belgia se fac referiri la situația acesteia în perioada Internațională. (nr. 3, ar. 2, p. 136). În studiul lui

C. Dobrogeanu-Gherea „Anarhismul și socialismul”, publicat în „Revista socială” se vorbește despre lupta dusă în cadrul Internaționalei între „partea anarhistă (bacuniști) și cea social democrată (marxiști) — ar. 2, nr. 3, p. 15. — „De atunci — scria C. Dobrogeanu-Gherea — au trecut 12, ori 14 ani și în astă vreme... multă practică au făcut socialiștii, multe lecții au luat și au știut a se folosi de ele”.

În 1885 la București a apărut primul cotidian socialist românesc — „Drepturile omului”. — Ca și organele de presă precedente „Drepturile omului”, a contribuit într-o măsură însemnată la răspîndirea cunoștințelor despre trecutul eroic al mișcării muncitorești internaționale, printre care Comuna din Paris și Internaționala I-a.

În abordarea temelor referitoare la istoria socialismului din țară și de peste hotare socialiștii vedeau nu numai o operă de cinstire a tradițiilor, ci îi confereau un sens activ, de chemare la luptă, de educare în spiritul acestor tradiții. Ziarul a comemorat cea de a XIV-a aniversare a Comunei din Paris într-un cadru sărbătoresc, dedicînd o bună parte din numerele 29—31/1885 acestui eveniment. Unele relatări despre evenimente vădesc o bună cunoaștere a mișcării socialiste internaționale, a literaturii despre Comună, inclusiv a celebrei lucrări a lui Marx „Războiul civil din Franța”. În articolul „Mișcarea comunistă” din no. 30 pe anul 1885 se subliniază influența pe care au avut-o Internaționala și Comuna din Paris asupra dezvoltării mișcării socialiste din diferite țări.

Este demn de remarcat faptul că Fr. Engels, exprimîndu-și satisfacția pentru succesele mișcării socialiste din România, menționa într-o scrisoare adresată socialiștilor romîni, profundul atașament al acestora față de ideile internaționalismului proletar pentru a cărui realizare a militat K. Marx, cău-tînd „a întruni într-o singură armată puternică și sub același steag pe proletarii celor două lumi”. Pasajul din scrisoarea publicată în „Contemporanul” din ianuarie 1888 vizează, evident, în primă linie, activitatea lui K. Marx în cadrul Internaționalei.

În anul 1889 mișcarea muncitorească mondială a înscris o dată istorică : la Paris a avut loc congresul de constituire a Internaționalei a II-a. Către această dată proletariatul din țara noastră și organizarea sa politică și profesională se aflau în plin proces de dezvoltare. Cercurile și asociațiile muncitorești din România au trimis delegați la Congresul de la Paris. Mișcarea muncitorească romînă s-a încadrat ca un detașament activ în rîndurile mișcării socialiste internaționale, cău-tînd să-și aducă aportul la problemele care preocupă proletariatul mondial, strîngînd legăturile cu diferite partide și organizații revoluționare din Europa apuseană și Rusia, prezentînd pe larg chestiunile actuale ale luptei clasei muncitoare pe scară națională și internațională.

Fiînd ancorată puternic în sfera preocupărilor noi care se ridicau în fața mișcării muncitorești mondiale, odată cu crearea Internaționalei a II-a, mișcarea socialistă din România a continuat, totuși, să păstreze vie amintirea primei Internaționale.

Publicațiile „Munca” (1890—94), „Democrația socială” (1892), „Lumea nouă” (1894—1900) s-au referit în repetate rînduri la experiența istorică a Internaționalei I-a, relevînd mai ales faptul că patrimoniul tradițiilor înaintate ale acesteia trebuie preluate și dezvoltate de mișcarea muncitorească

mondială. Într-un articol consacrat lui K. Marx, „Democrația socială” scria la 29 nov. 1892 : „La 1864, după propunerea lui se fondă uriașa asociație Internațională, care dură pînă la 1872 și unde Marx avu mult să lupte asupra tendințelor anarhiste ale lui Bacunin”. Pledînd pentru revendicările și lupta organizată a clasei muncitoare, Anton Bacalbașa evoca cu căldură experiența Internaționalei I-a în nr. 26 din „Democrația socială”. „La 1864, muncitorii de toate neamurile, urmînd deviza „Proletari din toate unghiurile, uniți-vă”, alcătuiseră Internațională, cea mai uriașă asociație de muncitori.

...Internațională, înfrîntă pentru un moment, e azi mai puternică decît ori cînd”.

În zilele noastre, cauza Internaționalei I-a triumfă mai vie și mai măreț ca oricînd, în puternicul lagăr socialist, în comunitatea mișcării comuniste și muncitorești mondiale. Steagul ei este purtat spre noi victorii de către cea mai influentă forță politică a contemporaneității — mișcarea comunistă.

INSURECȚIA ARMATĂ ANTIFASCISTĂ DIN AUGUST 1944 ORGANIZATĂ ȘI CONDUSĂ DE PARTIDUL COMUNIST DIN ROMÂNIA

BUCUREȘTI — LEAGĂNUL ȘI CENTRUL INSURECȚIEI

de ARON PETRIC

Insurecția armată din august 1944 a constituit un eveniment de cotitură în viața poporului român, care a deschis o eră nouă în dezvoltarea țării noastre, pe drumul progresului și al făuririi României noi, socialiste.

Partidului Comunist i-a revenit sarcina istorică de a ridica steagul luptei împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist, pentru eliberarea țării, pentru independență națională.

În cursul anilor 1942—1943 nemulțumirea maselor împotriva dictaturii militaro-fasciste și a dominației hitleriste, a crescut și mai mult. Clase și păături sociale tot mai largi își manifestau din ce în ce mai deschis revolta față de mizeria în care trăiau, față de teroarea fascistă și de războiul hitlerist în care țara fusese împinsă împotriva voinței sale și care aducea poporului nostru nenumărate pierderi de vieți omenești și imense distrugerii de bunuri materiale.

Infringerile suferite de Germania hitleristă, creșterea nemulțumirii maselor, avântul luptei antifasciste a poporului stîrneau panică și derută în rîndurile claselor dominante, agravau criza politică a dictaturii militare-fasciste, creînd condiții prielnice pentru a se trece la elaborarea și aplicarea unui ansamblu de măsuri care să ducă la răsturnarea dictaturii antonesciene și la întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

În acele împrejurări, cadrele de bază ale Partidului Comunist din România aflate în închisori, lagăre și în afară, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, analizînd multilateral situația social-politică și militară internă și internațională, au elaborat — încă în vara anului 1943 — planul general de răsturnare a dictaturii militare-fasciste, de scoatere a țării din războiul antisovietic și alăturarea ei luptei dusă de coaliția antihitleristă.

Pentru atingerea acestor obiective, planul de răsturnare a dictaturii militare-fasciste prevedea întărirea rîndurilor partidului, realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, organizarea și întărirea formațiunilor de luptă patriotice, întărirea activității partidului în rîndurile armatei și atragerea acesteia de partea forțelor insurecționale, stringerea în jurul Partidului Comunist a tuturor forțelor patriotice interesate în eliberarea țării de sub jugul fascist și colaborarea cu toate partidele sau grupările politice care, dintr-un motiv sau altul, se pronunțau pentru ieșirea României din războiul hitlerist.

În cadrul măsurilor pentru pregătirea insurecției s-a dat o atenție deosebită Bucureștilor, centru cu o populație muncitorească numeroasă, cu o bogată tradiție și experiență revoluționară, călătită în focul marilor lupte greviste ale ceferiștilor din ianuarie—februarie 1933. Totodată, în Capitala țării se aflau instituțiile centrale de stat și principalele comandamente ale armatei hitleriste din România, a căror cucerire încă de la începutul luptei insurecționale avea o importanță hotărîtoare pentru desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

Capitala țării trebuia să fie, din aceste considerente, leagănul și centrul politic al insurecției armate antifasciste.

Dar îndeplinirea rolului istoric ce revenea Partidului Comunist în lupta împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului antisovietic a fost îngreuiată de grupul de trădători, în frunte cu Foriș, pătruns în conducerea P.C.R. Meritul imens de a fi identificat și demascat această clică de trădători revine cadrelor de bază ale partidului din lagăre și închisori, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej. Aplicînd indicațiile primite din partea activului de partid din lagăre și închisori, pe care și le-au însușit în întregime, cadrele partidului care activau în afară au trecut la izolarea treptată, și, în cele din urmă, la înlăturarea din conducerea partidului, în ziua de 4 aprilie 1944, a grupului trădător¹. A fost constituită o conducere provizorie, cu funcții operative, formată din tovarășii Emil Bodnăraș, Constantin Pirvulescu și Iosif Rangheț, în jurul căreia și-a strîns rîndurile întregul partid.

Înlăturarea clicii trădătoare a avut un rol hotărîtor în întărirea unității partidului comunist, redîndu-i acestuia întreaga sa capacitate de luptă. În scurt timp au fost întărite legăturile conducerii partidului cu organele de partid din întreaga țară și cu muncitorii din numeroase întreprinderi industriale importante. Astfel, s-a asigurat o strînsă legătură cu organizațiile de partid dintr-o serie de întreprinderi mari din Capitală, ca „Lemaître“, Atelierele C.F.R. „Grivița“, S.T.B., Uzinele „Malaxa“, „Vulcan“, C.A.M., „Ford“, „Gagel“, „Leonida“ „Tăbăcăria Națională“, „Pirotehnia“ și altele, cele mai multe dintre acestea fiind legate de producția și transporturile de război².

Partidul Comunist și-a intensificat activitatea în rîndurile organizațiilor de masă; astfel a fost sprijinită și întărită acțiunea întreprinsă de „Apărarea Patriotică“ pe linia luptei antifasciste, a ajutorării luptătorilor antifasciști aflați în închisori și lagăre, a asigurării asistenței judiciare

¹ „Scinteia“ nr. 6340 din 6 aug. 1964.

² Vezi și Vl. Zaharescu, *Întărirea partidului și a legăturilor lui cu masele — factor hotărîtor în lupta pentru organizare și înfăptuirea insurecției armate din august 1944*, în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîncă C.C. al P.M.R. nr. 4/1962, p. 14.

acordate acestora. Sub conducerea Partidului Comunist a fost întărită activitatea „Uniunii patrioților“, organizație antifascistă a intelectualității progresiste și a altor pături sociale de mijloc, interesate în eliberarea țării de sub jugul fascist.

O expresie a creșterii stării de spirit antifasciste în rîndurile intelectualilor a constituit-o și memoriul înaintat lui I. Antonescu de către 69 de oameni de știință, membri ai Academiei Romîne și profesori universitari, din București și din alte centre universitare. Semnatarii acestui memoriu, printre care se aflau dr. C. I. Parhon, R. Cernătescu, S. Stoilov, dr. D. Bagdazar, dr. N. G. Lupu, S. Țițeica, A. Oțetea etc. protestau împotriva continuării războiului și cereau imediată încetare a acestuia, oricare ar fi greutățile unui astfel de pas¹.

Acest protest venea după ce o serie de cadre didactice de la Facultatea de litere și filozofie a Universității din București se ridicaseră împotriva torturării unor luptători antifasciști arestați în martie 1944.²

În acțiunea de pregătire în vederea desfășurării victorioase a insurjecției, rolul hotărîtor revenea clasei muncitoare, forța socială cea mai înaintată, mai consecvent revoluționară a poporului, capabilă să strîngă în jurul său toate forțele patriotice antifasciste. Dar pentru îndeplinirea acestui rol de mare însemnătate era necesar ca proletariatul să fie el însuși unit. Pe baza indicațiilor date de tov. Gh. Gheorghiu-Dej, după înlăturarea cliiei trădătoare a lui Foriș au fost intensificate eforturile Partidului Comunist de realizare a unității de acțiune cu Partidul Social-Democrat. În urma tratativelor dintre cele două partide, s-a ajuns în prima jumătate a lui aprilie 1944³, la închegarea Frontului Unic Muncitoresc. *Manifestul* răspîdit la 1 Mai 1944, intitulat „Către întreaga clasă muncitoare! Către poporul român!“ chema „Întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la lupta hotărîită pentru: Pace imediată. Răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor anti-hitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane...“⁴

Manifestul a fost răspîdit cu repeziciune în primul rînd în Capitală, precum și în alte centre muncitorești importante, producînd o mare însuflețire în rîndurile oamenilor muncii, care vedeau în realizarea Frontului Unic Muncitoresc o cheazăie a victoriei în lupta împotriva dictaturii fasciste. Exprimînd aceste sentimente, „Buletinul Capitalei“ — organ de presă editat de organizația P.C.R. din București — scria: „Cu mare bucurie luăm cunoștință de primul pas făcut pe drumul unirii forțelor antifasciste prin crearea Frontului Unic Muncitoresc (...) Clasa muncitoare unită are datoria să fie în fruntea luptei de izgonire a nemților; de doborîre a regimului antonescian, pentru pace, libertate și bunăstare“⁵.

¹ „Romînia liberă“ din 24 august 1944.

² „Romînia liberă“ din 22 martie 1944.

³ „Știința“ anul XXXIII, nr. 6340 din 6 august 1964, p. 2.

⁴ *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia*, Editura pentru literatura politică 1953, ediția a II-a, p. 381—382.

⁵ Vezi „Știința“ anul XXXIII, nr. 6340 din 6 aug. 1964, p. 2.

În adevăr, închegarea Frontului Unic Muncitoresc a avut o mare însemnătate în stringerea tuturor forțelor antihitleriste în jurul clasei muncitoare, pentru realizarea obiectivelor insurecției armate. În numeroase întreprinderi industriale și de transport, ca și într-o serie de instituții au luat ființă comitete de front unic muncitoresc și comitete patriotice pe bază de front unic, care îmbinau lupta pentru revendicări economice cu lupta împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist. O importanță deosebită au avut-o acțiunile întreprinse de Partidul comunist în această direcție în întreprinderile din Capitală. Astfel, la Căile Ferate a fost constituit un puternic comitet patriotic pe bază de front unic muncitoresc, în care au intrat cei mai hotărâți luptători antifasciști în frunte cu comuniștii, alături de care se aflau muncitori social-democrați sau fără de partid. Într-un manifest întocmit și răspândit de acest comitet în iunie 1944, adresat „Către toată lumea ceferistă“, erau cuprinse atît revendicări cu caracter economic, ca mărirea salariului în raport cu scumpetea, ajutorarea imediată a sinistraților, aprovizionarea ceferiștilor cu alimente și lemne, cît și obiectivele politice, al căror țel era „răsturnarea guvernului Antonescu și formarea unui guvern din reprezentanții tuturor grupurilor antihitleriste“¹.

Un alt puternic comitet patriotic a luat ființă la uzinele „Malaxa“, care aveau un rol important în producția de armament. Într-o chemare adresată muncitorilor de către acest comitet se spunea: „Ajunge frați malaxiști! A sunat ultimul ceas pentru lupta hotărîtoare!... Noi, malaxiștii, trebuie să ne ridicăm cu toată hotărîrea la luptă pentru salvarea noastră, a copiilor noștri... pentru salvarea în ultimul moment a poporului român de la distrugerea sigură și pentru a șterge rușinea ce ne-a adus-o politica criminală de război și jaf a lui Antonescu.“²

Într-un manifest editat și răspândit în uzină în cursul lunii mai 1944, comitetul patriotic chema pe muncitori să se ridice „...în fruntea luptei pentru salvarea poporului prin: ieșirea imediată din războiul lui Hitler și Antonescu! Pace imediată cu aliații! Doborîrea guvernului Antonescu! Instaurarea unui guvern de front național al poporului român.“

În cursul lunilor mai—august 1944, sub conducerea comuniștilor s-au desfășurat numeroase acțiuni îndreptate împotriva regimului fascist și a războiului hitlerist, pentru mărirea salariilor, pentru ziua de lucru de 8 ore etc.

Comitete patriotice, avînd la bază unitatea de acțiune a clasei muncitoare, au luat ființă în numeroase alte întreprinderi din București, ca: „Lemaître“, „S.T.B.“, „Mociornița“, „S.E.T.“. În această perioadă, o formă frecventă de manifestare a luptei muncitorilor a constituit-o ieșirea demonstrativă în fața direcției întreprinderilor și a Ministerului muncii pentru a protesta împotriva condițiilor grele de muncă și de viață, împotriva împrumutului intern lansat de Antonescu pentru acoperirea căruia muncitorii și funcționarii erau obligați să subscrie salariul lor pe o lună de zile, împotriva evacuării forțate a unor instalații industriale înspre Germania. Astfel de acțiuni au desfășurat muncitorii de la uzinele metalurgice „Lemaître“³, ceferiștii de la Atelierele C.F.R. „Grivița“, muncitorii de la

¹ Arhiva C.C. al P.M.R. dosar 2119—3013, vol. 19 f. 536.

² Vezi „Scinteia“, anul XXXIII, nr. 6340, 6 aug. 1964, pag. 3.

³ „Buletinul Capitalei“ din 1 iulie 1944.

uzinele „Malaxa“, de la fabrica de piine „Otto Gagel“ — unde au reușit să obțină restituirea sumelor reținute în contul împrumutului lui Antonescu.

În legătură cu planul de evacuare a unor utilaje industriale înspre Germania, Partidul Comunist din România a lansat un apel către muncitori, în care se spunea printre altele: „Opuneți-vă plecării în Germania a mașinilor și oamenilor. E robie și jaf ! Alungați pe nemți ! Sabotați munca de război pentru nemți și Antonescu“¹. Chemarea a avut un larg răsunet în rândurile muncitorilor. Comitetele patriotice au organizat acțiunea de împotrivire față de planurile hitleriștilor, în numeroase întreprinderi muncitorii refuzând să semneze listele de evacuare și să lucreze pentru demontarea instalațiilor, cu toate amenințările și măsurile represive de care au făcut uz autoritățile antonesciene.

Frontul Unic Muncitoresc a avut un rol deosebit de important și în organizarea formațiunilor de luptă patriotice — forțe înarmate proprii ale clasei muncitoare — formate din cei mai încercați muncitori comuniști, uteciști și fără de partid. Planul de acțiune elaborat de Partidul Comunist din România în vederea răsturnării dictaturii militare-fasciste și a întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste prevedea organizarea pe scară largă a unor acțiuni cu arma în mână împotriva ocupanților fasciști și a dictaturii antonesciene, constituirea formațiunilor de luptă patriotice ca detașamente înarmate ale proletariatului².

Înlăturarea cliii trădătoare a lui Foriș din conducerea Partidului Comunist a constituit o adevărată cotitură în acțiunea de organizare și instruire a formațiunilor de luptă patriotice. Într-un interval de numai două luni de zile a fost organizat Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice la București, avînd puncte de sprijin în țară și organe regionale în Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat și Țara Bîrsei. Marcînd rolul important pe care acestea îl aveau în pregătirea și apoi în desfășurarea insurjecției armate, conducerea Partidului Comunist a încredințat secretarilor comitetelor regionale de partid sarcina de șefi ai comandamentelor regionale ale formațiunilor de luptă patriotice³.

O atenție deosebită a acordat partidul organizării unor formațiuni patriotice în Capitală și în regiunea Văii Prahovei, unde se aflau majoritatea comandamentelor și trupelor hitleriste din zona interioară ; atingerea acestui obiectiv era înlesnită de faptul că aici exista un proletariat numeros, cu vechi și bogate tradiții revoluționare.

În Capitală au fost organizate formațiuni de luptă patriotice la Atele-rierele C.F.R. „Grivița“, la întreprinderile „Malaxa“, „S.T.B.“, „Lemaître“, uzinele de electricitate și gaz „Grozăvești“ și „Filaret“ ; pentru conducerea și coordonarea activității acestor formațiuni patriotice au luat ființă comandamente de sectoare.

În condițiile terorii fasciste și ale prezenței unui mare număr de trupe hitleriste în Capitală, activitatea formațiunilor de luptă patriotice trebuia să se desfășoare în cea mai strictă conspirativitate, pentru a nu trezi prin nimic atenția organelor represive.

Această situație a impus, pe lîngă sporirea la maximum a vigilenței în recrutarea, organizarea și instruirea oamenilor, și necesitatea alcătuirii

¹ *Ibidem*, din 7 iunie 1944.

² „Scînteia“, anul XXXIII, nr. 6346 din 12 aug. 1964, pag. 2.

³ *Ibidem*.

unor echipe de șoc, înarmate și instruite în vederea ocupării instituțiilor guvernamentale și a obiectivelor militare hitleriste. Ele trebuiau să acționeze din primul moment al declanșării insurecției împreună cu unitățile armatei române, urmînd ca pe baza și în jurul lor să se constituie, în cursul dezvoltării luptei insurecționale, detașamente mari, în momentul înarmării în masă a muncitorilor. Efectivul echipelor de șoc din București s-a ridicat la 300 de oameni și în centrele principale din țară la 500—600, iar al oamenilor pregătiți să intre în luptă îndată după declanșarea insurecției a ajuns la 2000.¹

Sub directa îndrumare a Partidului Comunist, formațiunile de luptă patriotice au desfășurat, paralel cu pregătirile în vederea insurecției, o serie de acțiuni imediate împotriva producției și a transporturilor pentru frontul hitlerist, menite să contribuie la reducerea capacității de luptă a armatei naziste.

Înregistrînd cu îngrijorare tot mai frecventele acțiuni de sabotaj în producția și transporturile pentru front, notele informative ale Siguranței statului constituiesc și ele documente care atestă starea de spirit tot mai pronunțat antifascistă a maselor și acțiunile tot mai hotărîte ale formațiunilor patriotice în lupta lor antifascistă. Echipe ale formațiunilor patriotice de luptă din Capitală au tăiat în numeroase rînduri, cablurile telefonice ale unor comandamente hitleriste situate pe Calea Victoriei, în apropierea clădirii Universității, lângă Cîșmigiu și la Otopeni. În diferite puncte și pe străzile Capitalei au fost răspîndite manifeste cu caracter antifascist, editate de P.C.R., în care se arăta situația dezastruoasă din punct de vedere economic și politic în care fusese împinsă țara și se făcea apel la unirea tuturor forțelor antifasciste în vederea răsturnării dictaturii antonesciene. Astfel, într-un manifest al P.C.R. răspîndit în noaptea de 15—16 aprilie 1944 se spunea : „...Alipiți-vă Frontului Patriotic Antihitlerist... El are ca scop izgonirea lipitorilor nemțești din țara noastră, un regim democratic în locul dictaturii clichei antonesciene, pedepsirea trădătorilor și mai ales pace cu aliații...” „Trăiască România Liberă !” „Jos războiul hitlerist”². În aceeași perioadă, pe zidurile a numeroase clădiri din sectoarele I Galben și II Negru, ca și într-o serie de piețe și cartiere ale Capitalei, comuniștii și utemiștii au șablonat lozinci și au răspîndit manifeste în care se cerea „Pace, pace cu aliații” și se arăta că „Nu mai vrem să murim pentru nemți, afară cu asasinii hitleriști și antonescieni trădători”³.

În condițiile înrăutățirii continui a nivelului de trai al maselor muncitoare, agravate de povara războiului și de distrugerile bombardamentelor aeriene, muncitorii au îmbinat acțiunile revendicative cu caracter economic cu lupta politică antifascistă. Sub conducerea comuniștilor, muncitorii au întreprins numeroase demonstrații în fața conducerii întreprinderilor și a Centralei Asigurărilor Sociale din București, cerînd plata pentru orele în care nu lucrează din cauza bombardamentelor, ajutoare de înmormîntare pentru victimele războiului și ajutoare pentru refacerea locuințelor dis-

¹ „Scinteia” anul XXXIII, nr. 6346 din 12 aug. 1964, p. 2.

² Vezi Nora Munteanu, *Acțiuni de masă conduse de Partidul Comunist Român în perioada pregătirii insurecției armate*, în „Studii — Revistă de istorie — anul XII (1959), nr. 4, p. 152.

³ *Ibidem*.

truse de bombardamente. În caz de refuz, muncitorii din mai multe întreprinderi legate de producția de război au refuzat să se mai prezinte la lucru, ceea ce a contribuit la micșorarea potențialului economic și militar al mașinii de război fasciste. Astfel au procedat muncitorii de la „Malaxa” — care au întrerupt complet lucrul în ziua de 22 aprilie 1944 la secțiile de muniții și locomotive¹ — muncitorii de la C.F.R. etc.

Acțiunile cu caracter antifascist au cuprins și un mare număr de funcționari, în rândurile cărora comuniștii au organizat grupe de patrioți, îndeosebi în instituțiile în care aceștia constituiau marea masă a salariaților, cum a fost cazul la Societatea de gaz și electricitate, la Banca Națională a României, la Spitalul Brîncovenesc etc.

În pregătirea și desfășurarea cu succes a insurecției armate, o atenție deosebită a acordat Partidul Comunist creșterii influenței sale în rândurile armatei, atragerii acesteia de partea forțelor insurecționale. Atmosfera din armată reflecta starea de spirit antifascistă a poporului, ura acestuia față de regimul antonescian și de susținătorii săi — hitleriștii germani². Deplasările și regroupările de forțe social-politice petrecute în România în anii războiului hitlerist, catastrofa națională spre care fusese împinsă țara de clica fascistă antonesciană, jefuirea țării de către hitleriști, atitudinea jignitoare a acestora față de poporul și armata română, amintirea ocupației germane din anii primului război mondial ca și faptul că imperialismul german fusese principalul autor al sfîșierii hotarelor țării prin dictatul odios de la Viena — toate acestea au făcut ca un număr tot mai mare de ofițeri — inclusiv ofițeri superiori și generali — să se orienteze înspre schimbarea situației existente în România, spre scoaterea ei din războiul hitlerist și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

Starea de spirit antifascistă a militarilor români a fost puternic influențată de activitatea politică desfășurată de Partidul Comunist în rândurile maselor populare și ale armatei.

P.C.R. a acordat o atenție deosebită întăririi legăturilor cu militarii din unitățile aflate în București. Pregătirea acestora în vederea insurecției s-a făcut atât direct de către activiștii partidului, cât și prin ofițerii din comandamentul militar al Capitalei³. O expresie a creșterii stării de spirit antifasciste în armată și a intensificării influenței partidului în rândurile militarilor a constituit-o atragerea de partea forțelor antihitleriste a unor generali și ofițeri superiori însuflețiți de sentimente patriotice, care ocupau poziții importante în ierarhia militară, îndeosebi în conducerea trupelor aflate în București și Valea Prahovei.

În acea perioadă, creșterea continuă a nemulțumirii maselor populare și ale armatei împotriva purtării războiului alături de Germania hitleristă, înrăutățirea situației militare a trupelor hitleriste înfrînte în numeroase bătălii de către forțele militare ale coaliției antihitleriste și în primul rînd de către viteaza Armată Sovietică, au dus la adîncirea contradicțiilor dintre Antonescu și cercurile palatului, acestea din urmă văzînd în continuarea colaborării regelui cu Antonescu o primejdie pentru soarta însăși a

¹ „România liberă” din 28 iunie 1944.

² General-locotenent Mihail Burcă, *Participarea României la războiul antihitlerist*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a anul XLIV, nr. 8, august 1964, pag. 32.

³ *Insurecția armată din august 1944*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a, anul XLIV, nr. 8, august 1964, p. 23.

monarhiei. În acele condiții, regele și cercurile palatului au văzut în participarea lor la acțiunea de răsturnare a dictaturii antonesciene și de scoatere a României din războiul hitlerist singura cale de salvare a monarhiei de răspunderile grele ce apăsau asupra ei pentru sprijinirea războiului antisovietic.

În încercările lor, cercurile din jurul regelui au căutat să se sprijine pe liderii partidelor burghezo-moșierești, dar curînd au fost nevoite să constate că aceștia nu reprezentau o forță politică reală, ei complăcîndu-se în pertractări și tergiversări interminabile. Regele și cercurile palatului au căutat, astfel, legătura cu Partidul Comunist, singura forță politică reală care acționa cu hotărîre în direcția răsturnării dictaturii militare-fasciste și a întoarcerii armelor împotriva Germaniei hitleriste.

Așa cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Însuși faptul acesta constituie recunoașterea rolului hotărîtor jucat de partid în acest moment crucial pentru destinele țării”.¹

P.C.R. era conștient că regele și cercurile palatului căutaseră colaborarea cu comuniștii din interese proprii și că vor încerca să impună desfășurării evenimentelor o astfel de linie care să limiteze întreaga acțiune la o lovitură de palat a unui grup restrîns și să evite astfel o insurecție armată care să cuprindă masele largi populare.

Cu toate acestea, Partidul Comunist a considerat contactul și colaborarea cu palatul ca necesare, în vederea izolării clicii antonesciene, a folosirii tuturor contradicțiilor din lagărul advers în scopul doborîrii dictaturii militare-fasciste și a scoaterii României din războiul hitlerist. Partidul Comunist a reușit să deoace intențiile reale ale palatului, acesta fiind nevoit să acționeze potrivit planului general al insurecției elaborat de partid.²

În noaptea de 13—14 iunie 1944, din inițiativa Partidului Comunist din România a avut loc la București, într-o casă conspirativă a partidului aflată pe strada Armenească nr. 15, o consfătuire la care au participat reprezentantul Partidului Comunist — Emil Bodnăraș (purttînd numele conspirativ de „ing. Ceaușu”), reprezentanți ai palatului și ai armatei: general C. Sănătescu, I. M. Stîrcea, M. Ioanițiu, Gr. Niculescu-Buzești, general în rezervă Gh. Mihail și colonel. D. Dămăceanu — șef de stat major al Comandamentului militar al Capitalei³. La această consfătuire, reprezentanții palatului au prezentat un plan total iluzoriu de înlocuire a lui Antonescu, cu consimțămîntul lui Hitler, prin I. Gigurtu, cunoscut filogerman; guvernul acestuia urma să continue războiul antisovietic și abia ulterior să fie răsturnat de către miniștri adepți ai palatului, în vederea scoaterii României din război.

Acest plan, pe lîngă caracterul său aventurist, era și potrivnic intereselor naționale, el neprevăzînd întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

La consfătuire, tovarășul Emil Bodnăraș, a combătut „planul Gigurtu” și a prezentat planul Partidului Comunist, care indica singura cale realistă

¹ Gh. Gheorghiu-Dej: *40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*, *Articole și Cuvîntări*, 1959—1961, Ed. Politică, Buc. 1961, p. 440.

² Emil Bodnăraș, *Cuvîntare rostită la adunarea solemnă consacrată celei de a XIII-a aniversări a zilei de 23 August*, în „Scînteia”, anul XXVI, din 23 August 1957.

³ „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 august 1964, p. 2.

și justă ce trebuia urmată : răsturnarea dictaturii fasciste prin forța maselor populare și a întregii armate și întoarcerea imediată a armelor împotriva Germaniei hitleriste. Deși în cursul discuțiilor s-au manifestat șovăieli din partea unora dintre participanți, în cele din urmă planul propus de Partidul Comunist a fost acceptat în unanimitate.

În vederea pregătirii unităților militare pentru luptele insurecționale, la consfătuire a fost constituit un comitet militar, din care făceau parte generalul în rezervă Gh. Mihail, generalul C. Vasiliu-Rășcanu și colonelul D. Dămăceanu.

Întreaga activitate a comitetului militar s-a desfășurat sub conducerea nemijlocită a Partidului Comunist din România, care a fost conducătorul unic al întregii acțiuni insurecționale.

În condițiile creșterii continui a revoltei poporului față de ocupația hitleristă și de războiul antisovietic și în condițiile înrăutățirii situației militare pe frontul hitlerist, conducătorii Partidului național-țărănesc și ai Partidului național-liberal, temîndu-se să nu rămînă în afara evenimentelor politice și într-o totală izolare, mai ales după ce între P.C.R. și cercurile palatului se stabiliseră contacte, s-au văzut nevoiți, după ce ani de zile respinseseră propunerile P.C.R. de organizare a unor acțiuni comune împotriva dictaturii antonesciene, să accepte crearea Blocului național-democrat, împreună cu Partidul Comunist din România și Partidul social-democrat (20 iunie 1944).

La baza programului B.N.D. a stat o platformă larg democratică, al cărei proiect fusese elaborat de Partidul Comunist, care prevedea înlăturarea dictaturii fasciste antonesciene, eliberarea țării de sub ocupația hitleristă și instaurarea unui regim democratic¹.

Deși liderii partidelor istorice au acceptat crearea Blocului național-democrat numai sub presiunea evenimentelor politice și militare și cu toate că aceștia au continuat și după aceea manevrele pentru salvarea lui Antonescu, totuși închegarea B.N.D. a constituit un succes al Partidului Comunist pe linia izolării totale a clicii antonesciene, în vederea răsturnării ei.

Partidul Comunist a reușit, astfel, să strîngă în jurul său o coaliție largă de forțe social-politice, de la clasa muncitoare și masele largi ale oamenilor muncii de la orașe și sate pînă la aliații șovăielnici și vremelnici, coaliție care, deși bazată pe interese divergente, era unită în lupta pentru răsturnarea dictaturii fasciste.

În perioada ce a urmat, Partidul Comunist a intensificat acțiunile de pregătire a insurecției armate, în cadrul cărora au fost avute în vedere : planul de arestare a guvernului antonescian, planul concret de acțiune a formațiunilor patriotice de luptă și a armatei, arestarea comandanților și diplomaților hitleriști, pregătirea principalelor decrete ce urmau să fie emise imediat după declanșarea insurecției, eliberarea din închisori și la-găre a comuniștilor și a celorlalți luptători antifasciști, apărarea Capitalei în eventualitatea unui atac al forțelor hitleriste etc.².

¹ „România liberă” din 10 august 1944.

² „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 aug. 1964, pag. 3; vezi și N. Goldberger, Gh. Zaharia, *Caracterul național și internațional al mișcării de rezistență din România*, în „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, nr. 3/1962, p. 132.

În acest scop au avut loc în Capitală, în perioada dintre 13—14 iunie și 23 August 1944, numeroase ședințe conspirative între reprezentanții P.C.R. și ai armatei, în care se discutau și se luau hotărâri privind acțiunile cu caracter politic și militar ce trebuiau întreprinse încă din primele momente ale declanșării insurecției. Au fost stabilite 42 de obiective militare hitleriste și 28 de obiective antonesciene care trebuiau blocate, atacate și ocupate; pentru fiecare obiectiv s-a stabilit numărul grupelor militare și al formațiunilor de luptă patriotice necesare cuceririi¹. Pe baza indicațiilor date de Partidul Comunist a fost întocmit ordinul de operații ce urma să fie înmănat unităților militare participante la luptele insurecționale. Ordinul prevedea succesiunea în care trebuiau să fie atacate și ocupate obiectivele hitleriste, ca și ocuparea și apărarea sediilor instituțiilor publice române din Capitală, păstrarea ordinii față de orice încercare a fasciștilor de a o tulbura, în primul rînd în București și în împrejurimile acestuia².

Pentru a deruta organele de siguranță antonesciene și hitleriste și a păstra cea mai strictă conspirativitate, Comandamentul militar al Capitalei a folosit planul oficial de apărare a ordinii interne în Capitală, în baza căruia au fost executate cîteva exerciții de alarmare a trupelor și de intrare a lor în dispozitiv, ca și cînd ar fi fost vorba de un atac din partea forțelor antifasciste. Sub pretextul și la adăpostul acestor exerciții, unitățile militare din Capitală au fost pregătite în vederea cunoașterii, atacării și cuceririi obiectivelor respective, ceea ce reprezenta, în fapt, o pregătire pentru insurecție.

Intrucît trupele hitleriste dispuneau de o superioritate numerică și de armament față de unitățile române în București și în împrejurimi³, la indicația partidului ofițerii patrioți din Comandamentul militar al Capitalei au determinat conducerea Ministerului de război și a Marelui Stat Major să mențină și chiar să aducă mai multe trupe în interior, motivînd cererea lor cu necesitatea de a avea la dispoziție un număr mai mare de unități, pentru a putea face față pericolului unor „mișcări rebele” în Capitală. Cum clica fascistă antonesciană se temea de astfel de mișcări, întrucît cunoștea starea de spirit antifascistă a maselor, a dat curs acestei cereri. Au fost întărite, astfel, trupele române din Capitală, acțiunea lor urmînd să fie îndreptată, însă, nu în direcția întăririi „ordinii interne” a regimului fascist, ci, din contră, pentru răsturnarea dictaturii militare-fasciste pe calea insurecției armate.

A fost organizată evadarea din lagăre a principalelor cadre de conducere ale P.C.R. În noaptea de 12—13 august 1944 a fost efectuată evadarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej din lagărul de la Tirgu-Jiu, printr-o acțiune minuțios pregătită. Imputernicit de Comitetul Central pentru organizarea evadării a fost tov. Ion Gheorghe Maurer care a acționat împreună cu Comitetul regional de partid Oltenia, al cărui secretar era

¹ „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 aug. 1964, p. 3.

² *Ibidem*.

³ Hitleriștii dispuneau de 5.000 de oameni în Capitală și 6000 pe linia de centură și în satele din imediata apropiere a Bucureștilor, în timp ce efectivul trupelor romine din această regiune se ridica abia la 6000 (vezi „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6343 din 9 august 1964, p. 3).

tov. Mihail Roșianu¹. Ulterior a fost organizată evadarea tovarășilor Gheorghe Apostol, Alexandru Drăghici și a altor activiști de răspundere ai partidului.

În a doua jumătate a lui august 1944 erau coapte condițiile declanșării și desfășurării cu succes a acțiunii insurecționale. Lupta antifascistă a maselor găsea un impuls puternic în evoluția situației de pe front. Așa cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Partidul nostru a folosit cu pricepere împrejurările favorabile create de succesele militare ale coaliției antihitleriste și, în primul rând, de strălucitele victorii ale Armatei Sovietice”².

În dimineața zilei de 23 august 1944, Ion Antonescu, întors de pe front, a convocat o ședință a Consiliului de Miniștri în care a propus măsuri extreme, de mobilizare și aruncare pe frontul hitlerist a ultimelor resurse militare și umane de care mai dispunea țara. În după masa aceleiași zile, Antonescu s-a prezentat la palat pentru a cere regelui sancționarea măsurilor hotărâte. Punerea în aplicare a acestui plan criminal ar fi adus poporului român imense suferințe și jertfe, provocate de transformarea întregului teritoriu al țării în teatrul unui război pustiitor.

Evenimentele s-au desfășurat, însă, cu totul altfel decât preconizaseră căpeteniile fasciste antonesciene și conducătorii Germaniei hitleriste.

În ziua de 23 August 1944, la orele 17, Ion și Mihai Antonescu au fost arestați la palat potrivit planului elaborat de partid; imediat după aceea au fost arestați și alți membri ai guvernului și demnitari fasciști, convocați la palat sub pretextul unui consiliu de coroană. Paza căpeteniilor fasciste a fost asigurată de către o formațiune de luptă patriotică, alcătuită din muncitori și militari, pînă ce au fost transportate la o casă conspirativă a Partidului Comunist, din cartierul Vatra Luminoasă³.

Întreaga acțiune s-a petrecut în cea mai strictă conspirativitate, potrivit planului minuțios elaborat de partid, în așa fel încît autoritățile politice și militare hitleriste ca și autoritățile antonesciene n-au știut nimic timp de cîteva ore. Aceasta a făcut posibil ca Partidul Comunist să pună în acțiune formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare care, începînd cu orele 19, au ocupat Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Interne, Ministerul de Război, Subsecretariatul de stat al Aerului, Palatul telefoanelor din Calea Victoriei și centralele telefonice din bulevardul Banu Manta și bulevardul Dacia, posturile de radio și T.F.F. de la Băneasa, Herăstrău și Văcărești. La orele 22 s-a transmis prin radio proclamația regelui, întocmită în acord cu reprezentantul Partidului Comunist⁴.

Vestea răsturnării dictaturii fasciste și a ieșirii Romîniei din războiul hitlerist a fost primită cu o imensă bucurie și însuflețire de întregul popor român. În Capitală, muncitorii, în frunte cu comuniștii, au organizat mitinguri spontane în întreprinderi, arătîndu-și adeziunea lor deplină la

¹ Vezi „Scinteia”, anul XXXIII, nr. 6352 din 18 august 1964 p. 2—3.

² Gh. Gheorghiu-Dej: *A XX-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura Politică, București, 1964, p. 9.

³ Vezi *Insurecția armată din august 1944*, în „Lupta de clasă” seria a V-a, anul XLIV, nr. 8, august 1964, p. 24.

⁴ „Romînia liberă”, anul II, Ediție specială (24 aug. 1944).

această acțiunea și hotărîrea de a lupta pentru alungarea hitleriștilor din țară. Populația care se afla pe Calea Victoriei și pe alte străzi comenta în grupuri știrea răsturnării dictaturii fasciste și își manifesta simpatia față de noua orientare politică a Romîniei.

În seara aceleiași zile a fost format noul guvern, avînd ca președinte pe generalul C. Sănătescu². Deși acest guvern nu era exponentul tuturor partidelor și grupărilor politice antihitleriste, așa cum propusese Partidul Comunist, el era totuși un rezultat al insurecției armate, proclamînd ca obiective imediate de guvernare scoaterea țării din coaliția fascistă, încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, alăturarea armatei romîne armatelor Națiunilor Unite pentru alungarea cotropitorilor hitleriști și anularea dictatului de la Viena.

Răspunzînd hotărîrii maselor populare de a înlătura teroarea și opresiunea, Declarația noului guvern menționa că „Regimul politic pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic, în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate”². Ținînd seama de importanța realizării acestor obiective de interes general și de necesitatea situării pe primul plan a luptei pentru izgonirea ocupanților hitleriști, Partidul Comunist din România a acceptat să participe la guvernul Sănătescu, fără să renunțe însă la lupta sa pentru formarea unui guvern cu caracter politic alcătuit din reprezentanții tuturor partidelor și grupărilor antihitleriste.

În seara zilei de 23 August 1944, regele Mihai și cercurile reacționare din jurul său au întreprins o manevră menită să împiedice întoarcerea imediată a armelor împotriva trupelor hitleriste: abătîndu-se de la planul de desfășurare a insurecției elaborat de P.C.R., regele a dat curs propunerii ambasadorului Germaniei, Killinger, și a generalilor hitleriști Hansen și Gerstenberg ca trupele germane să fie lăsate să se retragă nestingerite din Romînia, ceea ce, în mod evident, nu putea folosi decît hitleriștilor care pregăteau atacul împotriva poporului nostru, cu scopul de a înăbuși lupta insurecțională.

Această înțelegere nu a rămas în picioare decît cîteva ore, ea fiind dejucată de Partidul Comunist, care a chemat formațiunile de luptă patriotice și unitățile armatei romîne să lupte cu toată energia pentru curățirea teritoriului țării de ocupații hitleriști.

Încă în cursul nopții de 23 spre 24 august, potrivit indicațiilor date de Partidul Comunist, formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare romîne din Capitală au blocat obiectivele germane; numeroși hitleriști care circulau prin oraș ca și unele cantonamente hitleriste au fost atacate de formațiunile de luptă patriotice. În îndeplinirea acestor misiuni, un sprijin important l-au acordat cetățenii Bucureștilor, care dădeau informații asupra caselor ocupate de hitleriști, participînd chiar la acțiuni de luptă împotriva acestora. În seara zilei de 23 august și în dimineața zilei de 24 august, formațiuni de luptă patriotice alcătuite din muncitori de la S.E.T. și de la alte întreprinderi, împreună cu ostași din Regimentul de

¹ *Decretul regal nr. 1619* din 23 August 1944; vezi și „Romînia liberă”, anul II, Ediție specială (24 aug. 1944).

² Declarația guvernului Sănătescu, în „Romînia liberă”, anul II, Ediție specială, (24 august 1944).

gardă călare au curățat de hitleriști cartierul cuprins între străzile Alea Alexandru, Eliza Filipescu, Alea Zoe, Paris etc., făcând numeroși prizonieri, printre care ofițeri din cadrul misiunii germane, al legației germane, de la unul din birourile Gestapoului și membri ai unui ansamblu de propagandă hitlerist.

Aproape concomitent cu declanșarea și desfășurarea luptelor insurecționale din Capitală, insurecția a cuprins întreaga țară, acțiuni importante desfășurându-se pe Valea Prahovei, la Giurgiu, Zimnicea, Călărași, Turnu Măgurele, Brașov, Constanța, Turnu Severin etc.

În seara de 23 august 1944, la orele 23, Marele Stat Major a ordonat comandamentelor și trupelor de pe teritoriu să treacă la atacarea unităților armatei germane¹.

Pentru coordonarea și conducerea luptei antihitleriste, prin planul insurecțional elaborat de Partidul Comunist pentru București se constituieră două grupări de forțe: una care avea misiunea să lichideze rezistențele hitleriste din interiorul Capitalei, iar cea de a doua care trebuia să împiedice pătrunderea trupelor inamice din afara orașului. La rândul său, prima grupare era împărțită în două comandamente: unul de nord cuprinzând sectoarele I Galben și IV Verde, și celălalt de sud, cuprinzând sectoarele II Negru și III Albastru.

Comandamentul militar al Capitalei a dat dispoziții unităților în subordine ca în zorii zilei de 24 august să atace obiectivele germane. În dimineața acelei zile, începând cu orele 4, formațiunile patriotice de luptă și unitățile militare din București au început atacul pe scară largă împotriva obiectivelor hitleriste, generalizând, astfel, prin acțiuni de mare amploare, lupta începută în seara zilei de 23 august 1944.

Dând expresie stării de spirit antifasciste și voinței de luptă a poporului nostru, întreaga armată română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste.

Pentru mobilizarea maselor, Partidul Comunist a întreprins numeroase acțiuni în întreprinderile industriale și de transporturi, în instituții și la sate, chemând întregul popor la lupta antifascistă. Un rol important l-a avut în această direcție Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România, publicată în dimineața zilei de 24 august 1944 în primul număr legal al „României libere”, în care se arăta că: „În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste, Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”².

Răspunzând chemării Partidului Comunist, mii și mii de oameni ai muncii din Capitală și din celelalte regiuni ale țării se prezentau la Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice aflat în București, pe str. Eliza Filipescu (azi Ștefan Gheorghiu)³, cerind să fie încadrați în formațiunile patriotice și să fie trimiși la luptă împotriva ocupanților hitleriști.

¹ General-locotenent Mihail Burcă, *Participarea României la războiul antihitlerist*, în „Lupta de casă”, seria a V-a, anul XLIV, nr. 8 din august 1964, p. 34.

² „România liberă”, anul II, nr. 11, din 24 august 1944, p. 1, col. 3—5.

³ Începând cu ziua de 25 august 1944 comandamentul formațiunilor de luptă patriotice a funcționat în clădirea din Alea Alexandru nr. 23.

Declanșarea și dezvoltarea impetuoasă a luptelor insurecționale au provocat panică nu numai în sinul Comandamentelor hitleriste din România, ci și în rîndurile cercurilor conducătoare ale Germaniei hitleriste. Încă în noaptea de 23 august 1944 Hitler i-a ordonat generalului Friessner, comandantul grupului de armate „Ucraina de sud”, ca prin mijlocirea generalului Gerstenberg și a ambasadorului Germaniei să ocupe Bucureștii cu forțe armate din zona Ploiești, să zdrobească insurecția și să instaleze un nou guvern prohitlerist.

Pentru respingerea acestor atacuri și lichidarea forțelor hitleriste din interiorul Bucureștilor și din afară, Partidul Comunist a desfășurat o intensă activitate de mobilizare a maselor la luptă antifascistă alături de unitățile armatei române.

Activiștii ai P.C.R. au mers în fabrici și instituții, arătînd muncitorilor și funcționarilor pericolul în care se află Capitala, chemîndu-i să se înroleze în formațiunile patriotice și să sprijine, prin eforturi în producție, lupta antihitleristă.

Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice a adresat chemări însuflețite populației Capitalei; într-una din aceste chemări se spunea: „Pentru respingerea și exterminarea cotropitorilor sînt necesare toate resursele noastre.

Urmați fără șovăire ordinele și dispozițiile comandamentului formațiunilor de luptă patriotice, înrolați-vă în detașamentele patriotice.

Prezentați-vă la locurile indicate de comunicatele noastre, cu arme sau fără arme.

Capitala țării, inima mișcării de eliberare națională, trebuie ținută cu orice preț”¹.

Încă în cursul zilei de 24 august, gruparea de forțe din interiorul Capitalei a reușit prin lupte dîrze să captureze și să dezarmeze comandamentele și formațiunile hitleriste din parcurile Filipescu și Bonaparte și să treacă la cucerirea obiectivelor inamice din centrul Bucureștilor.

Lupte dîrze s-au dat la sediul misiunii germane pentru armata aerului, instalată în clădirea Prefecturii de Ilfov din Splaiul Independenței — între Podul Senatului și Podul Mihai Vodă — (în locul unde se află astăzi Sfatul Popular al regiunii București). Cucerirea acestui obiectiv, puternic apărât de numeroși militari hitleriști care dispuneau de mult armament automat, avea o importanță deosebită în planul de luptă al forțelor insurecționale.

Atacul, început în dimineața zilei de 24 august de ostași ai Regimentului 2 călărași purtat, progrese încet și se solda cu numeroase jertfe din cauza poziției favorabile pe care o dețineau hitleriștii care, la adăpostul zidurilor, al șanțurilor săpate în curte și al sacilor de nisip îngrămădiți la uși și ferestre, au deschis un foc nimicitor de arme automate asupra asediatorilor care luptau pe un teren deschis, fără nici o acoperire care să-i protejeze. Într-un moment critic, cînd și muniția ostașilor noștri era pe sfîrșite, au sosit în ajutor muncitorii de la uzinele „Malaxa” și de la fabrica de piine „Gagel”, care s-au strecurat cu lăzile de muniții pînă în primele rînduri, unde s-au alăturat luptătorilor, alimentînd atacul cu forțe noi. Numeroase au fost jertfele pe care le-a cerut această luptă, dar

¹ „România liberă”, nr. 12 din 26 august 1944.

tot atât de numeroase și faptele de eroism ale ostașilor și muncitorilor. Locotenentul Dumitrescu Gheorghe, deși rănit, continua să conducă atacul subunității sale, îmbărbătind prin exemplul personal pe ceilalți luptători. Când un glonte inamic l-a lovit din nou, soldatul Pascu Nicolae — înfruntând focul ucigător — a sărit să-și salveze comandantul. Dar glonte de unei mitraliere hitleriste i-a secerat pe amândoi. Jertfa lor a fost răsplătită în cursul aceleiași zile prin lichidarea cuibului de rezistență fascist și eliberarea clădirii¹.

Un alt obiectiv pentru cucerirea căruia s-au dat lupte înverșunate l-a constituit Școala superioară de război (azi Academia militară generală), unde era instalată Misiunea militară germană pentru armata de uscat. Inceput la 24 august 1944, atacul unităților române s-a lovit de rezistența disperată a hitleriștilor, care foloseau poziția dominantă pe care o avea clădirea, ținând sub foc împrejurimile pe o mare distanță. Lupta a continuat și în ziua de 25 august 1944 cu o intensitate sporită și s-a terminat prin lichidarea rezistenței hitleriste. În cursul atacului, sergentul Dumitru Paraschiv a reușit să ocupe cu grupa sa o clădire situată în apropierea Școalei de război și de aici a fixat pe inamic prin foc continuu de armă automată, ceea ce a dat posibilitate subunității din care făcea parte să atace din flanc și să nimicească cuibul de rezistență; sergentul Dumitru Paraschiv a căzut ca un erou în timpul luptelor².

Și aici, o formațiune de luptă constituită din muncitori de la uzinele „Vulcan”, luptând alături de o subunitate de artilerie antiaeriană, a reușit să captureze și să dezarmeze pe hitleriștii care încercau să scape prin fugă³.

În ziua de 25 august 1944 a fost dezarmat grupul de militari hitleriști, în majoritate ofițeri, aflat la hotelul „Ambasador”. La această acțiune au participat, alături de subunități ale armatei române, muncitorii de la uzinele „Vulcan” și de la alte întreprinderi din Capitală, organizați și înarmați de către Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice.

Alte formațiuni de luptă patriotice, acționând împreună cu ostași, au dezarmat și capturat aproximativ 800 de hitleriști ascunși în localul ambasadei germane de pe Calea Victoriei, cu care prilej au capturat și mari cantități de arme și muniții.

În unele locuri, formațiunile de luptă patriotice, mobilizate de comuniști, luptând alături de unitățile militare și avînd sprijinul populației Capitalei, au continuat lichidarea cuiburilor de rezistență hitleriste, dezarmarea și arestarea militarilor hitleriști aflați izolați sau în grupuri; de asemenea ele au asigurat paza lagărelor de prizonieri, apărarea întreprinderilor și instituțiilor de încercările de distrugere venite din partea hitleriștilor sau a unor elemente legionaro-fasciste, precum și salvarea victimelor de pe urma bombardamentelor aeriene. Astfel în ziua de 25 august, muncitorii de la A.P.A.C.A., (azi, Fabrica de confecții și tricotaje București) au capturat, dezarmat și ținut sub pază un grup de soldați

¹ Col. C. Nicolae, lt. col. A. Lăpușteanu, V. Birză: *Episoade eroice din timpul desfășurării insurecției armate și a luptei pentru eliberarea patriei*. (23 August — 25 octombrie 1944), în *Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.*, nr. 4, 1962, p. 22—23; vezi și „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6348 din 14 august 1964, p. 2.

² *Ibidem*.

³ Vezi „Scînteia”, anul XXXIII, nr. 6346, din 12 august 1964, p. 3.

hitleriști aflați la palatul Cotroceni. În aceeași zi, din însărcinarea Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice, un grup de muncitori înarmați a preluat paza depozitelor din Piața „Grant“, părăsite de hitleriști în retragerea lor precipitată.

Muncitorii întreprinderii „Standard-Telefoane“ mobilizați de comuniști, au alungat pe hitleriștii care au încercat să pătrundă în incinta fabricii unde intenționau să provoace distrugerii; în același mod au procedat muncitorii de la Atelierele centrale S.T.B., de la atelierele „Leonida“ etc.

Spre sfârșitul zilei de 25 august și în ziua de 26 august 1944 au fost lichidate ultimele rezistențe hitleriste din interiorul Capitalei, printre care cele de la fabrica de avioane „S.E.T.“, de la bariera Colentina și cea situată pe înălțimea Crematoriului (Calea Șerban Vodă), aceasta din urmă prin acțiunea unei subunități din Regimentul 11 Dorobanți și a unei grupe de muncitori înarmați.

Astfel, după trei zile de lupte, pînă în seara zilei de 26 august 1944, unitățile armatei române și formațiunile de luptă patriotice, dînd expresie stării de spirit antifasciste a întregului popor și urmînd chemările Partidului comunist, au îndeplinit o primă și importantă misiune a luptei insurjecționale: curățirea Capitalei de hitleriști. Concomitent cu această acțiune, armata romînă și formațiunile de luptă patriotice au purtat lupte grele pentru respingerea și nimicirea trupelor inamice care încercau să pătrundă în București dinspre nord și sud. Îndeplinirea acestei misiuni a trecut pe primul plan al acțiunii unităților militare și al formațiunilor de luptă patriotice în zilele de 26—28 august 1944.

În încercările lor disperate de a schimba cursul desfășurării evenimentelor, hitleriștii dezlănțuiseră, în dimineața zilei de 24 august, un sălbatic bombardament de aviație asupra Bucureștilor, prefăcînd în ruine clădirea Teatrului Național, a Operei, avariind Ateneul Român, palatul regal și alte clădiri și mitraliind populația. În același timp comandamentul german a dislocat de la Ploiești o serie de unități, dirijîndu-le spre București și încercînd să forțeze intrarea în Capitală pe la Băneasa, sperînd să aducă la îndeplinire ordinul lui Hitler de a „sugruma“ insurjecția și de a reinstaura în România un guvern fascist.

Pentru a respinge acest atac și a lichida forțele hitleriste situate la nord de București, au fost organizate două grupări de forțe: una, constituită din formațiuni de luptă patriotice și din unitățile militare care luptaseră în interiorul Capitalei și cele aduse din Dobrogea, iar cea de a doua, formată dintr-un detașament de unități blindate aduse de la Tirgoviște și din trei batalioane de infanterie¹. Prima grupare avea misiunea de a ataca de-a lungul șoselei București-Ploiești pentru a ocupa pădurile Băneasa și Tunari, iar cea de a doua trebuia să atace de la vest spre est, pe direcția Mogoșoaia-Otopeni, pînă va atinge șoseaua București-Ploiești, după care să atace în direcția sud, căzînd astfel în spatele forțelor hitleriste aflate la nordul Capitalei² (la Pipera, Otopeni și pădurea Băneasa).

Acțiunea de luptă, începută încă în ziua de 25 august, a fost reluată în ziua de 26 august, cînd cea mai mare parte din satul și aeroportul

¹ Vezi „Scinteia“, anul XXXIII, nr. 6348 din 14 august 1964, p. 2.

² *Ibidem* Cf. *Contribuția Romîniei la războiul antihitlerist*, p. 60—61.

Băneasa au fost cucerite. Luptele au fost continuate în dimineața de 27 august, prin atacuri frontale și din spate, ceea ce a dus la nimicirea și capturarea unei mari părți a forțelor hitleriste grupate la nord de București.

În dimineața zilei de 28 august 1944, o coloană motorizată inamică aflată sub comanda generalului Gerstenberg, reușind să se rupă din încercuire a încercat să scape prin fugă. Ea a fost, însă, interceptată de unități ale Armatei a 4-a române la sud-est de Ploiești și dezarmată. Cu acel prilej a fost făcut prizonier însuși generalul Gerstenberg.

În cursul luptelor pentru lichidarea grupării hitleriste de la nord de București, au fost săvârșite multe acte de eroism de către ostași și membrii formațiunilor de luptă patriotice. Astfel un pluton de tunuri antiaeriene din Regimentul de gardă călare a angajat lupta împotriva unei întregi coloane motorizate a hitleriștilor, formată din vreo 20 de mașini încărcate cu soldați și armament și însoțite de 5 tunuri, care încerca să treacă podul Băneasa. Deși mult inferiori numericeste și ca putere de foc, artileriștii români au nimicit pe hitleriști, capturându-le și o parte din mașini. De asemeni, ostașii bateriei 117 din Regimentul 3 artilerie antiaeriană, amplasată în partea de nord a aeroportului Băneasa, deși supuși unor atacuri continui terestre și aeriene, au rezistat pe poziție și au respins apoi pe hitleriști, cărora le-au provocat pierderi grele. În cursul luptelor s-au distins prin vitejia lor sublocotenentul Sălăgeanu Virgil, sergentul-major Boroană Petre, sergenții Florescu Nicolae și Vîrtej Gheorghe, care au îndeplinit atît funcția de trăgători la tun sau la pușca mitralieră, cît și cea de pușcași, pînă ce au căzut în luptă¹. Lupte dirze s-au dat și pe aeroportul Băneasa, unde au acționat ostași din subunitățile române de parașutiști și din artileria antiaeriană, cărora li s-a alăturat o parte a personalului civil al întreprinderii de transporturi aeriene. La luptele de la Băneasa au participat, alături de ostași, și formațiuni de luptă patriotice alcătuite din muncitori înarmați de la Atelierele S.T.B., uzinele „Vulcan” și de la alte întreprinderi din Capitală; de asemeni numeroși alți cetățeni din rîndul populației bucureștene și-au adus contribuția la înfrîngerea fasciștilor, prin ajutorul pe care l-au dat în aprovizionarea cu muniții și hrană, în transportul și îngrijirea răniților, în culegerea și furnizarea de informații privind amplasarea și mișcările trupelor inamice. Aeroportul Pipera a constituit, de asemeni, terenul unor lupte dirze între unitățile armatei române și forțele hitleriste. Dispunînd la început de forțe superioare, hitleriștii au supus unor atacuri continui unitățile române aflate în acest sector. În cele din urmă, însă, hitleriștii au fost înfrîniți, prin vitejia de care au dat dovadă unitățile armatei române și formațiunile de luptă patriotice. De asemeni, în apropiere de aeroportul Otopeni, aflat în mîinile inamicului, ostașii unei baterii din Regimentul 9 artilerie antiaeriană au trebuit să reziste în condiții de încercuire atacurilor înverșunate ale hitleriștilor, care urmăreau să-i nimicească pentru a-și degaja mișcările pe aeroport și pe șoseaua spre București. În ziua de 26 august, inamicul a reușit să strecoare în dispozitivul bateriei un grup de hitleriști îmbrăcați în uniforme românești, spre a provoca confuzie și a lichida rezistența osta-

¹ Col. C. Nicolae, Lt. col. A. Lăpușteanu, V. Bîrză, *op. cit.* p. 21.

șilor romîni. Acțiunea perfidă a inamicului a fost însă descoperită la timp, atacatorii fiind în parte nimiciți iar ceilalți făcuți prizonieri ¹.

Concomitent cu luptele pentru lichidarea grupării germane de la nordul Capitalei a avut loc acțiunea de respingere a încercărilor hitleriștilor de a pătrunde în București prin sud-vest și sud. Încă în ziua de 24 august 1944, aproximativ 30 de autocamioane cu trupe hitleriste, însoțite de tunuri antiaeriene, au încercat să forțeze intrarea pe la bariera Rahova. Deși în acțiunea lor hitleriștii au folosit mijloace cu totul inumane, ca forțarea femeilor și copiilor de a merge în fața coloanelor, în cele din urmă, în cursul zilelor de 24 și 25 august, ei au fost nimiciți de trupele romîne și de formațiunile patriotice alcătuite din muncitori.

În felul acesta prin luptele purtate de unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice, pînă în ziua de 26 august 1944 întreaga Capitală a țării a fost curățată de hitleriști, iar pînă în ziua de 28 august 1944 au fost complet lichidate și rezistențele inamice din împrejurimi.

În aceste lupte, inamicul a suferit mari pierderi în oameni și materiale de război. Au fost capturați 6785 de prizonieri, printre care 358 de ofițeri și 1089 de subofițeri ².

La obținerea victoriei împotriva trupelor hitleriste din Capitală și din împrejurimi au luat parte trupe terestre și de aviație cu un efectiv de peste 37.000 de oameni, grupați în 8 regimente, 19 batalioane de infanterie, un batalion de tancuri, 3 divizioane de artilerie, 2 grupuri de aviație de vînătoare, o școală de ofițeri, una de subofițeri și un centru de instrucție ³. Alături de militari au luptat cu vitejie formațiuni patriotice de luptă. Pierderile noastre în morți, răniți și dispăruți au fost de 1400 oameni ⁴.

Unitățile armatei romîne și formațiunile patriotice de luptă, acționînd pe baza indicațiilor date de Partidul Comunist, au îndeplinit cu cinste unul din principalele obiective ale insurecției : curățirea Capitalei țării de hitleriști și apărarea ei în fața încercărilor trupelor fasciste de a înnăbuși lupta insurecțională.

Victoria insurecției armate în Capitală a constituit un impuls puternic pentru forțele patriotice din întreaga țară, care aproape concomitent cu luptele din București au pornit acțiunile împotriva trupelor hitleriste.

Lupte dîrze au dat trupele romîne și formațiunile de luptă patriotice pe Valea Prahovei și îndeosebi în orașul Ploiești, care prezenta un interes economic și militar deosebit. În urma unor acțiuni energice împotriva unităților hitleriste, în cursul cărora acestea au suferit mari pierderi, regiunea văii Prahovei a fost eliberată de sub ocupația fascistă pînă în seara zilei de 31 august 1944.

Armata romînă a reușit ca pînă în seara zilei de 26 august să elibereze Constanța și alte localități de pe litoral, iar pînă în ziua de 30 august să elibereze întreaga regiune a Dobrogei. Unitățile militare romîne și formațiunile de luptă patriotice au nimicit, în aceeași perioadă, și grupările hitleriste din zona Turnu Severin-Vîrciorova-Orșova. Aproape concomitent

¹ *Ibidem*, p. 29.

² General-locotenent Mihail Burcă : *Participarea Romîniei la războiul antihitlerist* în „Lupta de clasă”, seria a V-a, anu XLIV, nr. 8 — august 1964, p. 35.

³ *Ibidem*.

⁴ Vezi „Scinteia”, anul XXXIII, nr. 6348 din 14 august 1964, p. 2.

cu luptele insurecționale din Capitală au început și acțiunile pentru lichidarea hitleriștilor din Banat, Brașov, Arad etc. Până la 31 august 1944 unitățile armatei române și formațiunile de luptă patriotice au lichidat trupele hitleriste din partea centrală, de sud-est și sud-vest a țării, cuprinzând Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Banat și sudul Transilvaniei.¹ Succesul luptei unităților militare române și al formațiunilor patriotice în Capitală și pe teritoriul central, de sud-est și sud-vest al țării au asigurat victoria insurecției armate antifasciste.²

În ziua de 30 august 1944 primele unități ale armatei sovietice și apoi la 31 august marile unități ale acesteia, aparținând Frontului II ucrainean, au intrat în București. Populația Capitalei i-a primit cu entuziasm pe ostașii sovietici, ca pe prieteni și frați.

Datorită loviturilor date forțelor hitleriste în interiorul țării în timpul insurecției armate precum și zădărnicii ofensivei hitleriste din Transilvania, s-au creat condiții trupelor sovietice, care lichidaseră pe frontul Iași-Chișinău grosul grupului de armate „Ucraina de sud”, să înainteze rapid și să intre în luptă pe noul front din centrul Transilvaniei, din Crișana și Banat. Trupele române împreună cu cele sovietice, înfrângând rezistența înverșunată a hitleriștilor, au reușit ca până la 25 octombrie 1944 să izgonească de pe teritoriul țării ultimele unități militare fasciste. Nordul Transilvaniei, smuls mișelește din trupul țării prin odiosul dictat din Viena, a fost, astfel, reintegrat în granițele firești ale României. Cu aceeași vitejie au luptat armata română și dincolo de hotarele țării, pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei. Sângele vărsat în comun de vitejii ostași români și sovietici pentru libertatea țării noastre a cimentat prietenia și alianța dintre poporul român și poporul sovietic în lupta pentru triumful nobilei cauze a libertății popoarelor, a păcii și socialismului.

Războiul purtat de România de la 23 August 1944 și până la victoria finală asupra Germaniei hitleriste a avut un caracter național, antifascist și patriotic, care a situat România, prin contribuția sa militară și economică, în primele rinduri ale țărilor participante la războiul antihitlerist.

Victoria insurecției armate antifasciste, organizată și condusă de Partidul Comunist din România, a deschis o eră nouă în istoria poporului român, marcând începutul revoluției populare.

Insurecția armată victorioasă a dat un larg avânt luptei maselor populare, pentru instaurarea unui guvern democratic, în care clasa muncitoare să aibă rolul precumpănitor.

Insurecția armată antifascistă a avut totodată o însemnătate deosebită pe plan internațional. Răsturnarea dictaturii militare-fasciste și intrarea României în războiul antihitlerist au dat o puternică lovitură Germaniei naziste, contribuind la prăbușirea sistemului de apărare hitlerist din Balcani.

Apreciind importanța și consecințele insurecției armate din august 1944, postul de radio Moscova arăta la 25 august 1944 că: „Îeșirea României din Axă are o importanță covârșitoare nu numai pentru această țară, ci pentru întreg Balcanul, deoarece prin această lovitură se prăbușește

¹ General-locotenent Mihai Burcă, *op. cit.*, p. 36.

² *Insurecția armată din august 1944*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a, anul XLIV, nr. 8, august 1964, p. 27.

întregul sistem de dominație germană din sud-estul Europei. Însemnătatea acestui din urmă fapt nu poate fi subestimată”.¹

De asemenea, postul de radio american din Europa arăta — referindu-se la evenimentele din România — că „Ziua de astăzi este marcată prin două mari evenimente dintre care unul s-a desfășurat la vest și altul la est. În primul rînd este vorba de eliberarea Parisului și în al doilea rînd este ieșirea Romîniei din războiul dus împotriva Națiunilor Unite. De acum înainte România este un nou aliat în tabăra Națiunilor Unite, ea manifestîndu-și voința de a se alătura la lupta ce se duce împotriva inamicului comun”². Iar postul de radio Londra sublinia că „fapta Romîniei constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfîrșitul războiului. Situația Germaniei în Balcani se apropie de o catastrofă îngrozitoare...”³.

Rod al luptei maselor populare, organizate și conduse de Partidul Comunist din România, insurecția armată antifascistă din august 1944 constituie un moment de cotitură și o piatră de hotar în istoria poporului nostru. Așa cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej cu prilejul celei de-a XX-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist : „Acest eveniment istoric a deschis o eră nouă, luminoasă, în dezvoltarea țării, a marcat o cotitură hotărîtoare în destinele poporului nostru, în îndelungata sa luptă pentru eliberarea națională și socială, pentru înfăptuirea de adînci transformări revoluționare și clădirea unui Romîniei noi, socialiste”⁴.

Capitala — care a fost leagănul și centrul insurecției armate antifasciste — a avut rolul preponderent și în procesul profundelor transformări economice, social-politice și culturale ale societății noastre în anii revoluției populare.

---

¹ Ministerul Propagandei, *Actul de la 23 August în lumina comentariilor străine*, Buc., 1946, p. 20.

² *Ibidem*.

³ Op. cit., p. 3.

⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej : *A XX-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura Politică, București 1964, p. 3.

NOI CONSTRUCȚII ÎN CAPITALA PATRIEI

de PETRE DAICHE

Perioada din istoria poporului nostru care a început la 23 August 1944 se caracterizează prin avîntul fără precedent al forțelor de producție, prin progresul rapid al tuturor laturilor vieții sociale, prin schimbările radicale înregistrate în formele de organizare, în felul de trai, în cultură și ideologie.

În decursul acestei perioade de luptă și muncă, sub conducerea partidului, a fost lichidată dominația claselor exploatatoare, înălțîndu-se edificiul marelui socialismului.

Ca urmare a acestor profunde realizări Republica noastră Populară, se înfățișează cu o economie dezvoltată armonios, cu o cultură înfloritoare, bucurîndu-se de un tot mai mare prestigiu pe arena internațională, spre cinstea harnicului și talentatului popor român.

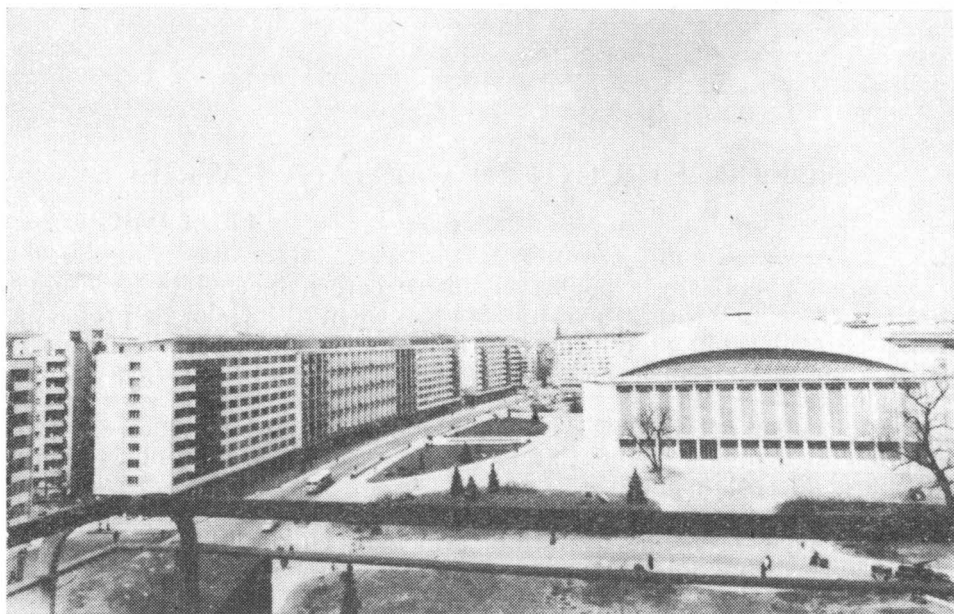
Transformările structurale ce au avut loc în acești ani își găsesc o strălucită oglindire și în progresele înregistrate în orașul București, Capitala Romîniei socialiste. Viața clocotitoare a orașului, care trăiește o nouă tinerețe, nu a cunoscut nicicînd o asemenea înflorire, iar populația sa nu a fost vreodată în trecut martoră și părtaşă la asemenea adînci prefaceri. Pretutindeni pulsează o viață nouă, plină de avînt constructiv: în uzine, în fabrici, pe șantiere, în instituțiile cultural-artistice și științifice, în lucrările urbanistice și edilitare.

Cu profundă admirație și mîndrie privește fiecare cetățean al Republicii, fiecare locuitor al orașului nostru, progresele înregistrate în dezvoltarea Bucureștilor. Aceste succese pot fi remarcate în toate sferele activității orașenești. Dar poate că în nici un domeniu schimbările structurale ce au avut loc în viața orașului, în fizionomia acestuia, nu sînt mai evidente ca în domeniul edilitar-urbanistic și în mod deosebit în cel al construcțiilor. Despre acest din urmă aspect al dezvoltării Bucureștilor în ultimii ani ne propunem să ne ocupăm în paginile ce urmează.

Spre deosebire de trecut, cînd orașul se dezvoltă anarhic în domeniul construcțiilor, fără să se poată aplica un plan de sistematizare care să cuprindă întregul teritoriu al orașului, în anii puterii populare construc-

țiile de locuințe, industriale, social-culturale cât și celelalte lucrări urbanistice și edilitare au la bază un plan de sistematizare alcătuit conform principiilor urbanistice moderne ¹. Aceste principii au fost clar definite încă în hotărîrea partidului și guvernului din noiembrie 1952 ². În această hotărîre s-a prevăzut elaborarea planului general de sistematizare și reconstrucție a Bucureștilor care să oglindească avîntul și înflorirea continuă

Somptuosul ansamblu al pieței Palatului R.P.R.

a economiei și culturii și să creeze condițiile pentru asigurarea satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale maselor de oameni ai muncii.

Progresele înregistrate în construcția socialistă, însemnata creștere a forței economice a țării și a Bucureștilor în special, au creat condițiile trecerii la o amplă operă de reconstrucție și sistematizare a Capitalei prin care se asigură o dezvoltare unitară, armonioasă, o bună organizare și repartizare a teritoriului, lichidarea contrastului dintre centru și periferie în vederea creerii unor condiții optime de viață pentru oamenii muncii.

Pe baza experienței uriașe acumulate și a tradițiilor noastre se formează o școală românească de arhitectură, definită printr-o amprentă proprie din ce în ce mai clară, cunoscută și apreciată tot mai mult pe plan internațional.

În formarea amprenteii proprii a arhitecturii românești o contribuție importantă aduce orașul București — unitate urbană complexă și în care

¹ Vezi Petre Daiche, *Aspecte din reconstrucția orașului București*, Buc. 1963.

² „Scinteia”, an. XXI, nr. 2505 din 14 noiembrie 1952.

necesitățile sale de mare oraș permit crearea de mari ansambluri de mii de apartamente fiecare. Lucrările de sistematizare și reconstrucție au căpătat o amploare deosebită după plenara C.C. al P.M.R. din 1958 care a dezbătut, între altele și problemele îmbunătățirii activității din domeniul construcțiilor. Ritmul și amploarea deosebită a acestor lucrări își găsește ilustrarea în obiectivele realizate între care construcțiile de locuințe ocupă un loc important.

Grija acordată de partid și statul democrat-popular construcțiilor de locuințe izvorăște din preocuparea permanentă față de creșterea nivelului de trai. Este cunoscut faptul că în București fondul de locuințe existent în 1944 era insuficient și în mare parte necorespunzător, datorită gradului înalt de deteriorare al unor clădiri. Situația aceasta a fost agravată de bombardamentele aeriene din 1944 care au lovit 10.221 clădiri particulare și publice : 4.470 au fost complet distruse, 3.058 grav avariate și 2.693 ușor avariate. Din cele 755 clădiri publice distruse sau avariate, 46 erau spitale (pavilioane), maternități, dispensare, 63 școli, 25 biserici, temple, 10 muzee și monumente, 20 săli de spectacole, arene de sport etc.¹.

Creșterea continuă a populației orașului după cel de-al doilea război mondial a făcut și mai acută problema locuințelor. Astfel, în 1948 populația orașului era cu peste 100.000 locuitori mai mare decât în 1944, pentru ca la sfârșitul anului trecut această creștere să depășească cifra de 350.000².

Față de această situație grea în ceea ce privește cazarea populației în locuințe confortabile, partidul a inițiat, nu numai pentru București, ci și pentru celelalte orașe din țară, o vastă acțiune de construcții de locuințe. „Construcția de locuințe — după cum s-a precizat la Congresul al V-lea al U.I.A. de la Moscova — a fost și rămâne să constituie aspectul cel mai important al urbanismului contemporan”³.

În Capitală, ca de altfel în întreaga țară, problema locuințelor nu a fost privită izolat, ruptă de celelalte cerințe urbanistice, ci a fost privită în ansamblu, în strânsă legătură cu sistematizarea și reconstrucția orașului. Prin abordarea pe plan urbanistic a problemei locuinței, problemele de funcțiune, de confort, de tehnică și de materiale, de economie, de expresie plastică, se pun la cu totul altă scară decât problemele similare cerute de un obiect izolat⁴.

Referindu-se la această problemă tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea în expunerea făcută la Plenara din noiembrie 1958 : „La proiectarea noilor construcții de locuințe trebuie să se țină seama, în mod obligatoriu, de sistematizarea orașului și de regulile urbanistice, pentru a se obține construcții ieftine, bune și frumoase, care să contribuie la înfrumusețarea orașelor”⁵.

De aceste îndrumări prețioase ale conducerii partidului s-a ținut seama și în reconstrucția Bucureștilor, care a căpătat în ultimii ani o amploare neîntilnită în trecut. Afirmația că Bucureștiul este un vast șantier,

¹ „Comunicări statistice”, nr. 8 din 15 mai 1945, p. 13—15.

² *București la a XX-a aniversare a eliberării patriei. Cifre și imagini*, 1964, p. 185.

³ *Locuința urbană. Realizări din Capitală 1959—1961*, Ed. Tehnică, Buc. 1962,

Introducere.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări, decembrie 1955, iulie 1959*, Ed. Politică, Buc., 1960, p. 562.

nu este o simplă figură de stil, ea exprimă un conținut real, definește o stare de lucruri autentică. Într-adevăr, nicidecum în istoria de secole a orașului nu s-a construit într-un asemenea ritm și proporții ca în ultimii ani.

La amplasarea noilor construcții de locuințe s-a avut în vedere principiile urbanistice moderne, cerințele actuale și de viitor ale dezvoltării marelui oraș. Astfel, cele mai multe locuințe au fost grupate în ansambluri care constituie unități urbane bine conturate, în care pe lângă complexele respective se amenajează și dotările social-culturale principale: școală, grădiniță de copii, unități comerciale, cinematografe, dispensare etc.

În București, ca de altfel în întreaga țară, se desfășoară o intensă activitate de construcții. Cifrele care indică numărul total al apartamentelor realizate în ultimii ani sînt edificatoare pentru ilustrarea avîntului construcțiilor în București. Tabelul ce urmează este concludent în acest sens:

Anii	apartamente	Suprafața mp		Apartamente după numărul camerelor		
		construit	locuibil	cu 1 cameră	cu 2 camere	cu 3 camere și peste
1958	3.611	256.074	113.128	983	1.976	652
1959	7.031	447.636	222.402	1.364	4.609	1.058
1960	7.770	489.333	251.955	876	4.645	2.249
1961	15.144	1.044.950	497.496	412	9.243	5.489
1962	12.925	884.006	418.283	569	8.160	4.196
1963	13.650	963.706	422.433	540	10.602	2.538 ¹

În tabelul de față nu au fost incluse cele peste 14.000 apartamente construite în anul 1964.

Din analiza acestor date rezultă că numai în 5 ani, 1960—1964, s-au construit în București aproape 65.000 de apartamente reprezentînd circa 2.000.000 mp suprafață locuibilă. Realizarea unui asemenea volum de construcții a fost posibilă datorită muncii intense desfășurate, fondurilor alocate, creerii unei puternice baze materiale, industrializării construcțiilor și folosirii pe scară tot mai largă a cofrajelor glisante și a panourilor mari prefabricate din beton.

Între anii 1956—1963 pentru construcțiile de locuințe a fost alocată suma de aproape 4 miliarde lei, ceea ce reprezintă 13,4% din totalul investițiilor pentru Capitală².

Paralel cu construcțiile de locuințe din fondurile statului au fost ridicate de populație locuințe din fonduri proprii. În perioada 1960—1963 au fost construite 7.153 asemenea locuințe cu o suprafață construită de 311.000 mp. Dintre acestea, 4.473 au fost construite în comunele subordonate³.

Asemenea volum de construcții impunea o largă bază materială menită să asigure aprovizionarea șantierelor cu materii prime, utilaje, piese de instalații etc. În acest scop în București, pe lângă dezvoltarea fabricilor existente, au fost construite și date în folosință întreprinderi de prefabricate „Progresul”, care produce panouri mari pentru locuințe, tuburi din

¹ *Anuarul statistic al orașului București*, 1963, p. 134; *București la a 20-a aniversare a Eliberării patriei. Cifre și imagini 1964*, p. 28—29.

² *Anuarul statistic al orașului București*, Buc., 1963, p. 119.

³ *București la a 20-a aniversare a eliberării patriei. Cifre și imagini, 1964*, p. 30.

beton precomprimat pentru alimentarea cu apă, stâlpi pentru rețele electrice etc. ; Fabrica de ferestre și uși furnizate, plăci emailate și melaminate din cadrul C.I.L. „Pipera“ ; Fabrica de radiatoare și băi din fontă ; Fabrica de obiecte sanitare din porțelan etc.¹

De asemenea, au fost utilizate noi metode de lucru rapide și tot o dată economice, dintre care amintim pe cele cu o deosebită eficacitate : metoda cofrajelor glisante și a panourilor mari prefabricate.

Privit din piața Mihail Eminescu, b-dul Magheru oferă o nouă perspectivă

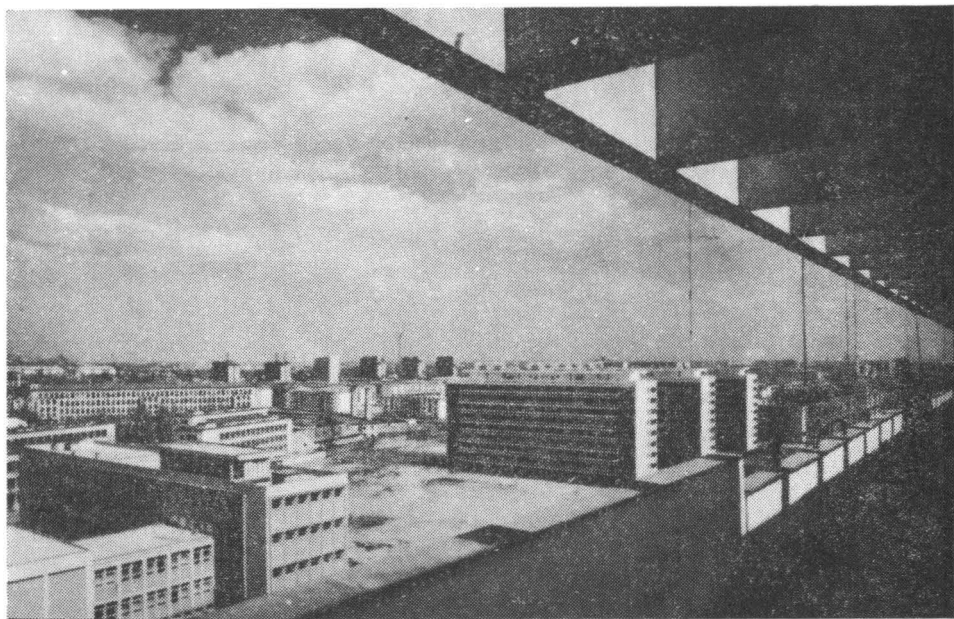
În Capitală, cofrajele glisante au fost folosite pentru prima dată în 1962, la cele 6 blocuri „turn“, amplasate pe una din laturile fostei gropi Floreasca. De atunci folosirea lor a devenit tot mai frecventă astfel că în 1964 au fost executate prin această metodă peste 6.000 apartamente. Prin folosirea panourilor mari prefabricate, la construcțiile de locuințe, pe lângă scurtarea termenului de execuție se crează posibilități largi pentru industrializarea lucrărilor. Astfel, I.C.M. nr. 5, a construit blocurile nr. 2, cu 84 apartamente, din b-dul 1 Mai, în numai 76 zile ; iar alte 5 blocuri cu câte 60 apartamente din cartierul Jiului-Scinteia, într-o perioadă de 45—75 zile, în loc de 4—5 luni cât era prevăzut².

¹ *București la a 20-a aniversare a eliberării patriei. Cifre și imagini, 1964.* p. 57—63.

² „Informația Bucureștiului“, nr. 3426 din 11 aug. 1964.

Dar relatarea asupra noilor construcții nu trebuie limitată la aspectul cantitativ care, firește, este deosebit de important, ci trebuie subliniat și aspectul calitativ al acestora care an de an aduce un spor de confort și bunăstare.

Numeroși oaspeți de peste hotare ce vizitează Capitala rămân impresionați și-și exprimă adesea uimirea față de ritmul în care se construiește. Astfel, Frederik N. Baer, corespondent american, referindu-se la construc-

Cartierul Balta Albă

țiile ce se realizează în București, spunea : „Unul dintre lucrurile care m-au impresionat în chip deosebit a fost programul de construcții foarte bogat ce se desfășoară în România. Cine vine pentru prima oară în București poate observa în mod evident diferența dintre clădirile vechi și noile cvartale de locuințe până la 15 etaje“¹.

În ultimii 5 ani cele mai mari ansambluri de locuințe au fost ridicate în cartierele Floreasca, Balta Albă, Drumul Taberii, Giulești, Jiului-Scînteia, Nițu Vasile, Piața Palatului R.P.R., ansamblul Circului de stat, precum și pe principalele artere în reconstrucție : Calea Griviței, Ștefan cel Mare, șoseaua Mihai Bravu, magistrala Nord-Sud, șoseaua Giurgiului, șoseaua Olteniței etc.

Balta Albă — cartier ce se întinde pe o suprafață de cca 450 ha, între Dudești-Cioplea, Piața Muncii, șoseaua Pantelimon și uzinele „Republica“, ca urmare a lucrărilor de construcții și sistematizare efectuate și-a schimbat radical aspectul de odinioară. Confruntarea imaginii de azi cu cea din

¹ „Informația Bucureștiului“, nr. 3426 din 11 august 1964.

trecut scoate și mai mult în evidență nu numai amploarea construcțiilor din acest cartier, dar și valoarea lor urbanistică deosebită. Înainte de 1944 majoritatea străzilor din acest cartier erau nepavate și lipsite de canalizare și lumină electrică, înconjurare de numeroase locuri virane și maidane. Prin anul 1932 la o populație de 2.300 locuitori nu exista nici un dispensar, în schimb „funcționau” 15 circiumi¹.

În studiile de sistematizare a orașului cartierul Balta Albă a fost conceput ca un cartier cu vaste construcții de locuit (cca 44.000 apartamente, baze sportive, locuri de agrement, spații verzi).

Aspectul de azi al cartierului este reprezentativ pentru ilustrarea griii pe care partidul și statul democrat-popular o acordă oamenilor muncii. Astfel, în Balta Albă au fost ridicate blocuri care pot adăposti aproximativ 80.000 locuitori. Blocurile de locuințe, variate ca aspect, înconjurare cu spații verzi, cu o linie arhitectonică din care se degajă optimism, asigură condiții deosebite pentru oamenii muncii.

Paralel cu construcțiile de locuințe s-au amenajat și importante dotări social-culturale, dintre care amintim cele 3 școli noi, Institutul de infirmo-microbiologie, un dispensar medical și numeroase unități comerciale care înlesnesc locuitorilor cumpărarea celor mai variate produse. Se află, de asemenea, în construcție, un mare combinat de panificație pe un teren de 5.000 mp, cu o arhitectură modernă și linie de fabricație complet mecanizată².

Situat în apropierea unor importante zone industriale, având variate terenuri libere sau slab construite și fiind limitat de mari artere care înlesnesc legătura cu întreprinderile industriale și cu restul orașului, cartierul îndeplinea condițiile pentru efectuarea unor vaste construcții.

Vechiul cartier Giulești, răsfirat de-a lungul arterei cu același nume, și care leagă cartierul Gării de Nord cu comunele subordonate de la nord-vestul Capitalei, și-a schimbat în cea mai mare parte vechea fizionomie într-o imagine plină de prospețime și tinerețe. Sistematizarea cartierului care, în prima etapă a cuprins zona dintre podul Grant, șoseaua Cringași, calea ferată până la bulevardul nou creat și str. Craiovei, va putea adăposti în cele 8.000 apartamente circa 36.000 locuitori³. În prima etapă s-a construit un mic oraș format din 39 blocuri cu 2.010 apartamente pe o suprafață de 30 ha, în fosta groapă a Lăptarului. În dreptul gropii Lăptarului s-au amenajat, pe o suprafață de 8 ha, un parc. De-a lungul arterei principale s-au construit 14 blocuri cu peste 1.800 apartamente. Prin amplasarea și aspectul lor, prin folosirea unor tipuri de balcoane și loggii diferite, alegerea unor soluții aparte pentru ferestre, intrări și copertine care le conferă o notă deosebită, aceste blocuri se încadrează în arhitectura modernă. Șoseaua Giulești a devenit un bulevard frumos cu o perspectivă largă unde s-au amenajat numeroase magazine: centru de panificație, centru de carne, alimentară, aprozar, cofetărie, coafură, farmacie, tutungerie etc. Au fost construite, de asemenea, importante edificii social-culturale: cinematograful „Giulești” cu 800 locuri, o școală cu 24 săli de clasă și altele.

¹ Vezi Manoliu Leontina, *Învățătorul și monografia... cartierul Balta Albă-București* (lucrare aflată în mss. la Biblioteca Muzeului de istorie a orașului Buc.).

² „Informația Bucureștiului”, din 23 iunie 1964.

³ „Arhitectura R.P.R.”, nr. 6, noiembrie-decembrie 1961, p. 12.

Un alt cartier cu ample lucrări de construcții este Drumul Taberii. Situat în partea de vest a orașului, acest cartier va putea adăposti când va fi terminat, aproximativ 120.000 locuitori. Sînt în curs de execuție construcțiile microraiodelor doi, opt și trei. Microraioul doi, început în 1963, cuprinde 4.608 apartamente din care 3.000 au fost terminate. Microraioul opt cuprinde 3.030 apartamente cu o suprafață de 98.027 mp, iar în microraioul trei, vor fi ridicate 21 blocuri însumînd 2.805 apartamente. Și în

Noile construcții din cartierul Drumul Taberii

acest cartier s-a urmărit amenajarea dotărilor social-culturale necesare. Astfel, numai în microraioul trei se vor construi și amenaja o școală, unități comerciale, terenuri de joacă și sport în suprafață de 12.200 mp, un parc pe o suprafață de 2 ha etc. Pentru alimentarea cu căldură și apă caldă a blocurilor din Drumul Taberii a fost construită o magistrală de termoficare în lungime de 3 km (uzinele Grozăvești, Grădina Botanică, Palatul pionierilor, șoseaua Panduri, drumul Sării) care va putea încălzi cca 30.000 apartamente.

În ultimii ani a început o vastă acțiune de construcții și sistematizare a părții de sud a orașului, care era lipsită în trecut de clădiri, dotări edilitare și spații verzi corespunzătoare. Această zonă se va dezvolta la nivelul părții de nord a orașului, cu oglinzi de apă, spații verzi și întinse locuri de recreație și odihnă.

Începînd cu anul 1960 pe șoseaua Giurgiului, str. serg. Nițu Vasile și șoseaua Olteniței au fost realizate numeroase construcții care au fixat importante jaloane ale acestor lucrări urbanistice și edilitare.

Astfel, în cartierul sergent Nițu Vasile, amplasat în imediata apropiere a intersecției șoselei Oltenița cu Calea Văcărești, care cuprinde o suprafață de 29 ha, pe un teren mărginit de str. serg. Nițu Vasile, str.

Secuilor și b-dul Brîncoveanu, au fost construite 36 blocuri de locuit cu 4 și 8 etaje, armonios dispuse și colorate. Tot aici s-au construit, sau lucrările sînt în curs, importante edificii culturale, trei complexe comerciale amplasate în clădiri separate etc.¹

Și pe șoseaua Giurgiului — arteră de mare circulație — noul te înțîmpină la tot pasul. De o parte și de alta a acestei artere s-au construit blocuri masive și totodată zvelte, impunătoare și elegante, cu o linie arhitectonică modernă și un colorit viu care dă ansamblului o notă de tinerețe. Locuitorii mutați aici au la dispoziție numeroase spații comerciale — magazine alimentare, de desfacere a produselor industriale, cofetării, restaurante, un modern complex al cooperației meșteșugărești la care trebuie să adăugăm zonele verzi, locurile de joacă pentru copii, cinematograful „Flamura” și o școală nouă.

În ultimii ani, concomitent cu construcțiile realizate în cartierele periferice sau semicentrale, s-a trecut cu hotărîre la realizarea unor noi ansambluri centrale prin restructurarea sau folosirea unor terenuri neconstruite. Amplasarea construcțiilor în zona centrală a orașului prezintă o dublă importanță: a) este posibilă utilizarea instalațiilor edilitare existente; b) contribuie la sistematizarea unor artere și piețe prin acoperirea unor goluri, întregirea frontului clădirilor în vederea desăvîrșirii imaginii arhitecturale a respectivelor zone.

În centrul Capitalei, în spatele Palatului R.P.R., s-a înfăptuit un somptuos ansamblu arhitectural-urbanistic, una din cele mai frumoase priveliști noi ale Bucureștilor. Piața este compusă dintr-o sală polivalentă în jurul căreia s-au ridicat nouă blocuri de locuințe cu parter și 9 etaje și unul cu parter și 15 etaje, totalizînd circa o mie apartamente. Ansamblul încintă și farmecă prin lumina ce o degajă, prin coloritul viu și plăcut, prin arhitectura modernă și unitatea stilului².

O realizare importantă în domeniul construcțiilor o reprezintă și ansamblul din Piața Gării de Nord și cel din jurul noii clădiri a Circului de Stat. Despre acesta din urmă un oaspete de peste hotare — Pierre Louis Flaquet — spunea că „este foarte aerat și cu un farmec irezistibil”³.

Importante lucrări de construcții în cadrul sistematizării au fost efectuate pe marile artere din centru, unde s-au făcut completări (așa-numite plombe).

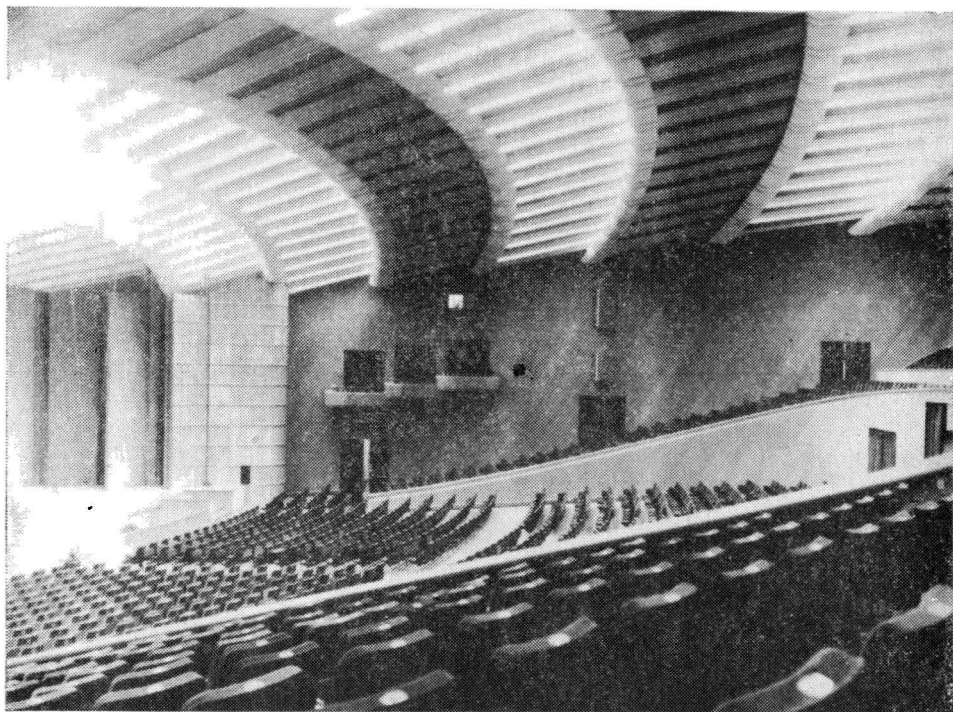
Astfel, pe magistrala Nord-Sud (actualele bulevarde Magheru, Bălcescu, 1848) au fost ridicate mai multe blocuri care au contribuit la îmbunătățirea aspectului arhitectural-urbanistic al acestei mari artere. În piața M. Eminescu a fost construit un bloc cu 9 etaje, 421 apartamente, grupînd la parter 9 magazine, Vizavi de sala Patria, în locul unor construcții mici, dispuse dezordonat, s-au construit 2 blocuri care însumează 320 apartamente repartizate pe 9 nivele. În unul din blocuri s-a deschis agenția O.N.T. Carpați, iar în celălalt s-a amenajat un modern magazin pentru confecții-femei. În locul fostei căsuțe „Sanitas” s-a ridicat pe b-dul N. Bălcescu, la nr. 36, un bloc avînd 71 apartamente și a cărui fațadă ritmată armonios de golurile loggiilor de o acurateță remarcabilă, se încadrează

¹ „Arhitectura R.P.R.”, an. XII, 1963, p. 15.

² Vezi Horia Maicu, *Ansamblul urbanistic al sălii Palatului R.P.R.*, Buc. 1963.

³ „Contemporanul”, nr. 32 (930) din 7 august 1964.

cu succes în frontul bulevardului¹. Pe aceeași parte a bulevardului, la nr. 18—20, s-a construit un alt bloc cu 99 de apartamente. Remarcabile pentru alinierea bulevardului și completarea golurilor sînt și cele două blocuri de pe b-dul N. Bălcescu ; cel de la nr. 33, avînd 182 apartamente și la parterul căruia s-a deschis magazinul „Unic“ — unul din primele magazine cu auto-servire — precum și blocul de pe str. Onești, colț cu b-dul N. Bălcescu, a cărui

Sala Palatului R.P.R. (interior)

fațadă proporțională și echilibrată aduce o notă de prospețime în ansamblul bulevardului.

Pe b-dul 1848 s-au construit două blocuri, primul colț cu str. Gabroveni, însumînd 81 apartamente, iar celălalt în fața Pieții de Flori, avînd un total de 226 apartamente².

Pe b-dul 6 Martie au fost construite blocuri noi la nr. 22, 85, 101 și colț cu str. V. Pîrvan, toate la un loc însumînd 267 apartamente. În blocul de la nr. 85 s-a deschis magazinul „Modern“ care, alături de „Unic“, este primul magazin cu autoservire amenajat din Capitală.

Și Calea Victoriei — această veche și cunoscută arteră a Capitalei — a fost înzestrată cu cîteva noi blocuri. Astfel, la nr. 32—34 s-a construit, pe locul fostului imobil al Cărtii Romînești, bombardat în 1944, un bloc pe 8 nivele, cu 147 apartamente, la parterul căruia s-a deschis magazinul

¹ *Locuința urbană. Realizări din Capitală 1959—1961*, Ed. Teh., Buc., 1962, p. 16.

² *Ibidem*, p. 20.

„Roniarta copiilor“. Un alt bloc însumând 187 apartamente este cel de pe Calea Victoriei 41. Și aici s-a amenajat, la începutul anului 1964, modernul magazin „Muzica“. Alte blocuri au fost ridicate, pe aceeași arteră, la nr. 103—105 și 142—146, împreună cuprinzând 259 apartamente¹.

Noile construcții se disting cu ușurință din ansamblul stradal prin coloritul lor pastelat, prin arhitectura modernă și optimismul pe care-l degajă.

Nu putem încheia partea aceasta referitoare la construcțiile de locuințe fără a aminti de miile de apartamente ridicate pe arterele supuse

Piața 3 Decembrie (fosta piață Chibrit)

reconstrucției : Calea Griviței, șoseaua Giulești, b-dul 1 Mai, șos. Ștefan cel Mare, șos. Mihai Bravu, b-dul Dimitrov, magistrala Nord-Sud etc.

Începînd din anul 1959 Calea Griviței, una din cele mai vechi artere (fostul pod al Tîrgoviștei), care străbate radial orașul pe direcția nord-vest—sud-est, aproximativ 5 km, a fost supusă unor ample lucrări de reconstrucție și modernizare. Între Gara de Nord și podul Constanța s-au ridicat, de-o parte și de alta a arterei mult lărgită, blocuri masive care însumează circa 7.000 apartamente. „Calea Griviței — spunea tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la mitingul de la Uzinele „Grivița Roșie“ din 19 iunie 1962 — pe care războiul a pustiit-o, nu numai că a renăscut din cenușă dar, cu noile blocuri de locuințe, a devenit una din podoabele Capitalei, simbolizînd schimbarea la față a întregii țări sub razele soarelui dătător de viață al socialismului“².

În anii 1960—1963 în afara căii Grivița și a b-dului 1 Mai, cel mai mare șantier de reconstrucție și sistematizare a fost cel de pe șoseaua Ștefan cel Mare și Mihai Bravu. Zecile de blocuri moderne construite pe aceste artere se integrează în principiile generale urbanistice care stau la baza sistematizării Bucureștilor. Astfel, unele din ansamblurile construite pe șoseaua Ștefan cel Mare și Mihai Bravu au rezolvat traseul sinuos prin

¹ *Locuința urbană. Realizări din Capitală 1959—1961*, Ed. Teh., Buc., 1962.

² „Scînteia“, nr. 5565 din 20 iunie 1962.

tronsoane tratate diferit, cu perspective largi, care au eliminat monotonia fronturilor rigide.

Paralel cu construcțiile de locuințe, în ultimii ani, au fost realizate valoroase edificii social-culturale care asigură dezvoltarea activității cultural-artistice sub toate aspectele ei complexe. Dintre construcțiile social-culturale inaugurate în ultimii ani amintim sala Palatului R.P.R., noua clădire a Circului de stat, sala de concerte a Radioteleviziunii, sala mică

Noua înfățișare a șoselei Mihai Bravu

a Palatului R.P.R., Institutul de inframicrobiologie, cinematografele: „Modern“, „Luceafărul“, „Giulești“, „Floreasca“ etc., complexe de cămine studențești, școli ș.a.

Sala Palatului R.P.R., cu o capacitate de 3.150 locuri, proiectată și construită în 15 luni, între 1 ianuarie 1959 și 1 aprilie 1960, este destinată pentru congrese, mitinguri, consfătuiri, spectacole cu mari ansambluri artistice, concerte simfonice, recitaluri, proiecții cinematografice etc. Sala are forma unui trapez înscris aproape într-un patrat (52 m×56 m). Prin volumul său impunător și prin valoarea elementelor de arhitectură nouă, sala Palatului R.P.R. se înscrie ca un edificiu valoros care satisface cele mai exigente cerințe prin modernele instalații electrice și electro-acustice, de încălzire, condiționare a aerului etc.¹. Arhitectura și instalațiile mo-

¹ H. Maicu, *op cit.* p. 2—3.

derne ale sălii sînt unanim apreciate și de numeroși oaspeți străini care o vizitează sau asistă la manifestările ce au loc aici.

Astfel, lady Margaret Lamington, într-un articol publicat în revista britanică „*Muzic and musicians*”, spune, printre altele, următoarele despre sala Palatului R.P.R.: „În secolul al XVIII-lea Teatrul Mare din Barcelona a fost considerat atît de frumos și de reușit în ce privește concepția sa generală încît el a servit ca model pentru clădiri de operă pretutindeni în Europa, inclusiv pentru opera din Paris, construită cu 100 de ani

Cercul de stat și ansamblul de locuințe din jur

mai tîrziu. Mi se pare că această sală de concerte [sala Palatului R.P.R.] ar putea juca astăzi un rol similar...”¹.

Un alt edificiu valoros atît sub aspect funcțional cît și arhitectural este Cercul de stat. Localul propriu-zis al Cercului — inaugurat în anul 1961 — nu reprezintă o unitate independentă ci este încadrat într-un ansamblu urbanistic ce se întinde pe o suprafață de 40 ha și care este limitată la sud de șoseaua Ștefan cel Mare, la vest de str. Barbu Văcărescu, iar la nord de b-dul Lacul Tei².

Edifiul Cercului, ridicat în centrul acestui ansamblu, se compune din sala de spectacole propriu-zisă și anexele necesare (sala de repetiție, corpul artiștilor, menajeria și spațiul de grupare și pregătire scenică). Corpurile anexe, dezvoltate liniar în construcții joase, sînt subordonate

¹ „Apărarea Patriei” din 27 mai 1962.

² N. Porumbescu și C. Rulea, *Ansamblul arhitectural Cercul de stat din București*, Ed. Meridiane, Buc., 1963, p. 5.

construcției dominante a sălii de spectacole și alinată cu construcțiile de locuințe. Această dispunere a anexelor a făcut posibilă degajarea sălii de spectacol și o rezolvare originală, arhitecturală și inginerască, a sălii de spectacol și a spațiilor destinate publicului. Deși se bazează pe ideea tradițională a construcțiilor de circ, sala de spectacol a căpătat proporții și rezolvări care asigură spectacolului toate condițiile pentru realizarea unei virtuozități artistice. Sala de spectacol, desfășurată pe o suprafață circulară cu diametrul de 60,60 m, are o capacitate de 2.100 locuri. Necesitățile asigurării unui cadru corespunzător Circului de stat, cu accesele și degajările cele mai favorabile au determinat sistematizarea și reconstrucția unei zone în suprafață de 40 ha. În jurul Circului, pe o suprafață de 12 ha, a fost amenajat un frumos parc. Apreciind valoarea deosebită a acestui edificiu, un vizitator străin spunea: „Cercul nou este o clădire de o concepție desăvârșită, un model de forță, eleganță și confort”¹.

Pentru asigurarea condițiilor corespunzătoare de studiu și odihnă miilor de studenți² care frecventează instituțiile de învățământ superior, în anii puterii populare, s-au construit noi institute iar la cele existente au fost efectuate numeroase lucrări de modernizare și extindere. Sălile de cursuri, laboratoarele înzestrate cu aparatură și utilaje moderne, bibliotecile, sălile de lectură luminoase, asigură studenților minunate condiții de studiu.

Paralel cu creșterea numărului studenților, îmbunătățirea condițiilor de studiere a crescut și numărul căminelor studentești. Astfel, în perioada 1958—1963 au fost construite în Capitală și puse la dispoziția studenților cămine cu o capacitate de 7.200 locuri³.

Dintre acestea se remarcă cele două complexe de cămine studentești — adevărate orașele — de pe malul stîng al Dîmboviței, la Grozăvești și în dreptul uzinelor „Semănătoarea”, ale căror blocuri elegante cu ferestre largi, cu confort modern, asigură condiții de cazare pentru circa 5.500 studenți. Înconjurată cu spații verzi, avînd o arhitectură modernă, complexele degajă o atmosferă intimă plină de optimism. În cele două complexe amintite au fost construite două cantine cu 1.000 locuri fiecare.

Remarcabile sînt și noile construcții de localuri de școală amplasate armonios pe întregul teritoriu al orașului. Dacă pe o hartă a Bucureștilor s-ar marca printr-un semn convențional toate construcțiile de școli ridicate în anii puterii populare ar apare o adevărată rețea. Numai în ultimii ani au fost construite localuri de școală cu peste 1.300 săli de clasă. Asemenea școli au fost ridicate în 1963/1964 pe str. Zlătescu, Ghica-Tei, serg. Nițu Vasile, Grădina Bordei, str. Trandafirilor, str. Neculce, str. Ardealului, str. Giulești-Porumbacu, Jiului-Scînteia, Dristor, Drumul Taberii, Voluntari, str. Făgăraș, str. Mărtișor (șoseaua Olteniței).

În ansamblul arhitectonic al orașului aceste școli se încadrează în mod organic, ca un element agreabil, răspunzînd prin înfățișarea și înzestrarea lor cu laboratoare, săli de festivități, biblioteci, mobilier și material didactic, celor mai exigente cerințe.

Se impun a fi amintite și noile cinematografe a căror linie arhitectonică modernă, instalații pentru sunet stereofonic și condiționare a aerului

¹ „Contemporanul”, nr. 32 (930) din 7 august 1964.

² În anul universitar 1963—1964 numărul acestora era de 53.140.

³ Vezi *Anuarul statistic al orașului București*, Buc., 1963, p. 131—133.

asigură condiții optime de vizionare. Dintre cinematografele construite în ultimii ani — și care au o capacitate de peste 800 locuri, amintim cinematografele „Flamura (șoseaua Giurgiului), „Giulești“, „Floreasca“, „Modern“, „Melodia“, „Luceafărul“ etc.

O atenție deosebită în cadrul lucrărilor de sistematizare a Capitalei s-a acordat și se acordă amplasării construcțiilor industriale, separării industriei de zonele de locuit. Această problemă capătă o importanță deosebită datorită faptului că orașul București este un puternic centru industrial și comercial, cu o mare pondere în economia țării, aici realizându-se 20,8% din întreaga producție industrială a Republicii Populare Române.

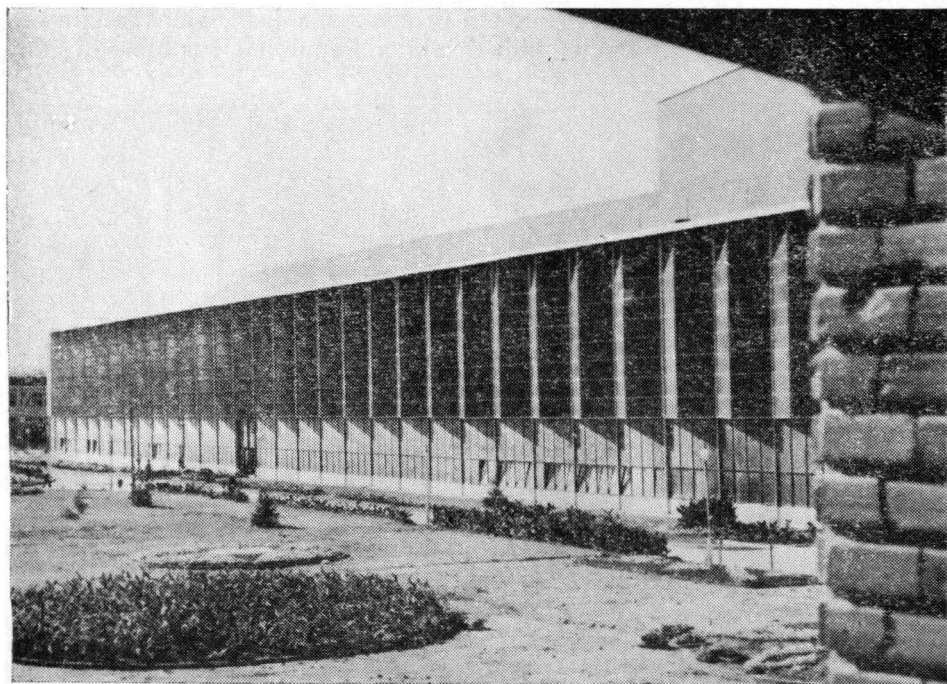
Complexul de cămine studentești — Grozăvești

Industrializarea socialistă a Bucureștilor, al cărei început l-a constituit naționalizarea principalelor mijloace de producție la 11 iunie 1948, a adus schimbări radicale în structura, forma de proprietate și potențialul industrial al orașului. Vechile întreprinderi au fost fie comasate, creîndu-se mari unități, fie radical transformate, extinse, reprofileate și specializate, toate fiind înzestrate cu utilaj și aparatură modernă. Dezvoltarea impetuoasă a industriei Capitalei, refacerea și extinderea vechilor întreprinderi ca și construcția a numeroase întreprinderi noi, impunea luarea unor măsuri deosebite pentru ca acestea să nu afecteze salubritatea orașului. În timpul regimului burghezo-moșieresc întreprinderile industriale au fost amplasate fără nici un criteriu, uneori în zone intens locuite, infectînd prin cantitatea de gaze și funingine, aerul din jur.

Față de această situație, conducerea de partid a hotărât luarea unor măsuri menite să contribuie la separarea întreprinderilor industriale de zonele intens locuite.

„Pentru o mai judicioasă amplasare a industriei în cadrul orașelor, — se spune în Raportul la Congresul al III-lea al P.M.R. — trebuie să se stabilească zona industrială a fiecărui oraș în cadrul schiței sau planurilor de sistematizare. Așezarea industriei în zone industriale dinainte stabilite,

Fabrica de mașini-unelte și agregate

permite sistematizarea lucrărilor edilitare, desfășurarea rațională a lucrărilor de construcții, rezolvarea unitară a lucrărilor comune mai multor întreprinderi și orașului, economii de teren“¹. În această direcție — a amplasării noilor întreprinderi, ținându-se seama de cerințele urbanistice și de salubritatea orașului — s-au obținut în ultimii 5 ani rezultate însemnate. Noile întreprinderi industriale au fost amplasate în zone stabilite prin schița de sistematizare, zone în care vânturile caracteristice orașului să nu alunge fumul și funinginea spre construcțiile de locuințe, evitându-se astfel infectarea aerului care este deopotrivă dăunătoare omului, vegetației, curățeniei etc. Printre zonele în care în ultimii ani s-au ridicat cele mai numeroase construcții industriale amintim cartierul Militari, Jilava, Popești-Leordeni, Pipera-Băneasa.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul C.C. al P.M.R. la Congresul al III-lea*, în volumul *Congresul al III-lea al P.M.R. 20—25 iulie*, ed. Politică, 1960, p. 60.

Dar aceasta este numai un aspect al preocupărilor pentru noile construcții industriale și care firește este important, dar nu cel mai semnificativ. Elementul nou, valoros, constă în însăși înfățișarea, arhitectura, instalațiile moderne cu care sînt înzestrate noile construcții industriale. Dacă în trecut construcțiile fabricilor aveau hale înguste, întunecoase, multe insalubre care completau aspectul dezolant din jur, noile uzine și fabrici cu halele lor înalte, pline de lumină, cu linia lor arhitecturală modernă, completează aspectul estetic al orașului, aduc o notă de veselie, așa cum este însăși viața noastră nouă.

Ne mîndrim cu uzinele ridicate în ultimii ani care întrunesc cerințele producției moderne, ale grijii sporite față de condițiile de muncă ale miilor de muncitori, tehnicieni și ingineri. Una dintre ele este clădirea cu fațadele arcuite din beton, fier și sticlă a Fabricii de mașini-unelte și agregate, din imediata apropiere a uzinelor „23 August“, construită în 1962—1963. Aici procesul tehnologic se desfășoară după cele mai moderne concepții și se produc strunguri carusel și multe alte utilaje ale căror caracteristici tehnico-funcționale corespund cerințelor producției moderne.

În Militari s-a construit un veritabil ansamblu industrial care a sporit în mod vizibil frumosul cotidian. Trăsături dintre cele mai variate definesc plastic-arhitectural caracteristicile noului ansamblu care însumează calități remarcabile. Parcurgînd artera mediană a cartierului, clădirile se suprapun în perspectivele succesive degajate de prim-planurile transversale iar volumele joase ale clădirilor aduc în fațade, datorită panourilor total vitrate, prezența varietății funcțional-tehnologice din care rezultă varietăți de culoare, de materiale, de planuri verticale, lipsa obișnuitelor parapete ale zidurilor exterioare.

Dintre noile întreprinderi amplasate în acest cartier, amintim Fabrica de produse lactate, Fabrica de radiatoare și băi din fontă, Fabrica de obiecte sanitare din porțelan, Fabrica de armături neferoase și echipament metalic, obiective industriale ce se înscriu pe harta economică a orașului, ca realizări de seamă¹.

La Băneasa s-a construit o altă unitate industrială: Întreprinderea de piese de radio și semiconductori, iar pe malul lacului Floreasca noua clădire modernă a grupului de automatizare București.

În vara anului 1964 s-au împlinit 4 ani de cînd, la km 12 pe șoseaua București-Oltenița, pe terenul de unde grîul abia fusese cules, au poposit constructorii. N-a trecut mult și pe poarta uzinei „Danubiana“ au ieșit primele anvelope. Utilată modern, uzina are o capacitate de producție care îi permite ca numai în 9 zile să producă tot atîtea anvelope cîte se produceau în 1940 în întreaga țară². În luna iulie 1964 din autoclave a ieșit anvelopa nr. 1.000.000.

Alte valoroase obiective industriale se află în construcție: Fabrica de stofe de mobilă cu o capacitate de 1,7 milioane mp de stofă pe an, Fabrica de pîine cu o capacitate de aproape 167 tone produse în 24 de ore, Fabrica de produse din beton celular autoclavizat care va produce 110.000 mc de produse pe an, precum și numeroase dezvoltări și reprofilări la fabrici, ca: Filatura de lînă pieptănată, Fabrica de încălțăminte „Progresul“ etc.

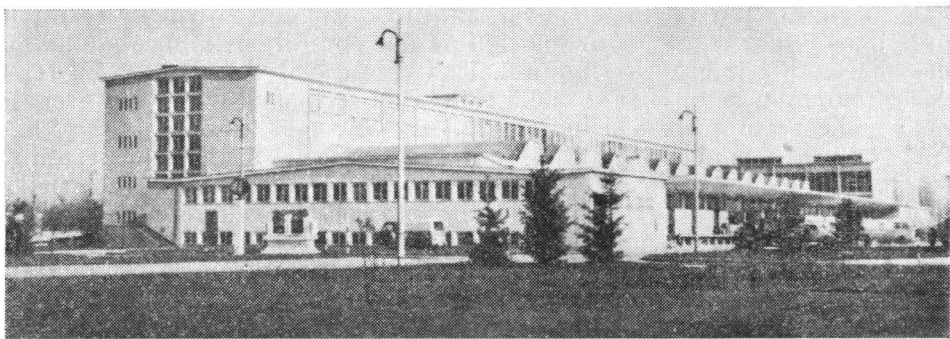
¹ *București la a XX-a aniversare a eliberării patriei: Cifre și imagini*, 1964, p. 57—63.

² „Contemporanul“, nr. 34 (932) din 21 august 1964, p. 12.

³ „Informația Bucureștiului“, nr. 3419 din 4 august 1964.

Pe harta Capitalei unde își înalță siluetele din beton și sticlă sute de blocuri de locuințe, construcții social-culturale și industriale noi, ce aprind la ceasurile înserării puzderie de stele a apărut un adevărat complex arhitectural: „Expoziția realizărilor economiei naționale a R.P. Române” inaugurată în ajunul aniversării a două decenii de la eliberarea României de sub jugul fascist.

Intregul ansamblu, care ocupă o suprafață de cca 100 ha, este încântător datorită concepției generale, arhitecturii caracterizată prin su-

Fabrica de produse lactate — București

plețe, fantezie, bun gust și îmbinată armonios cu peluzele de flori și celelalte spații verzi din jur.

O dată cu dezvoltarea orașului, cu construcția noilor cartiere, apar și obiective destinate asigurării asistenței medicale a populației. Noile unități au fost amenajate la parterul blocurilor sau ca unități separate în preajma noilor complexe de locuințe. Astfel, în capitală au luat ființă, în ultimii ani, numeroase dispensare moderne cum sînt cele pentru adulți și copii din cartierul Giulești-Ulmului, cele de pe străzile Pescărușului, Baba Novac (cartierul Balta Albă), Preda Buzescu (Giurgiului), b-dul Schitu Măgureanu, Splaiul Independenței etc. De asemenea, au fost construite și unele policlinici care asigură o asistență medico-sanitară la un nivel superior. Numai în doi ani, 1961—1962, suprafața construită a noilor policlinici a fost de aproape 6.000 mp¹.

Pe șoseaua Vitan, în imediata apropiere a pieței cu același nume se află în construcție Policlinica principală a raionului Tudor Vladimirescu, iar pe str. Mihail Eminescu s-a înălțat clădirea Stației de Salvare.

Paralel cu construcțiile amintite s-au desfășurat și importante lucrări în domeniul edilitar. În 1962 a fost terminat podul Pantelimon,² lucrare de amploare dacă avem în vedere dimensiunile: lungime 53 m și lățime 24 m. De asemenea, au fost refăcute podurile metalice „Timpuri Noi”, „Abator” și cel de lângă Grozăvești.

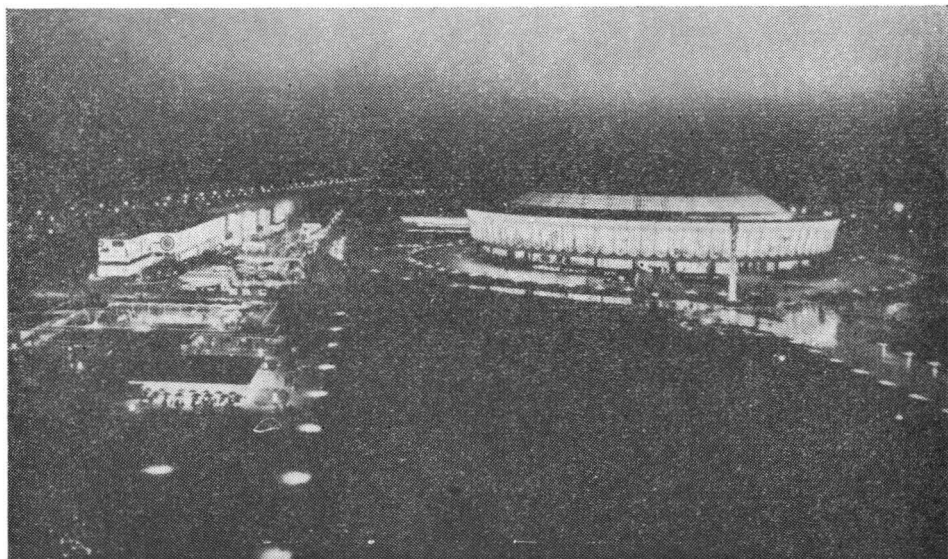
Importante lucrări de construcție au fost realizate și în domeniul alimentării cu apă. Astfel, în ultimii ani, au continuat lucrările de modernizare a Stației Arcuda, s-a construit stația de pompare Sud, stația de

¹ *Anuarul statistic al orașului București*, Buc. 1963, p. 132—133.

² „Știința”, 11 august 1962.

pompare a apei brute din riul Argeș la sursa Arcuda și conducta respectivă, apeductul Bragadiru, precum și cel de legătură între stația Roșu și Bragadiru. Aceste lucrări au contribuit la creșterea debitului de apă distribuită în capitală care era în 1964 de peste 4 ori mai mare decât în 1944.

Deosebit de valoroase sînt și lucrările de construcții pentru justa distribuție a energiei electrice în oraș. Numai în ultimii ani s-au construit 6 noi stații electrice de transformare, printre care stația București centru, stația Pipera, stația Militari, Casa Scînteii etc. Ca urmare consumul de

Expoziția „Realizărilor economiei naționale” văzută noaptea

energie electrică a sporit de la 156.672.000 kWh cît era în 1938, la 1.135.688.000 kWh în 1963, cifră ce reprezintă o creștere pe cap de locuitor de la 176 kWh în 1938, la 831 kWh în 1963.

Avîntul construcțiilor din Capitală, confirmare strălucită a înfloririi continue a economiei naționale, care are la bază schița planului general de sistematizare, contribuie la dezvoltarea armonioasă a cartierelor de locuințe, a zonelor industriale, a spațiilor verzi, a lucrărilor edilitare, a transportului în comun etc.

Acesta e Bucureștiul de azi, Capitala Romîniei socialiste, mîndria patriei, oraș care se dezvoltă și înflorește continuu, oglinda realizărilor pe care le obține azi întreaga țară pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste.

Directivile Congresului al III-lea al P.M.R. și Planul de perspectivă lasă să se întrevadă care vor fi transformările viitoare. Ele își găsesc o concretizare largă în planul de sistematizare care va soluționa problemele esențiale ale reconstrucției Capitalei, la un înalt nivel științific, fixînd soluțiile tehnico-economice și de estetică urbană cele mai indicate, în raport cu posibilitățile economice și sociale.

Parcul Libertății. Vedere spre Monumentul eroilor luptei pentru libertate și independența patriei, pentru socialism

Realizările de pînă acum sînt o garanție că amplele lucrări de reconstrucție prevăzute în planul de sistematizare vor fi realizate conform cerințelor determinate de creșterea continuă a nivelului de trai, material și cultural al populației.

Această remarcă aparține și numeroșilor oaspeți de peste hotare care ne vizitează orașul. Unul dintre aceștia spunea: „Dacă în combinarea ritmurilor volumelor, formelor și culorilor clădirilor, arterelor atît de bogate în peluze și arbuști se va manifesta în continuare aceeași fantezie, sînt convins că Bucureștiul va avea în viitor un aspect atît de nou și expresiv, o omogenitate atît de vie, încît va merita a fi denumit „Steaua dimineții“¹.

¹ „Contemporanul“, nr. 32 (930) din 7 august 1964.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ ȘI CULTURAL-EDUCATIVĂ DE MASĂ A INSTITUȚIILOR MUZEALE, ÎN ATENȚIA SPORITĂ A CERCETĂTORILOR SPECIALIȘTI

de NICOLAE UNGUREANU

Eficacitatea multiplelor manifestări inițiate și susținute consecvent de muzeele din țara noastră, în condițiile create după eliberare, a fost probată pe de o parte de rezultate valoroase în domeniul cercetărilor și al îmbogățirii considerabile a patrimoniului muzeal, iar pe de altă parte de creșterea popularității și interesului față de acest gen de instituții, mai precis față de conținutul muncii lor, în rândurile marelui public și ale specialiștilor de pretutindeni.

În răstimpul celor 20 de ani, la început cu un efectiv restrâns de lucrători muzeografi și mai apoi cu un număr corespunzător sarcinilor care în mod firesc deveneau tot mai complexe, printr-o muncă exigentă și pasionată, cu sprijinul și îndrumarea organelor de partid și de stat, au fost depășite unele greutăți inerente în viața acestor instituții, care țineau de o moștenire săracă, lăsată și aceasta în trecut la voia întâmplării sau folosită deseori în scopuri lăuntrice spiritului științific, așa încât astăzi un sector de maximă importanță, așa cum este cel al muzeografiei, se află adus pe un teren durabil, ale cărui caracteristici constau în utilitate științifică și instructivă, dinamism și perspectiva unei necontenite înfloriri.

De la colecțiile disparate și eterogene de atunci, cărora nu li se dezvăluia adevărata semnificație, prin însăși cumpăna ce persista cu privire la aproape fiecare obiect, între valoarea lui de document și curiozitate, dar mai curînd prin lipsa unei concepții tematice și a funcției științifice și sociale, patrimoniul actual al muzeelor, în linii generale bine încheiat, se compune din piese care evocă fenomene și evenimente diverse din care se țese istoria naturii și societății patriei.

Realizările de pînă acum în toate direcțiile muncii muzeale, ceea ce trebuie reținut nu reprezintă puțin lucru, constituie abia începutul desfășurării unei activități ample și trainice în folosul științei și educației. De aici preocuparea atentă pentru căutarea neconținută a celor mai indicate căi, fie în orientarea și organizarea cercetărilor, fie în valorificarea

din punct de vedere științific și educativ a patrimoniului și în păstrarea corespunzătoare a acestuia. Asemenea probleme, revin în ultimii ani sistematic în dezbaterile nu numai a lucrătorilor muzeografi ci și a unui cerc numeros de specialiști din cadrul institutelor Academiei R.P.R., învățământului superior și a altor instituții cu preocupări înrudite cu cele ale instituțiilor muzeale.

După constituirea C.S.C.A., în cadrul plenarei lărgite a Consiliului așezămintelor culturale din iulie 1963, și apoi în mod repetat, în cadrul secțiilor comisiei muzeelor științifice, problemele activității de conținut desfășurată de instituțiile muzeale din țară au fost analizate și precizate fie în cadrul unor discuții organizate, fie mai ales pe teren de către colective la care au participat efectiv numeroși specialiști, oameni de știință și cultură și lucrători pe frontul muzeografiei.

Întîlnirea și antrenarea acestor factori a prilejuit o privire de ansamblu asupra realizărilor de pînă acum și stabilirea unor coordonate de muncă sub raportul volumului, dar mai ales al conținutului, speciei teritorial și profilului, pentru programul activității viitoare.

Documentele elaborate și participarea directă a specialiștilor au ajutat la definirea naturii succeselor înregistrate în acest domeniu în ultimii ani, au relevat contribuția prețioasă pe care instituțiile muzeale o aduc la instruirea și educarea oamenilor muncii, la dezvoltarea științei și culturii socialiste, au supus unei critici principiale o serie de aspecte negative care frînează încă ridicarea activității științifice și cultural-educative de masă la nivelul superior cuvenit. Totodată au fost indicate măsuri pentru o mai bună organizare a rețelei și activității muzeelor din țară, pentru realizarea unor valoroase expoziții de bază, pentru dezvoltarea corespunzătoare a activității de cercetare și cultural-educative, prin forme specific muzeale.

Activitatea expozițională și cea cultural-educativă de masă a muzeelor, așezată pe baza unei serioase documentări, realizează valorificarea critică a vechiului patrimoniu și a rezultatelor noi dobîndite prin lărgirea și aprofundarea considerabilă a sferei cercetărilor științifice.

Numeroase sînt unitățile care se impun prin volumul și valoarea colecțiilor, prin cercetări, și care au deja organizate expoziții de bază de o înaltă ținută ideologică și științifică.

Planurile de măsuri ce se aplică în prezent tind să ducă mai departe, cu sprijinul specialiștilor atrași spre acest domeniu, mișcarea noastră muzeală.

S-a desprins clar din constatările de teren și din dezbateri că obiectivele principale ale activității muzeale pot fi îndeplinite în condiții superioare printr-o susținută și calificată activitate de cercetări științifice.

Cu forțe proprii sau în colaborare strînsă cu institutele de specialitate, prin cercetări de teren și prin studierea fondului documentar arhivistic, unitățile muzeale au înregistrat succese valoroase pe linia cunoașterii istoriei naturii și societății. Cercetări rodnice desfășoară nu numai muzeele din Capitală ci și muzeele din toate regiunile țării. Anual se

deschid sute de șantiere unde sînt date la iveală mărturii autentice privind istoria naturii și societății. Numai în ultimii 3 ani muzeele de istorie au cercetat peste 500 puncte arheologice, lucrătorii muzeelor de științele naturii au făcut nenumărate periegeze în vederea realizării de colecții care reflectă trecutul geologic și bogățiile naturale ale teritoriului patriei, iar muzeele etnografice în special muzeul Satului și muzeul de Artă Populară au pătruns în peste 400 de sate pentru a cerceta și salva obiecte tradiționale ale culturii materiale și spirituale a poporului și pentru a cunoaște și consemna realitățile noi din viața satului de astăzi, colectivat.

Toată această desfășurare de forțe este orientată după un plan unic de cercetări, subordonat necesității de a realiza cuprinzător tematicile de profil ale muzeelor respective.

Se poate afirma că drumul netezit prin activitatea de pînă acum a muzeelor a creiat premisele unei laborioase munci de viitor, în cadrul căreia cercetările și concepția tematică se condiționează și se completează reciproc, asigurîndu-se finalitatea oricărei manifestări specific muzeale.

În susținerea prevederilor planurilor de măsuri, cu privire la intensificarea și îmbunătățirea muncii științifice, o atenție deosebită se acordă ideii ca cercetările instituțiilor muzeale să fie chibzuit îndrumate în scopul de a se realiza un patrimoniu valoros și cuprinzător, care să permită oglindirea tot mai deplină și instructivă, în cadrul expozițiilor de bază, a bogățiilor minerale, animale și vegetale ale patriei, a dezvoltării societății de la cele mai vechi forme de viață și organizare socială pînă în zilele noastre, a culturii materiale și spirituale populare, în procesul dezvoltării ei istorice, ca și pentru îmbogățirea caselor și muzeelor memoriale cu noi materiale semnificative, capabile să le asigure un conținut tematic corespunzător, un rol educativ-patriotic, potrivit cu importanța pe care înaintașii noștri au avut-o prin activitatea lor la progresul social, al științei, artei și culturii.

O bună parte din rezultatele activității de cercetare a muzeelor au fost folosite la redactarea lucrărilor de sinteză în diferite discipline (istorie, șt. naturii, etnografie), în special pentru capitolele tratatului de Istoria Romîniei.

Aproape toți cercetătorii specialiști care au fost în situații de colaborare cu muzeele, recunoscînd meritele evidente ale cercetării muzeelor de diferite profile, au subliniat necesitatea extinderii acestor cercetări asupra laturilor de bază ale disciplinelor care indică profilul muzeelor respective și și-au reafirmat dorința și hotărîrea de a continua acest sistem de colaborare care s-a dovedit rodnic.

Așa spre exemplu, la una dintre dezbaterile colective pe problemele activității de specialitate a muzeelor, dr. C. S. Nicolaescu Plopșor, membru corespondent al Acad. R.P.R., după ce a trecut în revistă cîteva din roadele activității sale de colaborare cu muzeele, remarcă : „*Iată cum, nu numai institutele Academiei, dar și muzeele s-au înrolat într-o acțiune de mare interes științific, și anume aflarea unor adevăruri asupra începu-*

turilor istoriei noastre, începuturi care se confundă cu însăși începuturile istoriei omenirii”, relevând valoarea concretă în sensul amintit a cercetărilor desfășurate la diferite muzee ca cele din București, Slatina, Pitești, Brașov, Baia Mare, Craiova, Ploiești ș.a.

Avându-se în vedere cerințele obiective ale muncii în domeniul respectiv, s-au luat măsuri și se urmărește sistematic ca munca de cercetare a muzeelor să se desfășoare, pe viitor cu exigență și corectitudine științifică, pe baza celui plan unic de care aminteam, precizându-se întreaga problemă în curs de cercetare, plan aprobat anual de C.S.C.A. și corelat cu planurile de cercetare ale institutelor corespunzătoare ale Academiei R.P.R. și ale altor instituții de specialitate, în felul acesta înlăturându-se unele lacune și suprapuneri ale muncii de până acum.

Laturile activității specific muzeale tind deopotrivă la satisfacerea scopurilor științifice și cultural-educative de masă. De pildă, pentru desfășurarea unei susținute munci cultural-educative de masă, obiectivul principal al muzeelor de toate profilele constă în realizarea expozițiilor de bază, în jurul cărora se concentrează întreaga muncă științifică. Organizarea expozițiilor de bază presupune pe lângă o justă tematică și o înaltă ținută științifică, un mod corespunzător de prezentare tehnico-muzeografică, la nivelul exigențelor și posibilităților sporite ale zilelor noastre. Chiar și în această direcție cercetătorii de specialitate și-au spus cuvântul, ajutând prin semnalările și sugestiile lor la succesul acțiunilor muzeelor. Sînt numeroase instituțiile muzeale din Capitală și cele situate în toate colțurile țării care datorită experienței bogate a cadrelor lor, preocupărilor și eforturilor colective depuse, au organizat expoziții de bază care se bucură de aprecierea unanimă a marelui public și specialiștilor de la noi și de peste hotare.

Emoția și reflecțiile vizitatorilor în fața mărturiilor autentice, privind natura patriei și istoria poporului se completează cu satisfacția pe care aceștia o încearcă în fața unei prezentări îngrijite, moderne, tematice, care aduce o notă atrăgătoare, sporind atenția și interesul și fixînd în felul acesta cunoștințele dobîndite prin vizionarea exponatelor. Prin acest mănunchi de însușiri o serie de muzee de profil determinat sau mixt, ca Muzeul Satului, muzeele etnografice din Iași și Golești, muzeele de științele naturale din Craiova, Ploiești și Tulcea, Muzeul de istorie a Orașului București, cele din Sibiu, Galați, Timișoara și multe altele, au devenit puncte intens frecventate, cu o reală contribuție în instruirea și educarea științifică și patriotică a milioane de oameni ai muncii. Edificatoare pentru aprecierea nivelului calitativ la care au fost realizate expozițiile multor muzee, ca și pentru funcția socială pe care o îndeplinesc tot mai amplu, sînt cifrele comparative ale vizitatorilor mereu în creștere, care trec pragul muzeelor noastre an de an. Desigur că cei peste 8.500.000 de vizitatori înregistrați în anul 1964 reprezintă un spor concludent față de cca. 3.000.000 în 1957 și cu atît mai mult față de cele numai cîteva sute de mii din anii 1950—1951. Muzeele din București au din acest punct de vedere cel mai ridicat procent de vizitare.

Caracterizată printr-o mare varietate tematică activitatea de ansamblu a instituțiilor muzeale oglindește preocuparea lucrătorilor din acest domeniu, dar, în ultimul timp și a specialiștilor de la alte institute de cercetări, a unui cerc larg de intelectuali, interesați și indicați să-și aducă aportul la desfășurarea manifestărilor muzeale, de a contribui la formarea unei concepții științifice despre lume, la educația patriotică, la lărgirea orizontului cultural-științific al maselor.

Așa de exemplu la Muzeul de Istorie a Orașului București, ciclul de comunicări științifice, care se desfășoară cu regularitate, pe lângă personalul muzeului, este susținut de numeroși specialiști istorici, care abordează aspecte diverse ale istoriei orașului, bucurându-se de o maximă apreciere din partea publicului.

Beneficiind de condiții tot mai favorabile de funcționare, create prin grija statului nostru democrat popular, aceste instituții, ajutate cu competență și din plin de un larg activ obștesc de oameni de știință, devin pe zi ce trece adevărate laboratoare de cercetare și studiu, își realizează îmbunătățirea calitativă și sporesc eficiența acțiunilor lor specifice, în interesul științei și desăvârșirii culturi socialiste în patria noastră.

FR. MISTRAL CĂTRE V. ALECSANDRI — SCRISORI INEDITE DIN COLECȚIILE M.I.B. —

de ȘTEFAN IONESCU

Munca de cercetare întreprinsă de istoricii și criticii literari în anii puterii populare aruncă o nouă lumină asupra scriitorilor noștri, atât în ceea ce privește opera lor, cât și în ceea ce privește personalitatea lor. În această activitate, corespondența scriitorilor constituie, printre alte documente, un sector bine delimitat, care pune la îndemîna cercetătorilor un valoros material documentar, prin nenumăratele aspecte politice, sociale sau psihologice, pe care le implică. Opera și personalitatea unui scriitor nu pot fi definite în mod riguros științific dacă nu sînt legate de condițiile sociale în care a trăit scriitorul, de relațiile lui precum și de cauzele care i-au generat creația literară. Căci scriitorul, ca și artistul, trăiește integrat în realități sociale iar opera lui reflectă coordonatele vieții sociale în procesul ei de desfășurare istorică.

Cercetarea vieții scriitorilor astfel cum se desprinde ea din corespondență sau din mărturii contemporane, contribuie în mod obiectiv la caracterizarea și încadrarea lor în istoria literară. De aceea, publicarea corespondenței scriitorilor a format obiectul unei preocupări constante a cercetătorilor și a interesat lumea cititorilor.

Printre scriitorii a căror corespondență a fost publicată cu mulți ani în urmă este și Vasile Alecsandri. Numai că, tipărirea în trecut a corespondenței poetului, fiind parțială și neorganizată nu a putut folosi prea mult istoricii și criticilor literari¹. Opera lui V. Alecsandri nu a fost interpretată în mod științific iar personalitatea lui a fost privită unilateral. După 1944, printr-o muncă de cercetare organizată și datorită noilor achiziții ale bibliotecii Academiei R.P.R., s-a tipărit un catalog general al corespondenței lui V. Alecsandri și două volume de scrisori inedite care, valorificate în spiritul

---

¹ Primul volum cuprinzind o parte infimă din corespondența lui V. Alecsandri a fost tipărită în 1904 (V. Alecsandri, *Scrisori I*, editat de Il. Chendi și E. Carcalechi, București 1904). În 1929, fiica poetului, Marie Bogdan, a scos un volum cu o parte din scrisorile pe care i le-a trimis poetul (Marie Bogdan, *Autre fois et aujourd'hui*, București, 1929). În sfîrșit, Alexandrescu-Dorna a publicat în *Biblioteca pentru toți*, colecția veche, în traducere, corespondența poetului cu Ed. Grenier, apărută la Paris. (Grizier : *Lettres inédites du poète roumain Basile Alecsandri à Ed. Grenier*, Paris 1911).

marxist-leninist, au adus o contribuție însemnată la cunoașterea atât a epocii în care a trăit poetul cât și a operei și a personalității lui ¹.

Publicarea corespondenței lui V. Alecsandri înlesnește nu numai o întregire a personalității bardului de la Mircești, asupra căruia istoriografia literară veche ne deprinsese cu o imagine mai mult romantică dar, în același timp, corespondența lui ne pune la dispoziție un valoros material documentar și din punct de vedere istoric. Nenumărate aspecte politice, pătrunderea literaturii noastre în lumea europeană, afirmarea geniului creator al poporului român, iată numai câteva din problemele care astfel își găsesc rezolvarea pe temeiuri documentare, interpretate riguros științific.

În cadrul acestor preocupări, legăturile lui V. Alecsandri cu marele poet provençal Frédéric Mistral și cu conducătorii Societății pentru studiul limbilor romane, de la Montpellier, înființată în 1876, pentru apropierea între popoarele care vorbesc aceste limbi, nu sînt pe deplin cunoscute pentrucă, pînă acum nu au fost publicate scrisorile acestora cu V. Alecsandri.

Dintre scrisorile încă nepublicate se află un lot în curs de valorificare, în colecția de documente a Muzeului de istorie a orașului București. Din el menționăm o scrisoare a lui Fr. Mistral, din 1878, și una a baronului C. de Tourtoulon, președintele Societății pentru studiul limbilor romane, din același an, în legătură cu concursul de la Montpellier, care a prilejuit premiarea lui V. Alecsandri pentru cea mai bună poezie a *gintei latine*. O a treia scrisoare, tot a lui Fr. Mistral, din 1882, relevază relațiile de prietenie, bazate pe admirația poetului provençal față de poetul român.

Scrisorile inedite contribuie atât la cunoașterea, mai amplă, a relațiilor lui Alecsandri cu scriitorii și cărturarii francezi care au animat *cercul felibrilor* ², cât și la evidențierea prețuirii de care se bucura în cercul acestora, „acel rege al poeziei veșnic tînăr și fericit”, cum îl numește Eminescu. În sfîrșit, aceste scrisori, se adaugă la alte documente în legătură cu interesul manifestat pentru literatura noastră în Franța, în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea.

În 1878 Vasile Alecsandri participă la concursul inițiat de Societatea pentru studiul limbilor romane, de la Montpellier ³, pentru cea mai bună poezie intitulată *Cîntecul gintei latine*. Regulamentul concursului prevedea că poezia premiată să fie tradusă în toate limbile romanice, să fie pusă pe muzică și popularizată în toată lumea latină. „Cînd am primit programul societății de la Montpellier, scria poetul prietenului său Iacob Negruzzi, redactorul „Convorbirilor literare”, — m-am hotărît și eu a scrie ceva, nu însă cu sperare de a cîștiga premiul, dar cu simpla idee de a trimite un specimen de limbă romînă, spre a se constata încăodată rudirea noastră cu toate ramu-

¹ *Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri*, — întocmit de Marta Anineanu, Editura Academiei R.P.R., 1957; *Documente literare inedite, V. Alecsandri, Corespondență*, ediție îngrijită și note de Marta Anineanu, Editura de stat pentru literatură și artă, 1960; Scrisori și însemnări ale lui V. Alecsandri, ediție îngrijită de Marta Anineanu, București, 1964.

² Cercul felibrilor a fost inițiat în 1854 de Frédéric Mistral (1830—1914), cel mai mare poet provençal din a doua jumătate a sec. al XIX-lea „autorul în mod unanim celebru”, al poemelor *Mireille* (1859), *Calendal* (1867) și altele (Cf. E. Auby, C. Audic, P. Crouzet, *Histoire illustrée de la littérature française*, Paris, 1926, p. 602 nota). *Felibrii* erau poeții care scriau în dialectul oc și continuau motivele poetice ale trubadurilor medievale.

³ A fost fondată în 1876 de Albert Quilana y Combs, deputat în Cortez, președinte al jocurilor florale de la Barcelona și președintele juriului de la Montpellier, care l-a premiat pe V. Alecsandri. (Montpellier, capitala departamentului Hérault, pe riul Ler).

rile gintei latine"¹. Când a aflat că i-a fost decernat premiul pentru cea mai bună poezie a gintei latine, în urma concursului care a fost ținut în luna mai 1878, poetul a considerat că acest succes revine, în primul rând, României pentru că astfel „e astăzi mai cunoscută în lumea învățaților din lumea occidentală și ce mă bucură mai mult, — scrie Alecsandri în aceeași scrisoare — este că poezia mea a motivat urările poezilor latini pentru România (sublinierea aparține poetului, n.n.)”². Ceea ce evidențiază patriotismul lui Vasile Alecsandri și satisfacția că, astfel, a putut și el contribui ca poporul român să fie cunoscut și sub aspectul creației literare. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât în acel an, 1878, în timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat, poporul român era în admirația lumii europene pentru vitejia cu care ostașii lui luptau, pe câmpiile Bulgariei, împotriva turcilor.

Triumful poetului a însemnat nu numai o mai bună cunoaștere a geniului creator al poporului român, ci, în același timp, a deschis și calea unor noi relații ale lui V. Alecsandri cu numeroși scriitori și oameni de cultură francezi. Printre aceștia se numără în primul rând, poetul provençal Fr. Mistral, baronul C. de Tourtoulon³, președintele Societății pentru studiul limbilor romane, William Bonaparte Wyse⁴ și alții.

Căutînd să valorifice succesul său pentru țară, poetul invită la București în septembrie 1879, pe președintele Societății pentru studiul limbilor romane, baronul C. de Tourtoulon, în care scop îi scrie, la câteva săptămîni după obținerea premiului, însoțind scrisoarea și cu o invitație din partea

¹ V. Alecsandri, *Scrisori I*, editate de Il. Chendi și E. Carcalechi, București 1904, p. 108.

² *Ibidem* Premiul a constat dintr-o cupă de argint. Poezia „Cîntecul gintei latine” a fost publicată în ziarul bucurestean „Presa” (1878, nr. 108) și „Războiul” (1878, nr. din 17.V), spre regretul poetului care ar fi vrut să apară, mai întîi, în „Convorbiri literare”. Poezia a fost tipărită într-o broșură la Roma, fără dată, la tip. Di Propagande, însoțită cu text francez și italian, avînd ca motto: „Apa trece, pietrele rămîn”. De asemenea, a mai fost tradusă în versuri languedociene de A. Langlade; provențale, de Liétaud și franceze, de Ernest Hamelin. Traducerile sînt menționate de A. Roque Ferrier, secretarul Soc. pt. studiul limbilor romane, în „La Roumanie dans la littérature du midi de la France”, p. 9, nota. S-au mai făcut și alte traduceri în limbile franceză, italiană, germană, maghiară, polonă, rethoromană, latină, ebraică etc., — ceea ce arată că concursul de la Montpellier a constituit un însemnat eveniment literar în toată Europa. „Cîntecul gintei latine” a fost pus pe muzică de compozitorul Marchetti — autorul operei „Ruy Blas”, de Mozetti și Ed. Caudella (Cl. V. Alecsandri, *op. cit.*).

În țară, incununarea bardului de la Mircești, cu premiul de la Montpellier, a provocat un puternic ecou. La 20 sept. 1878, V. Alecsandri mulțumește cetățenilor din București care i-au trimis, la Mircești un album ocazional (*Catalogul corespondenței lui V. Alecsandri*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 447); de asemenea, el trimite telegrame de mulțumiri în multe orașe din Transilvania și Bucovina de unde primise nenumărate felicitări. (*Ibidem*, p. 479—482).

³ C. de Tourtoulon a fost și directorul Revistei lumii latine, la care V. Alecsandri a căutat să facă abonați printre prietenii lui.

⁴ William Bonaparte Wyse (1826—1892), scriitor, nepot al lui Lucien Bonaparte, trăiește în Anglia și Franța, la Avignon unde studiază atât limba și literatura provençală, cât și limba și literatura română. Imprietenindu-se cu Alecsandri, cu care întreține o vastă corespondență, îi cere o gramatică românească și volumul de „Poezii populare ale romînilor” (Arhiva M.I.B., inv. nr. 13.204). William Bonaparte Wyse a fost președintele juriului pentru concursurile Jocurilor Florale din Provența, organizate la Forcalquier, capitala arondismentului Basses Alpes, în 1882 cînd s-a decernat poetului român diploma de onoare. „Jocurile Florale”, a căror tradiție este păstrată și în zilele noastre, sînt concursuri anuale, organizate în diferite centre din sudul Franței, în cadrul cărora își dispută înțietatea ansamblurile folclorice din provinciile Midi.

a 23 deputați români. În răspunsul său, de la 9 iunie 1878, baronul C. de Tournoutou afirmă nu numai că invitația „a fost primită aici (la Societatea pentru studiul limbilor romane, n.n.) cu un adevărat entuziasm“, dar și că este fericit „de a fi încununat în dv. un mare poet și un membru al acestei viteze națiuni române care ne inspiră atîta simpatie (este vorba de luptele purtate de ostașii români în cîmpiile Bulgariei în 1877—1878 n.n.)”¹.

Din aceeași perioadă, adică după anunțarea rezultatului concursului de la Montpellier, datează și o scrisoare-răspuns a poetului Fr. Mistral către bardul de la Mircești. Scrisoarea lui V. Alecsandri nu este cunoscută², însă din răspunsul lui Mistral³ „reiese că V. Alecsandri i-a trimis operele complete. Cu acest prilej, poetul francez își manifestă bucuria că *a avut cîntea să reprezinte la sărbătorile latine pe reprezentantul tinerei națiuni române* „care, în ultimul război (războiul pentru cucerirea independenței, n.n.), a purtat atît de strălucitor labarum lui Constantin”⁴.

În vara anului 1878, poetul întreprinde o călătorie în Franța, cu care prilej se duce și la Montpellier și de aici la Maillane unde întâlnește pe Fr. Mistral. Din acest moment, relațiile dintre cei doi poeți sînt din ce în ce mai strînse, mai prietenești. Ori de cîte ori poetul român se afla în Franța îl vizita pe Mistral, la Maillane. În casa-muzeu din acest sat francez, — devenit celebru prin personalitatea poetului, se află numeroase mărturii ale acestei prietenii. Un costum românesc trimis în 1882 de soția poetului, domnei Mistral, 12 scrisori ale lui Alecsandri către marele provençal, care, desigur, vor fi tipărite, și alte obiecte și cărți, concretizează această prietenie.

În 1882 poetul Mistral își manifestă regretul către Alecsandri că acesta i-a comunicat că nu va putea veni să-l vadă la Albi⁵ deși se afla în apropiere, la Forcalquier pentru a participa la Jocurile provențale organizate și unde a primit diploma de onoare. Și în această scrisoare, poetul francez îi adresează urări pentru România „pentru gloria acestei îndepărtate Provențe”. Totuși Alecsandri s-a dus la Maillane, în apropiere de Avignon, ca să surprindă pe Mistral în cuibul său, spune chiar poetul într-o scrisoare adresată fratelui său, Iancu⁶.

Poetul Mistral era pentru bardul de la Mircești, „o personalitate de seamă în Provența și ar fi oriunde, datorită geniului său poetic. Are o ținută frumoasă, scrie Alecsandri, frunte înaltă, încununată de plete cărunte, suris atrăgător și înfățișare sinceră și nobilă. Ne-am văzut ca și cum ne-am fi cunoscut de 25 de ani și ne-am despărțit buni prieteni”⁷.

¹ V. Anexa, Scrisoarea I (Arh. M.I.B., inv. nr. 13.205).

² În arhiva V. Alecsandri de la biblioteca Academiei nu există nici o scrisoare către sau de la Fr. Mistral. Este probabil că ea face parte din cele 12 scrisori ce se află în casa-muzeu a lui Fr. Mistral, de la Maillane, sat din Provența, la gurile Rhonului, unde s-a născut și a trăit poetul.

³ V. Anexa, Scrisoarea II (Arhiva M.I.B., inv. nr. 13.201).

⁴ Steagul împăraților pe care Constantin cel Mare a pus crucea și inițialele I.C.

⁵ V. Anexa, Scrisoarea III (Arhiva M.I.B., inv. nr. 13.200). Albi — localitate din Haute Savoie, pe riul Chêran.

⁶ *Documente literare inedite, V. Alecsandri : Corespondența*, ediție îngrijită de Marta Anineanu, E.S.P.L.A., 1960, p. 7.

⁷ *Ibidem*.

Société pour l'étude
des
Langues Romanes

Montpellier, le 9 juin 1878

Monsieur,

M. Roque-Ferrier, notre secrétaire, m'a communiqué la lettre que vous avez bien voulu lui écrire. Je vous remercie pour le précieux envoi que vous nous annoncez ; je l'accepte en ce qui me concerne avec reconnaissance.

Nous avons été doublement heureux d'avoir à couronner en vous un grand poète et un membre de cette vaillante nation roumaine qui nous inspire tant de sympathie. La dépêche de 23 de vos députés qui nous invite à nous réunir à Bucarest en septembre 1879 a été accueillie ici avec un véritable enthousiasme. Nous y serons et nous renouvellerons aux bords du Danube ces agapes destinées à resserrer les liens trop souvent relâchés de la fraternité latine.

Votre lettre a Mr. Roque Ferrier nous fait espérer votre présence à Montpellier pour bientôt. Vous irez sans doute aussi à Paris, j'y serai probablement, et vous m'obligeriez si vous voulez bien me prévenir de votre arrivée par un mot à mon adresse a Paris, 11 rue Caumartin.

M. de Quintana, qui a offert le prix de chant du latin est délégué de son gouvernement a l'Exposition Universelle ; il sera très-heureux de cette occasion de faire votre connaissance.

Quant à moi, Monsieur, ce sera l'un des plus beaux souvenirs de ma vie que d'avoir présidé la Société des langues romanes l'année où vous avez été couronné, et je me félicite de trouver cette occasion de vous dire toute mon admiration et toute ma respectueuse sympathie.

Monsieur Basile Alecsandri

Baron C. de Tourtoulon
Président de la Société des langues romanes
et du comité des Fêtes latines

Scrisoarea II

Maillane (Bouches du Rhône)
22 Juin 1878

Illustre et cher confrère,

J'ai reçu votre bonne lettre, je viens de recevoir vos oeuvres complètes ; ei je suis heureux d'avoir cette charmante occasion pour vous témoigner personnellement mon admiration la plus sympathique. Malgré notre fraternité romane, il ne m'est guère possible de lire vos poésies, à cause de mon ignorance ; mais par le magnifique chant de race que vous nous avez envoyé à Montpellier j'ai pu juger de la largeur, de l'élévation et de la splendide sérénité de votre génie poétique.

Je me félicite d'avoir eu l'honneur de vous représenter aux Fêtes Latines ; et si quelque chose a pu me rendre digne de ce choix, c'est certainement le culte patriotique que j'ai professé pour tout ce qui tient au monde latin et particulièrement pour votre jeune nation, qui, dans la dernière guerre, a parté, si brillamment le labarum de Constantin.

Recevez, Monsieur, avec la fraternelle accolade de la Muse de Provence, l'expression de mes sentiments les plus cordiaux et les plus distingués.

F. Mistral

Receut pour l'Ordre
L'Ordre de Saint-Étienne
Monsieur le Baron
Monsieur
M. Doigne-Lerrier a été visité et communiqué
la lettre par vous envoyée par le Baron de Tourtoulon. Je vous remercie
pour le précieux envoi par vous fait, ainsi que je l'ai
en ce qui me concerne avec reconnaissance.
Nous avons été extrêmement heureux d'être
connaissances au vous un grand plaisir et un souvenir de
cette amitié nous sommes pour vous toujours tout
de sympathie. La signature de M. de Tourtoulon par vous
invité à vous réunir à Paris le 13 de mai 1878 et
à connaître les actes de l'Assemblée nationale.

Monsieur le Baron de Tourtoulon

Prima pagină a scrisorii baronului C. de Tourtoulon, adresată lui V. Alecsandri,
la 9 iunie 1878

Maille (Bouches du Rhône)

19 mai 1882

cher grand frère,

je suis désole du contre-temps
qui nous empêche de clore
par une accolade fraternelle
cette série de triomphes
romains et romans. je com-
prends une certaine fatigue.
vous venez d'un rude pays.
mais une précieuse santé
avec toute la sagesse et la

Maillane (Bouches du Rhône)
19 mai 1882

Cher grand poète,

Je suis désolé du contre-temps qui nous empêche de clore par une accolade fraternelle cette série de triomphes roumains et romans¹. Je comprend votre extrême fatigue. Vous venez d'un rude pays. Mais votre précieuse santé avant tout ! Sauvez votre liberté absolue. Si votre santé vous permet de venir nous retrouver à Albi, vous savez quel bonheur et quel honneur ce sera pour nous ! Si nous devons nous quitter sans nous revoir, eh ! bien embrassons-nous de tout l'élan de notre cœur, et croyons que Dieu nous accordera „le revoir“ avant peu d'années.

Il ne m'est pas possible d'aller vous serrer la main à Avignon. J'ai bouclé mes malles pour Albi, et comme président de la fête je suis sous le feu croisé de nombreuses dépêches de la dernière heure relatives à l'organisation de notre session académique. Je ne peut m'absenter jusqu'au départ... Roque-Ferrier, qui est venu à Maillane, à son retour comptait vous rencontrer chez Mr. Laforgue et vous accompagner chez les Albigeois. Mais toute joie de ce monde a son expiation.

Pardonnez-moi, cher maître, de vous laisser partir ainsi ! Recevez les salutations les plus cordiales de madame Mistral ; présentez mes hommages les plus dévoués (.....) à la Roumanie, pour la gloire de cette lointaine Provence et pour le bonheur de vos admirateurs de partout. Je vous embrasse de tout mon cœur.

F. Mistral

---

¹ Este vorba de diploma de onoare pe care Vasile Alecsandri a primit-o la concursul *Jocurile florale*, organizate la Forcalquier, în 1882.

EXPOZIȚIA „ORAȘUL BUCUREȘTI LA A XX-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII PATRIEI”, ORGANIZATĂ DE MUZEUL DE ISTORIE A ORAȘULUI BUCUREȘTI

de ANA BENE

Pe linia sarcinilor ce revin muzeelor — ca așezăminte culturale — de a participa activ la opera de educare și culturalizare a maselor, Muzeul de istorie a orașului București a deschis cu prilejul celei de-a XX-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist, o expoziție temporară care ilustrează principalele succese obținute de oamenii muncii din Capitală, sub conducerea P.M.R., pe drumul construcției socialismului.

Puternicele prefaceri revoluționare ce au avut loc în țara noastră în toate domeniile de activitate în cei 20 de ani de la eliberare și care și-au găsit o vie reflectare și în prefacerile ce s-au petrecut în orașul nostru — principalul centru economic, politic și cultural al țării — a îndreptățit personalul muzeului să pornească la lucru cu convingerea că prin realizarea în condiții optime a acestei expoziții, vor contribui la educația comunistă a maselor muncitoare, la întărirea sentimentului de dragoste și încredere în partidul sub conducerea căruia s-au înfăptuit aceste prefaceri, la adâncă admirație față de munca entuziastă, plină de avânt constructiv a maselor de oameni ai muncii din Capitală care și-au pus brațele și mintea în slujba prosperității patriei.

Expoziția a fost organizată în două pavilioane ale parcului de cultură și odihnă Herăstrău, pe un spațiu liniar exponabil de 80 m.

Respectînd tematica expoziției, primul pavilion a fost rezervat problemelor politice, economice și de gospodărie comunală, iar cel de-al doilea pavilion problemelor culturale, sanitare, sportive și de creștere continuă a nivelului de trai material și cultural al maselor. După un panou ce cuprinde portretul tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej și un citat referitor la succesele cu care întîmpină oamenii muncii cea de-a XX-a aniversare a eliberării patriei, se trece la prezentarea primei teme „Principalele evenimente politice care au marcat etape în luarea întregii puteri politice de către clasa muncitoare”, rezolvată pe trei panouri. Căutînd să se sublinieze în cadrul acestei teme rolul maselor muncitoare bucureștene

conduse de partid pentru victoria insurecției armate din August 1944, instaurarea unui regim democrat-popular și proclamarea Republicii Populare Române, au fost alese fotografii și manifeste menite să ilustreze concludent aceste fapte, folosindu-se în același timp și citate luate din materiale de partid care arată în mod clar și concis importanța acestor evenimente pentru desășurarea ulterioară a istoriei patriei noastre. Aspecte din timpul luptelor purtate de către formațiunile patriotice de luptă și ostași ai armatei române pentru zdrobirea trupelor hitleriste din împrejurimile Capitalei, împreună cu un Manifest lansat de Comandamentul formațiunilor patriotice de luptă ce mobilizează populația Capitalei împotriva coteritorilor germani ilustrează lupta dusă sub conducerea P.C.R. pentru curățirea Capitalei de hitleriști. De asemenea fotografiile demonstrațiilor ce au avut loc în orașul nostru împotriva guvernului reacționar Rădescu pentru formarea unui guvern democratic, alături de o imagine ce depășește prin dimensiuni pe celelalte două ce îl reprezintă pe tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej rostindu-și cuvântarea la mitingul celor 800.000 de cetățeni adunați în Piața Națiunii (azi Piața Unirii), la 6 Martie 1945 în vederea instaurării unui guvern democrat, ilustrează rolul decisiv al maselor populare în lupta pentru putere.

În a doua temă „București, principalul centru industrial al țării“, expusă pe șapte panouri, s-a urmărit să se evidențieze uriașa dezvoltare pe care a luat-o industria bucureșteană în ultimele decenii precum și faptul că orașul nostru este principalul centru industrial al României. Subliniind printr-un citat politica P.M.R. în problema industrializării socialiste a țării, s-a trecut la prezentarea tuturor ramurilor industriale începînd cu industria grea și continuînd cu cea electrotehnică, chimică, a materialelor de construcții, prelucrarea lemnului, textilă, confecții, încălțăminte și încheind cu industria alimentară. Pentru fiecare din aceste ramuri a fost folosit cîte un panou iar industriei grele, avînd în vedere importanța problemei, i s-a rezervat două panouri, căutîndu-se astfel individualizarea fiecărei probleme. Fotografii cu aspecte din marile întreprinderi bucureștene, judicios selecționate, texte ce ilustrează volumul și dinamica producției din Capitală expuse în cifre comparative, precum și proporția acesteia în ansamblul economic al țării sînt mijloacele folosite pentru ilustrarea industriei bucureștene.

„Comerțul în București“ a treia temă expusă în primul pavilion, cuprinsă în două panouri este ilustrată prin fotografii ce reprezintă aspecte noi ale magazinelor existente în Capitală și tirguri internaționale, precum și texte referitoare la volumul și valoarea mărfurilor desfăcute prin comerțul socialist, evidențiîndu-se astfel dezvoltarea continuă a comerțului bucureștean ca expresie a grijii pe care o poartă P.M.R. creșterii permanente a bunăstării fiecărui om al muncii. De asemeni, s-a ilustrat rolul deosebit de important pe care îl joacă orașul București în comerțul exterior al țării.

Tema „Realizări în domeniul gospodăriei comunale“ divizată pe următoarele probleme: alimentarea cu apă, canalizarea, iluminatul public și transportul de călători încheie expunerea primului pavilion. Consecvenți aceleiași preocupări de individualizare a temelor pe panouri distincte a fost rezervat și aici cîte un panou fiecărei probleme. Căutînd să fie ilustrate succesele deosebite înregistrate în domeniul edilitar au fost alese

exponatele cele mai grăitoare în acest sens. Fotografii reprezentând importante realizări în domeniul alimentării cu apă, lucrările de canalizare efectuate în ultima vreme, vederea oraşului iluminat cu neon şi vapori de mercur, diferitele noi tipuri de mijloace de transport în comun ce deservesc populaţia Capitalei alături de texte cuprinzând date ce ilustrează creşterea reţelei de distribuire a apei, a reţelei de canalizare, a numărului abonaţilor la reţeaua de energie electrică precum şi a reţelei de transport în comun, sînt materiale care au rezolvat în mod concludent tema propusă.

Păşind în pavilionul următor vizitatorul are imaginea completă a avîntului impetuos pe care l-a cunoscut Capitala noastră în ultimii ani în domeniul construcţiilor de locuinţe. Urmărindu-se să se sublinieze acest lucru, a fost folosită metoda de a pune faţă în faţă, în unele cazuri, Bucureştii de ieri cu cel de astăzi. Aşa, de exemplu, gropile Floreasca sau Vergului, alături de modernele blocuri şi construcţii ce se ridică astăzi pe aceste locuri, scot mai mult în evidenţă vasta acţiune de construcţie a locuinţelor iniţiată de P.M.R. din grija deosebită pentru ridicarea nivelului de trai a oamenilor muncii şi de ştergere treptată a contrastului dintre centru şi periferie. Cîteva fotografii şi texte arătînd situaţia clădirilor oraşului imediat după război şi mai ales aspecte reprezentînd participarea populaţiei bucureştene la refacerea întreprinderilor industriale, a instalaţiilor de canalizare, apă, lumină electrică, pavae şi a unor imobile în perioada 1944—1947 sînt în măsură să oglindească unele aspecte ale înfăţişării Capitalei înainte de începerea reconstrucţiei Bucureştilor. Fotografii cu primele ansambluri de locuinţe ridicate în Capitală, alături de altele ce înfăţişează impunătoarele şi modernele ansambluri arhitectonice din cartierele muncitoreşti sau din centrul oraşului, realizate pe baza unei schiţe de sistematizare concepută după cele mai înaintate principii de urbanistică, sînt menite să dea vizitatorilor o imagine cit mai exactă amploarei deosebite pe care au luat-o construcţiile în Capitală, mai ales în ultimii ani. Diferitele texte cu cifre, exprimînd ritmul uriaş de creştere al construcţiilor de locuinţe precum şi fondurile importante de investiţii alocate de stat în lucrările de construcţii-montaj completează şi întregesc tabloul măreţei opere de reconstrucţie a Capitalei.

Tema următoare „Bucureştii, principalul centru cultural al ţării“ este expusă pe şapte panouri îmbrăţişînd diferite aspecte ale dezvoltării culturale: învăţămînt, ştiinţă, literatură, biblioteci, case de cultură, cămine culturale, muzee, teatre, instituţii muzicale, universităţi muncitoreşti şi populare, cinematografe etc. Avînd în vedere complexitatea şi importanţa primei probleme — învăţămîntul — spaţiul exponabil afectat a fost mai întins în comparaţie cu celelalte probleme şi anume trei panouri. Folosind aceleaşi materiale de expunere, fotografii şi texte, s-a urmărit să se ilustreze diferitele aspecte şi trepte ale dezvoltării învăţămîntului pentru lichidarea stării de înapoiere culturală a populaţiei bucureştene şi crearea de către partid şi guvern a tuturor condiţiilor cuceririi de către tineret a celor mai înalte culmi ale ştiinţei. Graficele privind creşterea numărului elevilor, şcolilor, facultăţilor, studenţilor şi căminelor studenţeşti, cuprinzînd date comparative între anul 1938, anul de maximă dezvoltare a regimului burghezo-moşieresc şi anul şcolar 1963/1964 îşi ajung scopul fiind deosebit de concludente în ilustrarea puternicei dezvoltări a învăţămîntului în cele două decenii de la eliberare. Pentru a sublinia faptul că oraşul

București este principalul centru cultural al țării au fost folosite o serie de fotografii și texte prezentând aspecte și date referitoare la activitatea institutelor de cercetare științifică existente în București, la diferite manifestări științifice și literare, unele cu caracter internațional care au avut loc în Capitală. Reține atenția panoul consacrat marelui poet Mihail Eminescu și sesiunii festive ce a avut loc în 1964 cu prilejul comemorării a 75 de ani de la moartea lui. Imagini reflectând biblioteca tehnică a uzinelor „23 August” și o seară distractivă la casa de cultură a tinerețului din raionul Tudor Vladimirescu, alături de graficul cu numărul căminelor culturale, caselor de cultură și muzeelor, rezolvă pe un panou problema bibliotecilor și a caselor de cultură pentruca în panoul următor, în continuarea tratării aceleași teme, să fie ilustrate unele aspecte ale muncii de culturalizare a maselor.

Panoul următor reflectă grija partidului și guvernului pentru ocrotirea sănătății populației Capitalei. În ilustrarea acestei teme au fost expuse piese care reprezintă realizările regimului nostru în domeniul asistenței medicale: grafic cu creșterea numărului paturilor de spital în ultimii 20 de ani, numărul spitalelor, al circumscripțiilor medico-sanitare, a dispensarelor și farmaciilor în acești ani, fotografii ilustrând aparatura și intervențiile chirurgicale moderne la care a ajuns știința noastră medicală.

Dezvoltarea sportului în anii puterii populare ilustrat pe un panou prin trei fotografii și un text, popularizează succesele sportului din București pe plan mondial și aspecte ale noilor baze sportive ce au luat ființă în perioada respectivă. Expoziția se încheie cu un panou dedicat creșterii continue a nivelului de trai, material și cultural, al oamenilor muncii, lege de bază a Partidului Muncitoresc Român.

La proiectarea expoziției s-a avut în vedere specificul spațiului afectat (toți pereții sălilor pot fi întrebuințați în întregime pentru expunere), conținutul și caracterul festiv al acesteia, ca urmare au fost folosite pentru ilustrarea temelor, panouri de mari dimensiuni, special comandate, care dau o notă de sobrietate dar în același timp și de eleganță. Existența câtorva vitrine care parcă fac corp comun cu panourile și fondul coloristic adecvat, creiază o decorație artistică reușită ce contribuie la o rapidă atracție a conținutului temelor expuse.

Fiind folosite în mare majoritate ca material ilustrativ piese bimensionale — fotografii și texte — care după cum se știe obosesc repede atenția vizitatorilor prin monotonia lor, s-a căutat ca prin folosirea diferitelor metode de efect în prezentarea exponatelor (dispunerea pe panouri, dimensiuni, colorit etc.) și o alcătuire clară și expresivă a materialelor să se realizeze o expoziție cu un conținut și o expunere muzeografică corespunzătoare.

Astfel fotografiile fiind bine concepute și selecționate cuprind esența concepției respective evitând aglomerarea exponatelor. Textele deși destul de numeroase și uneori chiar lungi, prin conținutul și claritatea lor contribuie la scoaterea în evidență a problemelor principale. Dacă totuși unele dintre ele ar fi fost realizate sub formă de grafic cu cât mai puține cifre și sugestiv redate, conținutul lor ar fi fost mai ușor de înțeles. Astfel, tabelul cu numărul și destinația clădirilor distruse de bombardamente, din primul panou al Pavilionul „B”, deși conține date foarte interesante,

aceste fiind numeroase sînt percepute mai greu de vizitator. Dacă s-ar fi renunțat la unele dintre ele și dacă s-ar fi folosit o altă formulă de exprimare grafică, nu redarea sub formă de tabel, desigur că panoul respectiv s-ar fi bucurat de mai mult succes. La fel și tabelul statistic cu produsele industriale bucureștene realizate în anii 1950—1955—1963 din Pavilionul „A“.

Calitatea textelor crește însă prin felul cum au fost ele realizate grafic. Literele în relief executate din material plastic de culoare închisă, de dimensiuni mari, proporționale cu mărimea panourilor și sălilor, aplicate pe fundal galben sau alb se separă perfect de fond citindu-se cu multă ușurință. De asemeni, etichetele tipărite, formulate scurt și precis, aplicate direct pe fotografie ajută la identificarea imediată a conținutului piesei.

Analizînd în ansamblu expoziția temporară „Orașul București la a XX-a aniversare a eliberării patriei“, apreciem că realizarea acesteia sub aspect științific și muzeografic este un pas înainte în experiența căpătată pînă acum. Deși ea nu a putut cuprinde decît o parte din amplele transformări obținute de oamenii muncii din Capitală, oglindește totuși drumul parcurs de orașul București în cele două decenii de victorioasă revoluție populară și se adaugă numeroaselor manifestări culturale și științifice care scot în evidență succesele obținute de întregul nostru popor în construirea unei vieți noi, fericite.

PE MARGINEA UNEI EXPOZIȚII TEMPORARE

de DORINA CIRSTEA

Practica activității cultural-educative la muzee a dovedit existența a două tipuri de expoziții temporare: cele care reproduc — în întregime sau parțial — în dimensiuni restrinse, conținutul expoziției permanente; și altele care, ori ilustrează, prin comparație cu expoziția de bază, teme noi, ori dezvoltă teme ce figurează în muzeu, dar în proporții reduse.

Din experiența de pînă acum a Muzeului de istorie a orașului București, se pot cita, din prima categorie de expoziții temporare, pe care am precizat-o, cele cu temele: „*București — oraș socialist*” (prezentare sintetizată a sălii construirii socialismului din expoziția permanentă); „*Pagini din trecutul orașului București*”, expoziție deschisă la Constanța în 1962 (reproducere succintă a tuturor sălilor muzeului); „*Străvechi așezări omenești pe teritoriul Bucureștilor de azi*” (sinteză a sălilor de istorie veche din expoziția permanentă) etc. Cum asemenea expoziții sînt organizate în afara sediului muzeului, ele dobîndesc, de aceea, caracterul de expoziții volante, deschise în întreprinderi, instituții, școli, cămine culturale.

Din a doua categorie de expoziții temporare — cu teme deosebite de cele care figurează în muzeu sau axate pe o prezentare mai bogată, mai cuprinzătoare a unor momente sau evenimente ilustrate în expoziția permanentă — Muzeul de istorie a orașului București a organizat expoziția darurilor primite de Capitală la aniversarea a 500 de ani de existență dovedită documentar; expoziția „*Locuri și case din București legate de lupta P.C.R.*”; expoziția „*Orașul București în stampe, desene și litografii*”; alta cu tema „*1 Mai în București (1890—1900)*” etc.

O nouă expoziție temporară, cu tema „*Aspecte din București — ieri și azi*”, a fost deschisă în incinta muzeului, în august 1964.

Organizarea unor expoziții temporare cu teme noi prin comparație cu cele expuse în muzeu sau care își propun să amplifice teme existente în expoziția de bază, ridică unele probleme de muzeografie — interesante și nu întotdeauna ușor de rezolvat. Asupra citorva dintre acestea ne propunem să stăruim în paginile de față, plecînd de la expoziția temporară „*Aspecte din București — ieri și azi*”.

În general, întregul patrimoniu de valori pe care îl deține un muzeu, nu se confundă cu conținutul unității expoziționale de bază. Aceasta prezintă doar piesele cele mai reprezentative, pe acelea care răspund direct scopului și temelor ce figurează într-un muzeu. Rămîne deci, în afara expoziției permanente, — alcătuiind conținutul depozitelor sau arhivelor unei unități muzeistice — o categorie cuprinzătoare și variată de piese. Căile de valorificare a acestora sînt, la rîndul lor, multiple și variate. Nu intră în obiectivul notei noastre o analiză referitoare la posibilitățile de valorificare a patrimoniului muzeistic — dar ne vom mărgini să le amintim în treacăt pe acelea care ni se par mai des folosite: studierea și publicarea unor materiale deosebite, aflate în colecție; popularizarea unor piese cu caracter aparte, prin cărți poștale ilustrate, prin albume, sau diafilme etc. Și, bineînțeles, că printre cele mai eficace căi de valorificare a patrimoniului muzeal, se numără includerea unor piese în cadrul unor expoziții ocazionale, temporare. O atare din urmă posibilitate de valorificare a patrimoniului aflat în depozit, a constituit criteriul principal în munca de pregătire și organizare a expoziției temporare „Aspecte din București — ieri și azi“.

Printre colecțiile de preț pe care le deține Muzeul de istorie a orașului București, se află și un lot de cîteva mii de fotografii, care reproduc imagini de ansamblu sau de detaliu din Capitală — de la jumătatea secolului trecut și pînă în prezent. Se remarcă printre acestea imaginile luate în București, la 1856, de fotografii austriac Angerer; apoi cele lucrate în deceniul al nouălea al veacului trecut; un lot mare de fotografii reproducînd imagini din Capitala anilor dintre cele două războaie mondiale și, în sfîrșit, un număr de fotografii cu imagini ale orașului de azi, înnoit în condițiile transformărilor socialiste.

Colecția de fotografii a muzeului oferă date adeseori foarte prețioase — în legătură cu dezvoltarea edilitar-urbanistică a orașului, cu existența, de-a lungul veacurilor, a diferitelor tipuri sociale și în legătură cu unele evenimente din istoria Capitalei etc.

În chip firesc, în expoziția permanentă, au putut intra — ca exponate — doar o parte redusă din acest lot bogat de fotografii, astfel încît cea mai mare parte așteaptă încă să fie pusă în valoare. Expoziția temporară „Aspecte din București — ieri și azi“ a oferit în chip voit un astfel de prilej.

Din punct de vedere tematic, scopul principal al expoziției de care ne ocupăm este acela de a face cunoscut vizitatorilor o suită de imagini reprezentative, din care să reiasă evoluția edilitar-urbanistică și, în parte culturală a orașului București, pe parcursul unei perioade de mai multe decenii. „București — ieri...“ marchează etapa de timp dintre cele două războaie mondiale, vreme în care sub raport edilitar-urbanistic, Capitala a suferit un proces de modernizare, petrecut însă în condițiile specifice dezvoltării unei metropole capitaliste. „București — ...azi“ marchează etapa celor două decenii care au urmat Eliberării patriei, vreme în care, în cadrul procesului de transformare socialistă a orașului, acesta se schimbă radical și sub raport urbanistic, edilitar și cultural.

Astfel precizată tema expoziției, în legătură cu ea ni se par necesare cîteva sublinieri — o punere în valoare a cîtorva aspecte, care,

creдем că luate în considerare, pot fi folositoare pentru activitatea în acest scop și a altor muzee.

În primul rînd, ne vom referi la avantajele educative ale unei astfel de expoziții, axate pe ilustrarea, în desfășurare cronologică, a unui singur aspect din dezvoltarea istorică multilaterală a Capitalei (în cazul de față în alte cazuri — a altui oraș, a unui raion sau regiuni).

În general, într-un muzeu de istorie, dezvoltarea fiind prezentată cronologic, se produce inerent o fărâmițare în ceea ce privește ilustrarea fiecărei laturi, fiecărui proces, care altfel au avut un curs progresiv neîntrerupt. Ca să concretizăm ideea, dezvoltarea urbanistică a orașului de exemplu (pentru că la aceasta se referă în principal expoziția „Aspecte din București — ieri și azi”), în epoca feudală, este urmată în expoziție de panouri care ilustrează anumite evenimente politice, marcînd hotarul dintre epoca medievală și cea de istorie modernă. Abia după acestea — și după alte exponate, menite să evoce aspecte variate din dezvoltarea istorică, vizitatorul va urmări materiale care să reia această temă. Or, în cazul unei expoziții temporare ce își propune să ilustreze evolutiv un singur aspect din dezvoltarea istorică complexă, multilaterală, vedem în chip evident un avantaj: al posibilității pentru vizitator de a urmări un astfel de aspect în continuitatea neîntreruptă a evoluției sale, într-un atare caz, desigur, ochiul sau mintea înregistrînd și reținînd mai ușor, mai firesc și mai mult. Credem că, pornind de la astfel de considerente, muzeele de istorie din alte orașe și raioane sau regiuni, organizînd expoziții temporare axate pe evocarea a cîte unui singur aspect de dezvoltare socială, economică, urbanistică etc. (acestea raportate desigur, la istoria locală) ar obține rezultate interesante și eficiente în educarea maselor largi.

În al doilea rînd, necesitatea organizării unor expoziții temporare de tipul celei de care ne ocupăm ni se pare că poate fi dedusă, pornind și de la un alt considerent.

Este o realitate, pe care nu avem motive să o trecem cu vederea, aceea că — dimensiunile, amploarea unui muzeu sînt foarte adesea limitate de spațiu, de un număr fix de săli. Se recurge, în astfel de cazuri, la ilustrarea aspectelor majore ale evoluției istorice, la prezentarea proceselor sau momentelor „cheie” ale dezvoltării. Dar așa, rămîn neevocate aspecte sau fenomene istorice, care, în ciuda caracterului lor de detaliu, în ciuda unei importanțe — comparativ — mai reduse, aparțin totuși istoriei unui oraș, raion sau regiuni, făcînd organic parte din aceasta.

Iată deci, avantajul organizării de către muzee, în afară de expoziția permanentă, a unor expoziții temporare cu teme noi — iată necesitatea și prilejul de a le organiza...

Astfel de expoziții, lărgesc vizitatorilor imaginea despre trecut, contribuie la difuzarea de cunoștințe noi, iar, din punct de vedere al muzeului, atari expoziții îl completează chiar pe acesta. Există încă la noi, muzee care evocă istoria locală incomplet. Dacă în activitatea acestora, se pornește de la criterii ca cele subliniate mai sus, desigur că se vor obține realizări noi, cu eficiență educativă, realizări, care ar putea constitui primul pas către dezvoltarea a însăși expoziției permanente.

Cele de mai sus, nu constituie doar teoretizarea unor aspecte de activitate muzeografică în general. Ne-am referit la însăși experiența și realitățile Muzeului de istorie a orașului București, reflecțiile fiind făcute pe marginea expoziției permanente a acestui muzeu și pe marginea expoziției temporare „Aspecte din București — ieri și azi”.

În sălile expoziției permanente a Muzeului de istorie a Capitalei dezvoltarea edilitar-urbanistică a orașului este ilustrată pentru fiecare orînduire social-economică. Totuși evocarea aceasta este redusă doar la cîteva aspecte, fapt determinat de spațiul existent. Îndeosebi este restrînsă ilustrarea dezvoltării edilitare și urbanistice a orașului, în perioada dintre cele două războaie mondiale. După cum se știe, această etapă este caracterizată de o evoluție economică complexă și de evenimente politice — multe și însemnate — și în ilustrarea istoriei Capitalei s-a pus în muzeu, accentul pe acestea din urmă. De aceea — în raport cu spațiul secției de istorie contemporană — prezentarea aspectelor edilitar-urbanistice este doar schițată. În sălile secției de construirea socialismului astfel de aspecte sînt ilustrate mai amplu — comparativ cu situația din alte secții, ale altor orînduiri. Și totuși, prin raport cu grandioarea procesului de transformare urbanistică a Capitalei, evident că în muzeu sînt evocate doar cîteva realizări mai însemnate, numai cîteva aspecte esențiale.

Expoziția temporară „Aspecte din București — ieri și azi” apare ca o încercare de a completa o stare de fapt ca cea semnalată; această expoziție vine în întîmpinarea dorinței oamenilor muncii din Capitală, de a cunoaște mai mult despre chipul în care orașul lor și-a schimbat înfățișarea de-a lungul ultimelor patru decenii. În sprijinul unor atari afirmații, o prezentare succintă a conținutului expoziției de care ne ocupăm, credem că va avea rolul de argument.

După un text introductiv, care avizează vizitatorul asupra temei expoziției, două panouri grupează un număr de fotografii cu imagini din Capitala deceniilor trei și patru. Titlul panourilor precizează subtema („În Bucureștii de ieri dominau contrastele”), iar fotografiile expuse o concretizează. Alături de imagini din centrul modern (Calea Victoriei și str. Academiei în 1933); b-dul Bălcescu în 1937, Teatrul Național etc.), alte fotografii, reproducînd case, străzi sau cartiere periferice, evidențiază ceea ce era specific sub raport edilitar-urbanistic Capitalei de ieri: contrastul între înfățișarea modernă a centrului și lipsa de sistematizare, condițiile insalubre din zonele locuite de populația săracă. Aceste două panouri subliniază și un alt gen de contrast: cel rezultat din dezvoltarea arhitectural-urbanistică, nesistematizată, nedirijată, exemplificîndu-se prin neconcordanța flagrantă de stil între Palatul Telefoanelor și Teatrul Național.

Pentru a marca transformările radicale ivite în peisajul urbanistic în Capitala anilor de după Eliberare, următoarele două panouri, cu tema „Cartiere noi”, subliniază prin imaginile expuse, o latură principală a procesului de reconstrucție: aceea a schimbării radicale a cartierelor periferice. Fotografiile prezintă marile cvartale, blocurile noi din zonele Giulești, Balta Albă, Floreasca, Pieptănari, Drumul Taberei etc. Un al șaselea panou ilustrează trăsăturile stilistice ale arhitecturii contemporane bucureștene, exemplificîndu-se prin fotografii ale blocurilor cons-

truite recent, pe b-dul Magheru, Dinicu Golescu, Calea Victoriei etc. Panoul următor evocă prin textul explicativ și fotografiile expuse, câteva aspecte caracteristice ale sistematizării arterelor de circulație din Bucureștii ultimilor patru decenii. Drumul parcurs între stadiul „ieri” și momentul „azi” este pregnant sugerat prin imaginile vechilor „stradele” și „fundături” ale orașului; prin fotografiile cu aspecte din sistematizarea unor bulevarde centrale, efectuată înaintea ultimului război mondial și prin imaginile actuale ale unora dintre arterele de circulație ale Capitalei.

Alte două panouri prezintă vizitatorilor evoluția timp de câteva decenii a mijloacelor de transport în București. Cu autenticitatea specifică imaginilor fotografice, este redat drumul parcurs de la tramvaiul cu cai, vechile autobuze și trăsurile cu cai, la modernele tramvaie electrice sau la spațioasele autobuze și troleibuze. Un grafic precizează dinamica dezvoltării între anii 1938 și 1963 a liniilor de tramvai, de autobuze și troleibuze în Capitală.

În același mod — de prezentare în evoluție, punctînd ceea ce a fost caracteristic în trecut și ceea ce apare specific azi — sînt ilustrate, pe panourile următoare, problemele de gospodărie comunală ale orașului, iluminatul și pavarea străzilor, schimbarea pe parcursul timpului, a piețelor publice sau a parcurilor Capitalei etc. Mai ales dintre fotografiile cu imagini din trecut, unele prezintă un deosebit interes prin conținutul și caracterul lor evocator: felinar cu gaz aerian la întretăierea Căii Moșilor cu str. Orizont; o pompă de apă la intersecția străzii Antim cu Calea Rahovei, experimentarea unor mici ambarcații pe Dîmbovița, la începutul secolului nostru etc.

Celelalte panouri din expoziție prezintă exclusiv aspecte din Capitala zilelor noastre, accentul fiind pus pe ilustrarea progreselor înregistrate în principalele domenii ale vieții culturale: învățămîntul (panoul 16), știință (panoul 17), construcții culturale (panoul 18), viața artistică, cultură de masă etc.

Din analiza conținutului expoziției reiese și o viziune — evident mai profundă, mai justă, de prezentare a trecutului. Bucureștiul de ieri este evocat sub raport edilitar-urbanistic — în ceea ce a avut reprezentativ, înțelegînd prin aceasta ilustrarea și a unor realizări de valoare (constituind tradiția pe care, într-o anumită măsură, se sprijină progresul considerabil înregistrat astăzi), alături de fenomenele negative, generate de modul de viață capitalist.

O altă remarcă ce poate fi făcută pe marginea expoziției temporare „Aspecte din București — ieri și azi”, se referă la modul de paginare a temelor și subtemelor. Organizatorii expoziției au selectat aspecte esențiale ale procesului de dezvoltare edilitar-urbanistică (construcții, artere de circulație, transporturi etc.) individualizîndu-le tematic pe panouri, în cadrul acestora prezentarea fiind făcută cronologic — printr-o opoziție (dar nu artificioasă, ostentativă) între trecut și prezent.

Astfel, sistemul de expunere permite o urmărire în chip organizat, logic și înlănțuit, a ideilor și aspectelor ilustrate.

Cele câteva considerații formulate pe marginea expoziției „Aspecte din București — ieri și azi”, le vom încheia aducînd unele sugestii în-deosebi în legătură cu felul de dozare și de expunere a materialelor.

Ne pare astfel, că însăși titlul expoziției ar fi necesitat un adaos explicativ. Pentru cei neavizați formularea „Aspecte din București — ieri și azi” ar putea fi mult prea cuprinzătoare, lăsînd să se înțeleagă că în expoziție ar fi evocată o multitudine de fenomene sau laturi ale procesului de dezvoltare istorică a Capitalei. Ni se pare că ar fi fost, poate, mai adecuată conținutului expoziției formularea titlului „București — ieri și azi. Aspecte edilitar-urbanistice și culturale”.

În al doilea rînd, credem că scopul educativ al expoziției s-ar fi realizat o dată în plus, în cazul în care s-ar fi recurs pe alocuri și la ilustrarea unor profunde transformări edilitar-urbanistice, petrecute într-unele și aceleași zone de pe harta Capitalei ; (de pildă, să se fi marcat aspectul din trecut al locului pe care azi se află ansamblul noii săli a Palatului R.P.R., sau cel din jurul Cîrcului de stat etc.).

În fine, aspectele de viață culturală ce se referă numai la etapa actuală a istoriei Capitalei puteau include și perioada dinainte de eliberarea țării de sub jugul fascist. Subtema aceasta pare ca un element introdus, adăugat pe parcurs, iar dezvoltarea amplă a culturii în Bucureștii zilelor noastre, nu este prezentată în raport cu realizările în acest domeniu, înregistrate în trecut, și nici cu aspectele care stăvileau atunci progresul științei, literaturii sau artelor.

Cele semnalate mai sus sînt desigur, simple sugestii.

Privind atent expoziția temporară „Aspecte din București” — ieri și azi”, se impune concluzia că în această nouă realizare muzeografică a Muzeului de istorie a orașului București precumpănește ceea ce este pozitiv.

Într-o formă de expunere modernă (fotografiile sînt dispuse într-un cadru de prezentare bazat pe elemente de grafică — desen și cîuloare, în manieră discretă, întocmite cu un fin simț estetic) expoziția apare bogată în conținut, plină de semnificații în realitățile evocate.

În ansamblu, prin comparație, cu cele aflate în expoziția permanentă, expoziția temporară „Aspecte din București — ieri și azi”, lărgeste considerabil tema dezvoltării edilitar-urbanistice și culturale a Capitalei în perioada de istorie contemporană. Vizitatorul este pus în fața unor imagini caracteristice, unele inedite, a căror dispunere îi oferă posibilitatea comparării, a sesizării transformărilor, a apariției noului, în zilele noastre. Astfel, expoziția „Aspecte din București — ieri și azi”, are un profund caracter educativ. Este, desigur, o experiență cu totul izbutită de valorificare a patrimoniului muzeistic și de întregire a unor teme prezentate în expoziția permanentă.

TEZAURUL DE LA GIȘTEȘTI ȘI UNELE PROBLEME PRIVIND CIRCULAȚIA ACELEI PE TERITORIUL ORĂȘULUI BUCUREȘTI ȘI ÎN ÎMPREJURIMI

de H. DJ. SIRUNI și P. I. PANAIT

În ultimii ani s-a înregistrat pe teritoriul orașului București și în împrejurimi o înmulțire a descoperirilor numismatice privind orînduirii istorice diferite. La realizarea acestui fenomen comun tuturor regiunilor patriei concură factori determinați de noile transformări obținute în anii puterii populare ca: amplele lucrări de construcții și mecanizarea agriculturii, creșterea nivelului cultural al oamenilor muncii, precum și extinderea săpăturilor arheologice. Din totalul de 9 tezaure monetare, intrate în patrimoniul Muzeului de istorie a orașului București în perioada cuprinsă între 1959 și 1964, patru au fost găsite cu ocazia lucrărilor de construcție și a cercetărilor arheologice desfășurate pe aceste șantiere, patru datorită adîncirii arăturilor efectuate cu tractorul și unul din donații. Dintre aceste tezaure, la care se adaugă un numeros lot de monede descoperite cu ocazia cercetărilor arheologice, cinci au fost semnalate de către descoperitorii lor în mod direct¹.

Marea majoritate a monedelor descoperite sînt de proveniență otomană, fiind emise între sec. al XV-lea și sec. al XIX-lea². Numărul lor depășește azi cifra de 6.550, cele mai multe aflîndu-se în patrimoniul Muzeului de istorie a orașului București, și o mică parte la Cabinetul numismatic al Academiei R.P.R. sau la Cabinetul numismatic al Institu-

¹ În studiul de față vom lua în discuție numai descoperirile din ultimii ani, fără a trata și celelalte fonduri mai vechi a căror proveniență este adesea necunoscută.

² Pentru bibliografia acestui studiu vezi și glosarul lucrării noastre: H. Dj. Siruni: *Monedele turcești în Țările Romîne*. Buc., 1944, întocmit pe baza lucrărilor de specialitate ale unor specialiști turci și străini ca: Ahmed Tevhid *Catalogul monedelor vechi islamice din Muzeul otoman*, IV, Constantinopol, 1321—1903. Alte diferite articole în „Tarih-i osmani endjumeni medjmuasi” 1333—1339, 1917—1923; Halil Edhem, *Catalogul monedelor vechi islamice în Muzeul otoman*, Constantinopol 1334—1918; Inan Afet, *Aperçu general sur l'Histoire économique de l'Empire turc-otoman*, 1941; Suleiman Sudi, *Tratatul monedelor otomane și străine*, Constantinopol 1311—1893, Șani Zade „Tarih”; I. Allan și E. V. Zambour, diferite articole în „Encyclopédie de l'Islam”.

tului de arheologie. Astfel în colecțiile primei instituții menționate se află următoarele noi fonduri monetare :

— 812 monede datînd din perioada 1481—1520 descoperite pe teritoriul com. Giștești (raionul Videle).

— 5.051 monede emise între 1703—1807, care au alcătuit marele tezaur monetar găsit la Băneasa în apropierea șoselei ce duce la Străulești.

— 60 monede datînd din perioada 1703—1759 descoperite pe teritoriul com. Grăția (raionul Videle).

— 32 piese din anii 1703—1730 descoperite cu ocazia unor lucrări de construcții pe Calea Plevnei nr. 20.

— 359 monede emise între 1730—1808 găsite pe șantierul noii săli a Palatului R.P.R.

— 29 monede, toate datînd din anul 1757, descoperite într-o veche pivniță negustorească, cu ocazia ridicării noilor blocuri de la Piața de flori.

La aceste tezaure se adaugă loturile de monede otomane descoperite cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate în diferite puncte ale Capitalei. Astfel, în urma săpăturilor întreprinse într-o așezare medievală din actualul cartier Străulești, a fost găsit un număr de 8 aspri datînd din perioada cuprinsă între mijlocul sec. XV și anul 1520¹. Aceștia li s-au alăturat descoperirile monetare de la Tinganu alcătuite din 54 piese emise între anii 1691 (1695)—1839 (1861)², cei 29 aspri de la biserica Slobozia, bătuți între 1710—1831, precum și 8 monede emise între 1730—1787 găsite cu ocazia săpăturilor de la Visarion Vechi³. În sfîrșit 22 monede de argint bătute de sultanii Mahmud I, Mustafa III și Hamid I, între 1730—1774, au fost semnalate într-o clădire datînd din primii ani ai secolului XVIII, demolată cu ocazia ridicării frumosului ansamblu arhitectonic, din jurul Pieții Palatului R.P.R. În colecția M. și dr. G. Severeanu se mai păstrează un tezaur de monede turcești descoperit la București cu ani în urmă. Monedele sînt bătute de sultanii Mehmed II și Baiazid II, între anii 863 (1459) și 887 (1482), avînd ca loc de emisiune Constantinopol, Adrianopol, Karaman, Scutari, Nevar și Serez. Tezaurul se impune a fi cercetat în mod special.

Printre fondurile mai valoroase aflate la celelalte instituții din Capitală menționăm lotul de monede aparținînd tezaurului din sec. XV—XVI de la Militari⁴, un număr de 70 piese din tezaurul de la Giștești, monedele găsite cu ocazia săpăturilor efectuate de Șantierul arheologic București la Radu Vodă, Mihai Vodă, toate păstrate în cabinetele numismatice ale Academiei R.P.R.

Moneda otomană cea mai frecvent întîlnită pe teritoriul Bucureștilor și în împrejurimi începînd cu sec. al XV-lea și pînă în veacul al XIX-lea este *acceaua* (asprul). Numărul lor depășește suma de 5.980, cele mai multe aflîndu-se în tezaurul de la Băneasa a cărei componență se prezintă astfel :

¹ P. I. Panait, *Contribuții arheologice la cunoașterea satului în secolul al XV-lea pe teritoriul de azi al Bucureștilor* în „Materiale de istorie și muzeografie”, Buc., 1963, p. 228.

² Complexul medieval Tinganu în „Cercetări arheologice în București”, II (sub tipar).

³ M. Turcu, *Săpăturile arheologice de la Visarion Vechi* în „Cercetări arheologice în București” II (sub tipar).

⁴ Cele 20 monede salvate de către numismatul St. Tănăsescu au format obiectul unui valoros studiu întocmit de O. Iliescu, *Un tezaur de aspri turcești de la începutul sec. XVII găsit în București*, „Studii și cercetări de Numismatică”, III, 1960, p. 267—309.

- 13 aspri bătuți sub Ahmed III (1703—1730) la Konstantiniye (Constantinopol);
  - 2 aspri bătuți sub același sultan în Misir (Egipt);
  - 99 aspri bătuți de sultanul Mahmud I (1730—1754) la Konstantiniye;
  - 59 aspri bătuți de același sultan în Misir;
  - 12 aspri emiși sub Osman III (1754—1757) la Konstantiniye;
  - 15 aspri bătuți tot sub Osman III în Misir;
  - 277 aspri bătuți de sultanul Mustafa III (1757—1774) la Islambol (Constantinopol);
  - 413 aspri scoși tot de el în Misir;
  - 499 aspri bătuți sub sultanul Hamid I (1774—1789) la Konstantiniye;
  - 1235 aspri bătuți în timpul aceluiași sultan în Misir;
  - 729 aspri bătuți de sultanul Selim III (1789—1807) la Islambol;
  - 605 aspri bătuți tot de același sultan în Misir;
  - 65 aspri arătând ca loc de emisiune Islambol, anul baterii și numele sultanului nefiind lizibile (bătuți deci între 1757—1807, sub sultanii Mustafa III și Selim III care au întrebuintat această denumire a capitalei);
  - 154 aspri pe care nu este descifrabil decât locul de emisiune: Konstantiniye, bătuți deci între 1703—1789;
  - 250 aspri pe care este lizibil Misir ca loc de emisiune, bătuți deci între 1703—1807;
  - 103 aspri pe care sînt nedescifrabilă data, locul de emisiune și sumele sultanului;
  - 329 aspri șterși;
  - 93 aspri în bucățele;
  - 85 aspri în fărîmături;
  - 9 monezi străine
- 5046 monezi în total.

Descoperirile monetare de la Tînganu, Slobozia, Visarion ș.a. sînt alcătuite, de asemenea, din *accele* emise în sec. XVII—XIX, iar cele de la Străulești din aceeași monedă bătută în sec. XV—XVI.

La stabilirea datei emisiunilor respective atît a *accelelor* cît și a celorlalte piese monetare otomane trebuie să se țină seama de următorul fapt. Sultanii turci aveau obiceiul de a indica pe monezile lor data emisiunii monedei respective. După cum se știe pe monezile turcești n-a apărut niciodată efigia sultanului emitent. Pe verso apărea numele sultanului și al tatălui său, intercalate în cadrul unei cifre numite *tugra*¹ și care, într-o formă primitivă la început, și-a luat aspectul definitiv în timpul sultanului Mejdîd (1839—1856). Pe revers monezile turcești aveau o formulă augurală la adresa sultanului emitent, precum și locul și anul de batere.

Anul care apare pe reversul monedelor turcești atît pe cele de aur cît și pe *accele*, indică însă în majoritatea cazurilor anul suirii pe tron al sultanului respectiv și nu chiar data emiterii monedei. De obicei, afară de

¹ Sultanul Murad I a fost primul care a gravat pe monede numele său în formă de *tugra* „Uzunçarşılı“, I, p. 548. Același sultan bate pentru prima dată și o monedă de aramă.

data grave se punea pe revers pentru a indica anul de urcare pe tron se mai grava de multe ori, pe avers sau pe revers și un număr indicînd în al cîtelea an al domniei sultanului emitent s-a bătut moneda.

Încît, va fi o greșeală — cum o comit mulți — de a considera totdeauna ca dată de emisiune anul care apare pe monedă. Trebuie deci luată în considerare cifra menționată adunînd-o la data arătată de monedă.

Astfel, în tezaurul descoperit la Băneasa, asprii emiși de sultanul Mahmud I, atît la Constantinopol cît și în Egipt poartă anul Hegirei 1143 (1731), pe cînd monedele sînt bătute în 1144, 1147, 1148, după cum o indică cifra strecurată într-un colț al piesei. Un număr de 94 aspri ai sultanului Mustafa III emiși la Islambol (Constantinopol), poartă anul 1171 (1757), pe cînd, ținînd seama de cifrele 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 și 9 care apar într-un colț, trebuie să înțelegem ca date de emisiune anii 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180 (=1758—1766). Totuși pe o altă serie de acele ale acestui sultan, în număr de 104, emise tot la Constantinopol, este gravată data chiar a emisiunii : 1180 (1766—1767), 1181 (1767—1768, 1182 (1768—1769), 1183 (1769—1770), 1184 (1770—1771), 1185 (1771—1772), 1186 (1772—1773) și 1187 (1773—1774), ceea ce înscamnă că numitul sultan, în ultimii opt ani ai domniei, a dat să graveze pe monede data emiterii lor.

Pe cele 315 monede ale sultanului Hamid I, bătute la Constantinopol, apare anul 1187 (1774) ca dată a suirii pe tron, iar pe revers, la marginea de sus, cifra indicînd anul respectiv de emiterie, de la 1 pînă la 16, adică cît a domnit el, fapt care dovedește că a bătut aspri în fiecare an.

Tot așa din cele 729 acele bătute la Constantinopol și din cele 605 scoase în Egipt de către sultanul Selim III, nu apare decît anul suirii pe tron, anume 1203 (=1789), cu indicatorul respectiv, de la 1 pînă la 18, adică numărul anilor de domnie.

Astfel, cercetarea atentă a asprilor intrați de curînd în patrimoniul Muzeului de istorie a orașului București, reliefează un aspect important al înțelegerii și interpretării documentelor numismatice.

Cea mai veche monedă otomană, cunoscută pînă în prezent pe teritoriul Bucureștilor, a fost descoperită în așezarea medievală de la Străulești în anul 1962¹. Ea aparține emisiunilor monetare de la Sirez ale sultanului Murad II (1421—1444). Cu ani în urmă, datorită cercetărilor arheologice de la Radu Vodă, a fost găsit un alt aspru datînd de la începutul celei de-a doua jumătăți a sec. XV². Aceste două piese reprezintă cele mai vechi prezențe certe ale asprilor pe teritoriul Bucureștilor, deși izvoarele scrise menționează circulația sigură a acestei monede în Țara Românească încă din timpul domniei lui Alexandru Aldea (1431—1436)³. Avem semnalat astfel documentar și arheologic pătrunderea în sistemul monetar al Țării Românești a asprului în prima jumătate a veacului XV.

Noua monedă, atît de frecvent întîlnită ulterior de la tranzacțiile curente pînă la îndatoririle financiare între state, avea deja o existență de mai bine de un secol. Primele monede cu denumirea de *acce* fuseseră bătute de ultimii sultani selgiucizi din Iconium. Turcii otomani emit acele în

¹ P. I. Panait, *op. cit.*, p. 228.

² Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 307, nota 7.

³ *Doc. priv. ist. Rom., Țara Românească, veac XIII, XIV și XV*, p. 94—95.

timpul sultanului Orhan în anul 727 (1327)¹. Ei nu au adoptat denumirile de *dirhem* sau *dinar* întrebuițate până atunci, și au numit moneda de argint bătută de ei *acce*, adică „monedă albă”. Aceaia era a patra parte a unui miscal², adică șase carate. Moneda n-a păstrat ulterior în emisiunile lui Murad I, din 761 (1360), Baiazid I din 792 (1390), Mehmed I, din 816 (1413), Murad II, din 824 (1421), Mehmed II, din 848 (1445), 885 (1451), 865 (1461), 875 (1471) și 886 (1481) cit și la ceilalți sultani³ valoarea sa inițială devalorizându-se mereu. De aceea în decursul vremurilor întâlnim diferite denumiri date *accelelor*: *zaif acce* (aspru slab), *Kirpik acce* (aspru tuns), *Kizil acce* (aspru roșcat), *meihane accesi* (aspru de bodegă), *djil acce* (aspru lucios), denumiri care arată gradul și valoarea monedei în diferite epoci. Prin denumirea de *ciuruk acce* (aspru putred) se înțelegeau monedele de aramă.

Pe măsură ce se scădea valoarea acelei, se schimba proporția aurului față de ea. Până la sfârșitul secolului al XV-lea ducatul venețian valora 40 *accele*, astfel încît monedele de aur bătute de sultanul Mehmed II Fatih în 1478, pe baza ducatului venețian, avea valoarea de 40 *accele*. Valoarea ducatului ridicându-se cu timpul, moneda de aur bătută de sultanul Baiazid II în 1481 tot pe baza ducatului venețian valora deja 54 *accele*. Până la mijlocul secolului al XVI-lea ducatul a valorat între 54 și 60 *accele*. După istoricul Solakzade în timpul sultanului Selim Yavuz (1512—1520) ducatul valora 60 *accele*, iar aurul olandez denumit de turci *arсланlu* (locwen riksdaler) 35 *accele*.

Spre sfârșitul secolului al XVI-lea aurul valora însă 63 *accele*⁴, însă din cauza războaielor și a dificultăților pecuniare care s-au ivit atunci a intervenit o nouă scădere a acelei, astfel încît aurul a valorat la început 70 *accele*, iar în timpul războiului din 1584, în ciuda dispozițiilor legale ale sultanului Suleiman I (1520—1566), care ordonase ca din 100 de dirhemuri de argint să fie bătute 500 de *accele*, s-au bătut 800 piese din aceeași cantitate de argint.

Cu alte cuvinte pe cînd pe la mijlocul secolului al XV-lea o *Kisea* (pungă) valora 30.000 *accele*, pe la jumătatea secolului al XVII-lea valora 40.000, la începutul secolului al XVIII-lea 50.000, iar pe la mijlocul aceluiași veac 80.000 *accele*. Pe la mijlocul secolului trecut valoarea unei pungi era fixată la 500 *guruși* (piaștri).

¹ Primul *acce*, bătut de Orhan are pe o parte, într-un patrat, fraza „la ila ill'allah Muhammeden resulullah” (nu este alt Dumnezeu decît Dumnezeu și Mahomed este profetul lui) și în jur numele primilor patru califi (Ebubekir, Ömer, Osman, Ali) la revers în patrat „bătut [de] Orhan [fiul lui] Osman [în] Brusa” iar în jur anul baterii în litere 727 (1327) „Uzunçarşılı”, I, ed. II 1961, p. 125, „Belleten” nr. 34. Ismail Galib în *Takvim-i Meskükiat-i Osmaniyye*, p. 16—17, greșește cînd consideră că Baiazid a fost primul care a pus data pe monedele sale, acest procedeu aparținînd lui Orhan.

² Miscal=1½ dirhem sau 4,910 gr.; Dirhem=4 denk sau 3.207 gr.; Denk=4 Kârat (carat) sau 0802 gr.; Kârat=4 bugdai (grăunț) sau 0200 gr.; Bugdai=0,050 gr.

³ În sec. XVI—XVIII au emis *accele* următorii sultani: Selim II în 974 (1566), Murad III în 982 (1574) și 992 (1584), Mehmed III în 1003 (1595), Ahmed I în 1012 (1603), Osman II în 1027 (1617) și 1028 (1618), Murad IV în 1032 (1623), Ibrahim în 1050 (1640), Mehmed IV în 1058 (1648) și Ahmed III în 1116 (1704), apoi sultanii menționați cu ocazia prezentării tezaurului de la Băneasa.

⁴ Pentru echivalențe monetare la sfârșitul secolului al XVI-lea vezi și Paul I. Cernovodeanu „*Ceva despre cursul monedelor în Țara Românească și Imperiul turcesc la 1574*” în „Studii și Cercetări de Numismatică” III, 1960, p. 517—518.

Europenii au tradus denumirea de *acce* cu cuvîntul grecesc *aspre* care însemna, de asemenea, „albe“¹.

Este de notat că denumirea de *acce* a fost întrebuințată atît la turci cît și la celelalte popoare turcești, în sens de monedă.

Dacă monede izolate încep să apară pe teritoriul Capitalei, încă din prima jumătate a sec. al XV-lea, cele dintii tezaure otomane, cunoscute pînă în prezent, aparțin sfîrșitului acestui secol și începutului de veac XVI. Astfel, tezaurul de la Militari, distrus în mare parte, este reprezentat astăzi prin 20 monede emise sub domnia sultanului Baiazid II și Selim I². Ele sînt bătute la Konstantiniye (1), Sirez (2), Usküb (1), Karatova (3), Edirne (1), Nevar (7) în timpul lui Baiazid și la Konstantiniye (2), Edirne (1), Nevar (1) de către Selim I, o piesă avînd localitatea nedescifrabilă. Faptul că au rămas necunoscute, atît condițiile găsirii cît și valoarea tezaurului, constituie o piedică serioasă în interpretarea largă a acestei descoperiri. De aceea, semnalarea în 1962 a unui nou tezaur monetar la Giștești, în imediata apropiere a Capitalei, datînd din aceeași perioadă, aduce date noi, mai complete privind circulația monetară de la sfîrșitul sec. al XV-lea și începutul veacului următor.

În cursul unei iunie 1962 locuitorul Năstase Alexandru din satul Podul Giștei, lucrînd în cadrul unei echipe de îngrijire a culturilor de porumb, pe tarlăua Cotenii a G.A.C. „6 Martie“ Giștești, a observat în brazda trasă de tractor cîteva monede de argint. Împreună cu cei 15 membri ai echipei el a adunat piesele împrăștiate la suprafața solului și adîncindu-se cu sapa a găsit partea de jos a unui vas de pămînt. Întregul lot de monede și cîteva fragmente ale vasului au fost depuse miliției locale care, prin serg. maj. Gh. Rădulescu le-a predat miliției raionului Videle. La începutul unei iulie 1962, la semnalarea unor locuitori ai com. Giștești, Muzeul de istorie a orașului București a început cercetarea condițiilor descoperirii acestui tezaur, aducînd spre a fi conservate și studiate și piesele aflate la Videle. Locul descoperirii acestui tezaur se află la cca 20 km de București, pe partea dreaptă a riulețului Ilfovățu sau Gîsca și la cca 500 m S.E. de satul Cotenii, com. Bulbucata (fig. A). Terenul este ușor agitat de mici văioage și scunde coline, fiind pînă nu de mult acoperit de pădure. Și astăzi se mai profilează, la cca 250 m de acest punct, marginile pădurii Muierasca. Investigațiile la fața locului au urmărit atît reconstituirea descoperirii și salvarea pieselor nesemnate precum și precizarea datelor arheologice privind această zonă. Cercetările de suprafață efectuate pe malul drept al riulețului amintit, au dovedit că terenul din imediata vecinătate a locului descoperirii monetare nu păstrează urmele vreunei așezări medievale. Singurele indicii de viață omenească, găsite la cca 300 m S.E. de satul Cotenii, aparțin unei ceramice cenușii care poate fi datată în sec. III—IV e.n. În partea de S.V. a satului se află, cuprins în mlaștinile

¹ Pe cînd izvoarele turcești (Uzunçarşılı, Tarih, I, ed. II, p. 547) pretind că cuvîntul *acce* provine din limba mongolă, iar denumirea de *aspre* care s-a întrebuințat în occident ar fi o simplă traducere după grecescul *aspron*, unii autori europeni cred din contră că *acce* este cuvînt tradus din grecește.

² Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 287.

riului, un tel cu diametrul de cca 80 m numit de localnici „Măgura“. La suprafața solului au fost găsite bucăți de pământ ars precum și fragmente de vase neolitice. Din relatările locuitorilor Timpuriu Stan, Ioniță Miha-lache ș.a. rezultă că săpăturile ocazionale făcute pe această măgură au scos, de la adâncimea de — 0,30—0,40 m, bucăți mari de pământ ars și cărbune.

Cercetarea locului descoperirii monetare a dovedit că piesele au fost adăpostite într-adevăr într-un ulcior, făcut dintr-o pastă bogată în frag-

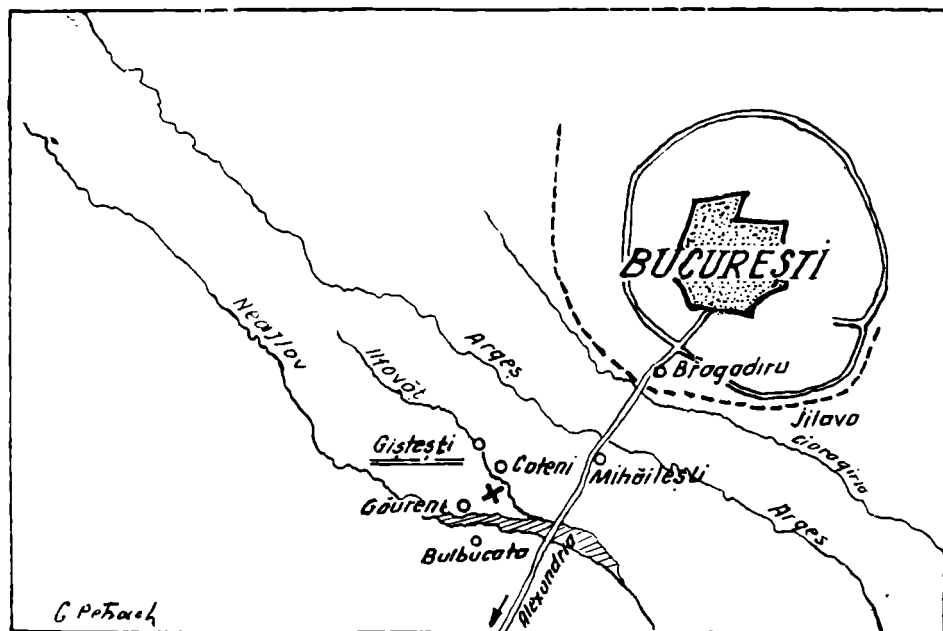

Fig. A.

mente de mica. Lucrat la roata repede vasul păstrează pe suprafața interioară striurile neregulate lăsate de învîrtirea discului roții olarului. Pereții sînt mai groși către fund și subțiri în zona umărului, care prezintă în exterior un decor din sănțuiri orizontale suprapuse de o linie în val. Pe întreaga suprafață ulciorul era decorat cu caneluri verticale imitînd motivele obținute prin lustru, frecvent întîlnite pe ceramica sec. XV—XVI¹. Arderea lui s-a făcut la roșu-cărămiziu în exterior și cenușiu în interior. Vasul a fost depus într-o groapă săpată în pămîntul castaniu pînă la — 0,56 m față de solul actual. Partea superioară s-a spart datorită arăturilor din primăvara anului 1962 iar fundul cu ocazia descoperirii tezaurului. Fragmentele ulciorului strînse de copii din satul Cotenii, s-au pierdut, puține dintre cele rămase putînd fi recuperate pentru studiu. Cu ocazia cercetării la fața locului s-a constatat că întregul conținut a fost împrăștiat

¹ Descoperirile din ultimii ani de la Coconi, Tirgșor, Tinganu ș. a. cuprind numeroase vase feudale decorate prin lustru.

pe o suprafață de cca 3 mp. Cu ajutorul unor localnici s-a mai descoperit un mic lot de piese. Astfel tezaurul de la Giștești se compune din 882 monede dintre care 812 aflate în patrimoniul secției feudale a Muzeului de istorie a orașului București și 70 la Cabinetul numismatic al Institutului de arheologie al Academiei R.P.R.¹ Din relatările locuitorilor satului Cotenii reiese că tezaurul a fost ceva mai mare, un număr restrins de monede, găsite de copiii din sat, s-a pierdut pînă a nu se începe investigațiile științifice.

Greutatea pieselor salvate reprezintă cca 637 gr. Ele sînt bătute din argint, un singur exemplar emis de sultanul Suleiman fiind din bronz, argintat. Tezaurul de la Giștești se compune din următoarele piese :

39 aspri bătuți sub sultanul Baiazid al II-lea (1481—1512).

1 aspru bătut de Selim I în 1511².

377 aspri emiși sub sultanul Selim I (1512—1520).

357 aspri bătuți sub sultanul Suleiman I

86 aspri greu de descifrat.

22 aspri șterși.

882 aspri în total.

Cele 882 acele descoperite la Giștești aparțin deci unei perioade de peste 40 de ani (1481—1520), fiind bătute în timpul celor trei sultani care au venit la putere în ultimul sfert al secolului al XV-lea și începutul veacului următor, și anume : Baiazid II (1481—1512), Selim I (1512—1520) și Suleiman I care a urcat pe tron în anul 1520 și a domnit pînă în anul 1566.

După cum se vede din planșele anexate, acelele lui Baiazid, au următoarea legendă :

La avers : *Sultan Baiazid bin-i Mehmed Khan* (Sultanul Baiazid fiul lui Mehmed Khan), iar la revers : *Azza nasrehu — duriba fi... — sene...* (victoria lui să fie glorioasă — bătut în...¹ — anul² (fig. 1/1—4).

Accelele lui Selim I au pe avers : „*Sultan Selim şah bin-i Baiazid Khan*” (Sultanul Selim şah fiul lui Baiazid Khan). La revers : „*azza nasrehu — duriba fi... — sene...*” (fig. 1/5—10 ; fig. 2/1—10 ; fig. 3/1).

Accelele bătute de sultanul Suleiman purtau pe avers : „*Sultan Suleiman şah bin-i Selim Khan*”. La revers : „*azza nasrehu — duriba fi... sene...*” (fig. 3/2—10, fig. 4/1—10).

Ca și la monedele aparținînd tezaurului de la Militari, piesele găsite la Giștești au legende trunchiate, marginile neregulate. Nici una din monede nu este perforată pentru a fi prinsă în salbă. Greutatea lor oscilează între 0,70 și 0,75 gr la emisunile lui Baiazid II, constatîndu-se la cele ulterioare o continuă scădere. Piesele bătute de Selim I au în genere greutatea de 0,65—0,70 gr greutate similară și la cele ale lui Suleiman I.

¹ În urma unei deplasări de studiu în com. Giștești cercetătoarea Mariana Chițescu a reușit să salveze din același tezaur un număr de 70 piese. Studiarea acestor monede, păstrate la Institutul de arheologie al Academiei R.P.R. s-a putut face prin bunăvoința cercetătorului Bucur Mitrea, șeful Cabinetului numismatic al institutului și a M. Chițescu cărora le mulțumim și pe această cale.

² Moneda este bătută într-o perioadă cînd Selim nu urcase încă pe tron. Într-adevăr izvoarele turcești arată că sultanul Baiazid II tatăl lui Selim murise în 918 safer 8 (1512 aprilie 25), cînd l-a urmat Selim.

³ Locul de batere.

⁴ Anul de batere.

Fig. 1. 1-4 Aspri emiși de Baiazid II 886 (1 Edirne ; 2-3 Karatova
4 Nevar).

5-10 Aspri emiși de Selim I 886 (5-10 Konstantiniye).

C. Petroschi

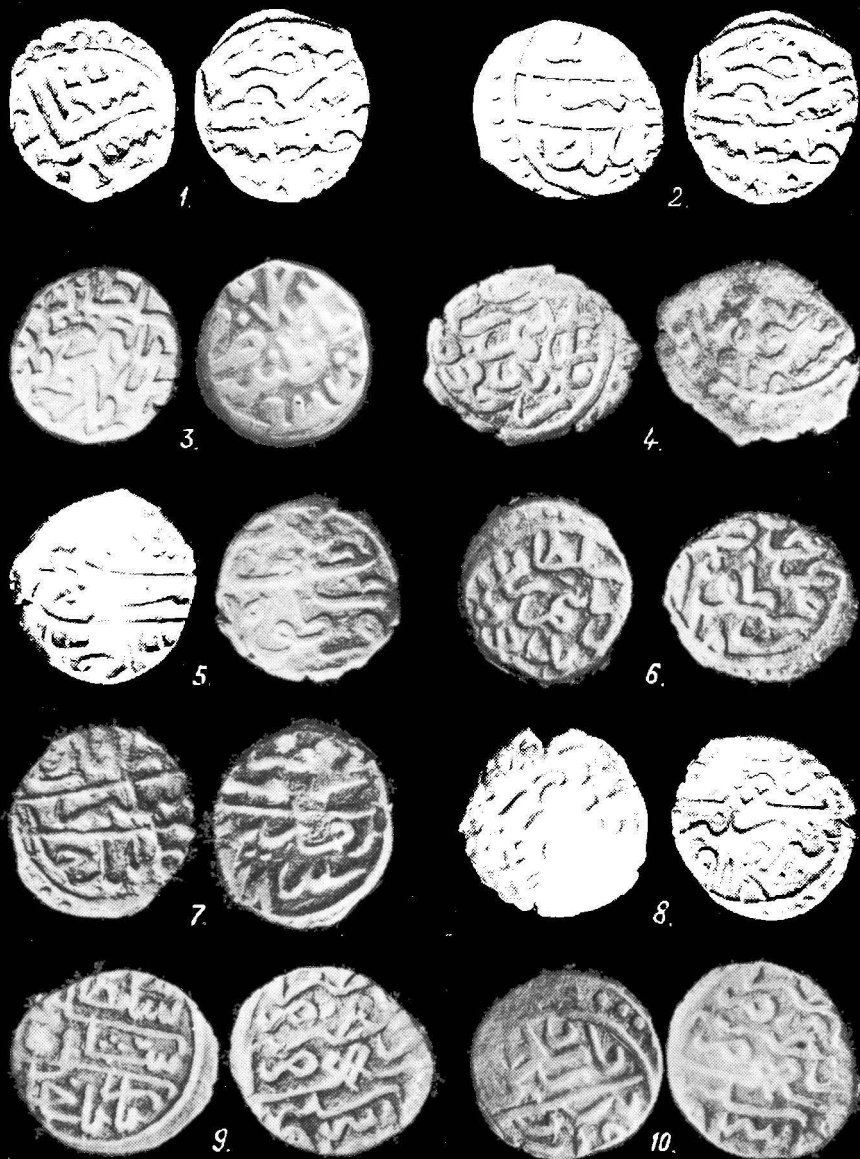

Fig. 2. 1-10 Aspri emiși de Selim I 886 (1-3 Konstantiniye;
4-6 Korateva; 7 Amasia; 8 Tire; 9-10 Konye).

G. Pătrușu

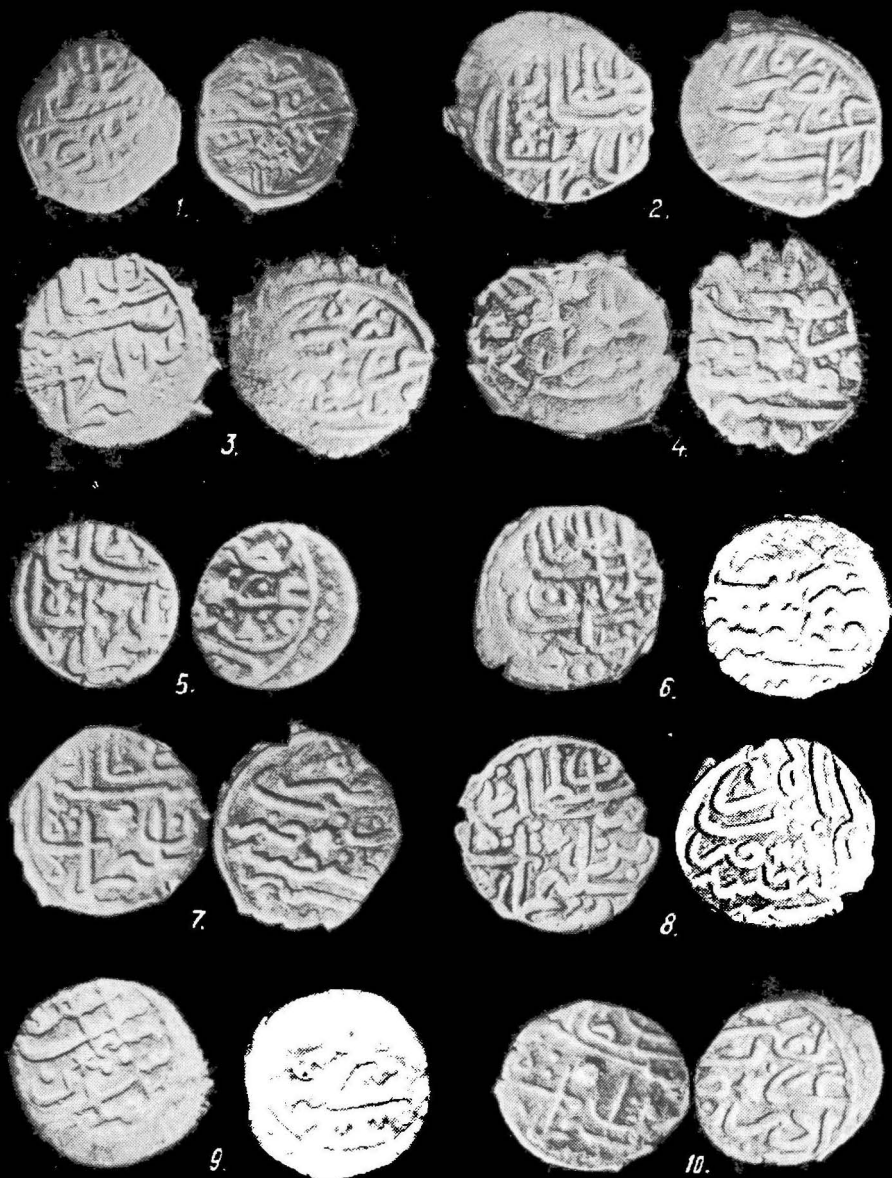

Fig. 3.

1 Aspru bătut de Selim 917
 2-10. Aspri bătuti de Suleiman I 928 (2 Amasia : 3-8
 Konstantiniye ; 9-10 Edirne)

C. Petrace

Fig. 4. 1-10 Aspri emise de Suleiman I 926 (1-4 Karatova; 5 Usküb (Skopje); 6-7 Nevar; 8-10 Nevoberde).

C. Petroche

Este de remarcă că marea majoritate a monedelor turcești din acest tezaur sînt bătute pe teritoriul european aflat sub stăpînirea otomană. Sînt semnalate emisiuni de la Konstantiniye, Edirne, Nevar, Usküb, Karatova, Sirez, la care se adaugă cîteva localități din Asia Mică : Amasia, Konia, Tire. Avem de-a face așa dar cu piese scoase în șase monetării europene și trei asiatice. Este cunoscut faptul că exceptînd Constantinopolul, capitala Imperiului, Adrianopole, vechiul lui sediu, Sofia și Sidero-Capsa lîngă Salonic, toate celelalte bănării otomane cad în hotarele R.S.F. Iugoslavia (Belgrad, Bosnia, Ceanicea, Karatova, Koceana, Novaberde, Ohri, Serebrenice, Sirez, Usküb). Faptul este explicabil avînd în vedere eforturile militare otomane în sec. XIV—XVI îndreptate în primul rînd spre Europa, precum și existența minelor de argint în diferite localități din Balcani ca : Novaberda, Karatova ș.a.

Vorbînd despre monetăriile de pe teritoriul rumeliot, Evliya Celebi spunea că Gazi Suleiman Pașa, fiul sultanului Orhan, după ce a cucerit Ipsala, a bătut monedă în această localitate pe numele tatălui său, monedă pe care a văzut-o și el, și care purta următoarea inscripție : „bătut la Ipsala în anul 730 (1330)”. După Evliya Celebi, ulterior s-au mai bătut monede și la Ghelibolu (Calipoli), Edirne (Adrianopol), Usküb (Skoplie), Novaberde (localitate lîngă Priștine renumită prin minele sale de argint), Selanik (Salonic), Sidren-Kayisi (Sidero-Capsa) de lîngă Salonic, Bosnia, Sirebrenice (Sraberņița) de lîngă Bosnia, Tuve, Elbasan, Monastir, Sofia, Vidin, Belgrad, Budin (Buda), Kefe (Caffa) etc., în total 60 de monetării. Numărul acestora, după relatările lui Evliya, era altă dată mai mare, dar o parte din bănăriile vechi au fost desființate ulterior, pentru a nu fi bătute monede false. Evliya spune că el însuși a văzut majoritatea monedelor bătute în menționatele localități, adăugînd că unele monetării care funcționează regulat în vremea sa, la jumătatea sec. al XVII-lea, sînt cele din Istambul și Bagdad¹.

Sub sultanul Osman III (1754—1757) au fost desființate monetăriile de provincii ; de asemenea, sultanul Mustafa III (1757—1774) n-a bătut monede decît exclusiv la monetăria din capitală. S-au păstrat însă monetăriile din Egipt, Tripoli, Tunis și Alger și cu toate măsurile luate de cei doi sultani amintiți mai sus, s-a continuat a se bate monede de aur, argint și bronz în cîteva localități din provincii.

Pe monedele pe care le-au bătut în decursul cîtorva secole după instalarea lor definitivă în vechea capitală bizantină, sultanii otomani au întrebuițat exclusiv, pentru a indica localitatea de emitere, denumirea arabă a orașului Constantinopol, și anume : Konstantiniye (orașul lui Constantin).

Astfel, monedele bătute la Constantinopol de toți sultanii de la Mehmed al II-lea cuceritorul pînă la Ahmed al III-lea, fie cele din aur, fie asprii, poartă ca loc de emitere „Konstantiniye”, într-o frază arabă care apare pe revers : „*Duriba fi Konstantiniye*” (bătut la Constantinopol), cuvînte la care urmează : „sene”... (în anul).

Așa poartă și în tezaurul descoperit la Giștești, toate acele emise la Constantinopol de sultanii Baiazid II, Selim I și Suleiman I.

În anul 1123 (1716) sultanul Ahmed III a emis însă monede de aur cunoscute sub nume de *Islambol altunu* (aur de Stambul), denumire ce li s-a

¹ Evliya Celebi, *Seyahatname*, I, p. 566—567.

dat din cauză că purtau pentru prima dată cuvîntul de „Istambul“ în loc de „Konstantiniye“.

După Ahmed III, unii dintre sultanii secolului al XVIII-lea, ca Mahmud I (1730—1754), Mustafa III (1757—1774) și Selim III (1789—1807), au gravat pe monedele lor bătute la Constantinopol denumirea de „Islambol“, în loc de „Konstantiniye“, aceiași formulare fiind de acum întrebuințată și de ceilalți sultani din secolul XVIII, anume Osman III (1754—1757) și Abdul Hamid I (1774—1789), precum și de toți sultanii care au urmat după acesta pînă în secolul XX: Mustafa IV, Mahmud II, Abdul Medjid, Abdul Aziz, Murad V, Abdul Hamid II, Mehmed V Reșad și Mehmed VI Vahideddin.

Este de remarcat că denumirea de „Islambol“, pe care o adoptaseră în sec. al XVIII-lea sultanii Mahmud I, Mustafa III și Selim III era pur și simplu etimologia arbitrară a cuvîntului „Istambul“, cuvînt care fusese luat de primii sultani din grecescul „Stinpoli“ (spre oraș), pentru a indica Bizanțul propriu-zis, pe cînd „Islambol“ nu este decît un joc de cuvinte însemnînd „plin de musulmani“, porecla, dată după tradiții, de sultanul cuceritor la luarea orașului lui Constantin, și trecută în limbajul popular, și în lucrările unor scriitori turci¹.

Denumirea de „Islambol“ ca localitate de emisiune apare pe reversul atît al monedelor de aur, bătute de cei trei sultani pomeniți, cît și al aclelor emise de ei. Așa sînt de exemplu, acelele aceluiași sultani descoperite la Străulești, Tînganu și Slobozia.

E de notat, de asemenea, că denumirea de „Konstantiniye“ s-a păstrat în cancelaria otomană, începînd de la Mehmed al II-lea cuceritorul pînă la ultimul sultan, nu numai pe monedele bătute de ei în capitală, ci și pe firmele promulgate.

Descoperirea de la Giștești ridică o serie de probleme legate de valoarea acestui lot de monede, de condițiile teaurizării lor, precum și de stabilirea perioadei în care au fost sustrase circulației monetare. Studiarea cîtorva documente privind unele vînzări de bunuri sau tranzacții comerciale în primele decenii ale sec. XVI dovedește că la Giștești a fost teaurizată o sumă de valoare mijlocie. La 24 octombrie 1513 se vindea la Izvor o ocină „mai mică“ în valoare de 1.000 aspri², iar un an mai tîrziu, pentru a treia parte din Uești, Stanciul pîrcălab plătea fiilor lui Arsul 1.200 aspri³. În cel de-al treilea deceniu al sec. XVI o parte din partea lui Prunceș era dată zălog pentru 1.000 aspri⁴, iar un sălaș de țigani robi era cumpărat de jupînița Stana de la fiul lui Dobrota din Bunești cu 1.300 aspri⁵. Considerînd ca real prețul de 6 lei pentru fiecă pește procurat negustorilor din Brașov, așa cum reiese dintr-o scrisoare a lui Neagoe Basarab către judele orașului transilvănean⁶, rezultă că suma teaurizată la Giștești reprezintă

¹ H. Dj. Siruni, *Le nom de la ville de Constantinople dans les textes arméniens et turcs*. „Studia et Acta orientalia“, III, (1961—1962), p. 161—175.

² *Doc. priv. ist. Rom. veac XVI, T. Rom.*, I, p. 97.

³ *Ibidem*, p. 99.

⁴ *Ibidem*, p. 178.

⁵ *Ibidem*, p. 164—165.

⁶ Gr. G. Tocilescu, *Documente istorice slavo-romane*, Buc., 1931, p. 241—242.

costul a cca 160 pești. Ea însemna, de asemenea, jumătate din valoarea mărfii confiscate de brașovenii lui Udăbi din Cornățel și Fere¹ și cu 100 aspri mai mult decât prețul unui cal pe care Roman și Danciul îl vînd la Rîșnov la începutul celui de-al patrulea deceniu al sec. XVI².

Indiferent de devalorizarea neîntreruptă a acestei monede în prima jumătate a sec. al XVI-lea datele menționate în documentele amintite dovedesc că la Giștești avem de-a face cu o sumă bănească ce putea proveni dintr-o tranzacție comercială curentă.

Condițiile ascunderii acestei sume rămîn încă necunoscute. Se pot emite totuși unele ipoteze ținînd seama de configurația geografică a terenului și de evenimentele politice care au afectat această zonă în prima jumătate a sec. XVI. Așezarea Giștești, frecvent întilnită în documentele veacului al XVII-lea³, dar fiind fără îndoială mult mai veche, se află plasată într-o regiune către care convergeau drumurile comerciale ce legau Bucureștii de Zimnicea, sau Giurgiu de orașele de dincoace și de dincolo de Carpați, prin Pitești. Nu departe la est șerpuia drumul ce unea reședința domnilor de pe Dimbovița cu raiaua Giurgiului⁴, iar la nord-vest se lăsa prin Vadul-Lat drumul Craiovei. Sub malul pădurii Babele, peste apa Giștei, a funcționat secole de-a rîndul un pod aflat pe bătutul „drum al olacului”⁵. Faptul că tezaurul a fost găsit pe un teren acoperit de păduri, în imediata vecinătate a unui loc obligatoriu de trecere, ar putea constitui argumente pentru presupunerea unor acțiuni asupra vreunui negustor sau slujbaș turc, după anul 1520.

Analizînd condițiile și data teaurizării acestor monede nu putem omite evenimentele politice din anii 1522—1523, care au afectat din plin zona Gișteștilor. Pe piatra de mormînt a lui Radu de la Afumați, păstrată în biserica episcopală de la Curtea de Argeș, sînt menționate bătăliile cu turcii de la Grumazi, Clejani, Hulubești, Stefeni și Gulavi⁶, aflate în vecinătatea locului descoperirii monetare. Pare totuși mai puțin plauzibilă fixarea datei de teaurizare în acești ani, ținînd seama de existența emisiunilor lui Suleiman I, fie ele din primii ani ai domniei cît și de gradul de uzură al unor piese. S-ar putea ca marea campanie otomană din anul 1538 să fi avut ecou și în rîndurile localnicilor determinîndu-i să-și ascundă bunurile în fața urgiei turcești.

Faptul că tezaurul nu cuprinde nici o monedă bătută de succesorul lui Suleiman I, Selim II, ne determină să considerăm ca dată maximă de teaurizare anul 1566.

Tezaurul de la Giștești are o valoare deosebită privind studiul circulației monetare în sec. XV—XVI pe teritoriul de azi al Capitalei R.P.R. Alături de acela de la Militari, de lotul semnalat tot în București cu ani în urmă⁷, și de cele trei tezaure turcești descoperite pe teritoriul Moldovei⁸,

¹ *Ibidem*, p. 235—236.

² *Ibidem*, p. 236.

³ Ilcana Leonte, *Actele Secției, Bunurile publice Mănăstirea Radu Vodă*, Buc. 1960, p. 28 și urm.

⁴ *Istoria României*, II, Pl. VIII, Harta economică a țărilor romîne în sec. XIV—XVI.

⁵ *Marele dicționar geografic al României*, Buc., 1901, vol. IV, p. 566.

⁶ *Istoria României*, II, p. 652.

⁷ Informație primită de la cercetătorul Gh. Astancăi căruii îi aducem mulțumiri pe această cale.

⁸ Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 307, nota 5.

el dovedește că la începutul sec. al XVI-lea, acceaua se afla pe piața țărilor romine într-o cantitate suficientă pentru a fi tezaurizată în sume destul de mari.

Moneda aceasta întâlnită izolat încă din prima jumătate a sec. al XV-lea, cunoaște o perioadă de puternică penetrație în economia țărilor romine începînd cu sfîrșitul aceluiași veac și continuînd pînă în secolul al XIX-lea ¹.

Era de așteptat ca Bucureștii să polarizeze cantitățile cele mai reprezentative ale acestei monede ținînd seama de rolul economic și politic al orașului în orînduirea feudală. Astfel, prin descoperirea de la Gîștești, nu numai că se confirmă izvoarele documentare, dar se stabilește pentru prima dată pe teritoriul Țării Romînești valoarea unui tezaur monetar otoman din sec. al XVI-lea. Monedele găsite la Tinganu, Slobozia, Visarion și îndeosebi cele de la Băneasa, dovedesc continua prezență a acelei pe piața orașului București atît în tranzacțiile mărunte, cît și în tezaure de mare valoare.

---

¹ Descoperirile monetare otomane din sec. XVIII--XIX pe teritoriul Bucureștilor și în împrejurimi vor forma subiectul unui alt studiu.

O ȘTIRE NOUĂ PRIVITOARE LA EPIDEMIA DE CIUMA DIN BUCUREȘTI LA 1792

de PAUL I. CERNOVODEANU

Ca întotdeauna după perioade de războaie, pustiiri și privațiuni de tot felul pentru populația greu încercată, războiul ruso-austro-turc dintre anii 1787—1792, încheiat prin pacea de la Iași (1792) a fost urmat de o cruntă epidemie de ciumă în Țara Românească.

Izbucnită în vara anului 1792 la București, după înscăunarea noului domn Mihail Suțu, proporțiile ei au depășit în curând limitele orașului, necruțătorul flagel răspîndindu-se cu repeziciune în întreaga țară. Insuficiența și caracterul improvizat al măsurilor sanitare luate de autorități, precum și lipsa aproape totală a unui personal medical calificat în Capitală, au îngreunat foarte mult combaterea cu eficacitate a boalei. Numai datorită fugii și răspîndirii populației înspăimîntate din oraș precum și venirii iernii, virulența epidemiei a mai putut să scadă. Vom aminti foarte pe scurt istoricul acestei epidemii¹, spre a scoate apoi în relief știrea nouă, constituind obiectul prezentei note.

La 23 iunie 1792 Mihai vodă Suțu dădea un pitac prin care, constatînd primejdia de ciumă, porunca marelui spătar și marelui agă să interzică „întrunirea” norodului la Plumbuita la 24 ale lunii pentru prăznuirea nașterii sf. Ioan Botezătorul, iar la 8 iulie porunca închiderea tuturor cafenelilor din București în afara aceleia de lingă casele de Beilic². Peste cîteva zile, la 10 iulie, se dădeau dispoziții pentru întărirea lazareturilor de la Daia, Ovidoaia și Văcărești³ iar printr-un alt pitac din 19 iulie domnul oprea ținerea Tîrgului Cucului „care este în mijlocu Politii Orașului București” și „unde se face multă amestecătură”⁴. Mihai Suțu ia noi măsuri de prevedere poruncind la 25 iulie interzicerea găzduirii peste noapte în prăvălii a meșterilor sau ucenicilor, iar în cazul îmbolnăvirii vreunui prăvăliaș, lăsarea

---

¹ Pentru cadrul general, a se vedea meritoria monografie a dr. Pompei Samarian, *Din epidemiologia trecutului românesc — Ciuma*, Buc., 1932, p. 139—150.

² V. A. Urechia, *Istoria rominilor*, IV, Buc., 1892, p. 339.

³ Arh. St. Buc., mss. 20, f. 361.

⁴ *Ibidem*, f. 369 v° — 370. Prin pitacul domnesc din 9 august se prevedea mutarea Tîrgului Cucului „ce se face în Curtea cea Veche” în „Livada Mitropoliei, fiind loc mai larg și deoparte de București”, cf. *ibidem*, f. 393.

mărfii pe loc, sub amenințarea pedepsei cu bătaia¹. Cu toate încercările autorităților de a iniția unele măsuri sanitare, specificate în cele 5 „ponturi pentru paza de boala ciumii” enunțate la 19 iulie², flagelul continua să facă ravagii. La 28 iulie aflăm de înființarea unei *Comisiuni Sanitare Publice* în București, menite a se ocupa cu combaterea cumei³, a cărei activitate era însă stinjenită de lipsa personalului medical calificat, capabil să îngrijească bolnavii și să ia măsurile de prevedere necesare. În urma rugăminții domnului Mihai Suțu, agentul consular al Austriei la București, Michaël Merkilius, se adresează comandamentului general austriac din Transilvania „pentru trimiterea aici a d. director al Carantinelor (Contumaz Direktor) Keinz, căruia domnul îi dă bucuros 100 de lei pe lună, locuință și 2 lumânări, cum și 2 ocă de carne, 1/2 ocă de orez și patru piini pe zi. Domnul ar dori chiar, ca acest director al Carantinelor să mai aducă cu el vreo două persoane pricepute în această materie, cu cite 50 de lei pe lună, care la nevoie să fie întrebuințați prin satele suspecte sau în spitalul de aici⁴. Dorința domnului a fost însă îndeplinită mai târziu, la sfârșitul lui august, dar între timp molima se întinse așa de mult, încât nici cioclii nu mai pridideau cu îngroparea victimelor. De aceea prin nizamul din 12 august domnul poruncește epistatului Agiei, fostului mare postelnic Iordache Suțu, să sporească numărul cioclilor de la 13 la 60⁵.

Ravajele epidemiei sînt semnalate și în raportul prim secretarului ambasadei franceze la Poartă, Chalgrin, din 18 august, privitor la călătoria sa la Constantinopol, prin Banat, Transilvania și Țara Românească. El a poposit 3 zile în Bucureștii contaminați și a fost primit de vodă Suțu care i-a înlesnit drumul pînă la Silistra, procurîndu-i și o escortă care să-l apere de bandele de țihari, ce roiau în regiunea pestiferată din cîmpia Dunării⁶.

De abea la 31 august, Merkelius comunică internunțului de la Constantinopol, baronul Philipp von Herbert Ratkheal, aprobarea cererii domnului de către comandamentul general din Transilvania și trimiterea la București a „ober-chirurg”-ului Saamüller și a chirurgului de circumscripție, Gutter⁷. Epidemia luase o asemenea proporție, încît însuși Merkelius părăsise serviciul consular austriac din București și se refugiase la curtea banului Dimitrie Ghica de la Colentina, de unde a transmis la 6 septembrie, primul raport oficial asupra evoluției boalei, între 18 iunie și 31 august, după un extras al protocoalelor spitalului domnesc de la Pantelimon. Din acest raport reiese, că între 18 iunie și 31 iulie muriseră 74 bolnavi la București, iar între 1 și 31 august, numărul lor se ridicase la 204, 334 contaminați aflîndu-se în spital și lazarete⁸. La 16 septembrie, cei doi chirurghi austriaci trimiși pentru combaterea epidemiei înaintară un raport formulat în 9 puncte, asupra simptomelor și evoluției boalei⁹, cel dintîi de acest fel cunoscut în analele medicinei bucureștene.

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 111.

² Arh. St. Buc., mss. 20, f. 370—371.

³ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria romînilor*, Buc., 1922, XIX, p. 611, nr. DIII.

⁴ *Ibidem*, p. 611, nr. DIV.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 110.

⁶ Hurmuzaki, *ibidem*, supl. I, vol. II, Buc., 1885, p. 82—83, nr. CL.I.

⁷ Hurmuzaki, *op. cit.*, XIX, p. 613, nr. DVII.

⁸ *Ibidem*, p. 617, nr. DXI.

⁹ *Ibidem*, p. 619, nr. DXV.

În luna septembrie au murit în spital și în lazarete de ciumăți, cel mai ridicat număr de bolnavi atins în această epidemie, anume 231¹. Înfricoșat peste măsură și cuprins de panică superstițioasă, la îndemnurile abile și interesate ale unor fețe bisericești, domnul nu a pregetat să caute cel mai „eficace” remediu pentru combaterea flagelului în... aducerea capului sf. Visarion grec de la biserica Dușco, metoh al mănăstirii Meteore din Macedonia, la București! Într-adevăr la 19 octombrie, în schimbul unor însemnate sume de bani, fu adus capul sfântului cu mare alai, sub conducerea a patru clerici greci, și depus la mănăstirea Cotroceni². Dar frigul iernii începuse să se facă simțit și molima să scadă, fără „ajutorul” capului sf. Visarion! Epidemia s-a stins la începutul anului 1793, semnalându-se numai cazuri sporadice și izolate în țară.

La izvoarele interne pe care le deținem asupra epidemiei de ciumă din 1792 la București, sau la acele externe, în special rapoartele consulare ale lui Merkelius, venim să adăugăm acum o știre nouă, cuprinsă într-o relatare inedită de călătorie a unui medic maghiar în țările române. Într-o publicație foarte rară a epocii, „Mercuriul Maghiar din Viena” (A Bétsi Magyar Merkuriusnak), se publică în nr. LXIII din 8 august 1794, p. 980—986, o corespondență primită din Kassa și anume o scrisoare adresată la 12 august 1793, unui localnic nenumit, de către un medic maghiar aflat la Constantinopol, păstrându-și și el din nefericire anonimatul, în care își relatează călătoria întreprinsă în anul precedent prin Ucraina, Moldova, Țara Românească și Balcani pînă la Constantinopol. După ce a trecut pe la Iași, Focșani și Buzău, călătorul ungur a poposit la 17 septembrie 1792 în București. „E un oraș mare” relatează dînsul „se întinde pe o cîmpie, și are cel puțin 367 de biserici. Aici locuiește voievodul din Țara Valahiei; cel dinainte, prințul Mavrogheni, a avut un castel mare și grozav de frumos, dar acesta a fost ars de ai noștri³. Tocmai în timpul sosirii mele la București, bîntuia o epidemie de ciumă, dar nu am putut să-mi exercit cu curaj meseria mea de medic, deoarece oamenii aceștia (adică locuitorii Capitalei) sînt așa de brutali, încît dacă în vreo casă în care a umblat un doctor, se întîmplă cumva să moară cineva, toți oamenii din casă împreună cu doctorul sînt puși într-o căruță și duși pe cîmp la o distanță de un ceas de oraș și sînt obligați să rămînă acolo șapte săptămîni. Tocmai în săptămîna aceea a fost dus în felul acesta un doctor italian cu numele de Marankati, care acolo a și murit⁴. Aici anonimul medic maghiar își încheie relatările asupra Bucureștilor, plecînd mai departe la Giurgiu și trecînd Dunărea la Rusciuk, unde își petrece toată iarna recrutîndu-și o clientelă bogată din rîndurile localnicilor de vază.

¹ *Ibidem*, p. 623, nr. DXVII.

² *Ibidem*.

³ E vorba de Curtea Nouă incendiată de cătanele austriace la 14/25 decembrie 1789, în timpul ocupației orașului în vremea războiului amintit, cf. Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Buc., 1961, p. 37.

⁴ „Bukarestbe 17-dik Septemberben érkeztem. Ez nagy Város, ter helyen fekszik, van benne 367 Templom leg-alább, itt'lakik az Oláh országi Vajda, ez előtt Hertzeg, Mavro-jéninak nagy roppant szép Kastélya volt, de ezt a'mieink fel-égették. Epen azon üdöbenn hogy Bukarestba érkeztem, Pestis volt benne, de a'Doctorságomat nem lehetett bátran folytatni, mivel ezek olly goromba Emberek, hogy, ha azonn házban, melybe Doctor járt, valaki meg-talált halni, az egész ház népet szekérre rakták, és á Doctorral együtt á Várostól egy órányi földre ki-vitték, á hol hét hetet kellet tölteniek. Epen azon a'héten vitekki igi egy Marankati nevű Olasz Doctort, á ki ottan meg is hólt”, cf. *A Bétsi Magyar Merkuriusnak*, 1794, nr. LXIII, (8 august), p. 981—982).

Scurta dar interesanta relatare a necunoscutului medic maghiar ne aduce însă cîteva precizări interesante. În primul rînd sîntem informați de modul cu totul primitiv de îngrijire al bolnavilor, lipsiți de o adevărată asistență medicală, singurele măsuri de ocrotire constînd numai în izolarea celor contaminați în cîmpiile din afara orașului. Dintr-o anaforă a ispravnicului de Ilfov, serdarul Vintilă Prejbeanu, din 24 septembrie 1792, aflăm că bolnavii de ciumă din București, sau suspectii, erau izolați pe cîmpiile din jurul Pantelimonului sau Fundenilor și că se intervenise pentru ei pe lîngă domn spre a li se ridica vreo 40 de bordeie pentru a se adăposti, avînd în vedere venirea frigului și apropierea iernii¹. În felul acesta informația medicului maghiar relativă la izolarea bolnavilor pe cîmpiile din jurul Bucureștilor, coincide cu datele cuprinse în izvoarele interne, de unde și dovada exactității afirmațiilor sale. Cu toate eforturile depuse, nu am putut însă afla identitatea acestui interesant călător și nici vreo altă informație suplimentară asupra prezenței la București a confratelui său italian, Marankati, amintită de dînsul. Ispitit doar de o simplă rezonanță fonetică mi-am pus întrebarea dacă acest presupus medic italian n-ar putea fi cumva acel George Manicati, fratele cunoscutului medic Ioan Manicati (care murise încă de la 1787), despre care amănunțitul repertoriu al dr. Gomoiu face doar o simplă mențiune, fără nici o altă precizare². Repet însă că aceasta constituie doar o simplă sugestie, care nu îmbracă nici măcar forma unei ipoteze. Rămîne ca cercetări ulterioare mult mai amănunțite să caute să aducă lumină în această problemă.

Noi ne-am mulțumit doar în această scurtă notă să relatăm mărturia inedită asupra ciumei din București la 1792 a unui medic anonim maghiar și să îmbogățim repertoriul medicilor bucureșteni cu încă un nume, acel al italianului Marankati, victimă a acestei epidemii și a cărei identitate rămîne a fi verificată mai tîrziu.

---

¹ V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 112—113.

² Dr. V. Gomoiu, Gh. Gomoiu și Maria Gomoiu, *Repertor de medici, farmaciști, veterinari (personalul sanitar) din ținuturile romînești*, vol. I, Brăila, 1938, p. 261.

FUNCȚIONAREA SPITALULUI PANTELIMON ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX

de IOANA CRISTACHE-PANAIT

Prima jumătate a veacului al XIX-lea reprezintă o perioadă de importante prefaceri în viața economică și socială a orașului București. Creșterea continuă a forțelor de producție a determinat accentuarea procesului de descompunere a relațiilor feudale, relațiile capitaliste dezvoltându-se din ce în ce mai mult.

Schimbările survenite în structura economică și social politică a Bucureștilor duc la sporirea locuitorilor orașului.

Față de numărul populației rețeaua spitalicească devine insuficientă. La începutul veacului al XIX-lea existau în București, pentru o populație de aproape 60—70.000¹ locuitori, numai 3 spitale cu cca 54 paturi. Dacă adăugăm la numărul mic al paturilor și defectuoasa organizare și întreținere a veniturilor spitalurilor putem să ne facem o imagine mai completă asupra stării sanitare din Capitală în acea vreme. Articolul de față se oprește la funcționarea spitalului Pantelimon în această primă jumătate de veac.

La o distanță de un ccas de oraș, aproape de gîrla Colentinei, pe o mică movilă în jurul căreia exista o luncă întinsă, se afla spitalul Pantelimon, întemeiat în 1735, de Grigore II Ghica². Istoria acestui spital se împletește pentru perioada de care ne ocupăm, cu istoria Colței. Aceiași dezordine, aceiași risipire a veniturilor sale în dauna pacienților. Nici în construcția sa acest spital nu s-a deosebit de primul stabiliment spitalicesc organizat în București. „Forma clădirii este ca și a spitalului Colței, adică înconjurată cu ziduri înalte, cu săli de bolnavi, cu tavane joase, cu aer stricat“ nota dr. C. Caracaș³. Primul an al veacului al XIX-lea aduce acelora ce zăceau între zidurile sale singura bucurie — sosirea doctorului C. Caracaș, care a depus o apostolică activitate doctoricească pînă în anul în care își pierde viața alături de ciumații pe care îi îngrijea, răpus de aceiași necruțătoare boală. Numit

¹ București. *Scurt istoric*, București 1959, pag. 44. Dan Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești* 1459—1862, Buc., 1963, p. 143.

² Muzeul de istorie a orașului București, inv. 13.161; vezi și Al. Găleşescu, *Ejoria spitalelor civile din București*, București 1900, pag. 166—175.

³ *Topografia sanitară a Munteniei de Dr. Constantin Caracaș (1800—1828)* București, 1937, pag. 147.

medic al spitalului Pantelimon la 12 iunie 1801, C. Caracaș înțelege încă de la venirea sa în acest așezământ, starea alarmantă în care se afla. Observînd, nu rămîne pasiv. El prezintă, cere și se luptă pentru îndreptarea situației, așa cum ne mărturisește însuși : „*simțind cu mare durere de inimă neajunsurile spitalului, am reclamat și am arătat nevoia de a se restaura și a se îmbunătăți spitalul pustit, defectuos și fără ordine interioară, dar am întîmpinat dificultăți și opunere*”¹.

În 1801 Alexandru Moruzi întărește ca epitrop al spitalului pe căminarul Nestor. Înainte de a intra în slujbă el cere să se facă socotelile de pînă atunci, care nu erau încheiate, sesizîndu-se iarăși lipsa unui inventar al lucrurilor existente. Cererea pe care o face la intrarea în slujbă denotă prudență, felul în care a fost silit să părăsească postul, arată ca și pentru alți epitropi, proasta administrație. Încheierea unui catastif de socoteli nu era însă niciodată prezentarea realității, care era ascunsă cu destulă grijă. În topografia sa, C. Caracaș dezvăluie cu claritate acest aspect. Cercetarea socotelilor nu se făcea cu minuțiozitatea cuvenită — spune el — căci cu suma veniturilor folosite judicios s-ar putea ține nu numai 30 de bolnavi, ci o sută. Alexandru Ipsilanti, prin hrisovul său din 22 sept. 1803 întărește toate daniile și drepturile spitalului Pantelimon². Totuși spitalul cu toată averea sa cade în sărăcie. Ajuns la o situație ce tulbură orașul, epitropul este înlocuit, scotit a fi singurul vinovat de starea spitalului. Dispozițiile pentru îndepărtarea lui dau la iveală noi aspecte ale avariei acestor epitropi, care în goana după bani nu se dădeau la o parte de la nici o infracțiune. Constantin Alex. Ipsilanti, alungîndu-l din slujbă pe căminarul Nestor, arată și motivul : pe lingă reaua administrație a acestuia „*ne-am pliroforisit (convins) pentru numitul epitrop că și pe bolnavii ce se afla la acest spital i-au gonit de acolo*”³. Prin același hrisov din 22 martie 1807, slujba epitropiei este dată biv vel stolnicului Constantin Predescu.

Pentru redresarea spitalului se recurge la diferite mijloace. Documentul din 2 aprilie 1807, dovedește că i se atribuie și banii proveniți de la clironomii „ab intestato”⁴.

Pantelimonul rămînînd singurul spital pentru civili, în perioada 1806—1812, Divanul ia o serie de măsuri spre a veni în ajutorul funcționării lui. La 12 februarie 1810, poslușnicii și scutelnicii mănăstirii Pantelimon sînt iertați de podvezi și angarale, subliniindu-se că aceasta se face pentru că în toată țara este un singur spital pentru căutarea săracilor bolnavi — spitalul Pantelimon⁵. În același an se hotărăște ca spitalul să nu țină mai mult de 20 paturi. Mănăstirea este plină de datorii, de aceea se recomandă epitropului Predescu să procure medicamentele de la spițeria unde vor fi cele mai ieftine⁶.

Spitalul nu întreține însă nici măcar pe cei 20 de bolnavi hotărîți în 1810. Datoriile nu puteau fi plătite, situație care îl determină pe Ion Vodă Caragea să declare în hrisovul său din 12 martie 1813 că „*au fost început numita mănăstire și noscomion la datorie, nefiind vrednice dintr-ale-sale de*

¹ P. G. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, vol. III, pag. 117.

² *Ibidem*.

³ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, vol. IX, p. 140.

⁴ *Ibidem*.

⁵ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 611.

⁶ *Ibidem* p. 612.

a ține și hrăni nici pe acei bolnavi ce-i erau orînduiți¹. Incorecta dirijare a veniturilor acestui așezămînt, care cu 17 moșii, 13 mănăstiri și un cartier întreg în București, nu putea să țină nici bolnavii orînduiți, este elocventă.

Numirea lui Grigore Ghica, ca efor al spitalului, urmată imediat de unirea acestui spital cu cel de la Colțea, sub epitropia lui Nicolae Trăsnea, aduce după sine accentuarea sărăciei în care se sbătea spitalul. Dr. C. Caracaș, care reușise să îmbunătățească starea sanitară a orașului prin clădirea spitalului Filantropia, nu renunță la încercările de a mai îndrepta puțin starea proastă a Pantelimonului. El nu pierde nici un prilej în a cere îmbunătățirea situației. În iulie 1816 Dr. C. Caracaș reușește să documenteze domnitorului Ioan Caragea, venit la hramul spitalului, necesitatea reparării spitalului și să obțină bune rezultate, precum ne-o spune însuși. „Atunci domnitorul a dat poruncă să se prefacă spitalul din temelii: și așa în anul următor s-a clădit tot în linia aceia spre răsărit, un nou spital, mai înalt, mai încăpător mai confortabil și mai igienic, aerat mai bine și mai bine expus la soare”². Noul spital era compus din trei săli din cîte patru stînjeni și jumătate, care puteau primi cîte 10 bolnavi fiecare. Clădirea a fost modernizată, adăugîndu-i-se o cameră de baie, un depozit de medicamente și altul de farmacie.

Nu este de mirare că setea de bani a administrației spitalului, a determinat manifestările de nemulțumire ale locuitorilor de pe o treime din teritoriul orașului, pe care erau așezate cele 16 mahalale, dăruite de ctitorul Grigore Vodă Ghica. În plîngerea lor către domn, ei recunosc că se supun a da atît cît glăsuesc actele, ceea ce denotă exploatarea crescîndă care i-a împins la luptă. Domnitorul poruncește mitropolitului la 17 iunie 1819 să cheme pe epitropul spitalului să i se poruncească să nu supere mai mult pe susnumiții locuitori prin încălcarea actelor domnești ale ctitorilor³. Lupta orașenilor împotriva administrației spitalului a continuat însă și în anii următori.

Prezența Dr. C. Caracaș la spitalul Pantelimon a fost rău privită de epitropia spitalului, care se simțea stingherită în acțiunile sale. Acela care demasca proasta administrație trebuia înlăturat. Grigore Ghica îl înlocuiește cu Dr. Apostol Arsache, schimbarea fiind întărită de domnitorul Alexandru Șuțu la 19 iulie 1820⁴.

Evenimentele anului 1821, continuă procesul de distrugere a spitalului început de administrația defectuoasă. Referitor la acest moment, Kreuchely, reprezentantul Prusiei la București, informează la 13 aprilie 1822 că spitalul a fost devastat de eteriștii lui Alexandru Ipsilanti, iar după intrarea turcilor în București, a servit drept ștab soldaților anatolieni⁵. Starea în care a fost lăsat spitalul a necesitat cîțiva ani de reparații și multe cheltuieli.

Devenit domn în 1822 Grigore Ghica nu s-a îndurat să renunțe la Eforia spitalelor, însemnat izvor de îmbogățire. Jafurile se țineau lanț, încurajate de panica ciumei. Domnitorul nu scapă de a fi acuzat direct de aceste rele jafuri. Consulul Franței Hugot, apreciind întîmplările acelor vremi, pune în gura unui membru al Divanului faimoasa exclamație: „O! kete

¹ Al. Gălășescu, *op. cit.*, p. 290—297.

² *Topografia sanitară a Munteniei de Dr. Constantin Caracaș, 1800—1828*, p. 148.

³ V. A. Urechia, *op. cit.*, III, p. 352.

⁴ P. G. Samarian, *op. cit.*, III, p. 127.

⁵ Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Romînilor*, vol. X, București 1897, p. 142.

mencatoria”¹. Și faptele lui Grigore Ghica îndreptățeau părerile oamenilor în legătură cu folosirea averii spitalului după bunul plac al domnitorului. Pe motiv că fratele său Mihai Ghica, devenit efor provizoriu al spitalelor în 1828, este lipsit de bani, căminarul N. Trăsnea, epistatul spitalului și favorit al domnitorului², primește în 4 martie 1827³ poruncă de la Grigore Ghica să-i facă o lcafă lunară de cîte 275 taleri, din averea spitalului. Și aceasta este numai o ilegalitate înscrisă, dar cîte vor fi fost neconsemnate.

Călătorul rus Anatol Demidoff desvăluie cu ocazia trecerii sale prin București în 1837, încă o practică a administrației în defavoarea pacienților. „*În acest spital — menționează el — persoanele care administrează acest așezămint au ocupat prea mult loc din care s-ar mai fi putut păstra pentru amenajarea a încă 2—3 saloane, unde ar putea fi plasați încă cîțiva suferinzi*”⁴.

Perioada regulamentară aduce și în spitalul Pantelimon suflul înnoitor al reformelor. Se cer catastive de venituri și cheltuieli, iar epitropii sînt chemați direct la justificarea banilor. În raportul pe care Eforia spitalului este nevoită să-l înainteze în 18 noiembrie 1832 sînt trecute, în mare, veniturile spitalului pe anii 1828—1832. La ele se remarcă oscilația de la an la an, cuprinsă între 50.055 lei și 121.351. Prin același raport Mihai Ghica, pregătindu-și terenul pentru a ocupa locul de efor al spitalelor, promite că din viitoarele economii se va construi în București, un nou spital⁵.

Asupra tuturor spitalelor se instituie „Controlul Valahiei”, care întreprinde cercetări stricte asupra socotelilor celor trei spitale ale politiei. În toamna anului 1832, N. Trăsnea devenit între timp directorul spitalelor orașului, este învitat să trimită condică de primirea banilor, precum și unele acte doveditoare pentru sumele încasate⁶.

Ca și pentru spitalul Colțea, Comisia Bisericească încheie în anul 1848 martie 2, condică de veniturile și cheltuielile spitalului Pantelimon pe 14 ani în urmă, 1832—1846, precum și pentru Spitalul de Nașteri pe primii săi opt ani de existență. Comisia își mărturisește imposibilitatea de a explica orice sumă ne mai avînd actele trebuincioase. „*Cu toate că după băgarea de seamă ce s-a făcut și la venituri și la cheltuieli, se vîd mai multe neorîndueli asupra cărora la vreme s-ar fi putut face cuvîncioasele îndreptări, dar ca niște socoteli vechi de atîția ani, Comisia neputînd avea nici trebuincioasele deslușiri, nici tematurile după care ar fi putut hotărî cu încredințare asupra fieșcăreia sumi ce ar fi cerut trebuința a se preschimba din orînduiala cu care s-au trecut în socoteli*”⁷.

Să menționăm, precum la catastif, moșiile și sursele de venit ale acestui bogat spital, care nu primea însă vreo dată un bolnav în plus peste paturile stabilite „iar dacă vreun nenorocit este adus acolo de către creștinii miloși este gonit fără de milă, dacă nu este vreun pat liber”⁸. Moșiile :

¹ P. G. Samarian, *op. cit.*, III, p. 127.

² Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, p. 230.

³ P. G. Samarian, *op. cit.*, III p. 132.

⁴ Anatole de Demidoff, *Voyage dans la Russie Méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1854, p. 106.

⁵ P. G. Samarian, *op. cit.*, III, p. 134.

⁶ Arh. St. Buc.; *Obșteșcul control*, dos. 925/1832, file 1—7.

⁷ Arh. St. Buc.; *Obșteasca Adunare*, dos. 274/1848, fila 4

⁸ P. G. Samarian, *op. cit.*, III p. 117.

Păpeni, Stăncești, Vărăști și Dascălu, Răsmirești, Dușeasca și Gurguietii, Bucșanii cu o sfoară din Zădărici, Virtoapele, Lixandra și Licuricii, Hodi-voaia și Vierii, Cîrnogi, Siliștea și Sorusca, Gologanul, Pantelimonul, la care se adăugau : Baia din Șelari, prăvăliile din prejur, dijma sării de la Ocnele Mari : schiturile : Fedeleșoiu, Brebul, Șerbăneștii, Morunglavul, Cornetul, Cobia, Măxinenii, Lenpezile, Poiana, Găiseni ¹.

Numărul bolnavilor, hrana lor precum și rarele înnoiri la cele trebuincioase bolnavilor, sînt cunoscute din catastiful amintit.

Anul	Nr. bolnavi (zile)	Hrana zilnică	Suma hranei	Doctorii
1833	12.604	par. 28	Lei 8.560,75	Lei 5.691,33
1834	12.340	31 ² / ₃	9.814	5.708,57
1835	12.375	32 ² / ₃	10.128,27	5.893,48
1836	12.599	29 ¹ / ₂	9.222,81	6.008,45
1837	12.516	28	9.119,114	6.108,105
1838	12.785	26 ¹ / ₂	8.455,51	6.774,36
1839	12.694	28	8.938,102	6.641,69
1840	13.105	33	9.794,105	6.899,27
1841	13.085	33	10.270,54	7.134
1842	12.791	26 ¹ / ₂	8.477,78	7.082,72
1844	21.336	23 ¹ / ₅	12.370,42	20.316
1845	22.469	24 ¹ / ₂	13.732,27	19.777,12 ²

Analizînd această situație, se pot face unele observații : Pantelimonul mai bogat decît celelalte spitale făcea economii însemnate la medicamente. Comparînd chiar cu sumele de la spitalul Colțea, banii cheltuiți la Pantelimon la acest capitol erau mult mai puțini. Dăm spre exemplificare anul 1833, cînd spitalul Colțea pentru 6.244 zile de spitalizare cheltuiește pentru medicamente 6.039,90 lei, în timp ce pentru 12.340 zile de spitalizare din același an administrația Pantelimonului alocă suma de 5.708,57 lei. Această situație se constată și pentru alți ani. În anul 1833 se cheltuiesc însă într-o singură zi, fastuoasa ceremonie din ziua praznicului spitalului, 5.930,4 lei risipă constatată și în anii următori. Era mai important desigur că acei 4.202 lei cheltuiți în anul 1840 pentru executarea portretelor ctitorilor Ghicu-lești să fie folosiți pentru ospitalizarea bolnavilor. Rare sînt îmbunătățirile aduse bunei funcționări a spitalului, pentru trebuințele bolnavilor : introducerea celor 36 de mese la paturile bolnavilor în 1839, precum și cheltuirea a 75 lei pentru introducerea în 1843 a tăblițelor de pe patul bolnavilor care indicau numărul bolnavului și felul bolii.

Primele cheltuieli pentru aparate medicale apar în 1841 „în cumpărarea instrumentelor chirurgice”. Au fost cheltuiți 5.313 lei și alți 588 lei pentru „un teasc mare și alte lucruri trebuincioase la spițeria acestui spital” ³.

¹ Arh. St. Buc., *Obșteasca Adunare*, dos. 274/1848, fila 2.

² Arh. St. Buc.; *Obșteasca Adunare*, dos. 274/1848, file 26, 30, 33, 37, 41, 45, 49, 50, 55, 61, 64, 72, 73, 77, 85.

³ *Ibidem*, fila 61.

În anul 1843, precum reiese din catastif, se introduc în spital alte 30 de paturi de fier¹. În acest an prin adăugarea făcută numărul paturilor a atins cifra de 66².

În 1844 numărul zilelor de spitalizare a crescut cu 8.545 zile suma repartizată pentru hrana zilnică a bolnavului scăzând însă de la 33 parale în 1840 la numai 23 în 1844. Raportul pentru întreaga perioadă dintre veniturile mari ale spitalului și numărul paturilor este o dovadă elocventă că administrația spitalului din acea vreme, constituită din elemente ale clasei dominante nu a putut în nici o problemă de pură umanitate să părăsească interesele înguste de clasă, întinzînd printr-o mai cinstită chiverniseală a fondurilor, o mînă de ajutor, nevoiașilor care își purtau boala prin cocioabele mizere sau chiar pe ulițele orașului.

„Așa erau spitalele, cu mijloacele ce aveau puteau să fie îmbunătățite și ca administrație internă și ca ordine; se putea repara clădirile rău făcute și să se sporească numărul paturilor în raport cu veniturile lor”³ — spune cu mîhnire doctorul C. Caracăș.

---

¹ Paturi de fier se afluau la spital încă din 1837, deoarece Demidoff afirmă textual „paturile în spitalul Pantelimon sînt din fier, iar în spitalul Militar sînt așternute pe suporturi de lemn”. Anatol de Demidoff *op. cit.* p. 106.

² Al. Gălășescu *op. cit.*, p. 650. În anul 1833 erau 30 paturi, numărul acesta menținindu-se pînă în 1843.

³ *Topografia sanitară a Munteniei* de Dr. Constantin Caracăș 1800—1828, p. 151.

ȘTIRI MARUNTE DESPRE BUCUREȘTI VEACULUI AL XIX-LEA

(CIȘMEAUA ROȘIE, LOCUL OSINDEI, TUNURILE MERIDIANE,
„BIRJA“ ȘI BIRJILE BUCUREȘTENE)

de NICOLAE VATĂMANU

CIȘMEAUA ROȘIE. Situată la colțul de miazănoapte al intersecției Podului Mogoșoaiei cu Ulița Fintinii, această cișmea a fost, în prima jumătate a veacului trecut, un important reper topografic bucureștean; ea a dat numele său unei părți de oraș și celui dintîi teatru bucureștean. Mai tîrziu a fost acolo o vestită sală de bal și un efemer spital de război.

Cișmeaua Roșie a fost înființată în anul 1786 și a fost dăruită în 1856; a avut prin urmare o existență de 70 de ani. Actul ei de naștere se găsește în hrisovul lui Mavrogheni de la 11 noiembrie 1786¹. Era clădită din cărămidă, însă a rămas netencuită, de unde a căpătat numele sub care a fost cunoscută. Era ocolită pe două părți de clădirea învecinată, rămînînd libere celelalte două laturi, dinspre Pod și Uliță. Această intrare a zidirii Cișmelii în linia clădirii alăturate face să se creadă că la timpul său Cișmeaua a fost ridicată pe un teren liber, la fața Podului. Cînd mai apoi s-a zidit casa alăturată, aceasta s-a ținut strîns împrejurul Cișmelii, îmbrățișînd-o aproape. Este curios însă că și clădirea din colțul opus, adică dinspre miază-noapte, are aceeași dispoziție, fără să mai fi primit vreo altă cișmea. A fost desigur o măsură dictată de respectarea simetriei.

În plan,¹ Cișmeaua apărea sub forma dreptunghiulară, cu latura mare pe linia Podului, măsurînd 2,85 stînjani, iar cu cea mică de 1,55 stînjani, sau după sistemul metric 5,48 m și 3,03 m. Din schiță nu reiese ce se ridica pe aceste temelii. Dar foarte probabil că era un bazin, mărginit în spate de un parapet de zid, în care se deschidea gura de apă, olanul. Pe acel perete de zid ar fi trebuit să se așeze cuvenita inscripție de laudă² pentru cine

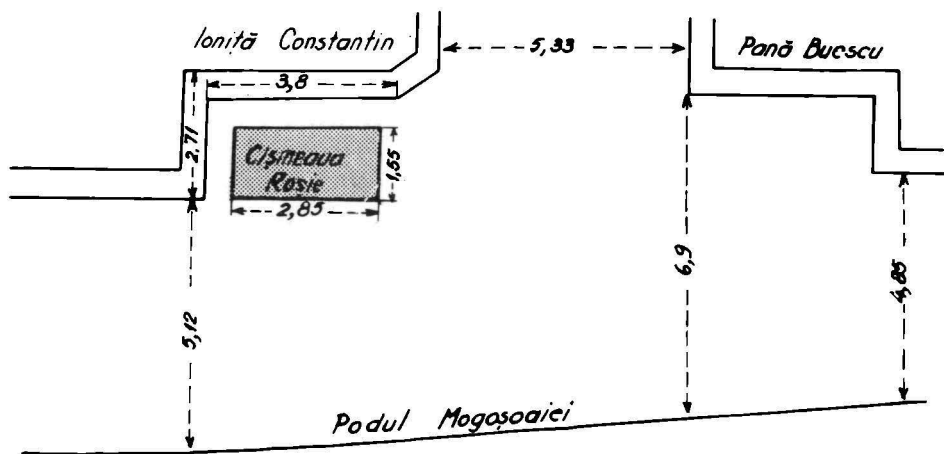
¹ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, III, Buc., 1892, p. 72; I. Corfus, *Insemnările Androneștilor*, Buc., 1947, p. 29; C. C. Giurescu, *Istoricul cîtoroilor bucureștene ale lui Nicolae vodă Mavrogheni*. Bis. Ort. Rom., LXIX (1963), nr. 11, p. 339—380.

² Arh. St. Buc., *Primăria Capitalei*, dos. 22/2704 din 1856.

² N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, Buc., 1961, p. 151.

clădise Cișmeaua, lucru care nu s-a mai înfăptuit de vreme ce zidirea a rămas „roșie”, netencuită.

În anul 1836 Cișmeaua mavroghenească nu mai primea apă pe olane. Canalizarea primitivă se stricase și conductele se astupaseră de mîl. În bazi-nul Cișmelii curgea acum apă de Dimboviță, pompată de la „Stabilimentul Fîntînilor” de sub Mihai vodă. Dar clădirea învechită nu mai ținea apă și primejduia imobilul vecin. Proprietarul acestuia, Ioniță Constantin, se plîngea Consiliului Municipal că i se umple pivnița de apă și că i se macină zidurile. Dăunatul cerea de la Municipiu locul rămas liber. Cererea lui Ioniță Constantin a fost trimisă spre referire lui Guillbert, mecanicul Fîntînilor, care la 25 februarie 1856 răspundea că rețeaua nu are nevoie de acel loc și

copie:

după Arh. St. Buc;
Primăria capitalei
Dos. 22/2704 din 1856

că deci se putea vinde. Municipiul ar fi fost de acord, mai ales că Ioniță Constantin oferea frumoasa sumă de 200 de galbeni. Dar Ministerul de Interne nu era de aceeași părere și oprea la 20 aprilie 1856 vânzarea locului, ordonând să se dărîme clădirea Cișmelii, dar să se pună în loc o altă fîntînă.

Cișmeaua Roșie a dispărut, dar numele ei a rămas locului. Strada alăturată, a Fîntîinii, numită astfel nu după Cișmea, ci după Fîntîna Boului de la celălalt capăt al ei, a purtat o vreme și numele de Ulița Cișmelii. Ba chiar la un moment dat s-a împărțit în două: capătul central se numea „Ulița Cișmelii Roșii”¹, iar capătului periferic i s-a zis „Ulița Fîntîna Boului, pe la Otto zugravul”². Acest din urmă personaj avea case în colțul nordic al răspîntiei străzilor Popa Tatu cu strada Fîntîinii; el a fost începătorul cunoscutei familii Ottulescu.

¹ „Buletinul oficial”, 1859, nr. 71.

² „Buletinul oficial”, 1856, nr. 11; 1862, nr. 33.

Din schița de situație aflată în dosarul cercetat se constată că în 1856 strada Fintînii avea, la începutul ei, o lărgime de 5,33 stînjeni, adică 10,44 m. Era o deschidere destul de satisfăcătoare, față de lățimea Podului Mogoșoaiei, care mai jos de Cișmea măsura numai 5,12 stînjeni, adică 10,03 m. În colțul opus Cișmelii se găsea casa stolnicului Pană Buescu. Ea reproducea, cum am spus, scobitura casei lui Ioniță Constantin, în care era așezată Cișmeaua. În dreptul retragerii de pe colț, Podul avea o lărgime maximă, de 6,90 stînjeni, dar mai departe se îngusta la 4,85 stînjeni.

Dintre vecinătățile Cișmelii, în vremea aceasta, notăm casa lui Jan Caretașul, pe Pod, alături de Ioniță; mai la vale era casa cucoanii Istioțina¹, dărîmată în mai 1964. Între aceste două imobile se găsea intrarea într-o vastă curte, acum în parte clădită. Acolo în fund, fusese faimosul „Teatru de la Cișmeaua Roșie” al domniței Ralu². De partea cealaltă, casele lui Pană Buescu cuprindeau 11 odăi de locuit pentru stăpîn, sală și cămară; deosebit, în curte, se găseau patru odăi pentru slugi, cuhnie, spălătorie, grajd, șopron. La fața Podului casa avea trei prăvălii³.

Peste drum de Cișmea, tot pe Pod, avea case Marița Mihăileasca, fiica unui Deșliu⁴. În 1848 ele trecuseră în proprietatea lui Ion Vlădoianu⁵. Pe alături era grădina Mavruului⁶. Pe ulița Fintînii, alături de Cișmea, locuia în 1848 Zinca Goleasca, în casele Zinchii Clinceanu⁷. Cumnata sa, Marioara Goleescu, văduva lui Iordache Goleescu, locuia în 1851 chiar în spațiile Cișmelii, în casele lui Ioniță Constantin⁸. Mai tîrziu, după 1851, aici se făcea „balul de la Cișmeaua Roșie”, bal mascat și costumat⁹.

Tot pe aci, în casa Jianu, poate numele nou al casei lui Pană Buescu, era instalat în 1877 un spital militar rusesc. Avînd în îngrijire un rănit de seamă, un general rus, se așternuse strada, după obiceiul timpului, cu paie, ca să înăbușe zgomotul circulației¹⁰.

LOCUL OSINDEI. Un poet bucureștean care se plimba prin capitală în vara anului 1847, arăta în aceste cuvinte ce îl impresionase mai mult, cînd luînd-o prin Lipscăanii, ajunsese la Hanul lui Manuc: „Ce să vezi la Pușcărie?... Femei, oameni, moși, copii / Lume multă adunată, zgomot, risuri, gălăgii / Se zgîia la o muiere cu osînda ei de gît / Rasă tigodă sta în soare cu un aer amărit”¹¹.

Oricît de amărită ar fi părut femeia cu capul ras de la poarta Pușcăriei, în sinea ei totuși avea motiv să se felicite că scăpase ușor: abia cu cîteva

¹ Era Eufrosina, fiica paharnicului Dinu Tătăranu și a Mariei Bălcescu, văduva protomedicului bucureștean Constantin Estiotu sau Istiotu (m. 1840); cf. Cornelia Bodea și P. Cernovodeanu, *Materiale noi pentru biografia lui Nicolae Bălcescu* (II), în Studii, XVI (1963), nr. 2, p. 377.

² D. Berindei, *Orașul București, reședință și capitală a Țării Românești*, Buc., 1963, p. 138.

³ „Vestitorul Rominesc”, 1848, nr. 87; 1852, nr. 62.

⁴ „Curierul Rominesc”, 1843, nr. 6.

⁵ „Vestitorul Rominesc”, 1848, nr. 27.

⁶ Îng. Martineanu, *Cestiuni din Capitală*, ziarul „Universul”, 1901, iunie 29—august 19.

⁷ „Vestitorul Rominesc”, 1844, nr. 96.

⁸ „Vestitorul Rominesc”, 1851, nr. 12.

⁹ „Vestitorul Rominesc”, 1851, nr. 93.

¹⁰ „L'Orient”, 30 iulie 1877.

¹¹ „Curierul Rominesc”, nr. 47 din 25 iunie 1847, sub titlul *Fiziologia poetului. Poetul Intîm*.

decenii mai înainte, pentru aceeași pedeapsă o aștepta, fără discuție moartea în chinuri !

Acum însă vremurile se schimbaseră ! Este drept că gîdele încă își mai primea leafa ¹ regulat, dar acum el nu mai tăia căpățini și mîini, ci doar rădea în cap ! Dar altă dată locul acela de lângă Pușcărie cite neînchipuite orori văzuse !

Aci în apropiere, pe strada Șepcarilor în sus, în fundul Curții vechi, se găsea Pușcăria, adică magazia sau locul unde se păstrau „pușcile“, cum erau numite tunurile. Tot acolo era și o garnizoană locală, a seimenilor, precum și sălașile faurilor ², care modelau și ascuteau armele. Aci unde era pază puternică se închideau vinovații ³, dar numai cei de rînd, fiindcă cei cu rang boieresc se „bucurau“ de cinstea de a fi închiși în turnul de deasupra porții ⁴. La acea Pușcărie veche, pe care o situarăm, se executau și pedepsele capitale. Acolo se ridicau spînzurătorile (cînd nu se prefera să se execute vinovații în mijlocul mulțimii de la Tîrgul de afară) ⁵ și tot aci se ridicau țepile în care se înfîgeau osîndiții ⁶.

Ar fi greșit să se creadă că acest înfiorător supliciu a aparținut numai veacurilor îndepărtate și cumva numai voievodului cu porecla. Din nefericire, s-au înălțat țepile, și nu numai ca sperietoare, pînă în domnia lui Mavrogheni și chiar a lui Caragea. Pare de necrezut că ne despart de acele vremuri abia o sută și cincizeci de ani !

Mavrogheni porunca la 1 iunie 1786 ⁷ să se ridice pe la toate „răspînturile“ din țară țepe de „cherestea groasă și țepănă ca să se intimideze cetele de nemulțumiți, adică pe cei ce „la vremea primăverii (...) au cuget a se porni pe fapte hoșești și tîlhărești“ ⁸ ! Printre faptele rele, pasibile de tragerea în țepă era însă și... nemergerea la biserică !

Peste aproape treizeci de ani, Caragea găsisse de cuvință să dăruiască clerului curții domnești o bucată de loc din vecinătate. Ceea ce se făcu la 3 iunie 1814 ⁹. Dar cînd aflară boierii, se produse mare nemulțumire. Locul acela nu putea fi cedat, deoarece avea o destinație precisă : era „locul osîndei“. Prin cuvenită anafora ei îl lămuriră pe domn că lângă zidul Pușcăriei, de la poartă în sus pînă unde se sfîrșea zidul, era un „drum de obște“ și că pe acea bucată de drum, după străvechiul obicei, se trăgeau în țepă osîndiții

¹ Deși în domniile regulamentare s-a comutat pedeapsa cu moartea în ocna pe viață, călăul a continuat să-și primească leafa de 500 de lei pe lună ; cf. G. Dianu, *Istoria închisorilor din România*, Buc., 1901, în care citează, după o scrisoare a lui Eliade către căpitanul Ștefan Stoica, traducătorul operii lui Victor Hugo : *Ziua de pe urmă a unui osîndit*, 1839.

² *Țigănia domnească* a fost mutată de la Curtea Veche în marginea orașului, în mahalaua Scaune, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, cf. *București, Rezultatele săpăturilor arheologice*, Buc., 1954, p. 243.

³ O. Stănculescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea*, Buc., 1933, reproduce din „*Dizertație pentru îndreptarea pușcării din București*“ opera ms. a lui Constantin Popa Dumitru Moroiu, profesor obștesc de legi la școala românească de la sf. Sava, 1827, aspecte caracteristice privind supliciile îndurate de condamnați. Vezi și dr. Constantin Caraca, *Topografia Țării Românești*, Buc., 1937, p. 178—179.

⁴ *Istoria Țării Românești*, 1290—1690. *Letopisețul Cantacuzinesc*, Buc., 1960, p. 166.

⁵ *Istoriile domnilor Țării Românești*, în *Cronicarii muntenii*, Buc., 1961, p. 528.

⁶ Supliciații rămîneau pe loc expuși trei zile după ce fuseseră executați și numai după aceea erau îngropați ; cf. O. Stănculescu, *op. cit.*, Dizertația lui C. D. Moroiu.

⁷ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, III, p. 37.

⁸ V. A. Urechia, *Istoria Romînilor*, XII, p. 154.

⁹ *Ibidem*, X-A, p. 719.

și se îngheau în pari capetele celor tăiați¹. Dacă, Doamne ferește! se dăruia locul, se strica o venerabilă tradiție!²

După cum se vede, greșeala putea să fie gravă: domnitorul speriat de ce era să facă, a revenit în grabă asupra donației și „drumul de obște”, cu sinistra lui tradiție, a rămas mai departe rezervat pentru viitoarele execuții, cunoscut ca „locul osîndei”.

TUNURILE MERIDIANE. Același bard bucureștean plimbăreț, care-și nota în „Curierul Românesc”³ impresiile din hoinăreala prin capitală, spunea mai departe, după ce plecase de la Pușcăria cu „femeia rasă”: „*Noi trecu-
răm mai-nainte. Apucărăm pe la Sfat / Peste pod de ceea parte și-o cotirăm
spre Palat / Și p-aci pe lângă poartă o luarăm drept în sus / Pe dealul Mitro-
poliei. Și-am făcut un haz nespus. / Ne uitarăm la ceasornic și era două
taman*”...

Ceasornicul din dealul Mitropoliei de care pomeneste poetul era o curiozitate a capitalei de acum o sută și ceva de ani. Pe un soclu de marmoră albă sculptată, care se mai vede și acum, mai sus de clopotniță, pe povârnișul din dreapta al dealului, ascuns de verdeață, era instalat un cadran solar și un tun meridian. Acesta din urmă, în ciuda numelui său impunător, era un aparat destul de simplu, dar ingenios construit așa încît atunci cînd soarele ajungea exact la orele douăsprezece, razele lui concentrate printr-un sistem de lentile făceau să se producă explozia unei cantități de iarbă de pușcă și bubuitul vestei orașului amiaza.

Fusese instalat acolo în 1841, ca să amintească viitorimii instaurarea Regulamentului Organic⁴. Pe una dintre fețele soclului, cea dinspre ripă, se vede sculptat un vultur încoronat, cu aripile întinse, care ține o carte deschisă; pe ea se citește: „Romînilor, credința și dragostea fie-vă deviza și prin paza legilor și păstrarea drepturilor cîștigate veți ajunge la fericirea voastră”. Pe celelalte trei fețe au fost prinse niște plăci, probabil de metal, purtînd de asemeni inscripții⁵. Ele au dispărut cînd a fost distrus monumentul, în timpul revoluției de la 1848, o dată cu Arhondologia și cu Regulamentul Organic însuși. Despre acest tun meridian, care avea ca model unul similar din grădina Luxemburg din Paris, s-a mai amintit de cîteva ori⁶ și noi înșine am dat și fotografia. Dar de astă dată nu despre istoria monumentului vrem să amintim, ci despre nevoia bucureștenilor de a avea ora exactă. Iniințarea tunului meridian corespundea într-adevăr unei necesități, fiindcă reprezenta singura posibilitate de reglarea ceasornicelor fie de perete, fie „de sîn”. Dar aceasta numai cînd soarele strălucea! Altfel, pe vremea noroasă și mai ales iarna, săptămîni și luni la rînd nu se mai puteau regla ceasornicele. În aceste condiții se înțelege că dispariția lui a fost regretată.

Tîrziu, după aproape o jumătate de veac, în 1894, ziarele vesteau că Institutul Meteorologic plănuia să instaleze un tun meridian, care să dea iarăși ora exactă⁷. Dar acest proiect nu s-a realizat niciodată!

¹ *Ibidem*, p. 1071.

² Cu cîțiva ani în urmă, executînd săpături în apropierea acestui loc, cercetătorul P. I. Panait de la Muzeul de istorie a Orașului București a găsit numeroase schelete, fără miini, fără cap, provenind desigur de la acești supliciați.

³ „Curierul Românesc”, nr. 47, din 25 iunie 1847.

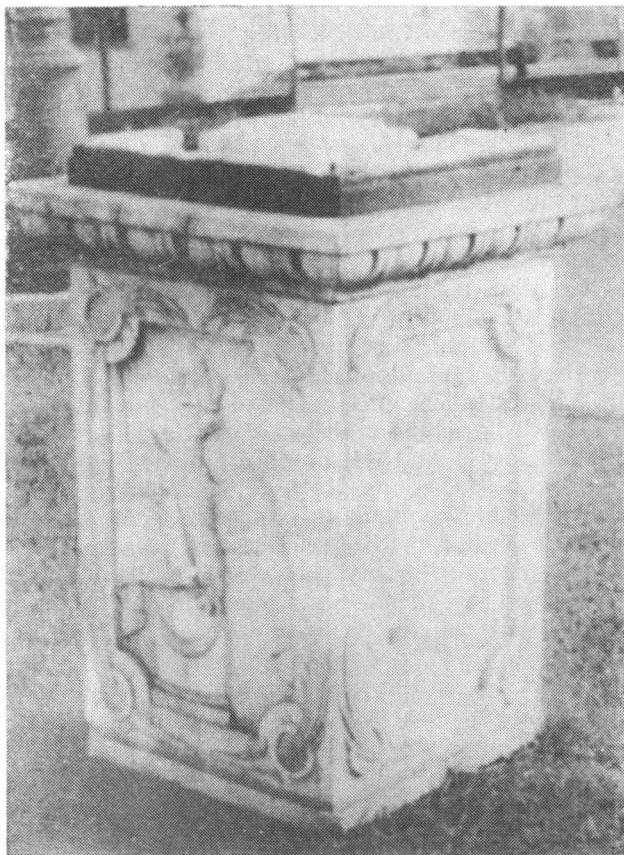
⁴ Arh. St. Buc., *Primăria Capitalei*, dos. 954/1841.

⁵ „Gazeta Transilvaniei”, din 13 septembrie 1848

⁶ G. Potra, *Înfrumusețarea și urbanizarea dealului Mitropoliei*, „Glas. bis.”, XVIII (1959), nr. 5—6, p. 377—379 menționează instalarea tunului de la Mitropolie.

⁷ „Universul Literar” din 6 martie 1894.

Mai interesant este de știut că în dorința lui de a se evidenția și sub acest aspect, unul dintre boierii bucureșteni făcea concurență statului. Grigore Șuțu, proprietarul palatului în care se găsește astăzi Muzeul de istorie a orașului București¹, a avut și el prin 1890—1895, instalat în vasta curte a locuinței sale un asemenea tun meridian. Este probabil însă că nu

a funcționat multă vreme, fiindcă despre existența lui nu mai știe decât doar cîte unul dintre aceia² care, în frageda lor copilărie, erau impresionați de modestul bubuit care vestea amiaza.

„BIRJA” ȘI BIRJILE BUCUREȘTENE. Bucureștenii de acum un veac și mai bine cunoșteau sub numele de „birje” o instituție comercială; de la

---

¹ Florian Georgescu și Paul I. Cernovodeanu, *Muzeul de Istorie a orașului București*, Buc., 1960, p. 23.

² Informație orală de la istoricul Em. Hagi-Mosco, nepot al Irinei Șuțu, soția lui Grigore Șuțu; un alt tun meridian, asemănător, a fost instalat și la Sinaia în curtea vilei Șuțu.

aceasta numele a trecut asupra cunoscutului vehicul pe cale de dispariție definitivă. În rîndurile care urmează vom încerca să readucem, pentru o clipă, la suprafață vechia instituție și să o situăm în peisajul Bucureștilor de altă dată și, în al doilea rînd, să-i lămurim legătura cu trăsura omonimă.

Dar să vedem mai întii ce înseamnă cuvîntul „Birje”. Dicționarele¹ arată la cuvîntul respectiv că Birje era echivalentă cu Bursa și că pe rusește „izvociija birza” desemna piața Bursei, unde staționau trăsurile de piață, în vechiul Petersburg. De aci, trăsură de birje, adică de la Bursă. Este curios de notat cum același fenomen îl întîlnim și în ce privește fiacrul franțuzesc. Trăsura de piață a primit acolo denumirea de „fiacre”, fiindcă staționa la Paris, în piața Saint-Fiacre. La noi, în București, noțiunea de trăsură de piață, cu chirie, adică „trăsura de birje” a fost opusă aceleia de trăsură de casă. Termenul a fost introdus la începutul veacului trecut. Pappasoglu scria : „...de droști nu a fost nici pomeneală pînă la venirea armatei rusești, la 1828, cînd ieșiră pentru prima oară birjile în București”².

Aceste trăsuri staționau, în 1839, pe locul de pe Podul Mogoșoaiei, unde se găsea „caraula mare”, cam peste drum de actualul Palat al Telefoanelor³.

Denumirea de „trăsură de birje” a durat pînă prin 1870. În contractele de arendare a podurilor se prevedea scutirea de plată a funcționarilor civili și militari „ce vor fi în serviciu și vor călători cu cai de poștie, iar nu și cei ce ar călători cu trăsuri de birje”⁴.

Mai tîrziu, prin obișnuință, denumirea s-a extins și asupra căruțelor care făceau transporturi cu plată : „căruțe de birje”, care se găseau de obicei la Obor. „Birjile de Herasca” erau niște vehicule cu cîte două locuri față în față, sub un coviltir arcuit. Ele se închiriau pentru drumuri în afară de oraș, mai ales pe la minăstiri și fiindcă staționau lîngă biserica sf. Vineri Herasca erau numite „birji de Herasca”.

„Bursa” bucureșteană a fost înființată pe la începutul veacului trecut, fiind o creație a nevoilor comerțului pe cale de dezvoltare, după pacea de la Adrianopol. Am găsit-o citată pentru prima oară în 1836⁵. Bursa de atunci nu îndeplinea, desigur, rolul celeilalte burse de mai tîrziu, ci era mai curînd, un simplu loc de adunare care înlesnea contactul dintre comercianți și producători. În Moldova fusese semnalată încă din 1814 „un fel de bursă a comerțului” care funcționa prin cafenele⁶. La București, acea primă injghetare de Bursă, era cunoscută sub numele de „Birja vche”⁷, ceea ce însemna că mai exista și o altă bursă, sau birje, mai nouă.

Este binecunoscut cum la începutul veacului trecut, datorită evenimentelor politice și militare din Principate, viața socială a suferit o însemnată prefacere, care s-a vădit, între altele și prin apariția cluburilor și, în genere, a localurilor de petrecere. De aceea „Birja” putea fi ceva în genul a ceea ce descria, mai tîrziu, Thibault-Lefebvre⁸, în 1855, cînd el arăta că un număr

¹ *Dicționarul limbii romine*, ed. Academiei Romine, I, partea I, A-B, București, 1913, sub voce.

² Lt. Col. D. Pappasoglu, *Istoria fondării orașului București*, 1892 p. 91 ; Al. Cebuc, *Din istoria transportului de călători în București*, Buc., 1963, p. 70—71.

³ *Cantor de aviz și comers*, din 4 februarie 1839.

⁴ „Monitorul, Jurnal oficial al Principatelor Unite Romine”, 1864, p. 89.

⁵ „Curierul Rominesc”, 1836, nr. 20.

⁶ N. Iorga, *Istoria comerțului rominesc*, II, Buc., 1925, p. 87.

⁷ „Buletin, Gazetă oficială”, 1842, nr. 119.

⁸ Thibault-Lefebvre, *Etudes diplomatiques et économiques sur la Valachie*, Paris, 1855.

de bancheri, zarafi și cămătari se adunau la o cafenea, care ținea loc de Bursă. Acolo se discutau de toate și, în primul rînd, despre afaceri. Ofertele și cererile de valori erau comunicate de bancherii care făcuseră asemenea operații și fixaseră, după bunul lor plac, cursul schimbului.

O adevărată Bursă, condusă de financieri cu oarecare răspundere, a luat ființă abia prin 1879. Ea avea sediul în Ulița Nemțească nr. 3¹.

După cum am spus mai sus, am întîlnit pentru prima oară această „Birje” în 1836. Se oferea atunci spre închiriere o casă de pe Podul de piatră al Gorganului, nu departe de „Birje”. Apoi am găsit „Birja veche” într-o publicație din 1842², în care se arăta unde se găsesc prăvăliile care vînd luminări de seu: îndată după „Birja veche” venea o prăvălie din Gorgan, în mahalaua Sf. Constantin. În același an, 1842, găsesc că se așternea caldarim pe Ulița de pămînt „de la Birje pînă în dreptul bisericii sf. Ilie”³. Deci, ne aflăm mereu în apropiere de Gorgani. A patra oară găsesc menționată „Birja”, în 1849⁴, într-o comunicare a șefului Poliției, R. D. Rosetti, care aducea la cunoștința generală fapta de laudă a trei băieți din prăvălia lui Neagu cizmarul de pe Podul Tîrgului de Afară, care găsind pe Ulița Birjii de la Zlătari o pungă cu o mie ruble de argint, pierdută de „doi neguțatori din căruță”, au adus-o la Poliție. Putem deci, pe temeiul acestor informații, să situăm Birja între Zlătari și sf. Ilie Gorgani, pe o Uliță care purta chiar numele Birjii.

După aceea, în 1863, găsim⁵ printre acaretele de închiriat ale minăstirii sf. Ioan cel Mare: o prăvălie-cîrciumă și o tutungerie „în ulița Mihai vodă (Birje)”. Îndată, în 1864, căpătăm și precizarea⁶: „Se închiriază prăvălia de cofetărie din hanul sf. Ioan vechi (Birje)”, confirmată în anul următor, 1866, de înștiințarea că s-a înființat o gheretă pentru vînzarea de fructe și alimente pe „piața sf. Ioan de la Birje”⁷.

Așadar, Birja avea sediul în hanul minăstirii sf. Ioan, deci pe strada Mihai vodă de astăzi, în dosul clădirii C.E.C.-ului. Era probabil situată la etajul clădirii, fiind un cerc sau club după obiceiul vremii, dar poate să fi fost și în vreuna dintre prăvăliile de la rîndul de jos al hanului.

Mai facem o ultimă mențiune: această Birje veche, nu este consemnată de prețiosul document pentru topografia capitalei din veacul trecut care este planul lui Berroczyń⁸.

¹ U. de Marsillac, *Guide du voyageur à Bucarest*, Buc., 1872.

² „Buletin, Gazetă oficială”, 1842, nr. 119.

³ *Ibidem*, nr. 43.

⁴ *Ibidem*, 1849, nr. 7.

⁵ „Monitorul, Jurnal oficial al Principatelor Unite Romîne”, 1863, nr. 223.

⁶ *Ibidem*, 1864, nr. 63.

⁷ *Ibidem*, 1865, nr. 139.

⁸ Florian Georgescu, *Marele plan al orașului București, ridicat de maiorul Borryoczyn între 1844—1846*, Materiale de istorie și muzeografie, Buc., 1964, p. 39—79.

DATE NOI PRIVITOARE LA BIOGRAFIA MAIORULUI BORROCZYN

de FLORIAN GEORGESCU

În „Materiale de istorie și muzeografie“, volumul I, ocupîndu-mă de marele plan al orașului București ridicat la scara de 1/1000 stînjeni, în 100 de planșe, de maiorul Rudolf Arthur von Borroczyn în anii 1844—1846, am schișat și biografia autorului său.¹

Noile cercetări de arhivă, întreprinse între timp, vin să aducă însă mai multă lumină cu privire la această interesantă figură a vechii edilități bucureștene din perioada regulamentară.

Mărturia cea mai de seamă o constituie, fără îndoială, scrisoarea adresată de Borroczyn, în limba franceză, la 20 februarie 1843, generalului Kiselev² și în care, cerîndu-i protecția față de noul domnitor al Țării Romînești, Gh. Bibescu, își evocă activitatea depusă în slujba miliției naționale începînd din 1832.

Astfel, tînăr ofițer prusian³ în timpul campaniei antinapoleoniene din 1813—1815, Rudolf Arthur von Borroczyn a emigrat apoi în Rusia și a fost recomandat generalului Kiselev de contele Ioan Anton de Capo d'Istria, fost ministru de afaceri externe al țării între 1816—1822; în 1832 a fost numit de Kiselev, pe atunci președinte plenipotențiar al Divanurilor Țării Romînești și Moldovei, „căpitan și inginer în miliția valahă“, înființată cu doi ani mai înainte prin prevederile Regulamentului Organic.

Intr-un moment greu al existenței sale, Borroczyn s-a adresat lui Kiselev, după 11 ani de serviciu în Țara Romînească, reamintindu-i că în timpul guvernării sale a avut fericirea de a-l sluji spre mulțumirea sa. „Atunci cînd în 1834 Excelența Voastră a plecat de aici, aveam intenția să părăsesc Valahia“ — mărturisește Borroczyn — „dar domnitorul Alexandru Ghica mă ispiți să rămîn pe loc în schimbul unor mari promisiuni, care nu s-au realizat nici pînă astăzi, el mă numi în 1834 aghiotant al său⁴ și mă

¹ Florian Georgescu, *Marele plan al orașului București ridicat de maiorul Borroczyn între 1844—1846*, p. 43—48.

² Textul original integral în *Anexă*.

³ J. A. Vailant, *La Roumanie...*, vol. II, Paris, 1844, p. 363.

⁴ Numirea „căpitanului baron Borușin“ ca „adiutant al Mării Sale“ este consemnată în decretul șefului ștabului Mării Sale, polcovnic Odobescu, publicat în „Buletin. Gazetă Oficială“, an. III, 1834, nr. 26, (10 august), p. 114.

încălta la 6 noiembrie 1836 la rangul de maior¹ (căci statul său major² nu alcătuiă un corp deosebit). În această calitate am servit pînă la sfîrșitul guvernării sale timp de unsprezece ani³ și astfel am înțeles că militar fiind și avînd cîntea de a aparține unei arme speciale, trebuia să rămîn străin de treburile politice, cu toate că în timpul cîrmuirii provizorii⁴ pe cînd se pregătea alegerea unui domnitor, am militat fățiș și cu toate mijloacele mele pentru domnul Știrbei⁵ și actualul domnitor⁶ avînd convingerea că din toți boierii de față ei erau singurii demni de această înaltă funcție“.

Arătînd mai departe că timp de unsprezece ani a dus o viață modestă din solda de ofițer, așteptînd împlinirea promisiunilor făcute de domnitorul Ghica, care nu s-au realizat niciodată, Borroczyn se plîngea lui Kiselev de faptul că sperînd o mai mare atenție din partea lui Bibescu și a noului regim, se văzu dimpotrivă „scos din armată printr-un ordin din 27 ianuarie⁷, fără nici o leafă“, neoferindu-i-se în schimb, decît o slujbă mărunță de inginer civil, atît de inferioară rangului său, încît a fost nevoit să o refuze.

În această situație în care el făcea cunoscut protectorului său că nu mai are „mijloace pecuniare pentru a întreprinde o altă și nouă carieră“ îi cerea sprijinul „printr-o binevoitoare intervenție“ față de domnul țării.

Speranțele lui Borroczyn de a obține o slujbă importantă în armată sau în administrația țării cu sprijinul generalului Kiselev nu s-au împlinit. Fostul Președinte al Divanurilor, Kiselev, nu a socotit oportun să intervină pe lîngă domn în favoarea sa, încît Borroczyn a fost nevoit să se resemneze cu situația aceasta și în slujba de inginer civil de pe lîngă Departamentul Treburilor din Lăuntru⁸.

Totuși, datorită meritelor sale deosebite și calităților recunoscute de tehnician reputat, Borroczyn, intrat în cadrul serviciului ingineresc de pe lîngă Departamentul Treburilor din Lăuntru, a căpătat în 1844 sarcina de răspundere a ridicării planului Capitalei la o scară foarte mare și a întocmirii „obșteștei ei nivelajii“. Munca asiduă i-a fost răsplătită apoi la 30 iunie 1846 prin numirea sa ca șef al secției ingineresti la partea tehnică⁹, fapt ce

¹ Prin ordonanța domnească inserată ulterior și în coloanele ziarului „Curierul Româ-

² Denumit în epoca regulamentară „Ștabul Oștirii“.

nesc“, an. VII (1836), nr. 83 (11 decembrie), p. 329.

³ Socotiți de la venirea sa în țară.

⁴ Între 7 octombrie și 20 decembrie 1842.

⁵ Viitorul domn al țării Barbu Dimitrie Stirbei între 1849—1856.

⁶ Adică Gheorghe Bibescu.

⁷ Scoaterea definitivă din armată a lui Borroczyn, împotriva căreia el protestase, s-a făcut numai prin ofișul domnesc nr. 111 din 21 iulie 1843, fiind considerat ca aflat în oștire „peste complet“ și slobozit deci „din slujba ostășească“ („Buletin. Gazetă Oficială“, an. XII (1843) nr. 60 (5 iulie), p. 239); avea însă dreptul să poarte „mondir, hotărit ca pentru cei cari au eșit în ostalcă“, adică în retragere (ofis domnesc nr. 116 din 5 iulie 1843 la Arh. Statului București, *Departamentul Ostășesc*, dos. 93/1839, fo 112 v, publicat și în „Buletin. Gazetă Oficială“, 1843, nr. 61 (8 iulie), p. 242.

⁸ Numirea sa la secția inginerască a Departamentului Treburilor din Lăuntru este consemnată în ofișul domnesc nr. 112 din 2 iulie 1843, aflat la Arh. St. Buc. *Departamentul Ostășesc*, dos. 93/1839, fo. 112, publicat și în „Buletin. Gazetă Oficială“, 1843, nr. 60 (5 iulie), p. 239.

⁹ Vezi studiul meu citat, p. 44.

la-a stimulat și mai mult pentru o rodnică activitate pe plan edilitar în Bucureștii republicii regulamentare¹.

În anul 1851, pe timpul domniei lui Barbu Dimitrie Știrbei, care-l cunoștea și aprecia, maiorul Borroczyn, deși aflat în retragere, îndeplinea funcția de șef al secției ingineresti la secția IV-a a Ștabului Oștirii², iar în 1853 era înaintat colonel în rezervă, servind ca atașat pe lângă Ștabul Oștirii, tot în secția IV-a³.

În 1858 colonelul Borroczyn, ajuns la o vîrstă destul de înaintată, se retrage definitiv din viața publică⁴, avînd vechi state de serviciu în Țara Românească, de peste 3 decenii.

Înfățișînd aceste sumare note în completarea biografiei lui Rudolf Arthur von Borroczyn, am ținut fără îndoială să relev meritele acestui ofițer străin care, definitiv statornicit în Țara Românească după 1832, și-a slujit cu devotament patria adoptivă, aducînd — pe lângă altele — neprețuite servicii în opera de sistematizare și modernizare a centrului Bucureștilor de la mijlocul veacului trecut.

ANEXA

Monsieur le Comte

[fo 1]

Encouragé par le souvenir des jours heureux où j'ai eu l'honneur d'être présente à Votre Excellence sous les auspices d'une recommandation de feu Monsieur le Comte Capodistrias, j'ose appeler Votre haute attention et l'appui de votre bienveillante justice sur la situation dans laquelle me placent les événements dont la principauté de Valachie vient d'être le théâtre.

Nommé en 1832 par Votre Excellence capitaine et ingénieur dans la milice valaque, j'ose me flatter que durant le gouvernement de Votre Excellence j'eus le bonheur de la servir à Son contentement. Lorsqu'en 1834 Votre Excellence partit d'ici, j'avais le dessin de quitter la Valachie, mais le prince Alexandre Ghica m'engageait à rester moyennant de grandes promesses, qui jusqu'à ce jour n'ont pas été réalisées; il me nomma en 1834 son Aide de camp et m'avança le 6 Novembre 1836 au rang de Major (car son Etat Major ne formait point un corps séparé). En cette qualité j'ai servi jusqu'à la fin de son gouvernement pendant onze années et c'est ainsi que j'ai toujours compris que militaire ayant l'honneur d'appartenir à une arme spéciale, je devais rester étranger aux débats de la politique, quoique pendant le gouvernement provisoire, durant lequel se préparait l'élection d'un prince, j'ai agi ouvertement et avec tous mes moyens pour Monsieur de Stirbey et le Prince actuel, persuadé que de tous les boyards présents ici, ils étaient les seuls dignes de ce poste éminent.

Après que pendant onze années j'ai trainé une vie pleine de privations, car après le départ de Votre Excellence je n'ai jamais reçu plus que mes [fo 1 vo] faibles appointements, après avoir employé la petite fortune que je possédais encore, pour vivre et pour remplir mes devoirs, dans l'attente de voir se réaliser les grandes promesses que le Prince Ghica me faisait jusqu'au dernier jour, d'obtenir une existence suffisante et permanente; tandis que même à présent le Prince régnant actuel, Monsieur de Stirbey et autres personnes honorées

¹ Printre altele activitatea sa în comisia numită de domnitor, unde figura alături de mitropolitul Neofit și de marele agă Ion Manu, pentru înființarea cimetirelor din capitală pe mahalale (Arh. St. Buc., *Municipiul București*, dos. 1564/1847, fo 2—3, 16—17, 20, 69, 88, 155, 172 etc.). Pentru aceasta vezi amănunte în lucrarea manuscrisă dactilografiată a lui George Bezviconi, *Contribuții la indicele biografic al orașului București — Necropola Capitalei*, Buc. 1962, p. 5 și urm., aflată în Biblioteca Muzeului de istorie a orașului București.

² Lt. Col. C. Franc, *Contribuții la istoricul Marelui Stat Major pe anii 1830—1860*, în „*Buletinul Muzeului Militar Național*”, an. III, (1939—1940), nr. 5—6, p. 85.

³ *Ibidem*.

⁴ Vezi studiul meu citat, p. 48.

de sa confiance approuvent avec louange ma conduite et le mérite d'avoir su obtenir le contentement général, qui en tout temps était le but de mes actions pour démontrer que je possède la force de m'honorer moi-même comme protégé d'un homme si illustre et si généralement vénéré et pour faire preuve dans le lointain par une conduite irréprochable de mon dévouement parfait et de ma gratitude sans bornes envers Votre Excellence ; or, tandis que je croyais avoir lieu d'espérer, Monsieur le Comte, que aidé du souvenir de la haute bienveillance dont m'honorait Votre Excellence, mes modestes services trouveraient ici leur récompense, loin de là, je vîs par une (1) ordre en date du 27 Janvier d'être mis hors d'activité sans aucun traitement et il ne m'est offert, comme compensation, qu'un petit emploi d'ingénieur civil, si inférieur à mon rang, que la considération que je dois prendre sur la position que j'occupais jusqu'à présent dans la société et surtout comme un protégé de Votre Excellence, m'ont imposé de le refuser.

Quoique je possède encore assez de force et d'activité pour remplir chaque service soit en qualité d'ingénieur, soit comme chef de bataillon au front, je sens pourtant que mes plus beaux jours de vigueur que j'ai perdu dans ce pays, sont passés. Aussi je n'ai plus les moyens pécuniaires pour entreprendre une autre et nouvelle carrière. Dans cette triste situation, où cependant la haute protection de Votre Excellence et mon épée me restent, j'ose en confiance à Votre bonté généralement connue m'adresser [fo 2] à Votre Excellence avec la très humble prière de vouloir bien m'accorder encore une preuve de Votre grâce et protection par une bienveillante intervention.

J'y joins l'assurance que je ne manquerai jamais de me rendre digne aussi à l'avenir de Votre haute protection et que je saurais mériter Votre contentement, qui me sera toujours la plus douce récompense.

Je me flatte de l'espérance que Vous, Monsieur le Comte, daignerez excuser et agréer ma très humble prière, ce qui me procurera l'honneur et la satisfaction de Vous témoigner, en vieux guerrier de la campagne sacrée de 1813—15 et comme un individu toujours utile au pays que Votre Excellence a honoré de sa protection, mes sentiments sincères de reconnaissance et de gratitude, qui ne cesseront qu'avec mes jours.

Je saisis avec empressement cette occasion pour réitérer à Votre Excellence l'assurance du profond respect, avec lequel j'ai l'honneur d'être,

Monsieur le Comte,
de Votre Excellence
le très humble et très obéissant serviteur

Bucarest le 20 Février 1843.

R. v. BORROCZYN
Major au service valaque

Adresa : A son Excellence Monsieur le Général Comte de Kisseleff, Ministre des domaines de l'Etat Impérial, chevalier Grande Croix de plusieurs ordres, etc. etc. etc. à St. Pétersbourg.

Arhiva istorică centrală de Stat din Leningrad, *fond 958*, opis 1, dos. 607 ; in microfilm la Biblioteca Muzeului de istorie a oraşului Bucureşti, nr. inv. 18.842/61.

198

Monsieur le Comte

Encouragé par le succès de mes travaux, j'ai eu l'honneur
d'être présenté à Votre Excellence sous les auspices d'une recommandation de
mon Ami, le Comte Cascastron, j'ai attiré Votre haute attention et l'on
peut se fier à votre bienveillance, justice sur la situation dans laquelle me plaçant
les événements ont la prépondérance de l'attaché mais votre bienveillance.

Nommé en 1832 par Votre Excellence Capitaine d'infanterie dans la
même régiment, j'ai eu l'honneur d'être nommé à l'école militaire
pour le bachelier de la classe à son entoulement. L'année 1834 l'École
Militaire parait d'être j'avais le désir de quitter la "Garde", mais le
Prince Alexandre Bricta m'engageant à rester m'ayant de pratiques
promesses, que jusqu'à ce jour n'ont pas été réalisées, et me nomme en
1834 son Aide de camp et m'avance le 6 Novembre 1834 au rang de
Major (par son Etat Major m'ayant nommé un grade de Major). En
cette qualité, j'ai servi jusqu'à la fin de son gouvernement pendant onze
années et c'est ainsi que j'ai toujours compris que militaire avant tout
pour s'appliquer à une armée privée, j'ai donné toute l'attention à la
tête de la politique, quoique pendant le gouvernement précédent, l'ayant
légèrement préparé l'élection d'un prince, j'ai été nommé et
avec tous mes vœux pour Monsieur le Prince et le Prince actuel, par
soudain, que de tous les boyars présents ici, ils étaient les seuls dignes de
ce poste éminent.

Après une si longue carrière, j'ai donné une si pleine de satisfaction,
car après le départ de Votre Excellence j'ai pu me reposer plus que mes

A Son Excellence Monsieur le Général Comte Krassoff, Ministre des
domaines de l'Etat Impérial, chevalier grand Croix de plusieurs ordres
580 580 580 à St. Pétersbourg.

faciles à pourvoir, après avoir emlogé la petite fortune, qui je pensais
me suffire pour vivre et pour remplir mes devoirs, sans l'attente de voir se
realiser les vœux, promises au le Prince d'Orléans, qui jusqu'à présent
seulement pour obtenir une existence suffisante et permanente, lorsque que
même approuvent le Prince regnant actuel. Je viens de M. de M. et de
mes parents, hélas! de la confiance, que j'avais eue en son honneur, ma
conscience et la vérité, par ses actions, le contentement général, qui
en tout temps, dans le fait de mes actions pour démontrer que je possèdes
la force de ne jamais me laisser vaincre, même comme protégé d'un homme si il
l'est, et de généralement servir et pour faire preuve dans le fait
par une conduite irréprochable, de mon caractère parfait et de ma
gratitude sans bornes envers Votre Excellence, et dans ce je serais
avec lui, d'ailleurs. Monsieur le Comte, qui aide du contenu de la
bouteille, l'assurance est en honneur, Votre Excellence, une médaille d'or
vous récompense en son honneur; bien de la, je suis par une or-
dre en date du 2e janvier, d'être mis hors d'activité sans aucun traile-
ment, et il ne m'est offert comme compensation, qu'un petit emploi
d'ingénieur civil, de inférieure à mon rang, que la considération que
je dois prendre dans la position que j'occupais jusqu'à présent dans la
science et surtout comme un protégé de Votre Excellence, m'ont im-
posé de le refuser.

Quoique je possède encore assez de force et d'activité pour remplir chaque
année, soit en qualité d'ingénieur, soit comme chef de bataillon au front,
je dois cependant que mes plus beaux jours se passent, que j'ai passé dans
les pays, sont passés. Mais je n'ai plus les moyens personnels pour entre-
prendre une autre et nouvelle carrière. Dans cette triste situation, où
réprouvant la haute protection de Votre Excellence et mes amis me res-
tent, je me confie à Votre haute générosité connue, m'adresser

à Votre Excellence avec la très humble prière de vouloir bien se souvenir
encore une prière de Votre grâce et protection par une bienveillante inter-
vention.

J'y joins l'assurance que je ne manquerai jamais de me rendre digne aussi
à l'honneur de Votre haute protection et que je saurai mériter Votre con-
fiance, que me sera toujours la plus douce récompense.

Je me flatte de l'appréciation que Vous, Monsieur le Comte, daignerez
accuser et agréer ma très humble prière, ce qui me procure le bonheur et
la satisfaction de Vous le dire, en raison de la campagne d'été
de 1813 et comme un individu toujours utile au pays que Votre Excellence
a honoré de sa protection, mes sentiments seules de reconnaissance et
de gratitude, qui ne cessent pas avec moi.

Je saisis avec empressement cette occasion pour adresser à Votre
Excellence l'assurance en profond respect, avec lequel j'ai l'honneur
d'être,

Monsieur le Comte.

à Votre Excellence

Boroczin à St. Pétersbourg 1843.

Le très humble et très
dévoté serviteur
R. Boroczin
Major au service impérial

BUCUREȘTII ANULUI 1906 ȘI AI RĂSCOALEI DIN 1907

de DAN BERINDEI

Un vizitator străin compara Bucureștii din toamna anului 1907 cu o italiancă îmbrăcată la Paris¹. Această comparație era în partea potrivită în ceea ce privea aspectul centrului orașului, dar nu și pentru înfățișarea mizeră a cartierelor mărginașe. Multe lucruri se schimbaseră, totuși, în decursul unei jumătăți de veac. Orașul se întindea pe 5 550 ha, avînd o circumferință de 30 km². Populația se întreise de la 1859, numărînd în 1906 în jurul a 300 000 locuitori³. Se observa însă o îngrijorătoare nepotrivire între întinderea orașului — care depășea pe cea a Parisului (4850 ha) și atingea aproape pe cea a Vienei (5 700 ha) — și populație. Față de cei 300 000 locuitori ai capitalei Romîniei, Viena număra atunci peste 1,5 milion locuitori, iar cifra populației Parisului se apropia de 3 milioane⁴. Era evident că bucureștenii locuiau în acea vreme o suprafață mult prea mare de teritoriu, împiedicînd puțința unei bune întrețineri edilitare. Răspîndirea aceasta se remarcă în special în cartierele mărginașe, unde mare parte din populație se îndeletnicea cu ocupațiile agricole⁵, fapt care justifica necesitatea răsfirării.

Progresele edilitare ale Bucureștilor începutului veacului al XX-lea erau totuși uriașe în comparație cu orașul ultimelor domnii fanariote. De mult dispăruseră „podurile“ de lemn. Pietruirea străzilor cu caldarîm cuprinsese întreg centrul orașului. Din 1884 apăruse piatra cubică, deși se mai aducea încă granitul din Belgia, neexploatîndu-se bogatele cariere de la Turcoaia, din Dobrogea⁶. Începînd din ultimul sfert al veacului al XIX-lea, sistematizarea și alinierea străzilor Bucureștilor făcuse, de asemenea, evidente progrese. Orașul propriu-zis era delimitat prin linia circulară a șoselelor Bonaparte, Ștefan cel Mare, Mihai Bravul, Vitan, Panduri și Basarab. Spre acestea se desprindeau din inima capitalei razele „căilor“ și ale noilor bulevarde, mărginite la capetele lor de

¹ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, București, 1930, vol. III, p. 173.

² Fr. Damé, *Bucarest en 1906*, București 1907, p. 124.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 124—125.

⁵ *Ibidem*, p. 80.

⁶ G. Costescu, *Bucureștii Vechiului Regat*, București, 1941, p. 115—116.

bariere. În centru se găseau în acea vreme două pieți, cea a Universității — Mihai Viteazul — și cea a teatrului Național. Bucureștii numărau 1 026 străzi și vreo 35 000 case¹. 696 străzi erau pavate cu piatră și bolovani, 103 erau „șoseluite“, dar restul, însumînd peste 100 km lungime, deveneau în timpul ploilor „adevărate băltoace cu ape stagnante și infecte“².

Apele Dimboviței fuseseră între timp învinse. Ultimele mari inundații au avut loc în vremea lui Cuza. Cursul râului fusese rectificat și acesta înzestrat cu cheiuri în oraș, iar de la Arcuda — la vreo 20 km distanță de București — o bună parte a apelor Dimboviței fuseseră captate și filtrate. Lucrările pentru asigurarea alimentării cu apă a orașului, inițiate în 1880, erau aproape terminate spre 1888. În 1890 a intrat în funcțiune uzina de la Grozăvești, ea pompînd apa în rețeaua de alimentare a orașului. În 1905, Bucureștii consumau 59 000 m³ în 24 ore³. Totuși, dacă sacagii dispăruseră, alungați de progresele tehnicii, nu toți bucureștenii beneficiau de noua situație. Un izvor contemporan ne readuce astfel la realitate: „Conductele de apă nu sînt instalate decît tot în partea centrală a orașului, pe o întindere de 182.165 m, iar restul stradelor situate către marginea orașului, care au o lungime de 251 435 m sînt cu totul lipsite de apă, iar bieții locuitori sînt nevoiți a consuma din această cauză apa infectă a puțurilor...“⁴.

Canalizarea făcuse progrese, dar ca și în privința alimentării cu apă curentă, ea le realizase în folosul claselor dominante. În 1906 orașul avea o rețea de canalizare lungă de 146 949 m⁵. Erău canalizate doar 343 străzi din centru⁶. Același lucru se petrecea și cu iluminatul. Bucureștii erau luminați cu gaz aerian — introdus în anii 1867—1870 de către Göttereau⁷ — și parțial cu electricitate, dar cartierele mărginașe nu cunoșteau această binefacere a civilizației. Întunericul domnea în casele celor mulți și săraci, iar străzile lor nu erau luminate decît prin felinare „peste măsură de rare“⁸.

Automobilul abia începea să se arate — deși în toamna anului 1906 o cursă bucureșteană la kilometru lansat înregistra frumosul rezultat, pentru acea vreme, de 100 km pe oră⁹. Trăsurile erau încă principalul mijloc de transport, dar apăruse și tramvaiul cu cai — mai ieftin și deci mai accesibil pentru populația muncitoare și strîmtoată a orașului, decît trăsurile. Primul tramvai — pe lungă linie: Gara de Nord — Calea Griviței — str. Luterană, piața Teatrului — actuala str. Briand — Colțea și Calea Moșilor, pînă la barieră — fusese pus în circulație în 1871. Din 1892 se introdusese și tramvaiul electric pe linia Cotroceni — Obor. În 1906

¹ Fr. Damé, *op. cit.*, p. 130, 359.

² I. C., *Igiena capitalei*, în „Protestarea“, nr. 59 din 30 apr. 1906, p. 2.

³ Fr. Damé, *op. cit.*, p. 229, 232, 237. Pentru o comparație: la 28 iunie 1963 s-au consumat în București 440 000 m³ (Pavel Irimescu, *Cînd termometrul indică 42° la soare*, în „Informația Bucureștiului“, nr. 3079 din 29 iunie 1963, p. 1).

⁴ I. C., *Igiena capitalei*, în „Protestarea“, nr. 59 din 30 apr. 1906, p. 2.

⁵ Fr. Damé, *op. cit.*, p. 246. Primul canal de beton a fost introdus în 1873 pe strada Cozma (*Ibid.*, p. 245).

⁶ I. C., *Igiena capitalei*, în „Protestarea“, nr. 59 din 30 apr. 1906, p. 2.

⁷ N. Iorga, *Istoria Bucureștilor*, București, 1939, p. 310.

⁸ I. C., *Igiena capitalei*, în „Protestarea“, nr. 59 din 30 apr. 1906, p. 2.

⁹ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 140.

parcul circulat număra 138 vagoane cu cai și 8 vagoane electrice, iar liniile însumau 75 km¹.

În ultima jumătate a veacului al XIX-lea, clădirile importante s-au înmulțit considerabil, reflectând însăși dezvoltarea capitalismului și îmbogățirea claselor dominante. În 1870 se construise Gara de Nord, iar cu un an mai înainte gara Filaret, în 1882 Imprimeria, în 1883 Palatul și vechiul Minister al Finanțelor, în 1883—1885 Banca Națională, iar în 1886 Ateneul. Lor li se adăugaseră apoi Palatul de Justiție (1895), Poșta Centrală (1900), Casa de Depuneri (1901), Facultatea de Medicină (1903), iar în 1906 Muzeul de Istorie Naturală². Se mai construiesc Abatorul, Halele Centrale și Hala Traian³; iar în centrul orașului se ridică stațiile lui Mihai Viteazul, Gheorghe Lazăr, Eliade Rădulescu și C. A. Rosetti⁴. La șosea, arhitectul Ion Mincu înălțase Bufetul — replică fidelă a pavilionului romin de la Expoziția internațională de la Paris din 1889⁵. Membrii claselor dominante, îmbogății prin truda celor mulți, își construiesc ei în aceste decenii și mai ales în jurul anului 1900 case impunătoare. Dintre acestea merită a fi amintite așa-numitul „palat cu lei“ de pe calea Victoriei al lui Gh. Gr. Cantacuzino, capul partidului conservator și prim-ministrul acelor ani.

Dacă „centrul“ putea să dea impresia unui „mic Paris“, cartierele mărginașe reflectau în schimb mizeria. Aci, după însemnările mai târzii ale unui martor ocular, „cele mai multe curți... îngrămădeau fără nici o noimă câte cinci-șase corpuri de casă, toate șubrede și pipernicite, totdeauna rău sau mai de loc întreținute și în care locuiau... mult mai multe suflete decât s-ar fi convenit“. În pragul veacului al XX-lea, aceste locuințe tind a fi înlocuite prin așa-numitele case-vagon⁶. Locuințele cartierelor periferice sînt zugrăvite deprimant într-un ziar din 1906 în care se arăta că „sînt foarte umede și insalubre, din cauza inundațiilor (străzile nefiind canalizate — D.B.), care fac ca pivnițele lor să fie pline de apă, mai ales în sezoanele de ploaie“⁷; adăugindu-se, altădată, că multe din cartiere — de pildă Cîmpul Teiului cu 15 000 locuitori și 43 străzi, sau cartierul Floreasca — erau lipsite de *orice înzestrare edilitară*⁸. În aceste condiții nu este de mirare că în Bucureștii începutului veacului al XX-lea excedentul natalității să fi fost foarte mic⁹. În 1904 au murit în București 6 452 oameni, dintre care 2 792 copii sub 15 ani și 1 243 bolnavi de tuberculoză¹⁰. Orice comentariu este de prisos.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, s-au resimțit și în România consecințele trecerii capitalismului în stadiul imperialismului. Au apărut uniuni monopoliste în industria zahărului, a petrolului și a hirtiei. În București¹¹ a fost caracteristică, de pildă, cu-

¹ Fr. Damé, *op. cit.*, p. 306—308; C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 120.

² *Ibidem*, p. 115—116.

³ *Ibidem*, p. 265, 273, 275.

⁴ *Ibidem*, p. 115, 367, 368.

⁵ *Ibidem*, p. 375.

⁶ G. Costescu, *op. cit.*, p. 117—118.

⁷ I. C., *Igiena capitalei*, în „Protestarea“, nr. 59 din 30 apr. 1906, p. 2.

⁸ I. C., *Ancheta noastră*, în „Protestarea“, nr. 60 din 2 mai 1906, p. 2.

⁹ Fr. Damé, *op. cit.*, p. 138.

¹⁰ *Ibid.*, p. 144, 315.

¹¹ *București. Scurt istoric*, sub redacția lui Florian Georgescu, București, 1959, p. 79—81.

prinderea într-o uniune monopolistă a trei mari mori (Ciurel, Olmazu și Popovici) și în alta a fabricilor de bere Luther și Bragadiru. Se remarcă pătrunderea capitalului bancar în industrie. Banca Marmorosch Blank a asigurat, de exemplu, capitalul „Fabricii de împletituri și țesături” înființată în 1907 și aceeași bancă va finanța în 1908 fabrica metalurgică Vulcan. Precăderea continua să o aibă industria ușoară, dezvoltându-se industria textilă, tăbăcăriile (în București se aflau 6 din cele 16 mari tăbăcării din România), industria alimentară, dar, totodată, întreprinderile metalurgice își sporesc și își specializează și ele producția, deși dezvoltarea lor este neîndoiește mai înceată. Este de remarcat faptul că celor 178 întreprinderi industriale existente la începutul secolului al XX-lea, li se adaugă în anii 1901—1915 alte 149. De asemenea, ca o consecință a creșterii industriei, a sporit numărul muncitorilor bucureșteni. În 1901—1902 din 39 746 persoane ocupate în industrie, 40% se aflau în județul Ilfov, adică mai ales în București. Capitala era cel mai important centru industrial și muncitoresc al țării.

O dată cu dezvoltarea industriei, în condițiile apariției primelor forme ale capitalului monopolist în România și cu creșterea implicită a clasei muncitoare, lupta de clasă se ascute în Bucureștii primilor ani ai secolului nostru. Situația clasei muncitoare era deosebit de grea. Nu exista o legislație muncitorească propriu-zisă, în industrie ziua de muncă atingea uneori și 16 ore, muncitorii nu beneficiau de repaus duminical, concedii de odihnă plătite nu existau, salariile erau mult inferioare necesităților și erau ciuntite prin amenzi de tot felul¹. „În România, țara salariilor mici și a muncii îndelungate și neprotejate prin nici o lege — se arăta cu justete în manifestul lansat de Clubul Muncitorilor din București la 1 mai 1900 — exploatarea este mai cruntă, aspirarea mai crudă, robia politică mai completă decât ori unde aiurea”².

În București se născuse unul din primele cercuri revoluționare din România, încă mai înainte de dobândirea independenței țării și tot aici se desfășurase lupta muncitorimii și se constituise în 1893 partidul social-democrat al muncitorilor din România, dezorganizat în 1899 prin trădarea elementelor burghezo-liberale, așa-ziii „generoși”³. La începutul veacului al XX-lea, muncitorimea bucureșteană și-a strâns rîndurile, pătrunsă din ce în ce mai mult de luminoasele idei ale marxismului revoluționar. Dacă la sfîrșitul anului 1900 Clubul Muncitorilor își încetează existența⁴, după o rodnică activitate — ilustrată între altele prin manifestația ce avusese loc la 1 mai 1900 în grădina Cișmigiu, la care participaseră sute de muncitori⁵ — activitatea organizată a muncitorimii bucureștene continuase în cadrul societăților profesionale, a

¹ Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial, sub redacția lui N. N. Constantinescu, București, 1959, p. 370 și urm.; I. Iacoș și V. Petrișor, *Organizațiile profesionale muncitorești din vechea Romînie în perioada 1899—1904*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, V (1959), nr. 6, p. 79—81.

² M. Roller, *Documente din mișcarea muncitorească, 1872—1916*, ediția a II-a, București, 1947, p. 299.

³ Vezi N. Copoiu, *Cu privire la trădarea „generoșilor” din 1899*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, VII (1961), nr. 5, p. 34—50.

⁴ I. Iacoș și V. Petrișor, *op. cit.*, p. 88.

⁵ *Ibidem*, p. 87.

societății „Munca“, al cărei secretar și casier a fost I. C. Frimu și apoi sub îndrumarea cercului socialist „România muncitoare“. Un rol important în procesul de dezvoltare a mișcării muncitorești l-a avut apariția la 1 ianuarie 1902 a gazetei „România muncitoare“, seria I, organ al cercului cu același nume, condus de I. C. Frimu, Al. Constantinescu și Th. Neculuță¹.

Muncitorimea bucureșteană a acționat hotărât în acești ani împotriva corporațiilor patronale înființate în baza legii Missir (legea meseriilor) din 1902. Societățile profesionale muncitorești acționau împotriva corporațiilor, iar grevele demonstrau falsitatea „armoniei“ dintre patroni și muncitori². Într-o serie de întruniri, muncitorii bucureșteni și-au manifestat protestul împotriva corporațiilor și a exploatării patronale³, iar, în primele luni ale anului 1905, au început să se organizeze la București primele sindicate⁴. „Începând din 1905 — arată tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej — sub impulsul elementelor revoluționare muncitorești și al creșterii conștiinței de clasă a proletariatului iau ființă și se dezvoltă sindicatele organizate pe principiul luptei de clasă...“⁵. Pe de altă parte, începând de la 5 martie 1905 a apărut seria a II-a a „României muncitoare“, tribună de luptă a mișcării muncitorești. În Bucureștii anilor 1906—1907, muncitorimea era un factor de seamă al vieții publice; cuvântul muncitorilor se făcea auzit din ce în ce mai răspicat.

La începutul anului 1906, cercul „România Muncitoare“ din București a organizat un miting consacrat primei aniversări a revoluției burghezo-democratice din Rusia. Prin aceasta clasa muncitoare din București a deschis șirul evenimentelor petrecute în acel an în capitala noastră.

În guvern și în corpurile legiuitoare, ca și în întregul aparat de stat, cuvântul hotărîtor nu-l aveau însă nici muncitorii și nici țărani. Coaliția burgheziei și moșierimii ținea în ghiarele sistemului ei bipartinic viața publică a țării, iar deasupra partidelor, ca „arbitru“, trăgînd foloase din lupta lor, monarhul stăpînea viața politică. Guvernul conservator condus de Gh. Gr. Cantacuzino întîmpina mari greutăți. Acestea îi erau cauzate nu numai de opoziția liberală (Dim. A. Sturza și Ionel Brătianu) și de cea junimistă condusă de P. Carp și N. Filipescu, dar însăși de o parte din miniștri grupați în jurul abilului politician Take Ionescu. Pînă în primăvara anului 1907, lupta pentru putere se va desfășura cu înverșunare între aceste partide și grupări politice, care aveau însă o cauză fundamentală comună: menținerea sub exploatare a celor care prin truda lor întrețineau huzurul claselor stăpînitoare. Cei mulți nu puteau culege nici o roadă din ciocnirile lui Dimitrie Sturza și Gheorghe

¹ *Lecții în ajutorul celor care studiază istoria P.M.R.*, București, 1960, p. 80. Vezi și I. Felea, *Din istoria presei muncitorești „România muncitoare“, seria I, 1902*, în „Studii“, XV (1962), nr. 2, p. 349—367.

² I. Iacoși și V. Petrișor, *op. cit.*, p. 94—95.

³ *Ibidem*, p. 97; *Idem*, *Lupta clasei muncitoare din România împotriva corporațiilor (1902—1908)*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.“, VIII (1962), nr. 5, p. 126.

⁴ *Ibidem*, p. 132.

⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări 1959—1961*, București, 1961, p. 426.

Cantacuzino, sau din luptele lăuntrice dintre gruparea șefului partidului conservator și ramura takistă a acestui partid.

După ciocnirea de la Creditul Rural dintre guvernanți și liberali, cei dinții încercînd fără succes să ia în stăpînire această instituție dominată de liberali, prilej de manifestații anti-guvernamentale¹, Nicolae Iorga a chemat studențimea din București la luptă împotriva „francomaniei” claselor stăpînitoare. Societatea de binefacere „Obolul” hotărîse să reprezinte la Teatrul Național o piesă în limba franceză intitulată „Madame Flirt”. Iorga a convocat o adunare cetățenească de protest într-o sală din fața teatrului. De fapt, însă, inițiativa lui Iorga servea interesele politice ale unor grupări reacționare, ceea ce altera caracterul pozitiv — anticosmopolit — al acțiunii și de aceea cercul „Romînia Muncitoare” a refuzat să i se alăture. Dar, după propria mărturisire a inițiatorului, evenimentele l-au depășit, el trezindu-se „în mijlocul unei adevărate mulțimi revoluționare”², care protesta împotriva cosmopolitismului claselor dominante.

Studenții au împiedicat intrarea în teatru a „lumii bune” și chiar a moștenitorului tronului. S-a adus poliția, precum și o companie de jandarmi. Între timp, în piața Teatrului s-au strîns 6—7 000 oameni. Pietrele au început să zboare spre armată și poliție. Aceasta a atacat cafeneaua „Cooperativa”, statul major al protestatarilor. Au sosit jandarmi călări și roșiori, alungînd mulțimea, care însă nu a cedat. Pe strada Aristide Briand s-au răsturnat tramvaie, improvizîndu-se baricade. Guvernării au intrat în panică, temîndu-se ca mișcarea de protest împotriva „francomaniei” să nu se transforme într-o adevărată revoluție. Ei au acceptat să-și retragă trupele, lăsînd miile de oameni să manifesteze pe calea Victoriei și la statuia lui Mihai Viteazul; iar fruntașul conservator Al. Marghiloman, ca și soția primului-ministru, i-au cerut lui Nicolae Iorga protejarea vieții familiilor și prietenilor lor. Clasele stăpînitoare tremurau, îngrijorate de evoluția evenimentelor. Peste două săptămîni, se judeca procesul, unii studenți fiind condamnați la închisoare. În sala „Dacia” a avut loc o întrunire de protest, în care Delavrancea și N. Iorga au luat apărarea studenților³, iar în foaia umoristică „Furnica” se observa cu ironie că prințul Ferdinand „a declarat studențimii universitare un crîncen război pentru a apăra sfintele drepturi ale lui Madame Flirt de a-și bate joc de limba romînească” și că „cheșchevuul” și „comansava” au fost „salvate”⁴.

Dar nu atît studenții și nici Iorga îngrijorau pe guvernanți cît activitatea din ce în ce intensificată a clasei muncitoare. În primăvara anului 1906 au avut loc la București un număr de greve, la care au participat mii de muncitori organizați în sindicate (greva cizmarilor, aceea a tîmplarilor, a muncitorilor de la fabricile de mobilă etc.)⁵. La 1 mai 1906, ziarul „Romînia Muncitoare” a lansat o frumoasă chemare muncitorimii: „....Acum cînd frații noștri de pe întreg pămîntul luptă pentru drepturile

¹ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 104—106.

² N. Iorga, *O viață de om, așa cum a fost*, București, 1934, vol. II, p. 130—133.

³ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 107—109, 122—123.

⁴ *Reprezentăția „Omorului”*, în „Furnica”, an II (1906), nr. 79, p. 10.

⁵ I. Iacoș, V. Petrișor, *Crearea și activitatea sindicatelor din Romînia în anii 1905—1906*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, VIII (1962), nr. 1, p. 98—99.

lor, se scria în aceasta, acum cînd în toate țările pămîntului se ridică strigăte de revoltă ale fraților noștri apăsați sub jugul domniei capitaliste, acum cînd suferința noastră trece peste marginile oricărei răbdări, uniți-vă tovarăși în syndicatele voastre și manifestați-vă, sărbătoriți cu demnitate ziua de 1 Mai, spre a dovedi tovarășilor voștri din alte țări că sintem vrednici de ei... căci toți muncitorii din toate țările duc aceeași mare luptă, lupta de dărîmarea domniei de clasă, a exploatații capitaliste de astăzi, lupta de pregătire a unei lumi noi, unde singurul nostru suveran să fie munca și unde fiecare muncind va primi în întregime rodul muncii sale”¹. Intreaga activitate a muncitorimii bucureștene îngrijora pe conducătorii Romîniei burghezo-moșierești, determinîndu-i la acțiuni brutale de reprimare. La 30 mai 1906, sediului cercului „Romînia Muncitoare” a fost atacat de oamenii poliției, mobilierul fiind sfărîmat și aruncat pe geam, împreună cu hîrțile cercului. Brutalitatea claselor dominante nu putea însă folosi la nimic, căci mersul înainte al clasei muncitoare nu mai putea fi oprit.

Adulatorii politici ai regelui au hotărît sărbătorirea celor patru decenii de domnie ai lui Carol de Hohenzollern. Jubileul a avut loc într-o „atmosferă încărcată”, lucru mărturisit de N. Iorga, care adăuga : „o lume oficială puțin populară, răsfărîgînd asupra suveranului însuși vădita lipsă de legătură cu o societate, care dovedise că are acum conștiința de sine”². Impotriva jubileului și a Expoziției, organizată de guvernanți pe cîmpul Filaretului, transformat acum în parc, s-au ridicat numeroase proteste. A apărut chiar și un ziar, cu semnificativul titlu de „Protestarea”, care în primul său număr califică vitoarea Expoziție drept o „supremă desfidare”. „Din lemnul de casă cu care s-ar întocmi coliba, scria atunci aceeași foaie, se fac scrînciobi. În loc de doctori se aduc lăutari. Ce poate fi o Expozițiune în asemenea timpuri? E ușor de priceput. O nerușinată minciună”. Nu lipsesc nici versuri :

Luxul unei mari coroane
Îl plătim cu milioane
Jubileul însă-i scuză...
Regele s-amuză...³

Indignarea „Protestărei” se întîlnește și la revista umoristică „Furnica”, care a publicat ironica poezie „Expoziția e națională”, cu strofe de felul acestora :

Expozițiunea e națională !
Admira-vom bune mașini nemțești
Arăta-vom lumii cai arabi cu fală
Pești de la Odesa, covoare turcești
...Incît o să ntrebe omenirea : — Oare
Ce pot să expuie romîinii d'al lor ?
Numai mămăliga, pe care în sudoare

¹ M. Roller, *Documente din mișcarea muncitorească. 1872—1916*, ediția II, București, 1947, p. 328.

² N. Iorga, *Istoria Romînilor*, vol. X, București, 1939, p. 299.

³ „Protestarea”, nr. 1 din 20 febr. 1906, p. 1.

O mânăncă bietul plugar muncitor !
Ea-i națională ! Dospită'n canoane !
Dar din mămăliga bietului plugar
Ca printr-o magie ies azi milioane
Ca să se serbeze anul jubiliar. ¹

Clasa muncitoare din București și-a exprimat cu energie ostilitatea față de Expoziție, care, după o ironică remarcă din „Protestarea“, urma să coste „numai 12 milioane“ ². În aprilie, timplarii și dulgherii de la Expoziție au declarat grevă, 250 zugrăvi amenințând și ei cu încetarea lucrului ³. Uriașele lucrări întreprinse pentru a desmierda orgoliul monarhului, au avut loc în condițiile unei intensificări a exploatarei muncitorilor. Împotriva acestei situații, au protestat prin grevă muncitorii Expoziției, alăturându-se viei mișcări greviste bucureștene din acel an. De altfel, ca o ripostă împotriva jubileului, în anul 1906 au avut loc 146 greve, cel mai mare număr de greve înregistrat în anii de început ai secolului XX ⁴.

Prin munca a mii de muncitori s-a realizat Expoziția menită a exprima adulația guvernanților față de monarh, dar și unul din cele mai frumoase parcuri ale capitalei noastre, actualul parc al Libertății. Aci, pe cîmpul Filaretului, se depusese la 11 iunie 1848 jurămîntul pe Constituția revoluționară. Locul mai atrăsese în toată vremea pe bucureșteni, oferindu-le puțință de odihnă și petrecere pe iarbă verde ⁵. Lucrările întreprinse în 1906 au fost uriașe. S-au amenajat 360 000 m² de teritoriu, deplasîndu-se 575 246 m² de pămînt ; s-au ridicat construcții pe o suprafață de mii de metri pătrați ; s-au adus 4 000 arbori mari și alți 90 000 pieți ; s-au amenajat partere de flori, însumînd 9 000 m². Arborii mari au fost desrădăcinați cu raze de 4—5 m, fiind transportați la Filaret pe camioane alături, „trase de zeci de perechi de boi“. Izvoarele mlaștinilor au fost captate și apele stagnante transformate într-un lac. Parcul a apărut deodată bucureștenilor „ca prin minunea unei baghete magice“, pîrînd a avea vechimea Cîșmigiuului ⁶.

Grota și cascada, lacul și turnul lui Țepeș, parcul și palatele Expoziției nu au schimbat însă atitudinea opiniei publice conștiente de faptul că cele „vreo 15, dacă nu și mai multe, milioane“, destinate Expoziției, însemnau o „risipă dementă, într-o vreme cînd sărăcia și ignoranța abrutizează cinci milioane de țărani“ ⁷. Mulți gîndeau, ca și „Protestarea“, că „de o mie de ori ar fi fost mai folositor să se întrebuițeze acești bani pentru un așezămînt durabil... decît să fie vîrîți în construcțiuni de carton, clădite cu greu în șase luni spre a fi dăruite în șase ceasuri“ ⁸.

Inaugurarea acestei „tichii de mărgăritare“ a avut loc la 6 iunie 1906, după ce o ploaie torențială împiedicase ca evenimentul să aibă loc cu două zile mai înainte. Programul pompos, zecile de lovituri de tun, cei 100 de

¹ Cyrano, *Expoziția e națională*, în „Furnica“, an. II, nr. 86, p. 11.

² „Protestarea“, nr. 5 din 25 febr. 1906, p. 2.

³ *Ibidem*, nr. 50 din 20 apr. 1906, p. 1.

⁴ I. Iacoș și V. Petrișor, *Lupta clasei muncitoare din România...*, p. 136.

⁵ G. Costescu, *op. cit.*, p. 48 ; Fr. Damé, *op. cit.*, p. 382.

⁶ *Ibidem*, p. 639 ; Victor Bilciurescu, *Bucureștii și bucureșteni de ieri și azi*, București, 1945, p. 117—118.

⁷ „Furnica“, an. II, nr. 70, p. 2.

⁸ C. Ulysse. *Ce o să vedem la Expoziție*, în „Protestarea“, nr. 85 din 1 iunie 1906, p. 1.

trîmbițași, nenumăratele coruri și fanfare au provocat versuri pline de ironie în „Protestarea“ :

Nu ! mîine la inaugurare
Vă jur pe cruce nu mă duc
Treî mîi de cîntăreți, fanfare,
Nu pot s-auscult ! E balamuc !

adăugîndu-se apoi :

Lui Vodă face-se va mîine
Alaiul cel mai triumfal
Plătît de cei cari n-au pîine
Nu vreau să-l văd ! E un scandal ! ¹

Dacă și partide ale claselor dominante — liberalii și junimiștii — nu au participat la inaugurare, iritate de neparticiparea lor la guvern, monarhul nefiind înconjurat decît de adulația conservatorilor lui Cantacuzino și ai lui Take Ionescu, masele au fost reținute cu atît mai mult în afara parcului. De altfel, cei puțini cari au pătruns în Expoziție au aclamat mai mult pe doctorul Lueger, primarul Vienei, decît pe rege ². Pe drept cuvînt observa „Protestarea“ că inaugurarea „a fost o petrecere intimă a cîtorva, pe socoteala altora“ și că „tocmai cei mulți, care au plătit petrecerea n-au fost poțitiți s-o vadă“. O caricatură înfățișa pe Cuza Vodă întinzînd lui Carol un țaran slab și nenorocit și spunîndu-i :

„Pe țaranul ăsta nu-l pui la Expoziție ?“ ³

În zilele următoare, porțile Expoziției au fost deschise „pentru toți“. Bucureștenii — dar mai ales burghezii cu mijloace — s-au arătat interesați, atrași de lacul arzător, de luptele greco-romane cu rezultate dinainte potrivite, de tobogan și watersut, de simularea vestitei bătălii de la Port-Arthur pe apele lacului. Dar pe lîngă caracterul său atractiv, Expoziția a determinat o puternică urcare a costului vieții. Ea a dat „o lovitură de bici prețurilor pe toată linia“, după însemnarea lui C. Bacalbașa ⁴, provocînd o nouă campanie a „Protestării“, care a publicat articole cu titluri de felul acestora : „Scumpirea traiului în capitală. Specula pe timpul expoziției“ sau „Expoziția scumpește traiul“ ⁵. Cheltuielile întreținerii creației doctorului Istrati erau foarte mari, lacul „arzător“ și artificiiile costau în fiecare seară 10 000 lei ⁶, iar sumele încasate la intrare erau destul de mici, membrii claselor dominante scoțîndu-și bilete gratuite ⁷, iar orașenimea măruntă plătiindu-și cu greu o vizită la Expoziție. S-a mai adăugat la aceasta și o nenorocire, o puternică explozie întîmplată în ziua de 21 iunie cu prilejul simulării bătălii

¹ „Protestarea“, nr. 88 din 4 iunie 1906, p. 1.

² *Ibidem*, nr. 90 din 7 iunie 1906, p. 3.

³ *Inaugurarea expoziției, loc. cit.*, nr. 91 din 8 iunie 1906, p. 1.

⁴ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 115.

⁵ „Protestarea“, nr. 85 din 1 iunie 1906, p. 2; nr. 92 din 9 iunie 1906, p. 1.

⁶ *Ibidem*, nr. 106 din 25 iunie 1906, p. 1.

⁷ *Falimentul Expoziției, loc. cit.*, nr. 103 din 22 iunie 1906, p. 1.

de la Port Arthur, care a provocat moartea unui om și rănirea gravă a altora¹.

În timp ce Expoziția își primea vizitatorii, clasa muncitoare — din ce în ce mai conștientă de drepturile și menirea ei — își continua lupta și procesul de organizare. În iulie a avut loc în București o puternică mișcare pentru ziua de lucru de 9 ore și pentru salariul minimal, înregistrându-se totodată grevele de la Regie și de la Poștă, însoțite de manifestații de stradă ale muncitorimii²; totodată, cercul „România Muncitoare” a publicat broșura „40 de ani de sărăcie, de robie și rușine”, document deosebit de însemnat al clasei muncitoare în care erau demascate cu putere prin cifre și date statistice monarhul și regimul burghezo-moșieresc în fruntea căruia se afla acesta și erau expuse principalele revendicări ale mișcării socialiste.

În august, 94 delegați din întreaga țară, dintre care 54 din București, s-au întrunit în sala sediului cercului „România Muncitoare”, în prima conferință a mișcării sindicale, care era în același timp prima conferință a mișcării muncitorești după dezorganizarea partidului ei în 1899. Conferința s-a desfășurat în zilele de 13, 14 și 15 august 1906. Cu acest prilej, clasa muncitoare a fost chemată la luptă împotriva opreliștilor puse dreptului de asociere, s-a adoptat statutul mișcării sindicale, precum și o moțiune de solidarizare cu proletariatul din Rusia; dar, în același timp, s-au remarcat unele influențe anarho-sindicaliste și reformiste și nu s-a acordat o suficientă atenție problemei organizării unui nou partid politic. Conferința a avut rezultate pozitive. S-a intensificat procesul de organizare și dezvoltare a sindicatelor și s-a alcătuit un consiliu general al acestora³.

Expoziția a prilejuit și o serie de activități cultural-artistice care — indiferent de scopul pentru care au fost organizate — au însemnat prilejuri de manifestații a sentimentelor opiniei publice. Astfel, Expoziția a fost vizitată în vara anului 1906 de români din țările supuse jugului habsburgic. În zilele de 22—23 august, au fost primiți în București 1 650 de bucovineni. Au venit apoi ardelenii⁴. Corurile românilor de peste munți s-au alăturat celor din România, realizându-se uriașe formații corale. La concertul de la Arenele Romane, corul german de la București a prezentat un imn german în cinstea regelui, ceea ce a atras protestul profesorului Iorga care a strigat după aceea: „Cîntați turcește, căci nemțește s-a cîntat”⁵. La 4 noiembrie a avut loc tot la Arenele Romane solemnitatea împărțirii premiilor la expozanți, o mare formație de fanfare cîntînd cu acest prilej un imn compus de George Enescu⁶. Mai înainte de aceasta se primise în București o copie a „Iupoacei” din Roma, darul consiliului municipal al „eternului oraș”⁷. La 23 noiembrie Expoziția și-a închis porțile⁸. În timpul serbărilor jubilară a avut loc și așa-zisul Congres țărănesc, condus

¹ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 132.

² I. Iacoș, V. Petrișor, *Crearea și activitatea sindicatelor...*, p. 99.

³ Viorica David și N. G. Munteanu, *Desfășurarea lucrărilor conferinței sindicale din 1906*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, II (1956), nr. 6, p. 146—155.

⁴ După N. Iorga „Bucureștii din aceea vară 1906 deveniseră în adevăr capitala poporului românesc” (*O viață de om...*, București, 1934, vol. II, p. 145). În septembrie, Bucureștii sînt vizitați și de români macedoneni (C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 137).

⁵ N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 145.

⁶ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 139—140.

⁷ *Ibidem*, p. 138.

⁸ *Ibidem*, p. 141.

de elemente burghezo-liberale împotriva cărora a luat atitudine „România Muncitoare”¹.

În toamna și iarna anului 1906, lupta muncitorilor din București, a luat amploare, înmulțindu-se îndeosebi numărul grevelor declarate de muncitorii Capitalei. După greva muncitorilor tipografi din octombrie a avut loc la 3 decembrie un miting de protest împotriva corporațiilor, la care au participat 4 000 de muncitori bucureșteni². După miting, muncitorii încolonați au manifestat pe străzi în sunetele „Internaționalei”³. La sfârșitul lunii ianuarie 1907, s-a desfășurat la București o nouă întrunire împotriva corporațiilor la care au participat aproape 8 000 de muncitori și un mare număr de delegați ai muncitorilor din provincie⁴.

În ultimele luni din 1906 s-au intensificat luptele de culise din sânul partidelor politice ale claselor dominante. Gruparea conservatoare din jurul lui Cantacuzino, îngrijorată de prestigiul lui Take Ionescu, plănuia o unificare cu gruparea junimistă a lui Petre Carp și Nicolae Filipescu, situată în afara guvernului, în timp ce Take Ionescu, stăpîn pe majoritatea Camerei, a reușit să slăbească poziția adversarilor din sânul propriului său partid, impunînd pe Dissescu ministru al Instrucțiunii în locul lui Mih. Vlădescu. În timp ce în culise se vintura planul preluării președinției partidului conservator de către Take Ionescu, acesta făcea o vizită la Berlin. Bine primit de Wilhelm II, el și-a întărit poziția politică în țară, Carol I fiind înfeudat Germaniei, dar totodată a grăbit pe adversarii săi în hotărîrea fuziunii cu gruparea carpistă⁵. Liberalii, siguri de o apropiată preluare a guvernării au ținut la începutul lunii decembrie un congres, care va fi urmat în ianuarie 1907 de o întrunire menită să contribuie la răsturnarea guvernului conservator⁶.

Anul de mari frământări 1907 a început la București sub aparențe de liniște. Violonistul Kubelik a concertat la Ateneu în ianuarie, iar în luna următoare Pietro Mascagni a dirijat tot aci orchestra Ministerului Instrucțiunii. La Teatrul Liric s-a produs în iarna 1906—1907 o trupă de operă franceză, iar circuitul rus Beketov dă spectacole la circuitul Sidoli⁷. Membrii claselor dominante petreceau neîngrijăți. Nu i-a tulburat nici o nouă întrunire și demonstrație a muncitorilor de la 21 ianuarie împotriva legii corporațiilor la care au participat 8 000 de oameni. Dar o opoziție surdă împotriva regimului burgheziei și moșierimii și a sistemului de dominare a celor două partide, ființa, concretizîndu-și uneori izbucnirile chiar și în organele de presă ce reflectau poziții mai înaintate prin pana ascuțită a lui Ranetti

¹ D. Hurzeanu, *Relațiile agrare din România la începutul secolului al XX-lea și atitudinea mișcării socialiste față de țărănime*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.”, VI (1960), nr. 3, p. 72—73.

² I. Iacoș și V. Petrișor, *Lupta clasei muncitoare din România...*, p. 138.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 140.

⁵ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 128 și urm.

⁶ *Ibidem*, p. 143, 146.

⁷ *Ibidem*, p. 146, 148, 150.

sau a vreunui colaborator al revistei umoristice „Furnica”. „Neamul românesc, se scrie în acest periodic, se împarte în două categorii : români subjugăți din Ungaria și români înjugăți din regat”¹.

În luna februarie au izbucnit primele frământări țărănești în nordul Moldovei. Față de acțiunile de reprimare a acestor mișcări au avut loc în București la începutul lunii martie mai multe întruniri. Încă de la 2 martie ziarul „Adevărul” anunța că studenții bucureșteni „s-ar fi decis să îmbrățișeze cauza țăranilor”, distribuind în acest sens un manifest². La 4 martie a avut loc o întrunire a studențimii în sala „Dacia”, unde s-au recitat versurile lui Coșbuc „Noi vrem pământ”, demascându-se exploatarea și proclamându-se că cei ce apăsaseră limba în 1906 erau datori să ia apărarea celor ce o conservau ! După întrunire s-au desfășurat manifestații și ciocniri cu poliția³. Peste câteva zile s-a ținut o nouă întrunire studențească. Dînd amănunte asupra acestei întruniri, „Adevărul” observa faptul interesant că „tinăra generație se pătrunde de problema exploatarei seculare a țăranilor și de convingerea că exploatarea n-are naționalitate”⁴.

Dar singura clasă socială care a susținut pe deplin lupta țărănimii a fost clasa muncitoare. Deși în perioada 1905 — martie 1907 conducerea mișcării socialiste a manifestat o atitudine ce vădea indiferență față de problema agrară⁵, răscoala din martie 1907 a activizat preocupările acesteia în acest domeniu⁶. Situarea elementelor de dreapta din conducerea mișcării socialiste pe o poziție oportunistă nu a putut opri solidarizarea cu răscoala țărănească a clasei muncitoare și a fruntașilor ei aflați pe poziții revoluționare⁷. La 5 martie cercul „România Muncitoare” a comemorat Comuna din Paris. Cu acest prilej, unul din vorbitori declara profetic, între altele, următoarele : „Fie ca în viitor să vedem cum muncitorimea din orașe se va uni cu muncitorii de la sate și mîna în mîna vor plăzmi acea Comună nouă și universală, unde exploatarea să nu mai fie cunoscută, unde omul să fie om...”⁸. Cercul „România Muncitoare” și Consiliul General al Sindicatelor din România au convocat printr-un apel o mare întrunire publică. „Impilata țărănime, iobagă de veacuri a boierilor, roabă a pămîntului și slugă batjocorită a guvernanților — se scria în apel — a ridicat fruntea. În desnădejdea ei de a mai dobîndi pe calea înțelegerii o bucată de pămînt și a-și agonisi și un codru de mămăligă, în desnădejdea de a mai vedea răsărind și pentru dînsa soarele libertății și al dreptății, călcînd în picioare toate întocmirile legale ale burgheziei stăpînitore, țărănimea e în plină revoltă”⁹.

¹ „Furnica”, an. III (1907), nr. 131, p. 2.

² „Adevărul”, nr. 6294 din 2 martie 1907, p. 1.

³ *Ibidem*, nr. 6298 din 6 martie 1907, p. 2. În urma acestei întruniri, Ministerul Instrucțiunii a dat o circulară interzicînd participarea elevilor la manifestații și semnalînd că ei dăduseră cu bulgări de zăpadă în poliștii ! (*Ibidem*, nr. 6299 din 7 martie 1907, p. 3).

⁴ *Ibidem*, nr. 6300 din 8 martie 1907, p. 1.

⁵ D. Hurezeanu, *op. cit.*, p. 67.

⁶ Idem, *Acțiuni de solidarizare a clasei muncitoare cu răscoala țăranilor din 1907*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, VIII (1962), nr. 3, p. 52.

⁷ *Ibidem*, p. 53—55.

⁸ *Adevărul*”, nr. 6299 din 7 martie 1907.

⁹ D. Hurezeanu, *op. cit.*, p. 67—68.

La 11 martie, în vremea când răscoala, reprimată în Moldova, trecuse dincoace de Milcov, izbucnind cu o deosebită forță în Teleorman, au avut loc două întruniri protestatare: cea a peste 5000 de muncitori în sala „Eforia” — unde au luat cuvântul între alții I. C. Frimu, M. Gh. Bujor și Al. Constantinescu¹, protestînd împotriva exploatării țărănimii și a reperiunilor barbare — și o nouă adunare studențească în sala „Dacia”, urmată de o manifestație în care studenții au strigat „Trăiască țăranul român” și au avut ciocniri cu forțele poliției². În numărul din 11 martie al foii „Romînia Muncitoare” a apărut un apel către soldații lăsați la vatră prin care aceștia erau îndemnați să tragă în vînt sau chiar să se alătore răsculaților. „Arătați pretutindeni pe dușmanul adevărat — se scria în apelul-manifest redactat de M. Gh. Bujor — și dacă va fi nevoie și dacă va fi cu putință, dați-vă de partea răsculaților ca să luptați contra acestui dușman. Niciodată gloanțele voastre în pieptul țăranilor asupriți”³.

Răscoala înainta acum cu pași mari, cuprinzînd județele muntene și oltene. Ea se apropia și de București. Aci — după mărturia lui Bacalbașa — „toată lumea și-a pierdut capul”, iar „guvernamentalii sînt cu totul aiuriiți și nu mai știu la ce soluție să se oprească”⁴. Un ziar contemporan vestea în numărul din 12 martie formarea noului guvern liberal Dim. Sturza și retragerea conservatorilor de la putere, anunțînd în același timp că generalii Crăinicianu și Gheorghiu fuseseră însărcinați „cu menținerea ordinii în capitală”, primul urmînd să ia „toate măsurile la barierele capitalei”, iar cel de-al doilea avînd în sarcină „menținerea ordinii în oraș”⁵.

Spaima cuprinsese pe exploataitori. Svonurile înfloreau. „Adevărul” a publicat în acele zile reportajul „Țăranii răsculați venind spre capitală”, în care prezenta zvonurile privind apropierea răsculaților de barierele orașului și relata despre venirea unor „mase compacte” de țărani la barierele Șerban Vodă și Văcărești. Opriți de 150—175 sergenți de oraș și de o companie din regimentul 21 și întrebați ce vor, ei ar fi răspuns că doresc „ceea ce cer și frații noștri din Moldova... Drepturi... care se dau țăranilor din Moldova; pămînt ca să muncim”. Din cele relatate în presă reiese că parte ar fi fost lăsați să pătrundă în oraș și apoi arestați. În același articol erau prezentate măsurile de siguranță luate în București, „vestindu-se că sînt concentrați, echipați și pregătiți 15 000 soldați” și că „s-a hotărît ca, în cazul cînd se vor produce dezordini în capitală, după somațiunile legale să se tragă focuri de pușcă”⁶.

Sedințele Adunării Deputaților reflectau starea de înspăimîntare și panica claselor dominante, care prin nemiloasa exploatare a maselor țără-

¹ *Ibidem*; Idem, *Despre lupta dusă de clasa muncitoare în timpul răscoalei țărănești din 1907*, în „Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.”, II (1956), nr. 2, p. 138.

² „Adevărul”, nr. 6305 din 13 martie 1907, p. 3.

³ M. Roller, *Documente din mișcarea muncitorească. 1872—1916*, ediția II, București, 1947, p. 363—364.

⁴ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III p. 155.

⁵ „Adevărul”, nr. 6304 din 12 martie 1907, p. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 6304 din 12 martie 1907, p. 3.

nești provocaseră răscularea acestora. Aveau loc „scene penibile”¹. La 12 martie, un proprietar plîngea pe pieptul unui ministru conservator²; colegii acestuia, zăpăciți, nu mai erau în stare să găsească soluții. Conservatorii, siliți de împrejurări, au cedat puterea liberalilor. A doua zi, spaima continua să plutească în incinta Adunării. Take Ionescu a luat cuvîntul făgăduind sprijinul său liberalilor și pilda i-au urmat-o celelalte grupări ale partidului conservator. În fața primejdiei, clasele dominante și-au strîns rîndurile. Bacalbașa scria, de altfel, limpede, că „graba conservatorilor proprietari de moșii de a susține guvernul Sturza era datorită mai ales spaimei de a nu pierde pămînturile”³. Aceasta era părerea unanimă a contemporanilor. Într-un discurs parlamentar de mai tîrziu, Iorga a evocat și el împrejurările din martie 1907, „cînd domnea spaima aceia... că vor intra în București țărani și se vor uni cu mahalagii ca să dea foc cutărora clădiri..., cînd... șefii deosebitelor partide și-au căzut de gît și-au plîns în jiletcă, recunoscîndu-și păcatele...”⁴. Un alt martor al acelor vremuri remarcă cu surpriză că „spaima făcuse ca acești oameni să piardă noțiunea realului” și că Adunarea Deputaților dădea impresia unei majorități liberale, atît „de zgomotos” aplaudau deputații conservatori pe miniștrii noului guvern⁵. De fapt, ei nu pierduseră noțiunea realului, ci, dimpotrivă, o aveau mai vie ca oricînd și-și dădeau seama de absoluta necesitate a conlucrării cu noul guvern pentru a reuși să reziste răscoalelor țărănești, care — precum arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — „au avut un caracter deosebit de ascuțit și au cuprins întreaga țară, zguduind temeliiile orînduirii burghezo-moșierești”⁶.

Timp de cel puțin o săptămînă, Bucureștii au trăit din plin agitația pricinuită de marile răscoale țărănești. „Unde mergi, se scria într-o relatare contemporană, vezi grupuri de oameni discutînd; n-ai nevoie să te apropii ca să aflu ce vorbesc; știi bine că vorbesc de răscoale”. „Ziarele, continuă relatarea, sînt smulse din mîinile vînzătorilor și înghițite cu aviditate. Afișele lipite de ziduri atrag o mare mulțime de oameni, care le citesc și le comentează în toate felurile... Lucrurile iau proporții colosale, zvonurile cele mai fantastice se colportează și sînt crezute...”⁷. În aceeași zi, noul ministru de război trimitea trupe de represiune în județul Ilfovului⁸. La 14 martie, se dădeau detalii asupra neconținutului zvon al apropierii țărănilor de bariere, arătîndu-se că „de două, trei ori în 24 ore, se anunță că țărani au intrat în oraș” și cu acest prilej se dădeau amănunte „liniștitoare” pentru membrii claselor dominante privind „cetatea” Bucureștilor și caracterul inexpugnabil al liniei forturilor⁹. Aceste amănunte nu linișteau însă pe exploatare, care se temeau că muncitorimea va lua și ea armele în mîini

¹ Victor Bilciurescu, *op. cit.*, p. 121.

² *Ibidem*.

³ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 159.

⁴ N. Iorga, *Discursuri parlamentare*, București, 1939, vol. I, part. I, p. 47.

⁵ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 159.

⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, București, 1961, p. 427.

⁷ „Adevărul”, nr. 6305 din 13 martie 1907.

⁸ M. Roller, *Răscoala țărănilor din 1907*, București, 1949, vol. 3, p. 11.

⁹ „Adevărul”, nr. 6306 din 14 martie 1907, p. 4.

și că soldații se vor alătura și ei răsculaților. Vintilă Brătianu menționa chiar la sfârșitul lunii martie 1907 „clocoteala care începea să se simtă puternic în orașe, mai cu seamă în capitală”, în timpul răscoalei; iar N. Iorga nota și el mai târziu că „nu era destulă credință în disciplina oștirii; nu se știa ce face sărăcimea în București”¹. În oraș aveau loc patrulări ale poliției și ale detașamentelor de soldați, iar printre muncitori se efectuau percheziții și chiar arestări. Pentru a evita o grevă a ceferiștilor, guvernul a concentrat 160 muncitori din atelierele C.F.R. Pe drept cuvânt, după cum scria ziarul rus „Novoe Vremea” — în oraș domneau „o atmosferă încordată și neliniștea”².

Orașul s-a umplut de arendași și proprietari refugiați de la moșii, devenind o adevărată cetate a reacțiunii. Mulți nu se simțeau în siguranță nici în București și și-au cerut pașapoarte pentru a pleca în străinătate. În timp ce în satul Cornăești din Ilfov au apărut manifeste care anunțau moartea regelui³, pe străzile orașului au început să fie văzute primele convoaie de țărani arestați, unii bătrâni cu bărbi mari albe. Cu toată panica, clasele dominante, neținând seama de sîngele vărsat în întreaga țară, mai ales după declanșarea brutalei represiuni a noului guvern liberal, nu uitau să petreacă. La teatrul Edison, joia și duminica se dădeau baluri mascate, la circ reprezentațiile n-au conținut, iar la Eforie prezenta spectacole teatrul de marionete⁴.

Ziarele burgheziei și ale moșierimii, urmînd un îndemn guvernamental, încercau să liniștească pe membrii claselor dominante. La 15 martie, se vestea că în București „orice tulburare a ordinii este cu desăvîrșire exclusă” și că „bande de țărani”, venind din Vlașca și Teleorman, fuseseră oprite la 40—50 km de oraș prin acțiunea armatei⁵; dar, prin această ultimă informație se mărturisea din nou intenția răsculaților de a porni spre capitală. În timp ce armata își continua patrulările pe străzile orașului, s-a zvonit că se descoperise un complot și că bande anume organizate urmau să acționeze în oraș, tăind gazul și lumina electrică⁶. S-au executat unele arestări în București; au fost arestați și foști marinari de pe vasul Potemkin, învinuiți de a fi ațîțat satele⁷; totodată erau semnalate masive arestări între ceferiști, ale căror manifestări îngrijorau clasele dominante⁸.

Răscoala țărănească a fost reprimată. 11 000 țărani au fost uciși. Sate au fost rase cu tunul de pe fața pămîntului. Jalea și desnădejdea s-a coborît în lumea satelor, dar ura a rămas vie în inimile celor ce se ridicaseră pentru drepturi, libertate și pămînt. Intelectualii conștienți n-au părăsit în această vreme țărănimia, Panait Cerna descriind astfel întoarcerea armatei din crudele operații de represiune:

¹ D. Hurezeanu, *Acțiuni de solidarizare...*, p. 70—71.

² *Ibidem*, p. 71.

³ M. Roller, *op. cit.*, vol. 3, p. 61.

⁴ C. Bacalbașa, *op. cit.*, vol. III, p. 161—163, 165.

⁵ „Adevărul”, nr. 6307 din 15 martie 1907, p. 2.

⁶ *Ibidem*, nr. 6310 din 18 martie 1907, p. 3.

⁷ *Ibidem*, nr. 6311 din 19 martie 1907, p. 3.

⁸ *Ibidem*, nr. 6316 din 24 martie 1907, p. 3.

Din ce pământ revine oastea oare
De sîngele a mii de vieți stropit ?
Văd flamuri — dar nu-i una zdrențuită
Cum ? n-o primesc cîntări de sărbătoare
De ce stau toți cu fruntea grea, cernită ? ¹

Au trecut 57 de ani de la marea răscoală a țăranilor. De atunci, filele istoriei poporului nostru și ale capitalei noastre s-au desfășurat mai departe. Bucureștii, care numărau atunci 300 000 locuitori, au astăzi o populație aproape încincită. Orînduirea din vina căreia s-au întîmplat sîngeroasele evenimente ale anului 1907 a fost înlăturată. În aprilie 1962 — 55 ani după răscoală — 11 000 reprezentanți ai țăranimii muncitoare simbolizînd cele 11 000 victime ale crudei represiuni din 1907 și biruința urmașilor răsculaților, harnici constructori ai socialismului, au participat la sesiunea extraordinară a Marei Adunări Naționale consacrată încheierii colectivizării. Clocotul unei vieți noi șterge zi de zi urmele triste ale trecutului, pe care istoria are însă menirea și datoria de a-l evoca neconținut.

---

¹ B. Lăzăreanu, *Din literatura antimonarhică și antidinastică*, V, în „Studii”, II (1949), nr. 3, p. 126.

DIN ACTIVITATEA PENTRU RĂSPÎNDIREA CUNOȘTINȚELOR ȘTIINȚIFICE ȘI CULTURALE ÎN RÎNDUL POPULAȚIEI BUCUREȘTENE ÎNTR-UN AN 1949—1964

de GELCU MAKSUTOVICI

În cadrul revoluției culturale — ca parte integrantă a construcției socialiste — cultura, devenită bun al maselor, cuprinde o sferă largă de activitate și o mare varietate de forme. Activitatea de răspîndire a cunoștințelor cultural-științifice, propaganda prin conferințe, a cunoscut o amploare deosebită, devenind problemă de stat. În acest scop, din inițiativa Partidului Muncitoresc Român a fost creată, în anul 1949, Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii (S.R.S.C.), care a avut un rol de seamă în viața politică și culturală a țării, într-o perioadă de mari prefaceri revoluționare și a cărei activitate formează în mare parte, obiectul studiului de față.

Inițierea acestei societăți s-a pus cu ocazia lucrărilor Congresului Intelectualilor din R.P.R., pentru pace și cultură, ținut la București, în martie 1949, cînd o delegație a muncitorilor din Capitală a adresat Congresului propunerea de a se crea o asociație de răspîndire a cunoștințelor științifice în rîndurile poporului muncitor, propunere aprobată cu însuflețire și trecută în Rezoluția votată de Congres în următoarea formulare: *„Ținînd seamă că știința este o armă puternică în lupta pentru apărarea păcii și construirea socialismului, Congresul își însușește propunerea delegației muncitorești din Capitală, de a constitui o asociație pentru răspîndirea științei în masele largi populare, de la orașe și sate“...¹.*

Trei luni mai tîrziu, în iunie 1949, această idee a fost concretizată în Decretul nr. 264 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, care hotăra înființarea „SOCIETĂȚII PENTRU RĂSPÎNDIREA ȘTIINȚEI ȘI CULTURII“. Societatea era recunoscută ca persoană juridică de utilitate publică, condusă de un comitet format din 29 de membri, numit printr-o hotărîre a Consiliului de Miniștri, comitet care din sinul său își alege un președinte și trei vicepreședinți. Comitetul avea sarcina să elaboreze un statut al societății și să-l supună spre aprobare Consiliului de Miniștri iar

¹ Rezoluția votată de Congresul Intelectualilor din R.P.R. pentru Pace și Cultură: în „Scinteia“, nr. 1390 din 1 aprilie 1949, pag. 1.

din momentul aprobării statutului, se desființa vechea societate „Ateneul Român” — recunoscută persoană morală și juridică prin legea decretată în 1886 —, urmînd ca patrimoniul acesteia să treacă asupra Societății pentru Răspîndirea Științei și Culturii. (S.R.S.C.).

Astfel se crea, „un nou focar de răspîndire a cunoștințelor politice și științifice în masele poporului muncitor, o nouă și puternică armă de luptă împotriva obscurantismului, misticismului, superstițiilor și a rămășițelor și influențelor ideologiei reacționare imperialiste, o nouă armă de luptă pentru socialism și pentru pace”¹.

Spre deosebire de „Ateneul Român”, noua societate avea un caracter profund de masă, atît prin numărul celor chemați să facă expuneri, cit, mai ales, prin numărul celor ce veneau să le asculte. Un merit al noii societăți consta în faptul că își propunea să facă educația omului nou, în spiritul umanismului socialist, să pătrundă cit mai adînc în rîndul maselor populare, să găsească formele cele mai accesibile acestora. E drept că și în cadrul vechii societăți a „Ateneului Român” au existat personalități proeminente ale științei și culturii romînești, ca de exemplu : C. Esarcu, Dr. Gh. Marinescu, G. Enescu, Dr. Carol Davila, Gr. Racoviță, Urechia, Hajdeu, Em. Bacaloglu, Delavrancea, Vlahuță, Duiliu Zamfirescu ș.a., care au făcut expuneri cu caracter progresist, dar aceste expuneri erau puține și nu aveau un caracter de masă. Tradițiile progresiste ale acestei societăți au fost preluate și continuate la un nivel superior în raport cu sarcinile culturii socialiste.

Urmînd indicațiile leniniste privitoare la „luminarea acelor pe care capitalismul îi abrutiza și îi oprima” și în a da efectiv celor ce muncesc „posibilitatea de a se bucura cu adevărat de binefacerile culturii, civilizației și democrației”², partidul nostru a creat noua societate cu scopul de a răspîndi în mase cunoștințele științifice și culturale, de a explica pe înțelesul acestora fenomenele științifice cele mai esențiale. Important era faptul că pentru prima dată în țara noastră lua ființă o astfel de societate cu un larg caracter de masă.

În Statutul S.R.S.C., aprobat prin Hotărîrea Nr. 759 a Consiliului de Miniștri, în ședința din 15 iulie 1949, la primul punct se prevedea că : „Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii este o organizație care are drept scop răspîndirea cunoștințelor științifice și politice în masele largi ale poporului, combaterea obscurantismului, misticismului și superstițiilor, combaterea influențelor ideologice dușmane intereselor poporului muncitor, sub orice formă s-ar manifesta ele. Societatea își pune ca scop să antreneze în opera de răspîndire a culturii în popor cercurile largi ale intelectualilor din R.P.R.”³.

Intr-un timp scurt, S.R.S.C.-eul a reușit să antreneze un larg activ obștesc, format din oameni de știință și cultură, academicieni, cadre universitare și din învățămîntul mediu, cercetători, ingineri, medici, artiști, scriitori, cadre de vechi intelectuali alături de cei de formație nouă, toți animați de dorința participării la efortul general de culturalizare și educare a maselor, de a-și pune experiența și cunoștințele la dispoziția poporului.

¹ „Să ducem lumina științei și culturii în masele largi”; în „Scinteia”, nr. 1462 din 26 iunie 1949, pag. 1.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, Ed. politică, București, 1959, p. 92.

³ S.R.S.C. — *Statut*, Ed. de Stat, 1949, pag. 7.

Din primul Comitet de conducere pe țară, făceau parte oameni de știință și cultură de mare prestigiu ca : Geo Bogza, P. Constantinescu-Iași, I. G. Maurer, I. Murgulescu, Traian Săvulescu ș. a. În calitate de președinte a fost ales Acad. Tr. Săvulescu, iar ca vicepreședinți ai Societății, P. Constantinescu-Iași, Al. Buican și I. G. Maurer.

Bucureștiul, ca cel mai însemnat centru cultural-științific al țării, era chemat în primul rînd, să răspundă acestei nobile misiuni, cu atît mai mult cu cît aici își desfășurau activitatea cele mai importante instituții și erau concentrate numeroase cadre cu o calificare superioară, din toate domeniile. Din rîndul muncitorilor bucureșteni pornise propunerea creerii noii societăți, aici își ducea activitatea Consiliul Central de Conducere și organele sale, existau condițiile cele mai propice pentru începerea unei atari activități.

În primul an de activitate, în fața Consiliului Central de conducere stăteau sarcini legate de înființarea filialelor S.R.S.C., în principalele centre ale țării, organizarea de conferințe în marile întreprinderi din Capitală, recrutarea unui activ de lectori, editarea revistei „Știință și Cultură”, organizarea fondului de cărți din fosta bibliotecă a Ateneului și deschiderea bibliotecii S.R.S.C. etc. Din primele luni de activitate s-au obținut o seamă de realizări. Într-un articol publicat de ziarul „Scînteia”, în luna octombrie 1949, se arăta că : „De la înființare și pînă astăzi activitatea S.R.S.C. s-a îndreptat în deosebi în direcția ținerii de conferințe în marile întreprinderi din Capitală. Acum Societatea a pornit la lărgirea activității sale” iar în continuare se relatează faptul că „Pînă în prezent Societatea are în București cca. 250 de membrii activi : Acțiunea de recrutare a membrilor activi și a lectorilor se desfășoară cu intensitate”¹.

Cu începere de la data de 22 octombrie 1949, S.R.S.C. a organizat un nou ciclu de conferințe în sălile Ateneului R.P.R. și Dalles, cu tema ca : „Lupta dintre materialism și idealism în gîndirea filozofică din țara noastră”, „Compoziția scoartei pămîntului”, expuneri pe teme internaționale etc. În ianuarie 1950 se inaugurează Biblioteca S.R.S.C., în strada Franklin, nr. 1—3. În rîndurile primilor conferențieri și activiști S.R.S.C. au fost prezenți Acad. Șt. S. Nicolau, S. Stoilov, N. Gh. Lupu, Gr. Moisil, E. Macovschi, C. I. Gulian, C. Paraschivescu-Bălăceanu, I. P. Puțuri și alții. Partidul a acordat o deosebită atenție muncii S.R.S.C. În articolul de fond al ziarului „Scînteia”, din 23 mai 1950, intitulat : „Tot sprijinul Societății pentru Răspîndirea Științei și Culturii”, se arăta că „A duce știința și cultura în masele largi este o sarcină de bază a regimului de democrație populară, o sarcină de bază a Partidului clasei muncitoare. Această sarcină este impusă de însăși opera uriașă de construire a socialismului, care nu poate fi dusă la capăt decît cu participarea activă și creatoare a maselor. În acest scop este necesară înarmarea milioanele de oameni ai muncii cu un bagaj cît mai cuprinzător de cunoștințe politice, științifice, tehnice”².

Referindu-se la munca S.R.S.C. și la lărgirea sferei sale de activitate, „Scînteia” sublinia că „Numai în primele trei luni ale anului 1950, au fost

¹ *Din activitatea S.R.S.C.*; în : „Scînteia”, nr. 1553 din 12 oct. 1949, pag. 3.

² „Tot sprijinul Societății pt. Răspîndirea Științei și Culturii ! în : „Scînteia”, nr. 1740 din 23 mai 1950, pag. 1.

organizate peste 5000 de conferințe științifice și politice, care au fost ascultate de circa un milion de ascultători. Au apărut primele cinci numere ale revistei „Știință și Cultură” organ al Societății și s-a pornit la editarea de broșuri cuprinzând conferințele cele mai importante¹, iar în ceea ce privește activitatea de viitor se arăta „Nobile și minunate sarcini de luptă stau în fața «Societății pentru Răspîndirea Științei și Culturii». Dar îndeplinirea acestor sarcini nu poate să constituie o problemă care să intereseze numai Societatea și pe membrii ei. Răspîndirea Științei și Culturii în popor este o cerință fundamentală a construirii socialismului care trebuie să preocupe îndeaproape întreg Partidul nostru, pe toți intelectualii cinstiți, pe toți oamenii muncii din țara noastră” și în continuare „Această muncă trebuie socotită ca o problemă de partid și de stat”².

La 23 decembrie 1950, în sala Dalles, într-o ședință prezidată de tovarășul Ion Gheorghe Maurer, a avut loc constituirea filialei București a Societății pentru Răspîndirea Științei și Culturii. Cu această ocazie a fost ales un Comitet de conducere, format din 27 membri, avînd ca președinte pe tov. Acad. Prof. Dr. N. Lupu.

Pentru această perioadă de început activitatea Filialei S.R.S.C. București nu poate fi strict separată de cea a Consiliului Central de conducere, iar mai tîrziu de cea a filialei S.R.S.C. a Regiunii București, datorită faptului că cele trei organe de conducere își aveau sediul în orașul București, inițiau acțiuni comune în vederea pregătirii lectorilor, elaborării unor conferințe, organizării de simpozioane și brigăzi științifice etc. În primii ani de activitate, o perioadă destul de îndelungată, Filiala S.R.S.C. a orașului București a funcționat în același local, (în str. Pictor Verona, 18) cu Filiala S.R.S.C. a Regiunii București, iar o altă perioadă în același sediu cu Consiliul Central de conducere (str. Biserica Amzei 5—7).

În plus, Filiala S.R.S.C. București a participat împreună cu Consiliul Central de conducere la organizarea unor simpozioane legate de aniversări culturale mondiale, au folosit împreună sala lectoratului Central din str. Biserica Amzei 5—7 sau Aula Bibliotecii Centrale Universitare, au organizat în comun o serie de expoziții de interes general, ca de exemplu : „Originea și evoluția vieții pe pămînt”, existînd o conlucrare fructuoasă. Filiala București, primind un ajutor substanțial și o îndrumare permanentă de la Consiliul Central S.R.S.C.

Filiala S.R.S.C. a orașului București reușește să pătrundă în rîndul maselor, prin organizarea de conferințe la locurile de producție, în cluburi sindicale, la colțurile roșii ale întreprinderilor. O lărgire a sferei de activitate s-a simțit mai ales atunci cînd în Capitală au fost organizate și Filialele S.R.S.C. raionale.

La începutul anului 1951, în sala Ateneului R.P.R. au fost organizate pentru perioada 3 ianuarie—13 aprilie, 6 cicluri de conferințe, cu teme ca : „Electrificarea țării aduce belșug și înalt nivel cultural pentru oamenii muncii” ; „Lumea vie în neîncetată transformare”, „Literatura în slujba poporului, mijloc însemnat de educare și mobilizare a maselor la construirea socialismului ș.a.

În această perioadă, alături de intelectuali de prestigiu ca acad. Ștefan Vencov, Emil Condurache, Eugen Macovschi, C. Paraschivescu-Bălăceanu,

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

Dumitru Almaș, vin tineri intelectuali ca Matei Alecsescu, Tache Aurelian, Florian Georgescu. Ion Corvin Sîngeorzan, Al. Roșu, Liviu Ștefănescu, Panait I. Panait și alții.

Făcînd un bilanț al primei perioade de activitate — anii 1949—1954 — constatăm că S.R.S.C., obținuse importante realizări din care o bună parte erau îndeplinite în orașul București.

Intr-un articol din revista „Lupta de clasă” privind activitatea S.R.S.C. se spunea : „În munca sa de pînă acum, Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii a contribuit la popularizarea hotărîrilor partidului și guvernului, la informarea oamenilor muncii asupra problemelor interne și internaționale, la răspîndirea cunoștințelor științifice în rîndurile oamenilor muncii. Principala activitate a S.R.S.C. constă în elaborarea și difuzarea de conferințe cu teme politice și științifice”¹, iar mai departe : „Numai în cursul anului 1953 au fost ținute peste 120.000 de conferințe, la care au participat mai mult de 12 milioane de ascultători. De un deosebit interes din partea oamenilor muncii s-a bucurat expoziția permanentă „Originea și evoluția omului” ; peste 2 milioane de oameni au vizitat această expoziție organizată de S.R.S.C. la București și în alte 90 de localități din țară. De la înființarea sa S.R.S.C. a editat 174 titluri de broșuri, într-un tiraj total de peste 3 milioane exemplare”¹.

De asemenea găsim aprecieri într-o publicație care se ocupa cu dezvoltarea culturii în țara noastră, din care cităm : „În cei aproape 5 ani de existență, Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii a organizat mai mult de 570.000 conferințe pe subiecte dintre cele mai variate din domeniul științei, tehnicii, literaturii artei, politicii internaționale, etc. Specialiștii țin conferințe în Capitală, apoi ele sînt imprimate și trimise în 12.000 cămine culturale din țara noastră ca și în cluburile sindicale. Aici textele, după caz, sînt ilustrate cu exemplificări din regiunea respectivă iar Conferințele sînt citite în fața muncitorilor și țăranilor ; 58 milioane de auditori au asistat deja la aceste conferințe în București și în provincie”².

Cu toate acestea realizările nu erau încă la nivelul cerințelor. În analiza pe care partidul a făcut-o, în anul 1954, muncii de răspîndire a cunoștințelor cultural-științifice în rîndul maselor, s-au semnalat unele lipsuri, ce trebuiau neapărat remediate pentru a se putea trece la o îmbunătățire substanțială a activității.

Ca urmare Comitetul Central al partidului a adoptat o hotărîre cu privire la îmbunătățirea activității de răspîndire în mase a cunoștințelor politice și științifice. Pe baza acestor hotărîri, „Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii” (S.R.S.C.) organizație merită să joace un rol însemnat în lupta pentru luminarea maselor — trebuie să-și ridice activitatea la un nivel mai înalt”³. În continuare erau arătate o serie de lipsuri printre care aceea că : „S.R.S.C. a neglijat una din laturile esențiale ale activității sale : asigurarea unui conținut și a unei calități corespunzătoare a conferințelor, caracterul concret, mobilizator al acestora, condiție a eficacității muncii pe tărîmul răspîndirii culturii în mase”⁴.

¹ „Lupta de clasă”. Seria a V-a, anul XXXIV, nr. 5, mai 1954, pag. 15.

² *Le développement de la Culture dans la Republique Populaire Roumaine*. Edité par l'Institut Roumain pour les Relations Culturelles avec l'étranger. Bucarest, 1954, pag. 46.

³ „Scinteia”, nr. 2955 din 24 aprilie 1954, pag. 1.

⁴ *Ibidem*.

Se trece, de fapt, la o nouă etapă în activitatea acestei societăți, prin găsierea unor noi forme de organizare a manifestărilor cultural-științifice, în cadrul lectoratelor, iar mai târziu a universităților muncitorești și populare, prin ridicarea calitativă a muncii de conducere și a pregătirii lectorilor și auditorilor pentru participarea la cursurilor nou inițiate.

Noua perioadă 1955—1962 cunoaște o dezvoltare mai rapidă, atât prin formele de organizare, cât și prin participarea maselor de auditori, Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii aducînd un aport substanțial la înfăptuirea revoluției culturale din țara noastră, mergînd în pas cu transformările petrecute în viața poporului român și ajutînd efectiv la marile prefaceri revoluționare. Intreaga activitate fiind subordonată sarcinilor construcției socialiste.

Începînd cu anul 1955, se orientează spre noi forme de organizare care să antreneze un număr mai mare de intelectuali la munca de răspîndire a culturii și mai ales mase mai mari de auditori.

În locul secțiilor mari, care activau pe lîngă birourile filialelor, se trece la organizarea secțiilor pe specialități, ceea ce duce la o înviorare a activității, prin elaborarea de teme variate, cu conținut științific legat de practica producției și de realizările contemporane ale științei mondiale.

Temele elaborate sînt avizate de conducerile secțiilor științifice, iar pentru acțiuni mai mari se organizează discuții cu lectorii și conferențiarii, în vederea unui larg schimb de păreri asupra expunerilor.

Împreună cu organele sindicale, Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii (S.R.S.C.) a înființat în Capitală și în cîteva centre raionale primele universități populare. În cinstea celui de al II-lea Congres al partidului, Filiala București, ia inițiativa înființării unei universități populare la Complexul „Grivița Roșie”, inițiativă primită cu însuflețire de salariații acestuia. Astfel se deschide, la 13 decembrie 1955, prima universitate populară la locul de muncă, la clubul C.F.R. Grivița Roșie, cu două cicluri: ciclul de marxism-leninism și probleme internaționale” și ciclul „să ne cunoaștem patria și harta lumii”. „Forma superioară de educare a adulților prin intermediul răspîndirii cunoștințelor cultural-științifice o reprezintă învățămîntul popular, care și-a găsit expresia în țara noastră în universitățile muncitorești și universitățile populare”¹.

Revista „Știință și tehnică”, editată în colaborare cu C.C. al U.T.M., și-a îmbunătățit activitatea, fiind tot mai solicitată de cititori. Broșurile de popularizare și-au mărit tirajele și numărul de titluri.

Într-un articol de fond al ziarului Știința, din anul 1955 se spunea că: „Transformarea S.R.S.C. într-o largă organizație obștească voluntară a intelectualității înaintate este cea mai importantă și actuală sarcină a conducerii S.R.S.C.”², arătîndu-se în același timp că „răspîndirea științei și culturii în masele largi populare este o muncă patriotică de înaltă răspundere. Îndeplinind cu succes această muncă, S.R.S.C. aduce o contribuție de cea mai mare însemnătate la culturalizarea maselor și la mobilizarea lor la lupta pentru pace și socialism”³.

¹ *Momente ale revoluției culturale din România*, Ed. Științifică, București, 1964, pag. 345.

² „Să îmbunătățim activitatea de răspîndire a cunoștințelor politice și științifice” În „Știința”, nr. 3319 din 25 iunie 1955, pag. 1.

³ *Ibidem*.

În același an a avut loc o consfătuire a activiștilor filialelor S.R.S.C., cu participarea organelor sindicale și secțiilor culturale ale sfaturilor populare, care a prilejuit un larg schimb de experiență, și a dus la îmbunătățirea activității de masă pe această linie.

În concluziile consfăturii cu secretarii filialelor S.R.S.C., din 14—15 noiembrie 1955, tovarășul Eduard Mezincescu, vicepreședintele Consiliului Central S.R.S.C., sublinia: „filialele au pornit pe drumul traducerii în viață a prevederilor Hotărârii C.C. al P.M.R. cu privire la reorganizarea activității S.R.S.C., înregistrând unele succese însemnate”¹, iar în darea de seamă pe trim. I.1956 a filialei — București, se arată: „Filiala S.R.S.C. București și-a desfășurat activitatea pe trimestrul I în lumina documentelor celui de al II-lea Congres al P.M.R., căutînd să aplice în viață Hotărîrea C.C. al P.M.R. din mai 1955 cu privire la sarcinile S.R.S.C.-ului în ceea ce privește asigurarea conținutului științific, ideologic și politic al temelor, antrenarea oamenilor de știință, a activiștilor de partid și de stat la elaborarea și ținerea conferințelor”², iar pentru îmbunătățirea muncii și cuprinderea sarcinilor orașului și regiunii București, în luna februarie, s-a trecut la organizarea celor două consilii, oraș și regiune, constituindu-se Consiliul S.R.S.C. oraș București — separat de cel al Filialei regionale București, care avea să se constituie ceva mai tîrziu.

În darea de seamă pe trimestrul al doilea al anului 1956, a Filialei S.R.S.C. — oraș București, în legătură cu îmbunătățirea activității găsim că: filiala are un număr de 14 secții științifice care la începutul trimestrului au pornit cu entuziasm în muncă, și-au format colective, plan de muncă pentru elaborarea și revizuirea conferințelor, iar în orașul București în trimestrul II s-au ținut în total 796 conferințe, 20 de prezentări de filme, 5 simpozioane și 15 jurnale vorbite”³.

Filiala S.R.S.C. oraș București caută să-și lărgescă activitatea, să pătrundă cît mai adînc în rîndul maselor de oameni ai muncii, în întreprinderile și instituțiile Capitalei, în Cluburile muncitorești, răspunzînd la solicitările acestora și căutînd să ia legătura cu factorii de răspundere pentru organizarea de acțiuni variate, instructive, la un nivel științific ridicat și în acelaș timp accesibil maselor. De altfel chiar începînd cu anul 1956, se constată o creștere a numărului de conferințe — Statistica manifestărilor filialei S.R.S.C. București în anii 1955—1957, arată astfel: ⁴

	1955	1956	1957
Conferințe	2.136	2.714	2.711
Simpozioane	6	5	56
Jurnale vorbite	—	15	18
Total general =	2.142	2.714	2.785

În unele instituții, săli publice și cluburi, se încetățenește obiceiul ca săptămînal să aibe loc expuneri pe diferite teme în fața salariaților, ca de

¹ S.R.S.C. — Consiliul de conducere, *Bulet.* nr. 2/1956, pag. 1.

² Arhiva centrală C.S.C.A. *Fondul S.R.S.C., Dosar Serv. Organizatoric* „Rapoarte de activitate pe anul 1956”. *Dare de seamă pe tr. I. 1956 a filialei S.R.S.C.* — București, pag. 1.

³ Arhiva centrală C.S.C.A. *Fondul S.R.S.C. Dare de seamă trim. II. 1956*, Filiala S.R.S.C. or. București, pag. 2.

⁴ Arhiva S.R.S.C. oraș Buc., *Dosar vol. VII, Dări de seamă statistice.*

exemplu : la Clubul Auto-C.F.R., Clubul „Adesgo“, Clubul C.F.R. „Grivița Roșie“, Sala Furmosan, Uzinele „Republica“, Uzinele „23 August“, Casa raională de cultură „16 Februarie“, Casa de cultură „1 Mai“, Casa de cultură raională „N. Bălcescu“ ș. a.

Alături de conferințe și cicluri de conferințe, o importanță tot mai mare începe să o capete lectoratele și universitățile populare. Anul de învățămînt 1957—1958, a marcat trecerea pe o treaptă superioară a activității universităților populare prin profilarea lor pe tipuri muncitorești, pentru tineret, publice și sătești. Alcătuirea programelor s-a făcut din cicluri de lecții alese din domeniul științelor sociale, naturii și tehnici și prin asigurarea unor condiții organizatorice mai bune de funcționare. Prin conținutul atractiv al programelor ele au trezit interesul oamenilor muncii. În felul acesta s-a creat „posibilitatea cursanților de a dobîndi o serie de cunoștințe politice, științifice și tehnice, deosebit de utile pentru ridicarea nivelului lor de cultură generală și folosirea lor în procesul de producție și la creșterea productivității muncii“¹. O importanță deosebită a fost acordată educării patriotice a tineretului, prin organizarea unor prelegeri speciale avînd ca temă trecutul glorios al patriei, al luptei maselor conduse de partid în anii grei ai ilegalității, eroismul în muncă al constructorilor socialismului.

Aceste forme stabile și permanente de activitate iau o mare dezvoltare, în special la universitățile populare muncitorești, „Grivița Roșie“, „I.T.B.“, „Finanțe-Bănci“, Uzinele „23 August“, Clubul „Constructorul“, după care se extind la aproape toate marile întreprinderi și instituții din București.

În jurul filialei S.R.S.C., sînt grupați numeroși intelectuali, un adevărat activ — care participă cu entuziasm la munca de propagare a științei în rîndul maselor de oameni ai muncii.

În darea de seamă pe trim. I/1958 se scria „În munca filialei S.R.S.C. București au fost de un real folos ajutorul, sugestiile și propunerile făcute la timp de către tovarășul Acad. Prof. Dr. N. Gh. Lupu — președintele filialei care păstrează permanent un contact viu și operativ cu problemele S.R.S.C. De asemenea, subliniem ajutorul dat de tov. Acad. E. Macovschi, C. Paraschivescu Bălăceanu, Titus Cristureanu, Mihai Gafița și alții, care au răspuns ori de cîte ori au fost solicitați“².

Activitatea s-a axat în această perioadă în special pe mărirea numărului de conferințe, și ridicarea continuă a nivelului lor științific și politic, pe creșterea numărului de membrii ai Societății și îmbogățirea formelor de manifestare cu subiecte solicitate de oamenii muncii.

Astfel, între 17 aprilie și 26 iunie 1958 se organizează în colaborare cu Comitetul Orășenesc U.T.M. și revista „Știință și Tehnică“, în aula B.C.U., lectoratul „Ziua prietenilor științei și tehnicii“. Se elaborează și se expun conferințe cu teme ca : „Imagini din frumusețile pitorești ale patriei“, „Sfaturi medicale pentru tineret“, etc.

Numai în cursul trim. II.1958, filiala S.R.S.C. București a organizat în cuprinsul regiunii și orașului București un număr de 1910 conferințe din diferite domenii ale științei și culturii.

¹ S.R.S.C. — Informarea cu privire la activitatea universit. populare pe 1958—1959, pag. 1.

² Arhiva C.S.C.A. Fondul S.R.S.C. Dosar Serv. Organizatoric pe anul 1958, Rapoarte de activitate filiale. Planul de activitate trim. I. 1958 al filialei oraș București, pag. 3.

Dintre acestea, în cuprinsul oraşului Bucureşti au fost ținute 1077 conferințe iar în regiune 833. La aceste expuneri au participat cca. 250.000 auditori.

Pe întreg anul 1958, au fost totalizate 9.961 de manifestări la care au participat 1.246.770 de persoane, astfel :

Conferințe în săli publice	— 1.753 cu 350.600 participanți
Simpozioane	— 113 „ 22.600 „
Jurnale vorbite	— 75 „ 18.405 „
Conferințe în întrep., înstit. cluburi, colțuri roșii	— 8.020 „ 855.165 „

Se remarcă și îmbunătățirea sistemului de organizare a universităților populare și muncitorești, prin formarea unei Comisii orășenești de îndrumare și control, avînd ca președinte pe av. Ion Gănescu, pentru a se ocupa de tematica și conținutul cursurilor precum și de asigurarea cu lectori de specialitate.

În darea de seamă a universității muncitorești de la Uzinele „Grivița Roșie“, pe anul de învățămînt 1958—1959, se sublinia : „Trebuie să arătăm

Aplicații practice cu cursanții unei universități populare la Observatorul Astronomic al Academiei R.P.R.

că programul analitic al acestui an, program care a cuprins 5 cicluri și mai cu seamă strădania conducerii Filialei S.R.S.C. ca în tot cursul anului, lecțiile să fie predate de aceiași profesori a făcut ca mobilizarea la cursuri să fie mulțumitoare, avînd adesea o frecvență de peste 130 tovarăși¹,¹ (din cei 143 înscriși în acest an, (n. aut.).

De la an la an, activitatea filialei se îmbunătățește, mergînd în special pe linia adîncirii muncii și ridicării ei din punct de vedere calitativ. De o largă popularitate se bucură expunerile de astronomie și cosmonautică, conferințele din domeniul biologiei, medicinei, științelor sociale, cu teme ca: „Soarele și sistemul solar“, „Pămîntul și locul său în univers“, „Originea și evoluția omului“, „Apariția vieții pe pămînt“, „Originea limbii și formării poporului român“, conferințele legate de sărbătorirea a 500 de ani de atestare documentară a orașului București, cele de combaterea misticismului, informării bogate în domeniul politicii interne și internaționale, etc. În trim. II și IV al anului 1959, s-au ținut un total de 4.991 manifestări cu 596.150 participanți².

În cursul anului 1960, s-au ținut: 5.145 de expuneri în săli publice, cluburi, instituții, cămine culturale la care au participat 702.760 persoane, 1.782 lecții la universitățile populare la care au asistat 177.160 persoane și 6.964 expuneri în cadrul lectoratelor cu 1.090.222 participanți³.

Pentru merite deosebite în activitatea de răspîndire a cunoștințelor științifice și politice în rîndul oamenilor muncii se instituie insigna „Evidențiat pentru activitatea S.R.S.C.“, care se înmînează celor mai buni activiști pe această linie, împreună cu decizia în baza căruia s-a conferit insigna.

Răspîndirea în rîndul maselor a cunoștințelor științifice, ridicarea nivelului cultural, au creat condiții optime pentru însușirea științei marxist-leniniste, pentru desrădăcinarea din mintea oamenilor a concepțiilor mistico-religioase despre lume, contribuind la formarea unei morale noi, socialiste.

Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii a desfășurat o largă activitate de informare a oamenilor muncii asupra politicii partidului nostru, asupra principalelor evenimente internaționale, a popularizat politica internă și externă a Republicii Populare Romîne, aducîndu-și contribuția la construirea socialismului, la lupta pentru pace și destindere internațională.

În cinstea celui de-al III-lea Congres al partidului, S.R.S.C. — filiala București a popularizat realizările obținute de oamenii muncii, sub conducerea partidului, a arătat maselor saltul obținut în toate domeniile în anii socialismului, fiind astfel o verigă importantă a muncii de propagandă în probleme de actualitate.

La Congresul al III-lea al partidului, în 1960, s-a subliniat încă odată că „trebuie îmbunătățită și lărgită, cu activă participare a oamenilor de știință și cultură, munca de răspîndire a cunoștințelor științifice, de popularizare, pe înțelesul maselor largi, a concepției materialiste despre lume, de combatere a vederilor înapoiate, superstițiilor, prejudecăților și misticismului“⁴.

¹ Darea de seamă asupra activității Universității Populare Muncitorești „Grioița Roșie“. București, 1959, pag. 2.

² Arhiva S.R.S.C. oraș Buc. *Dări de seamă trim. II și IV. 1959.*

³ Datele sînt totalizate pe baza centralizatoarelor statist. trim. aflate în arhiva Comisie pt. Răsp. Științ. a or. Buc. *dosar statistici 1958—1959.*

⁴ Gheorghe Gheorghiu-Dej. *Raport la cel de-al III-lea Congres al P.M.R.*, Ed. Politică, București, 1960, pag. 102.

Principala activitate a filialei S.R.S.C. București, s-a axat în această perioadă pe popularizarea documentelor Congresului III al partidului, a sarcinilor planului de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965, a prevederilor referitoare la munca ideologică în rindul maselor pentru

Acad. Prof. I. Făgărășanu și Acad. Prof. E. Macovski la o expunere de medicină, în aula Bibliotecii Centrale Universitare

înfăptuirea directivelor trasate de partid, corespunzătoare noii etape de dezvoltare a țării noastre.

A crescut, în același timp, răspunderea față de întreaga activitate desfășurată de organele S.R.S.C., în raport cu noile obiective legate de desăvârșirea construcției socialiste.

De altfel întreaga activitate are o linie ascendentă.

În anul 1961, în cadrul filialei S.R.S.C. oraș București, s-au ținut 6.574 conferințe, dintre care : 4.951 în întreprinderi, instituții, cluburi, 1.623 în cămine culturale sătești, la care au participat 1.234.100 persoane, s-au ținut 3.263 lecții în cadrul universităților populare, audiate de 350.150 cursanți, 8.129 expuneri în cadrul lectoratelor cu 1.568.950 participanți.¹ În anul 1960—1961 au funcționat 33 de universități populare și muncitorești din care 27 organizate în marile întreprinderi.

¹ Datele centralizate de autor — după dările de seamă ale filialei, aflate în arhiva S.R.S.C. — oraș București.

Constituirea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, în anul 1962, a corespuns pe deplin etapei de dezvoltare a revoluției culturale, fiind în pas cu noile cerințe ale vieții. Înființarea Comitetelor de Cultură și Artă a creat toate condițiile pentru participarea tuturor intelectualilor la opera de răspândire a culturii în popor. „Caracteristica principală a Comitetelor de Cultură și artă o constituie faptul că în cadrul lor se îmbină într-un mod original conducerea pe linie de stat cu inițiativa și activitatea obștească a zecilor de mii de oameni de știință, cultură și artă de pe întreg cuprinsul țării”¹.

Noua organizare în domeniul conducerii culturii, avea să ducă la o nouă etapă și în munca de masă pentru răspândirea cunoștințelor cultural-științifice. În cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, s-a constituit Consiliul pentru răspândirea cunoștințelor cultural-științifice, care a preluat întreaga activitate a S.R.S.C. pentru a o continua în condițiile noi create. Președinte a fost numit scriitorul Demostene Botez. Așa cum s-a arătat cu ocazia constituirii Consiliului, „odată cu înființarea Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, activitatea de răspândire a cunoștințelor cultural-științifice în mase a trecut în atribuțiile acestuia. A fost necesară această măsură deoarece în afară de S.R.S.C. aveau atribuții similare și alte organizații de stat sau obștești, ivindu-se astfel paralelisme care împiedicau buna coordonare și îngreunau controlul asupra conținutului acestei munci. Activitatea de răspândire a cunoștințelor politice, științifice, culturale se va desfășura pe baze obștești, prin antrenarea largă a intelectualității de la orașe și sate”².

În luna iulie 1962, are loc constituirea Comitetului pentru Cultură și Artă al orașului București și în cadrul acestuia a Comisiei pentru răspândirea cunoștințelor științifice a orașului București, a cărui sediu a fost fixat în Piața Cosmonauților nr. 7.

Președinte al noii comisii a fost desemnat Prof. universitar Jean Livescu, vicepreședinți fiind C. Paraschivescu-Bălăceanu și Titus Cristureanu, iar secretar Prof. Alexandru Hoajă. Comisia numără 46 de membri, oameni de știință și cultură de diferite profesii.

Etapa istorică a desăvârșirii construcției socialiste în România se bazează tot mai mult pe aportul maselor, pe participarea lor directă la conducerea treburilor de stat și obștești, pe un nivel superior de cunoștințe, în raport cu dezvoltarea științei și tehnicii mondiale. Cuprinderea unor mase mari de auditori necesită cadre specializate, cu o înaltă calificare, capabile să facă expuneri interesante, cu un bogat conținut de idei, pe înțelesul lor și care să fie în același timp la nivelul celor mai recente cuceriri în domeniul științei, tehnicii și culturii. Pentru ducerea unei astfel de activități, au fost create în cadrul comisiei orașenești 12 secții științifice, 1) Socialism științific și Filozofie), 2) Secția de cunoștințe economice — economie politică industrială și agrară, 3) Istorie, 4) Politică internațională și științe juridice, 5) Pedagogie-psihologie, 6) Literatură, artă, muzică, 7) Cunoștințe medicale, 8) Biologie, 9) Geografie-geologie, 10) Astronomie-cosmonautică,

¹ I. Moraru. *Comitetele de Cultură și Artă* — „Contemporanul” nr. 11 (909) din 13 martie 1964, pag. 1.

² „Scinteia”, nr. 5561, din 16 iunie 1962, pag. 4.

11) Combaterea misticismului și 12) Științe tehnice, iar la raioane, grupa-rea lectorilor s-a făcut pe trei colective principale 1) Științe sociale, 2) Științele naturii și tehnice și 3) Agricultură, în raioanele care au comune subordonate cu profil agrar.

Noua organizare a dus la o lărgire considerabilă a activității în raport cu anii trecuți și la o participare mai largă a intelectualității la această muncă nobilă de răspîndire a cunoștințelor științei și culturii în rîndurile auditorilor, tot mai numeroși. Cîteva date statistice pe ultimii ani, ne arată următoarea situație :

	Anul 1962	Anul 1963	Anul 1964 **
Total conferințe expuneri din care :	24.550	32.391	36.041
în întreprinderi, instituții și cluburi	16.739	17.509	26.100
Cămine culturale la sate	6.313	7.837	6.900
în sălile publice	1.498	7.045	3.041
nr. total al participanților	3.738.129	3.608.671	4.427.170 *

Pentru alcătuirea planului tematic al conferințelor pe anul 1964, Comisia pentru răspîndirea cunoștințelor științifice a orașului București s-a adresat instituțiilor centrale de stat, institutelor de cercetări științifice, institutelor de învățămînt superior, care în majoritatea cazurilor au venit cu propuneri prețioase și de cele mai multe ori au propus titluri de teme și chiar pe autorii acestora. Astfel s-a putut centraliza temele de conferințe și alcătui planul pe anul 1964, care cuprinde : 115 teme de tehnică, 49 teme de medicină, 6 teme de astronomie, 11 teme de istorie, 14 teme geologie-geografie, 5 teme agrozooveterinare, 22 teme de economie politică, 11 teme biologie-științe naturale, 7 teme pedagogie-psihologie, 21 teme juridice, 39 teme de literatură și artă.

Tot pe baza acestor propuneri și a legăturii cu instituțiile respective s-au organizate lectoratele Caselor de cultură raionale și lectoratele de la marile întreprinderi, ca de ex. Clubul U.C.M.B. lectoratul, „20 de ani de mărețe realizări pe drumul construirii socialismului“, Casa de Cultură a raionului V. I. Lenin, „Probleme de astronomie“ și „Mari creatori ai muzicii universale“, Clubul uzinelor „Vulcan“ — „Să fii un om înaintat al epocii tale“ și „Probleme de astronomie“, Casa de Cultură a Tineretului din raionul Grivița Roșie — „Cronica anului 20“ — Casa de cultură a raionului 16 Februarie „Mari creatori ai literaturii universale“, Clubul Sindicatelor Sanitare, „Valorificarea frumuseților și bogățiilor patriei în anii puterii populare“, Casa de Cultură a raionului 1 Mai, „Probleme de Endocrinologie“, „Muzeul Antipa“, „Natura și viața“, Casa raională de cultură 23 August „Cunoștințe medicale“, Clubul Comerț-Cooperație „Harta patriei la a XX-a aniversare“ etc. S-au organizat la casa de cultură a raionului V. I. Lenin expuneri sub formă de simpozioane ca de exemplu cel intitulat : „Crește continuu presti-

* Datele sînt centralizate pe baza statisticelor întocmite de Comisia pentru răspîndirea cunoștințelor științifice a orașului București și cuprind totalul manifestărilor organizate pe Capitală de Comisia Orașenească și cele 8 Comisii raionale, inclusiv lecțiile predate la universitățile muncitorești și universitățile populare. Nu sînt cuprinse manifestările organizate de Lectoratul Central și Universitatea Populară — București.

** Pentru anul 1964, datele ce se referă la expunerile ținute, pe domenii sînt : 23 551 politico-sociale, 6 842 științele naturii, 2 187 agricultură, 3 461 altele.

giul internațional a științei și culturii românești“ ținut de profesor Dr. Ana Aslan și Prof. Dr. Gh. Dem. Longhin. În afară acestora s-au ținut numeroase conferințe cu teme ca : „Concluzii privitoare la problema formării poporului român și a limbii române“, „Unirea Transilvaniei cu România, încheierea procesului de constituire a statului național român“, „Participarea României la războiul drept antihitlerist“, „Industrializarea construcțiilor de locuințe“, „Probleme de sistematizare și construcție complexă a orașului în R.P.R.“, „Importanța apelor subterane în economia națională“, ș.a. Activitatea Comisiei orășenești pentru răspândirea cunoștințelor științifice s-a bazat pe aportul substanțial al unor oameni de știință și cultură ca : Acad. St. Milcu, Acad. Miron Niculescu, Titus Cristureanu, Prof. Dr. I. Th. Riga, Prof. Univ. Panait Victor Cotesco, Prof. Univ. Constantin Drimbă, membru corespondent al Academiei R.P.R., C. Paraschivescu-Bălăceanu, actualul președinte al Comisiei Orășenești.

Pentru orașul București, trebuie avut în vedere și activitatea desfășurată de Lectoratul Central și Universitatea Populară București.

Lectoratul Central, ca unitate de sine stătătoare a activat din iulie 1962 pînă în iulie 1964, grupînd în jurul său intelectuali de prestigiu care au desfășurat o muncă susținută de educație științifică, artistică, socială și politică a maselor, atît în București cît și în provincie. În București majoritatea manifestărilor au avut loc în sălile din Str. Biserica Amzei 5—7, Aula B.C.U., sala Dalles, sala mică a Palatului R.P.R., îmbrăcînd forme variate ca : seri de muzică și poezie, simpozioane, conferințe, prezentări de filme, medalioane, dicționare, caleidoscoape, cicluri de conferințe cu teme ca : „Înaintași ai culturii românești“, „Capodopere în pictura universală“, Pagini din folclorul nostru“, „Electronica în slujba omului“, „Înfloresc regiunile patriei“, „Bogățiile subterane ale țării noastre“ etc.

Pe lîngă Lectorat, a activat un colegiu compus din academicieni, profesori universitari, oameni de știință și artă, al cărui președinte a fost Prof. univ. Edmond Nicolau.

În afară manifestărilor organizate în București, Lectoratul Central a trimis conferențieri în provincie, ducînd lumina științei și culturii în cele mai depărtate orașe ale țării. Academicienii Ștefan Milcu, Emil Condurache, Eugen Macovschi, Gh. Vrînceanu, Grigore Moisil, membrii corespondenți ai Academiei, Prof. Dr. Emil Crăciun, Gh. Ștefan, Eusebiu Camilar, prof. univ. Tudor R. Popescu, sînt numai cîteva nume din lista celor mai prezenți conferențieri. Numai în luna decembrie 1963 au fost organizate în București 45 manifestări cu 3982 participanți, la care au fost antrenați 49 intelectuali (5 academicieni, 4 profesori universitari, 4 conferențieri universitari, 5 lectori universitari, 4 oameni de artă, 8 cercetători științifici, 5 ingineri, 1 medic, 3 activiști de stat și alții), iar în celelalte 11 luni ale anului 1963 au avut loc 365 manifestări cu 72.433 participanți.

Pe de altă parte trebuie să subliniem, ca o formă nouă, Universitatea Populară a orașului București, care și-a deschis cursurile sub această titlatură în toamna anului 1962, aparținînd de Comitetul de Cultură și Artă al orașului București și de Consiliul Local al Sindicatelor, funcționînd în anul școlar 1962—1963 cu 12 cursuri și cu 4200 de cursanți (oameni ai muncii de diferite profesii, studii etc.).

Prestigiul Universității, eficiența cursurilor, au dus la mărirea numărului de cursanți, ajungînd în anul școlar 1963—1964 la 7760 iar numărul

cursurilor la 20. În anul școlar 1963.—1964 au fost preluate Universitatea muncitorească de cultură muzicală și Universitatea populară de artă plastică, Universitatea luînd titlatura de Universitatea Populară București și ținînd din punct de vedere administrativ și al coordonării de C.R.C.C.S. din Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă.

Această formă permite cursanților să-și aleagă singuri cursurile care-i interesează și să-și completeze cunoștințele fără a-și părăsi locul de muncă.

Moment din perioada înscrierilor la Universitatea Populară București.

Masele de oameni ai muncii audiază cursuri ținute de savanți și oameni-de cultură de mare prestigiu ca de exemplu : Academicienii Andrei Oțetea, I. Făgărășeanu, C. I. Gulian, M. Beniuc, E. Macovschi, Șt. Milcu, membrii corespondenți ai Academiei R.P.R., Demostene Botez, Eusebiu Camilar, Florin Ciorăscu, Petru Spacu, Th. Bugnariu, Stanciu Stoian, Gh. Ștefan, Prof. universitari Călin Popovici, N. N. Condeescu, Ervin Hutira, Octav Livezeanu, C. Herbst, oameni de artă ca : Sică Alecsandrescu, Alfred Mendelsohn, Tudor Ciortea, Radu Beligan, Sandina Stan, Mihnea Gheorghiu și alții. Aici au predat regretații Tudor Vianu și Ion Marin Sadoveanu.

Dacă vom face o scurtă comparație numai a acestei forme de răspîndire a culturii în mase cu ceea ce a reprezentat în trecut universitatea de la „Ateneul Român“, vom vedea saltul uriaș produs în țara noastră și în acest domeniu. În darea de seamă a Comitetului „Ateneului Român“, pe anul 1938, legat de universitatea „Ateneului Român“, care era în al 18-lea an, se spunea:

„seria a 66“ de conferințe începută în iarna anului 1937 s-a continuat în 1938 pînă la 10 aprilie, apoi a început seria a 67-a la 6 noiembrie”,¹ în continuare se arăta că în seria a 66-a (a doua parte) de la 9 ianuarie — la 19 aprilie 1938, a avut loc 15 conferințe, iar în seria a 67-a 1938—1939 (prima parte) de la 6 noiembrie la 18 decembrie, s-au ținut 7 conferințe, și că, „din aceste 22 de conferințe, 19 au fost ținute de membrii și 3 de persoane care nu sînt membri”². Astfel în anul 1938 s-au ținut în cadrul universității de la Ateneul Român, un total de 22 conferințe.

Universitatea Populară București care a preluat în anul 1964 și atribuțiile Lectoratului Central, va funcționa în anul școlar 1964—1965 cu 21 de

Regretatul Ion Marin Sadoveanu în milocul cursanților săi de la Universitatea Populară București (1963).

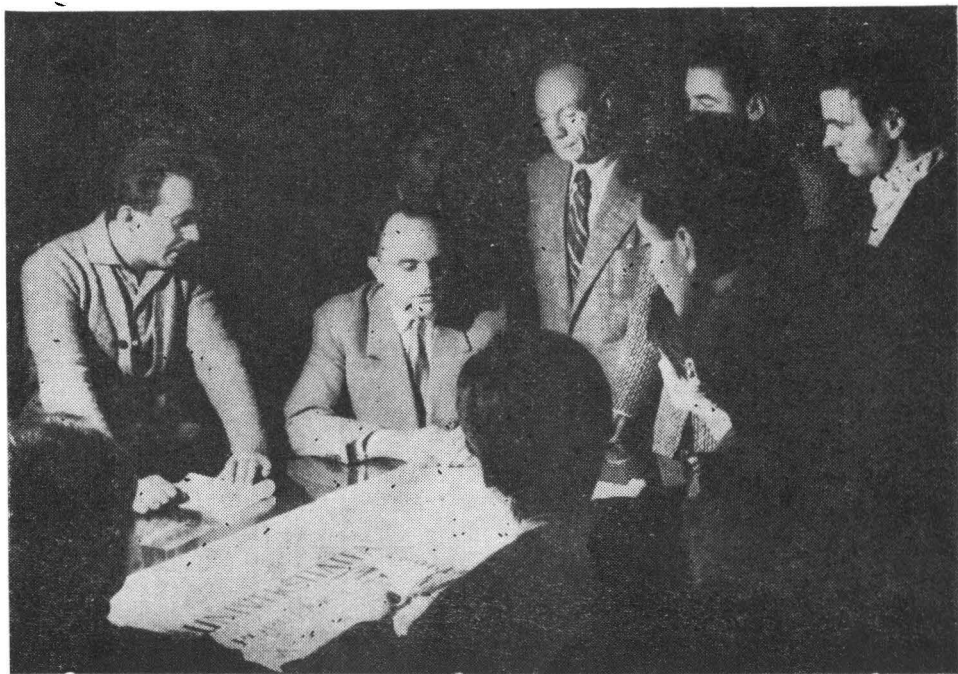
cursuri avîndu-se în vedere solicitările oamenilor muncii pentru cursuri noi ca de exemplu : „Tehnica secolului XX“, „Cursul de Cibernetică“, studierea limbilor moderne etc., va trimite conferențieri în provincie și va organiza o serie de manifestări centrale, lecții și conferințe, ea fiind „o universitate populară de înalt nivel atît prin corpul său de lectori, format din cele mai cunoscute personalități ale vieții noastre cultural-științifice, cît și prin condițiile deosebite de organizare ; aici se experimentează cele mai bune forme de propagandă științifică, specifice învățămîntului popular, această universi-

¹ „Anuarul Ateneului Român pentru 1938“, București 1939, pag. XXX.

² *Ibidem*, pag. XX.

tate tinzînd să devină un centru metodologic de îndrumare a tuturor universităților populare din țară”¹.

S-a îmbunătățit în același timp activitatea universităților muncitorești și populare. În anul școlar 1963—1964, au funcționat în Capitală 45 universități muncitorești populare, dintre care, 37 universități muncitorești, — în marile uzine, fabrici, instituții centrale și cluburi și 8 universități populare, (5 universități populare raionale pentru femei, o universitate la Cooperația

Prof. univ. Radu Voinea de vorbă cu cursanții.

meșteșugărească (U.C.M.B.), două universități populare pentru soțiile de ofițeri).

O dovadă a eficacității cursurilor este faptul că din cei 9.000 cursanți înscriși la începutul anului școlar, peste 60% au avut o frecvență bună și foarte bună, adică au participat la peste 75% din numărul prelegerilor ținute.

Se remarcă de asemeni compoziția cursanților. „În orașul București, 80% din numărul total al celor înscriși îl formează muncitorii din întreprinderi”², apreciindu-se că „Una dintre formele cele mai active de îmbogățire a cunoștințelor oamenilor muncii, de influențare ideologică a acestora o constituie universitățile muncitorești și universitățile populare...”³.

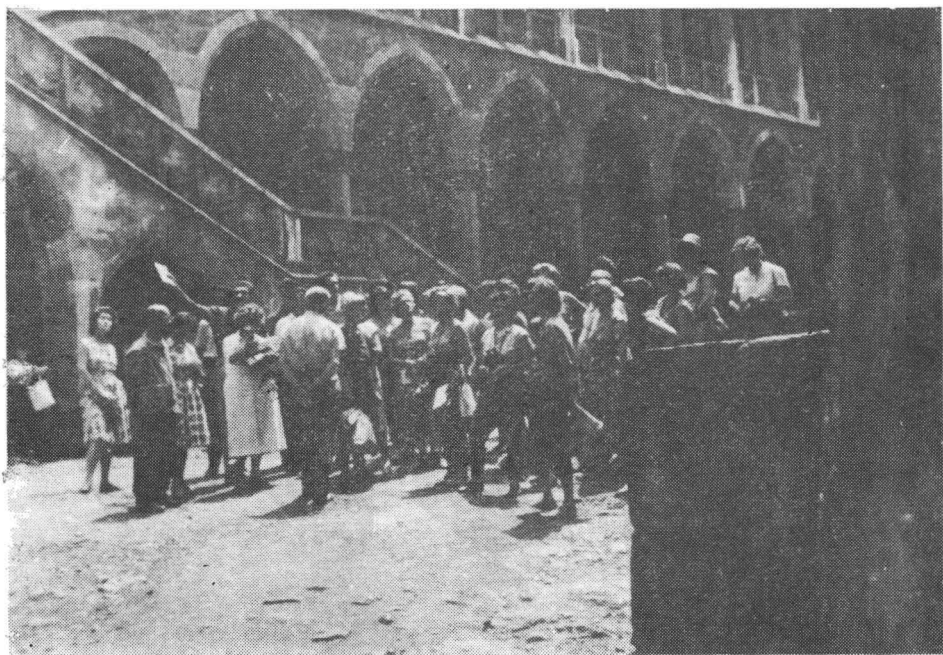
¹ „Momente ale revoluției culturale din România”, Ed. Științifică, București 1964, pag. 347.

² „Lupta de clasă”, nr. 12 — decembrie 1963, pag. 77.

³ *Ibidem*.

La sfîrșitul anului 1964, Comisia pentru răspîndirea cunoștințelor științifice a orașului București, a organizat Universitatea populară a Casei raionale de cultură „V. I. Lenin”, cu următoarele cursuri : 1. „Pagini din istoria universală”, 2. „Din literatura universală”, 3. „Biologia și tainele vieții”, 4. „Cunoștințe medicale” și 5. Cursuri de limbi străine”, la care s-au înscris peste 1 900 de oameni.

Numărul mare de manifestări, calitatea conferințelor expuse în uzine, săli publice, cămine culturale, universități populare și muncitorești, varia-

O altă formă folosită pentru lărgirea cunoștințelor : excursiile în țară,

tea temelor abordate, explicarea celor mai recente cuceriri ale științei și tehnicii, asimilarea termenilor noi, au contribuit la lărgirea orizontului cultural și politic al oamenilor muncii, la educarea lor în spiritul ideilor umaniste ale socialismului.

Activitatea de răspîndire a cunoștințelor cultural-științifice ocupă un loc însemnat în cultura contemporană a Bucureștiului fiind o componentă de bază a acesteia.

Datele referitoare numai la orașul București și sînt concludente pentru marele avînt obținut în ridicarea nivelului de cunoștințe al maselor populare din țara noastră.

Preluînd cele mai bune tradiții ale vechii societăți culturale a „Ateneului Român”, Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii — Filiala București, și-a început activitatea pe baze noi, cu un conținut nou, avînd un caracter popular, de masă, atît prin numărul mare de participanți la

manifestările organizate cît și prin numărul mare de intelectuali antrenați să desfășoare pe baze obștești o muncă susținută de popularizarea științei și culturii în rîndul maselor largi de oameni ai muncii.

În activitatea de răspîndire a cunoștințelor cultural științifice, în perioada anilor 1949—1964, distingem trei etape mai importante.

— Prima etapă, se caracterizează prin ținerea conferințelor în săli publice și pătrunderea conferințelor în uzine, întreprinderi, cluburi muncitorești.

— A doua etapă se remarcă prin organizarea lectoratelor și a universităților populare și muncitorești, forme mai stabile și permanente, printr-o adîncire a muncii desfășurată în cluburi muncitorești, organizarea de manifestări publice mai ample sub forma simpozioanelor, ciclurilor de conferințe, jurnalelor vorbite, etc.

— A treia etapă, deosebit de importantă pentru îmbutătățirea conținutului întregii munci, are loc o dată cu organizarea activității în cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă.

În componența comisiilor științifice au fost atrase pe baze obștești cele mai capabile forțe intelectuale, au crescut numărul acțiunilor organizate în forme stabile pe lîngă casele de cultură raionale ale tineretului și ale sfaturilor populare precum și ciclurile de conferințe ținute în sălile publice.

Pentru Capitală se remarcă în plus crearea Universității Populare București.

Societatea pentru Răspîndirea Științei și Culturii a avut un rol important în desfășurarea revoluției culturale din țara noastră, prin aportul adus la răspîndirea cunoștințelor științifice în rîndul maselor populare, ajutînd la formarea conștiinței socialiste a acestora, la educarea în spirit marxist-leninist.

Organizarea acestei activități pe un plan superior, în cadrul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, în conformitate cu noile cerințe ale desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră, face ca munca de răspîndire a cunoștințelor științifice și culturale să fie deosebit de utilă, aducînd un aport substanțial la munca de propagandă, contribuind la formarea omului cult înarmat cu cele mai moderne cuceriri ale științei și tehnicii mondiale, constructor al Romîniei socialiste.

REVISTA MUZEELOR Nr. 1, 1964

de FLORIANA BOROS și VALERIU LEAHU

Editorialul primului număr al *Revistei muzeelor* formulează menirea și obiectivele pe care urmează să le transpună în fapte periodicul. Revista își propune să popularizeze activitatea multilaterală — de cercetare, de organizare a expozițiilor, de restaurare și conservare — desfășurată de muzee; să promoveze un climat favorabil discuțiilor creatoare axate pe diferite coordonate ale activității muzeografice; să informeze cadrele de muzeografi în legătură cu progresele științei românești și de peste hotare, în domeniile care interesează; să facă cunoscute cele mai variate metode de activitate cultural-educativă de masă.

Este plină de satisfacții constatarea că, încă odată cu primul număr, revista afirmă, în realizarea obiectivelor propuse, deplină maturitate și înaltă competență.

Cele cinci rubrici care vor alcătui permanent structura periodicului — „studii și cercetări”; „activitate cultural-educativă”; „păstrarea patrimoniului muzeal”; „muzee și colecții”; „cronică, recenzii, însemnări” — ne par a constitui cadrul firesc, judicios întocmit pentru ca *Revista muzeelor* să fie ceea ce, într-adevăr, trebuie: o tribună de dezbateri a celor mai actuale probleme și preocupări ale muzeografiei românești.

În paginile consacrate primei rubrici, studiul *Rolul muzeelor în cercetarea naturii patriei*, semnat de Dr. Mihai Băcescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., directorul Muzeului de Științe naturale „Grigore Antipa”, pledează în favoarea necesității și importanței activității de cercetare la muzeele de științe ale naturii. Elementul deosebit de util, de valoros și atât de bine-venit îl constituie îndeosebi precizarea unor obiective de studiu, care să stea în atenția lucrătorilor din muzeele de științe ale naturii.

Dr. C. S. Nicolaescu-Plopșor, membru corespondent al Acad. R.P.R. semnează referatul *Contribuția instituțiilor muzeale la cunoașterea străvechilor așezări omenesti de pe teritoriul R.P.R.* De fapt este relatat aportul unor muzee din țară numai în activitate de cercetare a paleoliticului, mezoliticului și neoliticului incipient de pe teritoriul țării noastre.

Studiul *Cercetări arheologice la Tirgșoru-vechi*, semnat de Gh. Diaconu și Nicolae I. Simache, interpretează succint descoperirile din stațiunea arheologică complexă de la Tirgșor, cercetată de Institutul de Arheologie al Acad. R.P.R. în colaborare cu Muzeul de istorie din Ploiești. Trebuie precizat că aceste descoperiri foarte importante, au fost valorificate mai profund și mai amplă în diferite alte prilejuri, semnate chiar în notele de subsol ale studiului din *Revista muzeelor*. Elementul nou care este comunicat de astă dată, îl constituie integrarea istoriei stațiunii de la Tirgșoru-vechi în istoria locală a zonei subcarpatice muntene.

Studiul *Date noi cu privire la activitatea artistică a lui C. D. Rosenthal și N. Popescu*, întocmit de Petre Oprea, apare, în primul rând, ca o contribuție — consistentă — la cunoașterea vieții și operei acestor doi artiști romini. Dincolo de aceasta, studiul este însă pilduitor în alt sens: ca exemplu — ce s-ar cere mereu repetat în paginile *Revistei muzeelor* — de investigație și valorificare a patrimoniului muzeistic (studiul este un fragment dintr-o comunicare mai amplă: „Identificări de opere și date noi asupra unor artiști din sec. XIX prezentați în Galeria națională a Muzeului de artă al R.P.R.”).

În studiul *Formarea și dezvoltarea comunei Bisoca (regiunea Ploiești) și evo-*

lupă formelor sale social-economice, elaborată de Tancred Bănăţeanu şi Olga Horşia, se remarcă documentarea de natură istorică şi etnografică, pe baza căreia este urmărită dezvoltarea sub aspecte multiple a comunei — din veacul XVI şi pînă azi. Publicarea acestui studiu în paginile Revistei muzeelor, trebuie înţeleasă în intenţia periodicului de a oferi muzeelor etnografice ori secţiilor etnografice ale muzeelor raionale şi regionale — un caz şi el pilduitor de preocupare şi activitate ştiinţifică.

În sfîrşit, studiul *Rolul muzeelor de etnografie şi artă populară în orientarea creaţiei de artă populară*, semnat de Paul Petrescu, defineşte cîteva din direcţiile de evoluţie ale artei populare în condiţiile transformărilor socialiste, precum şi căile de sprijinire de către muzee a creatorilor populari. Studiul se impune mai ales prin precizarea sarcinilor ce revin instituţiilor muzeale în procesul dezvoltării tezaurului de artă populară românească, în etapa actuală.

Rubrica „Activitatea cultural-educativă” este inaugurată de referatul *Organizarea muncii educative de masă în instituţiile muzeale*, semnat de Florian Georgescu. Împărtăşind o valoroasă şi bogată experienţă dobîndită în acest sens de Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti, referatul se remarcă nu numai prin surîndera unor aspecte concrete, practice, ci şi prin fixarea premizelor teoretice care stau la baza activităţii cultural-educative. Astfel, referatul apare ca o contribuţie eficientă, iar publicarea sa în paginile revistei trebuie salutată.

Referatul cu tema *Rolul expoziţiei de muzeu în educarea ştiinţifică şi patriotică a maselor*, întocmit de Nicolae Lupu, emite o gamă bogată şi variată de idei, subliniind eficienţa educativă a diferitelor categorii de muzee (de ştiinţe ale naturii, de istorie, de artă etc.). Expunerea ar fi cîştigat, dacă s-ar fi axat pe rolul educativ al unei singure categorii de muzee, aprofundînd aspectele tratate şi mai ales, concretizîndu-le.

În nota *Expoziţii de artă populară în centre muncitoreşti*, Iadviġa Formagiū şi Milcana Pauncev prezintă o bogată şi exemplară activitate desfăşurată de Muzeul de artă populară al R.P.R., cea de organizare a unor expoziţii temporare de artă populară în uzine şi întreprinderi din Capitală, la Reşiţa, Oneşti etc. Elementul valoros al notei îl constituie precizarea unor amănunte şi criterii de organizare a expoziţiilor — fapt ce apare ca o împărtăşire de experienţă plină de rezultate.

În sfîrşit, Titus Haşdeu şi Hortensia Chişu informează succint despre activitatea şi organizarea muzeului din Bran, în nota *Muzeul cetăţii Bran şi prietenii săi*.

Rubrica „Păstrarea patrimoniului muzeal” cuprinde un interesant material semnat de Corina Nicolescu şi Florica Virjoghie: *Cercetarea şi restaurarea ţesăturilor în cadrul Muzeului de artă al R.P.R.* Autoarele subliniază importanţa unor piese vestimentare de mare valoare istorică şi intrinsecă şi prezintă o metodă de restaurare a unor costume de epocă.

Rubrica „Muzee şi colecţii”, prezintă două unităţi de ştiinţe ale naturii, un muzeu de istorie, altul de etnografie şi o casă memorială cu profil de istorie literară.

Margareta Moşneagă şi Matei Tâlpeanu semnează nota *O nouă expunere la secţia de şt. naturii a muzeului Olteniei*. Autorii reliefează modul interesant şi instructiv în care este prezentată în muzeu, evoluţia lumii. Deosebit de sugestivă este secţia care prezintă natura regiunii.

Apoi, Vasile Iacob face prezentarea acvariumului Muzeului „Delta Dunării” din Tulcea. Articolul cuprinde o descriere a faunei subacvatice din regiunea gurilor Dunării, punînd accent deosebit în prezentarea acelor specii a căror origine, fel de viaţă şi de înmulţire prezintă particularităţi deosebite.

Constantin Bălan şi Eugen Comşa prezintă expoziţia de bază a Muzeului de istorie a Capitalei în articolul *Reflecţia principalelor evenimente din istoria Capitalei în Muzeul de istorie a oraşului Bucureşti*. Subliniind că „procesul dezvoltării oraşului Bucureşti este înfăţişat în cadrul evoluţiei generale a istoriei ţării noastre”, autorii prezintă modul în care expoziţia M. I. B. ilustrează succesiv aspectele cele mai importante din viaţa desfăşurată pe actualul teritoriu al oraşului Bucureşti, începînd din orînduirea comunei primitive şi pînă în contemporaneitate. Autorii precizează că „Modul deosebit de interesant în care colectivul de cercetători ai unităţii a reuşit să prezinte publicului preţioasele colecţii de obiecte ca şi întreaga activitate muzeistică desfăşurată pentru popularizarea acestei instituţii culturale, justifică pe drept cuvînt aprecierea de „unitate frunţasă” atribuită Muzeului de istorie a oraşului Bucureşti”.

În continuare, Florea Bobu Florescu, semnează articolul *Colecţia de etnografie şi artă populară de la Goleşti*. Este vorba de unul din muzeele noi din ţara noastră, organizat în conacul familiei Goleştilor.

Muzeul prezintă atât istoria acestei familii, care a avut un rol important în viața politică și culturală a veacului trecut, cât și evenimentele petrecute în această clădire în vremea răscoalei din 1821 și a revoluției de la 1848. Autorul se oprește și asupra secției de etnografie din acest muzeu.

Corin Grosu semnează articolul *Muzeul memorial „I. L. Caragiale” din Ploiești*. Prezentind muzeul, autorul arată că s-a urmărit a se oferi vizitatorului „o viziune monografică asupra vieții și creației marelui satiric, cu trimiteri la locurile și momentele memoriale ale etapelor succesive”.

Revista se încheie cu o rubrică de cronică, recenzii și însemnări, între altele,

fiind prezentate: *Anuarul muzeului etnografic al Transilvației, 1957—1958*” (o prezentare ca aceasta apare cam tardivă); „Apulum”, publicație a muzeului din Alba Iulia; muzee sovietice, bulgare și maghiare prezentate în „Muzeum” etc.

Apariția *Revistei muzeelor* răspunde unui deziderat vechi în cultura noastră și îndeosebi în activitatea unităților muzeistice din Republica Populară Română. Publicind studii, articole și note avînd drept scop reflectarea activității muzeelor, a experienței acestora și mai ales materialele care să ajute munca desfășurată de muzee, periodicul își va îndeplini în chip într-adevăr eficient misiunea pe care o are.

S U M A R

I. STUDII

Valeriu Leahu	— Considerații cu privire la faza a doua a culturii Tei, în lumina noilor săpături arheologice de la Băneasa	3
Ștefan Olteanu	— Geneza orașului București în lumina cercetărilor recente	17
Liviu Ștefănescu	— Aspecte ale vieții sociale în orașul București în perioada de trecere spre capitalism	31
Florian Georgescu	— Dezvoltarea edilitar-urbanistică a orașului București în timpul revoluției din 1848	37
Vasile Netea	— Studiul istoriei românilor la Universitatea din București (1864—1964)	77
Alexandru Cebuc	— Contribuții la istoricul iluminatului din Capitală până în anul 1900	91
D. Hurezeanu și I. Felea	— Ideile Internaționalei I în România	115
Aron Petric	— Insurecția armată antifascistă din august 1944 organizată și condusă de Partidul Comunist din România	123
Petre Daiche	— Noi construcții în Capitala patriei	143

II. ARTICOLE DE MUZEOGRAFIE

Nicolae Ungureanu	— Activitatea științifică și cultural-educativă de masă a instituțiilor muzeale, în atenția sporită a cercetătorilor specialiști	163
Ștefan Ionescu	— Fr. Mistral către V. Alecsandri. Scrisori inedite din colecțiile M.I.B.	169
Ana Bene	— Expoziția „Orașul București la a XX-a aniversare a eliberării patriei”, organizată de Muzeul de istorie a orașului București	177
Dorina Cirstea	— Pe marginea unei expoziții temporare .	183

III. COMUNICĂRI — NOTE — RECENZII

H. Dj. Siruni și P. I. Panait	— Tezaurul de la Giștești și unele probleme privind circulația acesteia pe teritoriul orașului București și în împrejurimi	189
Paul I. Cernovodeanu	— O știre nouă privitoare la epidemia de ciumă din București la 1792	205
Ioana Cristache-Panait	— Funcționarea spitalului Pantelimon în prima jumătate a sec. XIX	209
Nicolae Vătămanu	— Știri mărunte despre Bucureștii veacului al XIX-lea	215
Florian Georgescu	— Date noi privitoare la biografia maiorului Borroczyn	223
Dan Berindei	— Bucureștii anului 1906 și ai răscoalei din 1907	231
Gelcu Maksutovici	— Din activitatea pentru răspindirea cunoștințelor științifice și culturale în rîndul populației bucureștene între anii 1949—1964	247
Floriana Boroș și Valeriu Leahu	— Revista Muzeelor, nr. 1, 1964	267

СОДЕРЖАНИЕ

I. СТАТЬИ

Валериу Ляху	— Соображения относительно второй фазы культуры Тей в свете новых археологических раскопок в Бэнясе	3
Штефан Олтяну	— Возникновение города Бухареста в свете новейших исследований	17
Ливиу Штефэнеску	— Аспекты общественной жизни Бухареста в период перехода к капитализму	31
Флориан Джорджеску	— Развитие городского благоустройства в Бухаресте во время революции 1848 г.	37
Василе Нетя	— Исследование румынской истории в Бухарестском университете (1864—1964 гг.)	77
Александру Чебук	— К вопросу об истории уличного освещения в столице до 1900 г.	91
Д. Хурезяну, и И. Феля	— Идеи I Интернационала в Румынии	115
Арон Петрик	— Антифашистское вооруженное восстание в августе 1944 года, организованное и возглавленное Коммунистической партией Румынии	123
Петре Дайке	— Новые постройки в Бухаресте	143

II. ОЧЕРКИ ПО МУЗЕЕВЕДЕНИЮ

Николае Унгуряну	— Научная и культурно-массовая деятельность музейных учреждений в центре внимания специалистов	163
Штефан Ионеску	— Мистраль о В. Александри. Неопубликованные письма из коллекции Музея истории Бухареста	169
Ана Бене	— Выставка «Город Бухарест в XX годовщину освобождения родины», организованная Музеем истории Бухареста	177
Дорина Кырстя	— По поводу одной временной выставки	183

III. СООБЩЕНИЯ — ЗАМЕТКИ — РЕЦЕНЗИИ

Х. Д. Сируни и П. И. Панаит	— Клад из Гыштешти и некоторые вопросы в связи с хождением турецкой монеты ассе в Бухаресте и его окрестностях	189
Пауль И. Черноводяну	— Новые сведения в связи с эпидемией чумы в Бухаресте в 1792 г.	205
Иоана Кристаке-Панаит	— Деятельность больницы Пантелимон в первой половине XIX века	209
Николае Вэтэману	— Некоторые сведения о Бухаресте в XIX веке	215
Флориан Джорджеску	— Новые данные о биографии майора Борозина	223
Дан Бериндей	— Бухарест в 1906 году и во время восстания 1907 года	231
Г. Максutowич	— Распространение научных и культурных знаний среди Бухарестского населения в 1949—1964 годах	247
Флориана Бораш и Валериу Ляху	— „Revista muzeelor“, (Журнал музеев), № 1, 1964 г.	267

S O M M A I R E

I. ÉTUDES

Valeriu Leahu	— Considérations sur la seconde phase de la civilisation de Tei à la lumière des nouvelles fouilles archéologiques de Băneasa	3
Ștefan Olteanu	— La genèse de la ville de Bucarest à la lumière des récentes recherches	17
Liviu Ștefănescu	— Aspects de la vie sociale dans la ville de Bucarest durant la période de passage au capitalisme	31
Florian Georgescu	— Le développement de la ville de Bucarest du point de vue édilitaire et de l'urbanisme sous la Révolution de 1848	37
Vasile Netea	— L'étude de l'histoire des Roumains à l'Université de Bucarest (1864—1964)	77
Alexandru Cebuc	— Contributions à l'histoire de l'éclairage de la Capitale jusqu'à 1900	91
D. Hurezeanu et I. Felea	— Les idées de la 1 ^{ère} Internationale en Roumanie	115
Aron Petric	— L'insurrection armée anti-fasciste du mois d'août 1944, organisée et conduite par le Parti Communiste de Roumanie	123
Petre Daiche	— Nouvelles constructions dans la Capitale	143

II. ARTICLES DE MUSÉOLOGIE

Nicolae Ungureanu	— L'activité scientifique, culturelle et d'éducation de masse des musées, préoccupation de premier plan des chercheurs	163
Ștefan Ionescu	— Lettres inédites de Mistral à Alecsandri des collections du M.H.B.	169
Ana Bene	— L'exposition „La ville de Bucarest au XX ^e anniversaire de l'élaboration de la patrie“, organisée par le Musée d'histoire de la ville de Bucarest	177
Dorina Cirstea	— En marge d'une exposition temporaire	183

III. COMMUNICATIONS — NOTES — COMPTES RENDUS

H. Dj. Siruni et P. I. Panait	— Le trésor de Giștești et quelques problèmes concernant la circulation de la „aktcha“ sur le territoire de la ville de Bucarest et ses environs	189
Paul I. Cernovodeanu	— Une nouvelle inédite concernant l'épidémie de peste de 1792 à Bucarest	205
Ioana Cristache-Panait	— Le fonctionnement de l'hôpital de Pantelimon au cours de la première moitié du XIX ^e siècle	209
Nicolae Vătămanu	— Menues informations sur le Bucarest du XIX ^e siècle	215
Florian Georgescu	— Nouvelles données biographiques sur le commandant Borrocsyn	223
Dan Berindei	— Bucarest en 1906 et pendant la révolte de 1907	231
Gelcu Maksutovici	— De l'activité pour la diffusion des connaissances scientifiques et culturelles dans le sein de la population bucarestoise entre les années 1949—1964	247
Floriana Boroș et Valeriu Leahu	— Revista Muzeelor („Revue des Musées“) n ^o 1, 1964	267

S U M M A R Y

I. A STUDY

Valeriu Leahu	— Considerations on the Second Phase of Tei Culture in the Light of the New Băncasa, Archaeological Diggins	3
Ștefan Olteanu	— Bucharest History in the Light of Recent Research	17
Liviu Ștefănescu	— Aspects of the Bucharest Social Life during the Transition Period from Feudalism to Capitalism	31
Florian Georgescu	— Bucharest Urbanistic Development at the Time of the 1848 Revolution	37
Vasile Netea	— The Study of Rumanian History at the Bucharest University. (1864—1964)	77
Alexandru Cebuc	— Contributions to the Illumination Problem in Capital up to 1900	91
D. Hurezeanu and I. Felea	— The First International Ideas in Rumania	115
Aron Petric	— The August 1944 Armed Antifascist Insurrection Led by the Rumanian Communist Party	123
Petre Daiche	— New Constructions in the Capital of our Country	143

II. THE ARTICLES OF MUSEOGRAPHY

Nicolae Ungureanu	— The Mass Scientific and Cultural Research of the Museum Institutions Attract Research Worker's Increased Attention	163
Ștefan Ionescu	— Mistral to Alecsandri. Publishes hed Letters in the Bucharest History Museum. Collection	169
Ana Bene	— The Exhibition "Bucharest at the 20-th Liberation Country Anniversary" Organized by the Bucharest History Museum	177
Dorina Cirstea	— On the Margin of a Temporary Exhibition	183

III. COMMUNICATIONS — NOTES — RECENSIONS

H. Dj. Siruni and P. I. Panait	— The Gişteşti Thesaurus and some Problems Concerning its Circulation on the Bucharest Territory and its Surroundings	189
Paul I. Cernovodeanu	— News Concerning the Epidemic of Pestilence in Bucharest 1792	205
Ioana Cristache-Panait	— The Pantelimon Hospital in the First Half of the XX-th Century	209
Nicolae Vătămanu	— Small Things about the XIX-th Century Bu- charest	215
Florian Georgescu	— New Data Concerning Major Borroszyn 's Bio- graphy	223
Dan Berindei	— Bucharest of the year 1906	231
Gelcu Maksutovici	— About the Activity for the Diffusion of the Scien- tific and Cultural Knowledge in the Bucharest's Population between the Icors 1949—1964	247
Floriana Boros and Valeriu Leahu	Nr. (1 Museum Review)	267

Tehnoredactor : ALEX. ȚINȚAREANU

***Dat la cules 20.10.1964. Bun de tipar 12.03.1965. Apărut 1965.
Tiraj 1000 ex. Hirtie scris I A de 120 g/m². Format 70×100/16.
Coli editoriale 17. Coli de tipar 17,50 A. 15892.***

Atelierele Grafice nr. 4, B-dul Bucureștili Noi nr. 40.

